

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ, ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

*«Η έμφυλη διάσταση επιλογής σπουδών και επαγγέλματος:
η περίπτωση των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας»*

της Μεταπτυχιακής Φοιτήτριας
ΒΙΚΤΩΡΙΑΣ ΖΗΚΟΥ

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Ελένη Μαραγκοδάκη

Ιωάννινα 2011

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

026000318175

5

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

**«Δεν υπάρχει τίποτε πιο άνισο από
την ίση μεταχείριση των άνισων»**

Αριστοτέλης

Παράδειγμα
Παράδειγμα
Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Παράδειγμα

Στο Χρήστο και το Σπύρο

Περιεχόμενα

Πρόλογος..... σ. 5

Μέρος πρώτο

Κεφάλαιο 1 Προβληματική και μέθοδος έρευνας

Εισαγωγή.....σ. 8

1.1 Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις.....σ. 10

1.2 Οι ερμηνείες της κοινωνικής ανισότητας στο σχολείο.....σ. 12

1.3 Φεμινιστικές Θεωρίες για την Εκπαίδευση και το Φύλο.....σ. 35

1.4 Φύλο και εκπαιδευτικές - επαγγελματικές επιλογές: επισκόπηση βιβλιογραφίας.....σ. 48,

1.4.1 Επιλογή κατεύθυνσης σπουδών και επαγγέλματος: ο ρόλος της οικογένειας.....σ. 49

1.4.2 Επιλογή κατεύθυνσης σπουδών και επαγγέλματος: ο ρόλος του σχολικού μηχανισμού....σ. 52

1.4.3 Φύλο και αγορά εργασίας.....σ. 64

1.5 Συμπεράσματα από την επισκόπηση βιβλιογραφίας.....σ. 71

Κεφάλαιο 2 Ιστορική αναδρομή και σημερινή πραγματικότητα

2.1 Ο θεσμός των ΤΕΙ.....σ. 73

2.2 Οι βιβλιοθήκες και η Βιβλιοθηκονομίασ. 74

2.3 Η εξέλιξη της Βιβλιοθηκονομίας στην Ελλάδασ. 75

2.4 Τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας στη Ελλάδα σήμερα.....σ. 77

2.4.1 ΤΕΙ (Αθήνα και Θεσσαλονίκη), Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας,

Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησηςσ. 78

2.4.2 Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Αρχειονομίας και Βιβλιοθηκονομίας.....σ. 79

2.5 Μεταπτυχιακά προγράμματα.....σ. 80

2.6 Επαγγελματικά δικαιώματασ. 80

2.7 Τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας ως επιλογή σπουδών: επισκόπηση βιβλιογραφίας.....σ. 81

2.8. Η έμφυλη διάσταση της εργασίας στις βιβλιοθήκες: επισκόπηση βιβλιογραφίας.....σ. 85

2.9 Στόχος της έρευνας και ερευνητικά ερωτήματα.....σ. 92

2.10 Η μέθοδος και το υλικό της έρευνας.....σ. 94

Μέρος δεύτερο

Κεφάλαιο 3 Παρουσίαση και ανάλυση των δεδομένων της έρευνας

3.1 Η κατά φύλο σύνθεση των εργαζομένων στις Βιβλιοθήκες

των ΑΕΙ και ΤΕΙ της χώραςσ. 108

3.2 Το κύρος των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας στην Ελλάδασ. 112

Κεφάλαιο 4 Παρουσίαση και ανάλυση δεδομένων των ερωτηματολογίων

4.1 Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά και το κοινωνικό προφίλ του δείγματος της έρευνας....σ. 131

4.2. Επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο.....σ. 140

4.3 Πανελλαδικές εξετάσεις και επιλογή Τμήματος φοίτησης στην

Ανώτατη και Ανώτερη εκπαίδευσησ. 152

4.4 Σχέδια και προσδοκίες για τη συνέχιση σπουδών.....σ. 168

4.5 Σχέδια και προσδοκίες για την εργασία.....σ. 170

4.6 Σχέδια και προσδοκίες για τη δημιουργία οικογένειας.....σ. 179

Συμπεράσματα.....σ. 185

Βιβλιογραφία.....σ. 191

Παράρτημα.....σ. 204

Πρόλογος

Σήμερα, υπάρχει η δυνατότητα μεγαλύτερος αριθμός υποψηφίων να φοιτήσει στην Ανώτατη και Ανώτερη Εκπαίδευση, ακόμη και από κοινωνικές ομάδες που στο παρελθόν ήταν αποκλεισμένες. Ο εκδημοκρατισμός της εκπαίδευσης βοήθησε να εξαλειφθούν οι άμεσες μορφές ανισοτήτων μεταξύ των φύλων στην εκπαίδευση, επιβιώνουν όμως έμμεσες μορφές διάκρισης που ενεργοποιούν τάσεις αποκλεισμού στα κορίτσια και νομιμοποιούν την ανισότητα των φύλων. Οι διαφορές στις επιλογές σπουδών είναι μια σαφής ένδειξη ότι η πρόοδος που έχει συντελεστεί τα τελευταία χρόνια, και η υπεροχή των κοριτσιών στις ακαδημαϊκές επιδόσεις, δεν είναι επαρκείς παράγοντες για να εξαλειφθούν οι βαθιά ριζωμένες ανισότητες στη διαδικασία εισαγωγής στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Αυτό έχει αντανάκλαση στην αγορά εργασίας, και συμβάλλει στην συντήρηση του καταμερισμού εργασίας κατά φύλο, πράγμα που έχει ως συνέπεια οι γυναίκες να υποαπασχολούνται ή να ετεροαπασχολούνται, και να πλήττονται από την ανεργία σε μεγαλύτερο βαθμό συγκριτικά με τους άνδρες.¹ Οι διακρίσεις με βάση το φύλο είναι εμφανείς αν εξετάσει κανείς την εκπαίδευση περισσότερο με ποιοτικούς παρά με ποσοτικούς όρους.² Οι φοιτήτριες εκπροσωπούνται στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση με υψηλότερα ποσοστά από τους φοιτητές, στο σύνολο του φοιτητικού πληθυσμού, δεν συμβαίνει όμως το ίδιο, όταν εξετάζεται το ζήτημα της πρόσβασης στην Ανώτατη και Ανώτερη Εκπαίδευση με ποιοτικούς όρους. Διαπιστώνεται, δηλαδή, ότι ο παράγοντας φύλο εξακολουθεί να ασκεί επίδραση στις επιλογές σπουδών.

Η σύνδεση μεταξύ σχολείου, οικονομίας, και αγοράς εργασίας, αποτελούν ασφαλώς σημαντικά στοιχεία της εκπαίδευσης στην καπιταλιστική βιομηχανική κοινωνία. Το ίδιο σημαντικοί είναι και οι μηχανισμοί μέσα από τους οποίους τα ακαδημαϊκά Ιδρύματα των διαφόρων βαθμίδων, κατευθύνουν τα αγόρια και τα κορίτσια σε επαγγέλματα, ή επηρεάζουν τις απόψεις τους για τα κατάλληλα επαγγέλματα, επειδή ακριβώς αυτός είναι ένας τρόπος με τον οποίο η εκπαίδευση αναπαράγει τις κοινωνικές σχέσεις της παραγωγής και την επιλογή των επαγγελμάτων ανάλογα με το φύλο.³

¹ Σιάνου-Κύργιου, Ελένη (2007) «Αγορά εργασίας, νέα επαγγελματικά προφίλ και φύλο» στο *Φύλο και νέα επαγγέλματα: εισαγωγή θεμάτων για την προώθηση της ισότητας των φύλων στην εκπαιδευτική διαδικασία*, Π.Ε.Α.Ε.Κ. 4.1.1.δ, Ιωάννινα, σ. 9-30

² Σιάνου-Κύργιου, Ελένη (2007) «Επιλογές σπουδών για την ανώτατη εκπαίδευση και ανισότητα των φύλων» στο *Δοκίμια: εισαγωγή θεμάτων για την προώθηση της ισότητας των φύλων στην εκπαιδευτική διαδικασία*, Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. 4.1.1.δ. Ιωάννινα, σ.115-126

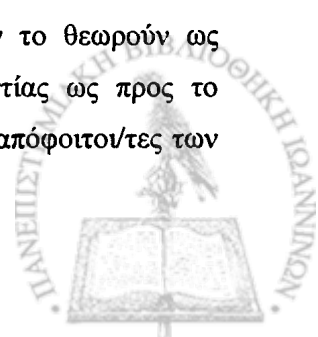
³ Κανταρτζή, Ευαγγελία (2003) *Τα στερεότυπα του ρόλου των φύλων στα σχολικά εγχειρίδια του δημοτικού σχολείου*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σ.80

Η παρούσα ερευνητική εργασία εκπονήθηκε στα πλαίσια του μεταπτυχιακού προγράμματος «Επιστήμες της Αγωγής» του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων ως διπλωματική εργασία για το ακαδημαϊκό έτος 2010-11, και έχει σαν στόχο την αποκάλυψη της άνισης εκπροσώπησης ανδρών και γυναικών στις Σχολές της Ανώτερης και Ανώτατης εκπαίδευσης, καθώς και τους λόγους που αυτό συμβαίνει. Το έναυσμα αποτέλεσε η παρατήρηση μου της αναντιστοιχίας μεταξύ του ποσοστού των γυναικών και των ανδρών που εργάζονται στον επαγγελματικό μου χώρο (Βιβλιοθήκη Πανεπιστημίου Ιωαννίνων). Μια σύντομη έρευνα μέσω του διαδικτύου, σχετικά με το προσωπικό άλλων Πανεπιστημιακών Βιβλιοθηκών, έδειξε ότι η αριθμητική κυριαρχία του γυναικείου φύλου δεν αποτελεί χαρακτηριστικό μόνο της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Ο βασικός λόγος, αλλά όχι ο μόνος, που επιλέχθηκε ο επιστημονικός κλάδος της Βιβλιοθηκονομίας είναι ότι στην Ελλάδα οι πτυχιούχοι των Τμημάτων αυτών απασχολούνται σχεδόν αποκλειστικά στο δημόσιο και στον ευρύτερο δημόσιο τομέα με σχέση εξαρτημένης μισθωτής εργασίας. Ο δεύτερος λόγος είναι το προσωπικό ενδιαφέρον. Αποφοίτησα από το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας του ΤΕΙ Αθήνας το 1996 και από τον Ιούνιο του 1997 εργάζομαι στην Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Η εργασία διαρθρώνεται σε δύο μέρη: στο πρώτο μέρος αναπτύσσεται η προβληματική για τις επιλογές κλάδου σπουδών και τον έμφυλο χαρακτήρα τους, καθώς και η μεθοδολογία της έρευνας. Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζονται και αναλύονται τα στατιστικά δεδομένα της έρευνας, καθώς και τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν μέσω των ερωτηματολογίων. Αναλυτικότερα:

Στο πρώτο κεφάλαιο του πρώτου μέρους αναπτύσσεται η προβληματική της έρευνας, οι βασικότερες θεωρητικές προσεγγίσεις της κοινωνικής ανισότητας στο σχολείο, καθώς και οι φεμινιστικές θεωρίες για την εκπαίδευση και το φύλο. Ακολουθεί η ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας και εντοπίζεται το κενό που υπάρχει στην έρευνα για την έμφυλη διάσταση των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας. Στο δεύτερο κεφάλαιο του πρώτου μέρους, εξετάζεται συνοπτικά η εξέλιξη του θεσμού των ΤΕΙ και ειδικότερα, των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας στο πλαίσιο της οργανωμένης επίσημης εκπαίδευσης, η δυνατότητα για μεταπτυχιακές σπουδές, καθώς και οι επαγγελματικές διέξοδοι που έχουν οι πτυχιούχοι των Τμημάτων αυτών. Ακόμα γίνεται μια επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας σχετικά με την επιλογή της Βιβλιοθηκονομίας ως τομέα σπουδών και τη διάσταση του φύλου και την εργασία στις Βιβλιοθήκες, εξετάζοντας παράλληλα το συνολικό αριθμό των απόφοιτων των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας που εργάζονται στις Βιβλιοθήκες των ΑΕΙ και ΤΕΙ την χώρας, σε σύγκριση με το συνολικό αριθμό του προσωπικού ανά Εκπαιδευτικό Ίδρυμα. Από την ανασκόπηση των ερευνών προέκυψε ότι οι νέοι και οι νέες έχουν αρνητική εικόνα για το επάγγελμα του/της βιβλιοθηκονόμου και δεν το θεωρούν ως ενδιαφέρουσα επιλογή σπουδών, καθώς και ότι υπάρχει ένα κλίμα δυσπιστίας ως προς το απαιτούμενο επίπεδο σπουδών, και το έργο που είναι σε θέση να παρέχουν οι απόφοιτοι/τες των

Τμημάτων αυτών. Επίσης διαπιστώθηκε ότι η εργασία στις Βιβλιοθήκες φέρει έντονα έμφυλο χαρακτήρα. Όσο αφορά τις Βιβλιοθήκες των ΑΕΙ και ΤΕΙ της χώρας η ανασκόπηση των ερευνών έδειξε ότι στις ελληνικές Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες δεν εργάζονται αποκλειστικά απόφοιτοι των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας. Το τέλος του πρώτου μέρους, αποτελούν ο στόχος, τα ερευνητικά ερωτήματα και η μεθοδολογία της έρευνας.

Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζονται και αναλύονται τα δεδομένα της έρευνας. Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται παρουσίαση των στατιστικών ευρημάτων σχετικά με την κατά φύλο κατανομή του προσωπικού των ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών και την παρουσία γυναικών στις ανώτερες ιεραρχικά θέσεις. Από την έρευνα προέκυψε ότι η πλειονότητα των εργαζομένων σε αυτές είναι γυναίκες. Παρόλο που οι γυναίκες καταλαμβάνουν ανώτερες ιεραρχικά θέσεις σε μεγαλύτερο ποσοστό από τους άνδρες, η εκπροσώπησή τους δεν είναι ανάλογη της αριθμητικής τους υπεροχής. Ακόμα, παρουσιάζονται δεδομένα που αναδεικνύουν το κύρος των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας στην Ελλάδα, (βάση εισαγωγής, κατά φύλο σύνθεση του φοιτητικού πληθυσμού διαχρονικά, και φοιτητική διαρροή). Από τα δεδομένα που συγκεντρώσαμε έγινε εμφανής η χαμηλή ζήτηση των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας, η αριθμητική υπεροχή του γυναικείου πληθυσμού που φοίτησαν και φοιτούν στα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας διαχρονικά (έτη 1977-2010), καθώς και το υψηλό ποσοστό φοιτητών και φοιτητριών που δεν ολοκλήρωσαν τις σπουδές τους στα προβλεπόμενα χρονικά περιθώρια. Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται και αναλύονται τα δεδομένα που συλλέχθηκαν μέσω του ερωτηματολογίου, και παρουσιάζονται τα γενικά συμπεράσματα που απαντούν στα ερωτήματα της έρευνας.

Στόχος είναι να μελετήσουμε τις σχέσεις φύλου και επιλογής κλάδου σπουδών στην Ανώτατη και Ανώτερη Εκπαίδευση και να διαπιστώσουμε τους λόγους που τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας συγκεντρώνουν σε μεγαλύτερο βαθμό τις προτιμήσεις των κοριτσιών από ό,τι των αγοριών, πως δηλαδή, διαμορφώνονται οι επιλογές του κλάδου σπουδών σε ένα έμφυλο κοινωνικό περιβάλλον, και πώς συνδέονται αυτές οι επιλογές με τις προσδοκίες για την αγορά εργασίας και τη δημιουργία οικογένειας. Στην προσπάθειά μας αυτή βρήκαμε εξαιρετικούς αρωγούς τους μελλοντικούς συναδέλφους βιβλιοθηκονόμους που κατέθεσαν την εμπειρία και τις απόψεις τους κατά τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων και με προθυμία ανέλωσαν τον προσωπικό τους χρόνο. Τους ευχαριστώ πολύ.

Για τη συμβολή της στην ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας θα ήθελα να ευχαριστήσω την κ. Ελένη Μαραγκουδάκη, που επέβλεψε με αδιάλειπτο ενδιαφέρον το σχεδιασμό, τη διεξαγωγή και τη συγγραφή της έρευνας, και είχε την υπομονή και τη δύναμη να με καθοδηγεί ώστε να μην εγκαταλείψω την προσπάθεια.

Μέρος πρώτο

Κεφάλαιο 1 Προβληματική και μέθοδος έρευνας

Εισαγωγή

Στην Ελλάδα, το Σύνταγμα του 1975 κατήργησε την κατά φύλο διάκριση, εισήγαγε την αρχή της ισονομίας (άρθρο 4, παραγρ. 2) που προστατεύει την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας κάθε πολίτη και τη συμμετοχή του στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα. Αλλά και η εργασία, αποτελεί δικαίωμα που τελεί υπό την προστασία του κράτους, το οποίο μεριμνά για την δημιουργία συνθηκών απασχόλησης όλων των πολιτών. Αν και η νομική κατοχύρωση της ισότητας των δύο φύλων που έγινε με το Σύνταγμα του 1975 και ολοκληρώθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1980 με τον νόμο 1329/83, καθώς και την εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με τις κοινοτικές οδηγίες έχουν σαν στόχο την ισότητα των δύο φύλων, ωστόσο η ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών παραμένει σε πολλά σημεία τυπική. Παρά τις θεσμικές ρυθμίσεις και τις πολιτικές διακηρύξεις, η επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας δείχνει ότι η πραγματικότητα δεν συμβαδίζει με τις θεσμικές ρυθμίσεις στο θέμα της ισότητας των φύλων, και ότι ο παράγοντας φύλο εξακολουθεί να διαδραματίζει ένα πολύ σημαντικό ρόλο τόσο ως προς την επιλογή κατεύθυνσης σπουδών, και ειδικότερα σε ορισμένες Σχολές, όσο και στην αγορά εργασίας. Είναι γνωστό ότι η κατά φύλο σύνθεση του φοιτητικού πληθυσμού σε αρκετές Σχολές δεν είναι ανάλογη του συνολικού πληθυσμού. Η νομοθετική ισότητα σε καμία περίπτωση δεν προεξοφλεί ούτε και εξασφαλίζει την ισότιμη πρόσβαση των δύο φύλων στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Διακρίσεις άμεσες και έμμεσες, εμφανείς και μη, ενεργούν ώστε να αποκλείουν στο γυναικείο φύλο την δυνατότητα ισότιμης συμμετοχής στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, και ειδικότερα σε Σχολές υψηλού κύρους, με μεγάλες πιθανότητες καλής επαγγελματικής αποκατάστασης. Όπως υποστηρίζεται, «...η για αιώνες κυρίαρχη ιδεολογία για τα φύλα εξακολουθεί να υπαγορεύει, να δικαιολογεί και να καλύπτει ποικίλης έκφρασης διακρίσεις και ανισότητες σε βάρος των γυναικών, αλλά και να αναπαράγεται και να διαιωνίζεται μέσα από αυτές, αποδυναμώνοντας έτσι την ισχύ και αναιρώντας την εφαρμογή των σχετικών νόμων για την ισότητα των φύλων»⁴.

⁴ Μαραγκουδάκη, Ελένη (1995) *Εκπαίδευση και διάκριση των φύλων: παιδικά αναγνώσματα στο νηπιαγωγείο*, 2η έκδ. Αθήνα: Οδυσσέας σ. 29

Για το θέμα των εκπαιδευτικών – επαγγελματικών επιλογών έχουν γίνει αρκετές έρευνες. Στην ελληνική βιβλιογραφία έχουν εξεταστεί θέματα που σχετίζονται με το γενικότερο ερώτημα τι είναι αυτό που συμβάλλει ώστε τα κορίτσια να επιλέγουν συγκεκριμένους κλάδους σπουδών που οδηγούν σε συγκεκριμένα επαγγέλματα, και να αποφεύγουν άλλα. Οι προσωπικές προτιμήσεις είναι μόνο μία μεταβλητή που επηρεάζει την διαδικασία κατά την οποία το άτομο κάνει τις επιλογές του, όταν βρίσκεται αντιμέτωπο με συγκεκριμένες εναλλακτικές λύσεις. Εξωτερικές κοινωνικές επιδράσεις παίζουν αποφασιστικό ρόλο στο να κατευθύνουν τα άτομα στη μία ή στην άλλη επαγγελματική επιλογή.⁵ Ένας από τους βασικότερους λόγους-αίτια,⁶ που συμβάλλουν ανασταλτικά στην επίτευξη πλήρους και ουσιαστικής ισότητας ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες, είναι οι κυρίαρχες κοινωνικές αντιλήψεις για τους ρόλους, τα επαγγέλματα, τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, και γενικά για τον τρόπο ολοκλήρωσης και κοινωνικής καταξίωσης των ατόμων των δύο φύλων. Οι επιλογές σπουδών στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση θεωρούνται σημαντικές, καθώς μεταξύ άλλων προσδιορίζουν την είσοδο των γυναικών στην αγορά εργασίας και τη μετέπειτα επαγγελματική τους εξέλιξη, γεγονός που επηρεάζει με τη σειρά του τη θέση και το ρόλο τους στην οικογένεια. Οι γυναίκες τείνουν να επιλέγουν συγκεκριμένους κλάδους σπουδών, και κατ' επέκταση να οδηγούνται σε συγκεκριμένα επαγγέλματα, με αποτέλεσμα να συνωστιάζονται σε συγκεκριμένες θέσεις εργασίας, συνήθως χαμηλής εξειδίκευσης. Είναι εμφανές, ότι η υποδεέστερη θέση των γυναικών στις διάφορες κοινωνικές δομές δεν συνδέεται ούτε με τη γυναικεία φύση, ούτε τις διαφορετικές ικανότητες των γυναικών, αλλά συνδέεται αιτιακά με τον τρόπο με τον οποίο η γυναικεία ταυτότητα κατασκευάζεται⁷ και αναπαρίσταται ιδεολογικά από κοινωνικούς θεσμούς όπως η οικογένεια, η εκπαίδευση και η αγορά εργασίας.

Στη σύγχρονη βιβλιογραφία έχουν αναπτυχθεί διάφορες θεωρίες που προσπαθούν να εξηγήσουν η κάθε μια απ' τη σκοπιά της, τις διαφορές στα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, τη συμπεριφορά και κατ' επέκταση την κοινωνική θέση ανδρών και γυναικών. Μερικές από τις θεωρίες αυτές επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στο «γιατί», στην προέλευση δηλαδή των διαφορών ανάμεσα στα δύο φύλα και ενδιαφέρονται για τις αιτίες που συντελούν στην ανάπτυξη

⁵ Πάντα, Δ. *Οι επαγγελματικές επιλογές των νέων: Κοινωνιολογική προσέγγιση στην επίδραση της οικογένειας και της ομάδας ομηλικών στις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές αποφάσεις των νέων*, Σειρά: Εκπαίδευση και κοινωνία, 5, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής, σ. 8

⁶ Μαραγκουδάκη, Ε (1996) «Τα στερεότυπα για τα φύλα σε παιδικά βιβλία προσχολικής ηλικίας» στο Ι. Παρασκευόπουλος κ.α. (επιμ.), *Διαφυλικές Σχέσεις: Σεμινάριο κατάρτισης εκπαιδευτικών-στελεχών σε θέματα σεξουαλικής αγωγής και ισότητας των φύλων*, τομ. Β', Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σσ. 240-250

⁷ Αθανασιάδου, Χ. (2007) «Η μετάβαση από τις σπουδές στην απασχόληση και ο 'λόγος' των πτυχιούχων γυναικών» στο Β. Δεληγιάννη – Κουμιτζή και Δ. Σακκά (επιμ.), *Από την εφηβεία στην ενήλικη ζωή: μελέτες για τις ταυτότητες φύλου στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα*, Αθήνα: Gutenberg, σσ.263-282

τέτοιων διαφορών, ενώ άλλες ασχολούνται με το «πώς», με τις διαδικασίες, δηλαδή, που κατευθύνουν τους άνδρες και τις γυναίκες να υιοθετούν διαφορετικές μορφές συμπεριφοράς.

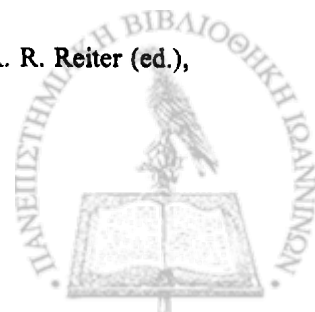
1.1 Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις

Το φύλο (δηλαδή το σύνολο των χαρακτηριστικών προσωπικότητας και τρόπων συμπεριφοράς των ανδρών και των γυναικών που αποδίδονται στο γεγονός ότι τα άτομα ανήκουν στη μια ή στην άλλη βιολογική κατηγορία) προσδιορίζεται σε μεγάλο βαθμό κοινωνικά. Με βάση την αντίληψη ότι σε πολύ μεγάλο βαθμό η ταυτότητα του φύλου διαμορφώνεται στα πλαίσια του κοινωνικού περιγύρου, καθιερώθηκαν στη βιβλιογραφία οι έννοιες του “βιολογικού” και “κοινωνικού” φύλου.

Η έννοια της ταυτότητας του φύλου σημαίνει το σύνολο των στοιχείων εκείνων που προσδίδει στο άτομο την αίσθηση και την αντίληψη ότι ανήκει σε μια συγκεκριμένη κατηγορία, με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά, συμπεριφορές, συναισθήματα, ρόλους. Οι ταυτότητες του φύλου είναι νοητικές και κοινωνικές κατασκευές που διαμορφώνονται ανάλογα με τις εκάστοτε κοινωνικές συνθήκες, πολύ νωρίς στη ζωή του ατόμου, σε μια φάση κατά την οποία το άτομο συνειδητοποιεί τις διαφορές των φύλων και κατατάσσει τον εαυτό του στη μια ή την άλλη κατηγορία. Οι ταυτότητες φύλου (όπως και οι άλλες ταυτότητες) δεν είναι σταθερές και, όχι μόνο διαμορφώνονται μέσα από τις κοινωνικοποιητικές διαδικασίες, αλλά κατασκευάζονται με διαφορετικό τρόπο κάθε φορά, ανάλογα με τις κοινωνικές και πολιτισμικές συνθήκες. Κάθε εποχή κατασκευάζει διαφορετικές κοινωνικές ταυτότητες που περιγράφουν όχι μόνο τι σημαίνει να ανήκει κανείς στο ένα ή στο άλλο φύλο, αλλά και ποιες είναι οι αρμόζουσες συμπεριφορές, οι ρόλοι και οι προσδοκίες που συνδέονται με το κάθε φύλο. Κάθε κοινωνία διαθέτει, εκτός από τον τρόπο παραγωγής σύμφωνα με τον οποίο παράγονται τα «προς το ζην» προϊόντα, και ένα σύστημα «κοινωνικής δόμησης της ταυτότητας των δύο φύλων». Το σύστημα αυτό περιλαμβάνει τους τρόπους με τους οποίους το βιολογικό φύλο μεταλλάσσεται σε πολιτισμικά προσδιορισμένο φύλο και αποτελεί ένα θεμελιακό, καθοριστικό συστατικό στοιχείο της κοινωνίας, που υπόκειται σε αλλαγή και ανάπτυξη.⁸

Η έννοια του όρου *επιλογή* έχει αποτελέσει αντικείμενο συζήτησης και διαφοροποίησης υπό το πρίσμα διαφορετικών θεωρητικών προσεγγίσεων ερμηνείας των εκπαιδευτικών επιλογών και κοινωνικών ανισοτήτων στις οποίες απολήγουν. Στην παρούσα εργασία ο όρος εκπαιδευτική επιλογή χρησιμοποιείται ως συνώνυμος του όρου «απόφαση σχετικά με την κατεύθυνση

⁸ Rudin, G. (1975) «The traffic in women: notes on the “political economy” of sex» στο R. R. Reiter (ed.), *Toward an anthropology of women*, New York: Monthly Review Press, p. 159

σπουδών».⁹ Ο όρος απόφαση σημαίνει τη διαδικασία επιλογής μεταξύ δύο ή περισσότερων εναλλακτικών λύσεων. Ο όρος επαγγελματική επιλογή δηλώνει ότι το άτομο ακολουθεί ένα επάγγελμα μετά από προσεκτική και συστηματική θεώρηση και μελέτη των εναλλακτικών δρόμων που του ανοίγονται και η επιλογή του είναι αποτέλεσμα αρκετών προσωπικών αποφάσεων.¹⁰ Οι έννοιες αυτές, που χρησιμοποιήθηκαν αρχικά στα πλαίσια της λειτουργικής θεώρησης, δημιούργησαν, και εξακολουθούν ως ένα βαθμό να δημιουργούν την εντύπωση, ότι τα υποκείμενα είναι ελεύθερα να επιλέγουν σύμφωνα με τις προσωπικές προτιμήσεις και επιθυμίες τους. Για τους εκπρόσωπους της λειτουργικής θεωρίας οι διαφορετικές εκπαιδευτικές επιλογές προέρχονται από διαφορές στα ατομικά κίνητρα και στις επιθυμίες, ανεξάρτητα από την κοινωνική βάση και τον ταξικό καθορισμό τους, και παρουσιάζονται ως παράγοντες που συντελούν στις άνισες επιδόσεις και στις διαφορετικές επιλογές. Σύμφωνα με αυτή την προσέγγιση, όλοι έχουν την ελευθερία να επιλέξουν το είδος και το επίπεδο της εκπαίδευσης που επιθυμούν, καθώς και τα μέσα που θα χρησιμοποιήσουν για την πραγμάτωση των επιλογών τους στα πλαίσια ενός δημοκρατικού συστήματος. Αυτό έχει αποτέλεσμα την υποτίμηση και την μη αξιολόγηση των αφανών μηχανισμών μέσω των οποίων οι διάφοροι κοινωνικοί θεσμοί (όπως κράτος, οικογένεια και εκπαίδευση) λειτουργούν έτσι ώστε να αναπαράγουν τον υφιστάμενο κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας.¹¹

Στα πλαίσια των θεωριών της αναπαραγωγής¹² ο προσδιορισμός του όρου «επιλογή» προϋποθέτει την εξέταση της ευρύτερης κοινωνικής πραγματικότητας μέσα στην οποία τα υποκείμενα λαμβάνουν τις αποφάσεις τους. Σύμφωνα με αυτή την οπτική, η επιλογή δεν είναι αποτέλεσμα ελεύθερης βούλησης και ατομικής ευθύνης, αλλά συνδέεται άμεσα με τις ευρύτερες κοινωνικές δομές. Η ταξική ένταξη του ατόμου καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τις εκπαιδευτικές επιλογές, αναπαράγοντας τις υφιστάμενες κοινωνικές σχέσεις. Η διαδικασία αυτή καθορίζεται κοινωνικά και υπό αυτή την έννοια οι ανισότητες που συνδέονται με τις επιλογές γίνονται αντιληπτές ως μια μακροχρόνια διαδικασία.¹³ Σύμφωνα με τις θεωρίες της αναπαραγωγής, οι

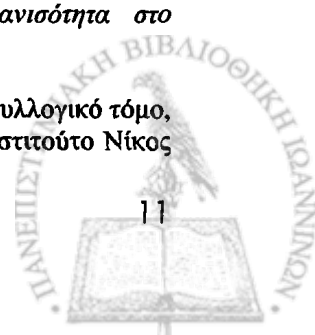
⁹ Δημητρόπουλος, Ε., Θεοδοσίου, Δ., Παπαδημητρίου, Α., Παπαθανασίου, Π. (1985) *Οι εκπαιδευτικές και επαγγελματικές αποφάσεις των μαθητών της Γ' Λυκείου: Υπόθεση Κοινωνικής τάξης*, Θεσσαλονίκη, σ. 9

¹⁰ Μπρούζος, Ανδρέας (1995) *Ο εκπαιδευτικός ως λειτουργός συμβουλευτικής-προσανατολισμού: Μια ανθρωπιστική θεώρηση της εκπαίδευσης*, Αθήνα: Λύχνος, σ. 57

¹¹ Μηλιός, Γ. (1993) *Εκπαίδευση και Εξουσία*, Αθήνα: Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη, σ. 41-42

¹² Φραγκουδάκη, Α. (1985) *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης: Θεωρίες για την Κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*, Αθήνα

¹³ Νούτσος, Χ. (2006) «Από το Λύκειο στο Πανεπιστήμιο. Παλιές και νέες αντιφάσεις» στο συλλογικό τόμο, *Η υπεράσπιση του άρθρου 16 και η ακαδημαϊκή αναβάθμιση του δημόσιου πανεπιστημίου*, Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, Αθήνα, Πρακτικά συνεδρίου, ΕΣΗΕΑ, 9-10 Φεβρουαρίου 2006 σ. 4 -5

οικογένειες αποτελούν «συλλογικά υποκείμενα» που λειτουργούν έχοντας κύριο στόχο τη διατήρηση και αναπαραγωγή της κοινωνικής τους θέσης, και οι εκπαιδευτικές επιλογές δεν αποτελούν παρά μια πτυχή των οικογενειακών στρατηγικών κοινωνικής αναπαραγωγής.¹⁴ Σύμφωνα με την Κ. Κασιμάτη η επιλογή με την έννοια της ορθολογικής ελεύθερης απόφασης δεν υφίσταται, αλλά αποτελεί ένα «μύθο που καλλιεργείται με στόχο την εξυπηρέτηση πολιτικών σκοπιμοτήτων σύμφωνα με τις ανάγκες του καπιταλιστικού καταμερισμού της εργασίας».¹⁵

1.2 Οι ερμηνείες της κοινωνικής ανισότητας στο σχολείο

Στην ενότητα αυτή θα παρουσιάσουμε τις κυριότερες ερμηνευτικές προσεγγίσεις σχετικά με την ανάλυση και ερμηνεία της ανισότητας στην εκπαίδευση, καθώς και συνοπτικά τις φεμινιστικές θεωρίες για την εκπαίδευση και το φύλο. Ο στόχος είναι ο προσδιορισμός των βασικών αιτιών των εκπαιδευτικών ανισοτήτων.

Οι ανισότητες στην εκπαίδευση αποτελούν το κύριο και βασικό αντικείμενο έρευνας στην κοινωνιολογία της εκπαίδευσης. Μετά το τέλος του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, παρατηρείται έντονο ενδιαφέρον για την εκπαίδευση. Το γεγονός αυτό οφείλεται, μαζί με άλλους παράγοντες, σε μεγάλο βαθμό σε μια θεωρία για την οικονομική ανάπτυξη, τη θεωρία του «Ανθρωπίνου Κεφαλαίου». Σύμφωνα με τη θεωρία του «Ανθρωπίνου Κεφαλαίου», που ανέδειξε τη σχέση εκπαίδευσης και οικονομικής ανάπτυξης, πηγές πλούτου για την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας είναι όχι μόνο οι γνωστές (πρώτες ύλες, υπέδαφος, κ. α.) αλλά και μία άλλη, η σημαντικότερη από όλες, ο άνθρωπος. Η εν λόγω θεωρία χαρακτηρίζεται από μια τεχνοκρατική, ωφελμιστική αντιμετώπιση της εκπαίδευσης, αποκλειστικά και μόνο στη βάση ποσοτικά μετρήσιμων κριτηρίων οικονομικής αποδοτικότητας. Η θεωρία του «Ανθρωπίνου Κεφαλαίου» έπαιξε σημαντικό ρόλο, αποδίδοντας στην εκπαίδευση εξαιρετική σημασία για την οικονομική ανάπτυξη, και ουσιαστικά έδωσε προτεραιότητα στο ζήτημα της ισότητας των εκπαιδευτικών ευκαιριών. Το αίτημα της ισότητας των εκπαιδευτικών ευκαιριών, οδήγησε σε πολλές έρευνες με στόχο τον εντοπισμό των κοινωνικών ανισοτήτων.¹⁶ Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η εμφάνιση της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης ως ανεξάρτητου επιστημονικού κλάδου αρχικά συνδέθηκε σε μεγάλο βαθμό με τη

¹⁴ Bourdieu, P. (2000) *Πρακτικοί Λόγοι για τη Θεωρία της δράσης*, μετάφραση Ράνια Τουτουτζή, Αθήνα: Πλέθρον, σσ.123-134.

¹⁵ Κασιμάτη, Κ. (2004) *Δομές και Ροές: το φαινόμενο της κοινωνικής και επαγγελματικής κινητικότητας*, Αθήνα: Gutenberg, σ.79 και 107

¹⁶ Φραγκουδάκη, Α (1985) *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης: Θεωρίες...*,ό. π. σ. 23-27

διάδοση της θεωρίας του «Ανθρώπινου Κεφαλαίου», βασική παραδοχή της οποίας είναι ότι η εκπαίδευση αποτελεί επένδυση που θα μπορούσε να συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη.

Ο E. Durkheim δίνει έναν ορισμό της εκπαίδευσης από τον οποίο προκύπτει ξεκάθαρα ο αναπαραγωγικός της ρόλος. Σύμφωνα με αυτό τον ορισμό «*Εκπαίδευση είναι η ενέργεια που ασκούν οι γενιές των ώριμων πάνω σ' αυτές που δεν είναι ακόμα έτοιμες για την κοινωνική ζωή. Σκοπεύει να εγείρει και να αναπτύξει στο παιδί έναν αριθμό φυσικών, διανοητικών και ηθικών καταστάσεων, που απαιτούν απ' αυτό η κοινωνία στο σύνολό της και το συγκεκριμένο περιβάλλον μέσα στο οποίο προορίζεται να ζήσει*».¹⁷ Σύμφωνα με αυτό τον ορισμό, η εκπαίδευση είναι κάτι που χρειάζεται σε μια κοινωνία και η πρωταρχική της λειτουργία δεν είναι να ικανοποιήσει τα άτομα, ούτε να αναπτύξει τις ικανότητες και τις δυνατότητες των ατόμων προς δικό τους όφελος. Ο κύριος σκοπός της είναι να αναπτύξει στο παιδί τόσο τις σωματικές όσο και τις πνευματικές καταστάσεις τις οποίες η κοινωνία θεωρεί πως δεν πρέπει να λείπουν από κανένα μέλος της. Η εκπαίδευση καλύπτει τις ανάγκες της κοινωνίας, αλλά κάνοντας κάτι τέτοιο «*δημιουργεί επίσης τις προϋποθέσεις για τη διαίωνιση της κοινωνίας*». Μ' αυτή την έννοια, η λειτουργία της εκπαίδευσης είναι η συντήρηση και η εξέλιξη της κοινωνίας. Ουσιαστικά συνδέεται ο ρόλος της εκπαιδευτικής διαδικασίας με την συντήρηση της κοινωνίας και την κοινωνικοποίηση του ανθρώπου.

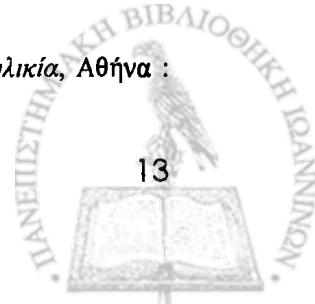
Κατά τον Durkheim: «*η συλλογική ζωή δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει αρμονικά αν καθένας από αυτούς που είναι επιφορτισμένοι με ένα οποιοδήποτε κοινωνικό λειτουργήμα, οικιακό, δημόσιο ή επαγγελματικό, δεν το εκτελούσε στον προδιαγεγραμμένο χρόνο και με τον προδιαγεγραμμένο τρόπο*».¹⁸

Στην λογική της λειτουργιστικής ερμηνείας, η κοινωνία έχει απόλυτη ανάγκη την διατήρηση του καταμερισμού της εργασίας, και το σχολείο μέσα από ποικίλους τρόπους και πρακτικές, προετοιμάζει τα άτομα να δεχτούν να επιτελέσουν τους κοινωνικούς τους ρόλους.

Αντίθετα στην παράδοση του μαρξισμού, στο επίκεντρο των κοινωνικών σχέσεων βρίσκεται η αντίθεση κεφαλαίου και εργασίας. Το σχολείο συμβάλει στην αναπαραγωγή του κεφαλαιοκρατικού τρόπου παραγωγής, επιτελώντας μια διπλή λειτουργία. Κατανέμει τα άτομα σε διαφορετικές θέσεις στη διαδικασία της παραγωγής, και τα διαποτίζει με την κυρίαρχη ιδεολογία, αυτή που θα πείσει τον καθένα/καθεμία για το δίκαιο της συγκεκριμένης κατανομής.

¹⁷ Durkheim, E. (1998). «Η εκπαίδευση, η φύση της, ο ρόλος της», (μτφ.Θ.Ανθογαλίδου) *Virtual School, The sciences of Education Online*, τόμος 1, τεύχος 1

¹⁸ Durkheim, E. (1997) «Η Ηθική διαπαιδαγώγηση» στο Δ. Μακρυνιώτη (επιμ.), *Παιδική ηλικία*, Αθήνα : Νήσος σ. 318

Ο P. Bourdieu γίνεται πιο συγκεκριμένος, και μιλά πια ανοιχτά για την ιδεολογία των φυσικών χαρισμάτων, στο όνομα της οποίας συντελείται ο καταμερισμός της εργασίας. Αναλύει την παιδαγωγική πράξη ως πράξη συμβολικής βίας και αποκαλύπτει την κοινωνική μεροληψία των “χαρισματικών” ως κληρονόμους της κυρίαρχης κουλτούρας, δηλαδή κουλτούρας της κυρίαρχης τάξης, που εξασφαλίζει για τους κοινωνούς της μια διαφορετική ευνοϊκή πορεία μέσα στην κοινωνία. Θα παρουσιάσουμε στη συνέχεια, σχηματοποιημένες, τις διάφορες ερμηνείες του φαινομένου της κοινωνικής ανισότητας στο σχολείο.

Λειτουργισμός

Στόχος των λειτουργιστών είναι η εξασφάλιση της ομαλής λειτουργίας της κοινωνίας, η οποία προϋποθέτει τη λειτουργική αλληλεξάρτηση των επιμέρους δομών της. Σύμφωνα με τους λειτουργιστές το σχολείο αποτελεί μια οργάνωση με συγκεκριμένη δομή, η οποία χαρακτηρίζεται από μια συγκεκριμένη αλληλοσύνδεση θέσεων και ρόλων και επιτελεί καθορισμένες κοινωνικές λειτουργίες: α) την κοινωνικοποίηση μέσω της εσωτερίκευσης των κυρίαρχων κοινωνικών αξιών (αυτή η λειτουργία τονίζεται κυρίως από τον Durkheim και τον Parsons), β) την κοινωνική επιλογή και κατανομή των ρόλων που θα παίξουν οι μαθητές και οι μαθήτριες στη μελλοντική ζωή τους (αυτή η λειτουργία τονίζεται κυρίως από τους Davis, Moore). Στο πλαίσιο αυτό, θεωρούν ότι η κοινωνικοποίηση και η αναπαραγωγή των κοινωνικών κανόνων και αξιών συμβάλλουν στη διατήρηση της κοινωνικής τάξης και την εξασφάλιση της κοινωνικής συνοχής. Ακόμη, όπως υποστηρίζουν, η ανάπτυξη της οικονομίας και η αξιοκρατική στελέχωση των κοινωνικών ιεραρχιών συμβάλλουν στη διατήρηση της κοινωνικής σταθερότητας.¹⁹

Οι εκπρόσωποι του λειτουργισμού εξετάζουν την εκπαίδευση ως έναν από τους σημαντικότερους μηχανισμούς κοινωνικοποίησης και εκμάθησης κοινωνικών ρόλων. Σε πρώτο πλάνο τέθηκε από τους λειτουργιστές το στοιχείο της εσωτερίκευσης, της συμμόρφωσης, και της προσαρμογής του νέου ατόμου στους κοινωνικούς ρόλους που καλείται να υιοθετήσει σε συνάρτηση με τη μελλοντική κοινωνική θέση του.

Ο ρόλος της εκπαίδευσης στον λειτουργισμό

Σύμφωνα με τους λειτουργιστές τα παιδιά στο σχολείο πρέπει να μάθουν να υποτάσσονται στις απαιτήσεις και τις επιθυμίες του συνόλου, είτε αυτό είναι ή αίθουσα διδασκαλίας είτε η κοινωνία. Ταυτόχρονα, το σχολείο επιτελεί και μια δεύτερη εξίσου σημαντική λειτουργία, τη λειτουργία της κατανομής των κοινωνικών ρόλων. Επιβεβαιώνοντας τον κοινωνικοποιητικό

¹⁹ Λάμνιαν, Κ. (2002) *Κοινωνιολογική Θεωρία και Εκπαίδευση: Διακριτές Προσεγγίσεις*, Αθήνα : Μεταίχμιο, σ. 48 και 51

χαρακτήρα του σχολείου ο T. Parsons θεωρεί ότι το σημαντικότερο στοιχείο για την εξασφάλιση της κοινωνικής συνοχής είναι η αποδοχή (νομιμοποίηση) του επιλεκτικού χαρακτήρα του σχολείου από τους μαθητές/τριες και την κοινωνία.²⁰ Οι καταβολές της λειτουργιστικής ερμηνείας της εκπαίδευσης θα πρέπει να αναζητηθούν στις θεωρητικές αντιλήψεις του Emil Durkheim. Σύμφωνα με τον Emil Durkheim τα κοινωνικά φαινόμενα έχουν αντικειμενική υπόσταση και υπάρχουν σαν τα υλικά πράγματα της κοινωνίας, είναι γενικά και συλλογικά, πιέζουν και περιορίζουν τα άτομα αποτελώντας μια πραγματικότητα.²¹

Ουσιαστικά αυτό που διαπνέει την προβληματική των λειτουργιστών (όπως και του Durkheim), είναι η πειθαρχική διάσταση του σχολείου και η συμβολή του στη διατήρηση της τάξης. «Όταν οι φονξιοναλιστές εφαρμόζουν τις ιδέες τους στην εκπαίδευση θέτουν τα ερωτήματα: ποιες ανάγκες καλύπτει η εκπαίδευση ή ποια είναι η συμβολή της στη σταθερότητα της κοινωνίας;»²² Οι δύο λειτουργίες που φαίνεται να επιτελεί κατά κύριο λόγο η εκπαίδευση είναι η κοινωνικοποίηση και η επιλογή.

Ένας από τους πιο σημαντικούς κοινωνιολόγους, εκπροσώπους του λειτουργισμού είναι ο Talcott Parsons. Σύμφωνα με τον Talcott Parsons στις σύγχρονες κοινωνίες έχει επιτελεστεί ενός είδους εκπαιδευτική επανάσταση, η οποία μεταμορφώνει την δομή τους επεκτείνοντας αφάνταστα την ισότητα των ευκαιριών. Η ισότητα των ευκαιριών οδηγεί σε κάποιες διαφορές, οι οποίες μπορεί να είναι διαφορές στην ικανότητα, στον οικογενειακό προσανατολισμό ή στα ατομικά κίνητρα. Τα εκπαιδευτικά προσόντα, όμως, καθορίζοντας πια σε μεγάλο βαθμό το επάγγελμα, τις οικονομικές απολαβές και το κοινωνικό κύρος εισάγουν νέες μορφές ανισότητας. Για τον Parsons η μεγάλη συνεισφορά της εκπαίδευσης είναι ότι νομιμοποιεί αυτές τις ανισότητες εξουδετερώνοντας την ένταση μέσω της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης. «Η εκπαίδευση εμπεδώνει την ιδέα ότι οι ανισότητες στο εισόδημα και την κοινωνική θέση, που είναι αποτέλεσμα των διαφορών στα εκπαιδευτικά επιτεύγματα, είναι αποδεκτές: είναι σωστό να αμείβονται καλύτερα αυτοί που επιτυγχάνουν στην εκπαίδευση».²³

Οι έννοιες της “ισότητας των ευκαιριών” και της “επιτυχίας” είναι για τον Parsons μέρος της κοινής κουλτούρας που τα μέλη κάθε κοινωνίας μοιράζονται στη βάση μιας κοινής ηθικής και

²⁰ Λάμνιαν, Κ. (2002) *Κοινωνιολογική...*, ό. π. σ. 72

²¹ Blackledge, David (1994) *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης* Αθήνα: Μεταίχμιο, σ. 21

²² Durkheim, E. (1997) *Η Ηθική διαπαιδαγώγηση...* ό. π., σ. 96

²³ Durkheim, E. (1997) *Η Ηθική διαπαιδαγώγηση ...*, ό.π. σ. 98

κάποιων κοινών αρχών. Προϋπόθεση της κοινωνικής τάξης είναι και για τον Parsons η ηθική συναίνεση που προκύπτει από τα μέλη μιας κοινωνίας και η ύπαρξη κοινών αξιών.

Ο ρόλος της εκπαίδευσης δεν είναι τίποτα άλλο από την διαδικασία εκείνη κατά την οποία το άτομο εσωτερικεύει τις αξίες της κοινωνίας. Αυτό ονομάζεται κοινωνικοποίηση. Μέσα από την εκπαιδευτική διαδικασία τα παιδιά αποκτούν τεχνικές ή άλλες γνωστικές δεξιότητες που θα τα αξιοποιήσουν στην αγορά εργασίας, αλλά και το σύνολο εκείνων των ηθικών αξιών που θα τους επιτρέψει να επιτελέσουν αποτελεσματικά τον ρόλο τους. Οι τεχνικές και οι γνωστικές δεξιότητες προσφέρονται σε όλα τα παιδιά, όμως, για λόγους καθαρά αντικειμενικούς κάποια παιδιά διαφοροποιούνται, όσον αφορά στην επιτυχία, διαχωρίζονται, θεωρούνται “καλοί” μαθητές και μαθήτριες και κατανέμονται στο μέλλον ευνοϊκά σε θέσεις κύρους και εξουσίας, υλικής και συμβολικής μέσα στην κοινωνία.

Η λειτουργιστική ερμηνεία της ανισότητας

Ο Parsons θεωρεί πολύ φυσικό το σχολείο να επιλέγει αυτούς που θεωρεί καλύτερους και ικανότερους. Το βασικό στοιχείο προβληματισμού μετατίθεται στην απαίτηση τήρησης αυστηρών αντικειμενικών και δίκαιων κριτηρίων σε αυτή την επιλογή. Το σχολείο επιβραβεύει «τις καλές επιδόσεις και την προσαρμογή των μαθητών στις ηθικές αξίες»,²⁴ προετοιμάζοντας τους μαθητές να αναλάβουν τους μελλοντικούς τους κοινωνικούς ρόλους, σε μια ιεραρχημένη κοινωνία στην οποία ασφαλώς και υπάρχουν κατά την γνώμη του ανώτερα και κατώτερα επαγγέλματα. Για τον Parsons αυτό που μετράει είναι το δίκαιο της σχολικής επιλογής στη βάση διαφορούμενων εργαλείων όπως ο δείκτης νοημοσύνης. Η ερμηνεία της σχολικής επιτυχίας γίνεται με όρους ψυχολογικούς. Η ενθάρρυνση των εκπαιδευτικών, τα κίνητρα από την οικογένεια, οι φιλοδοξίες των μαθητών/τριών, παρουσιάζονται κοινωνικά αποφορτισμένα και ουδέτερα. Η επιλεκτική λειτουργία του σχολείου, έτσι όπως μίλησαν οι λειτουργιστές για αυτήν, συνδέεται με τη φιλελεύθερη ερμηνεία της «ισότητας εκπαιδευτικών ευκαιριών», σύμφωνα με την οποία οι «ικανότεροι», δηλαδή αυτοί που έχουν «ανώτερα προσόντα», υψηλότερες επιδόσεις και προσαρμόζονται καλύτερα στο κυρίαρχο σύστημα κοινωνικών αξιών, θα πρέπει να επιβραβεύονται.²⁵ Ουσιαστικά, η αντίληψη των λειτουργιστών εδράζεται στην κλασική φιλελεύθερη αντίληψη ότι τα άτομα με υψηλές επιδόσεις, ανεξάρτητα από την κοινωνική προέλευσή τους, θα πρέπει να ανέλθουν στην κλίμακα της

²⁴ Φραγκουδάκη Α. (1985), *Κοινωνιολογία...*, ό. π. σ.152

²⁵ Parsons, T. (1985). Η σχολική τάξη ως κοινωνικό σύστημα: μερικές από τις λειτουργίες της στην αμερικάνικη κοινωνία, στο Φραγκουδάκη, Α. *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*, Αθήνα: Παπαζήση,, σ.250-279, σ.266

κοινωνικής ιεραρχίας για να γίνει η μέγιστη χρήση των ταλέντων τους.²⁶ Σε αντιστοιχία με τον ίδιο μύθο περί αξιοκρατίας, η σχολική επιτυχία και η μετέπειτα κατανομή των ατόμων στην κοινωνική ιεραρχία είναι συνάρτηση της πιστοποιούμενης μέσω του δείκτη νοημοσύνης (IQ) διανοητικής ικανότητας και των άλλων προσωπικών ικανοτήτων των ατόμων. Οι περισσότερες μελέτες που ερμηνεύουν τα εκπαιδευτικά φαινόμενα με βάση τη θεωρία του λειτουργισμού, χρησιμοποίησαν ψυχολογικούς κυρίως όρους και απέδωσαν το κύριο μέρος της ευθύνης για τη σχολική αποτυχία στο άτομο και όχι στην κοινωνία.²⁷

Μαρξισμός

Οι προσεγγίσεις που θεμελιώνονται στο έργο του Karl Marx θέτουν στο επίκεντρο του προβληματισμού τους τις οικονομικές, κοινωνικές, και πολιτισμικές ανισότητες που προκύπτουν από την κοινωνική διαίρεση των ανθρώπων σε δυο μεγάλα κοινωνικά στρατόπεδα, τους αστούς-καπιταλιστές, κατόχους των μέσων παραγωγής, και τους προλετάριους, οι οποίοι δεν κατέχουν τίποτα άλλο πέρα από την εργατική τους δύναμη. Ο διαφορετικός κάθε φορά τρόπος με τον οποίο σχετίζονται οι εργαζόμενοι με τα μέσα παραγωγής καθορίζει την οργάνωση της κοινωνίας. Σε κάθε τρόπο οργάνωσης της παραγωγής, επομένως και στον καπιταλιστικό, αυτό που είναι το θεμέλιο ολόκληρης της κοινωνικής δομής είναι ακριβώς η σχέση των ιδιοκτητών των μέσων παραγωγής με τους άμεσους παραγωγούς, δηλαδή τους εργαζόμενους.

Για τον Marx το γεγονός πως οι κάτοχοι των μέσων παραγωγής (αστική τάξη) και οι άμεσοι παραγωγοί (εργατική τάξη) σχετίζονται κοινωνικά, έχει σαν αποτέλεσμα να απαιτείται η ύπαρξη μιας συγκεκριμένης πολιτικής οργάνωσης (του κράτους), η οποία αναλαμβάνει να παγιώσει αυτές τις κοινωνικές σχέσεις χρησιμοποιώντας βία, είτε φυσική είτε ηθική. Υπάρχει δηλαδή, ένας πολύ συγκεκριμένος καταμερισμός εργασίας, ο οποίος δεν είναι απλά και μόνο τεχνικός «αλλά αντίθετα καθορίζεται από τις ίδιες τις κοινωνικές σχέσεις εξουσίας, από τον κοινωνικό καταμερισμό εργασίας που κυριαρχεί πάνω στον τεχνικό καταμερισμό εργασίας».²⁸

²⁶ Bell, D.(1991). «Αξιοκρατία και ισότητα» στο Μ. Κελπανίδη (επιμ.) *Κράτος Πρόνοιας και Εκπαίδευση*, Θεσσαλονίκη: Εκδ.. Αδ.Κυριακίδη, τ. II, σ. 623-624

²⁷ Φραγκουδάκη Α. (1985), *Κόινωνιολογία...*, ό. π. σ.155

²⁸ Μηλιός, Γ. (1993). *Εκπαίδευση*, ό. π. σ. 15

Ο ρόλος της εκπαίδευσης στο Μαρξισμό

Ένα από τα βασικά ζητήματα που απασχόλησε το Μαρξ ήταν το ερώτημα στην αναπαραγωγή ποιων δομικών σχέσεων και ποιων δομικών στοιχείων συμβάλλει το σχολείο.²⁹ Σύμφωνα με τον L. Althusser, έναν από τους θεωρητικούς των δομικών συγκρουσιακών θεωρήσεων, που επεξεργάστηκε την ανάλυση του Μαρξ στην οποία στηρίζονται οι δομικές συγκρουσιακές θεωρήσεις,³⁰ μια από τις κύριες λειτουργίες της εκπαίδευσης στα καπιταλιστικά συστήματα είναι η αναπαραγωγή των κοινωνικών σχέσεων της παραγωγικής διαδικασίας. Ο L. Althusser στο έργο του *Θέσεις*,³¹ αναφερόμενος στην ιδεολογία και τους ιδεολογικούς μηχανισμούς του κράτους, υποστηρίζει ότι μέσα από τον σχολικό μηχανισμό αναπαράγονται οι σχέσεις παραγωγής της κυρίαρχης τάξης, οι σχέσεις παραγωγής ενός καπιταλιστικού κοινωνικού σχηματισμού, δηλαδή οι σχέσεις εκμεταλλευτή προς εκμεταλλεόμενο, και εκμεταλλεόμενου προς εκμεταλλευτή.

«Δίπλα στις τεχνικές γνώσεις, μαθαίνουμε στο σχολείο και 'κανόνες' για την ορθή τους χρήση, για τη συμπεριφορά δηλαδή που πρέπει να έχει ο καθένας, ανάλογα με τη θέση που προορίζεται να καταλάβει στον καταμερισμό της εργασίας: κανόνες ηθικής, κανόνες επαγγελματικής συνείδησης και πολιτικής αγωγής, που πάει να πει, πιο καθαρά, κανόνες για το σεβασμό του κοινωνικού-τεχνικού καταμερισμού της εργασίας, και τελικά κανόνες πραγμάτων που έχουν επιβληθεί από την ταξική κυριαρχία.»....

....«Αν θέλαμε να κάνουμε μια περισσότερο επιστημονική διατύπωση της παραπάνω κατάστασης, θα λέγαμε πως η αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης απαιτεί όχι μόνο την αναπαραγωγή της ειδικεύσης της, αλλά συνάμα και την αναπαραγωγή της υποταγής της στην κυρίαρχη ιδεολογία για τους εργάτες και την αναπαραγωγή της ικανότητάς της να χειρίζεται σωστά την κυρίαρχη ιδεολογία για τους φορείς της εκμετάλλευσης και της καταπίεσης, με στόχο να εξασφαλίζουν, ακόμα και «με το λόγο» την κυριαρχία της αστικής τάξης».³²

Το σχολείο, επίσης, μεταδίδει «διάφορα "savoir-faire" (τεχνικές, δεξιότητες, ειδική πρακτική και θεωρητική γνώση και παιδεία) άμεσα χρησιμοποιήσιμα στις διάφορες θέσεις και ειδικότητες της παραγωγής ανάλογα με τις απαιτήσεις του κοινωνικού-τεχνικού καταμερισμού

²⁹ Μυλωνάς Θ.(1998). *Κοινωνιολογία της ελληνικής εκπαίδευσης: συμβολές*, Σειρά: Βιβλιοθήκη κοινωνικής επιστήμης και κοινωνικής πολιτικής, Αθήνα: Gutenberg, σ. 319

³⁰ Λάμνιαν, Κ. (2002) *Κοινωνιολογική Θεωρία και....*, ό. π. σ. 124 και 132

³¹ Althusser, L. (1994) *Θέσεις, μετάφραση Ξενοφών Γιαταγάνας*, Αθήνα, Θεμέλιο, 5^η έκδ.

³² Althusser, L. (1994) *Θέσεις,....*, ό. π., σ. 74

εργασίας».³³ Αυτές οι τεχνικές και οι γνώσεις είναι απαραίτητες προκειμένου να κατανεμηθεί η εργατική δύναμη στις διάφορες θέσεις της παραγωγής. Το πρώτο ζήτημα, λοιπόν, που πρέπει να εξετάσουμε είναι αυτό της κοινωνικής αναπαραγωγής. Καταρχάς η αναπαραγωγή της κοινωνίας δεν θα πρέπει να νοείται «...ως κατά σειρά παραγωγή νέας όμοιας με την παλιά, αλλά ως διατήρηση και συνέχεια της υπάρχουσας. Ο όρος διατήρηση δηλώνει την παρά τις οποιεσδήποτε επιμέρους μεταβολές ή αλλαγές, σταθερή συνέχεια των ίδιων βασικών δομικών χαρακτηριστικών της κοινωνίας αρθρωμένων με ορισμένο τρόπο».³⁴ Ουσιαστικά, η ίδια η κοινωνία κατά κάποιον τρόπο και διατηρείται και εξελίσσεται συνεχώς. Αυτό, όμως που έχει την μεγάλη σημασία είναι να διατηρούνται αναλλοίωτα αυτά που θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε δομικά στοιχεία της. Το σχολείο μέσα στην καπιταλιστική κοινωνία δεν κάνει τίποτα άλλο από το να αναπαράγει τις κοινωνικές σχέσεις παραγωγής δηλαδή τις σταθερές δομικές σχέσεις.

Ο Althusser διέκρινε τους κατασταλτικούς και τους ιδεολογικούς μηχανισμούς του κράτους και συμπεριέλαβε την εκπαίδευση στους ιδεολογικούς μηχανισμούς. Σύμφωνα με τον L. Althusser οι ιδεολογικοί μηχανισμοί του κράτους είναι το απαραίτητο συμπλήρωμα σε αυτό που θα αποκαλούσαμε καταπιεστική-κατασταλτική φύση του κράτους. Οι ιδεολογικοί μηχανισμοί του κράτους έχουν μια θεμελιώδη διαφορά από τους κατασταλτικούς μηχανισμούς, είναι μηχανισμοί που δεν καταφεύγουν, στην χρήση φυσικής βίας προκειμένου να εδραιώσουν την θέση του κράτους, αλλά λειτουργούν με ιδεολογία. Τέτοιοι μηχανισμοί είναι ο θρησκευτικός, ο σχολικός, ο οικογενειακός κ.α.

Χρησιμοποιώντας πλήθος στοιχείων και βασισμένοι στον Louis Althusser, οι C. Baudelot και R. Establet στο έργο τους «Το καπιταλιστικό σχολείο στη Γαλλία»³⁵ αμφισβητούν τον ρόλο του σχολείου ως ανεξάρτητου και ενοποιητικού φορέα. Στην πραγματικότητα, όπως υποστηρίζουν οι Baudelot και Establet, δεν υπάρχει ένα - ενιαίο - ενωτικό σχολείο, παρά μόνο για αυτούς που θα ολοκληρώσουν την διαδρομή του. Αντίθετα υπάρχουν δύο σχολικά δίκτυα. Το ένα είναι αυτό που οδηγεί από το δημοτικό στην τεχνικο-επαγγελματική εκπαίδευση, και τελικά πρόωρα στην παραγωγή, και το άλλο είναι αυτό που οδηγεί από την μέση στην Ανώτατη εκπαίδευση. «Ένα παιδί εργάτη έχει 54 στις 100 πιθανότητες να φοιτήσει στο πρώτο σχολικό δίκτυο, και 14 πιθανότητες στις 100 να φοιτήσει στο δεύτερο σχολικό δίκτυο. Αντίθετα, ένα παιδί αστού έχει μόνο 14 στις 100

³³ Σολομών Ι. (1997). «Η ανάλυση των εκπαιδευτικών πρακτικών ως κοινωνιολογικό αντικείμενο: θεωρητικές αρχές και προϋποθέσεις» στο *Κοινωνιολογία της ελληνικής εκπαίδευσης*. Πάτρα: Αχαϊκές Εκδόσεις, σ. 192

³⁴ Μυλωνάς Θ. (1996). *Κοινωνική αναπαραγωγή στο σχολείο : θεωρία και εμπειρία*, Αθήνα, Αρμός σ. 39

³⁵ Baudelot, Cristian & Establet, Roger, (1971) *L' ecole capitalite en France*, Paris: Maspero

πιθανότητες να φοιτήσει στο πρώτο σχολικό δίκτυο, και 50 στις 100 πιθανότητες να φοιτήσει στο δεύτερο σχολικό δίκτυο».³⁶ Έτσι, το σχολείο παρουσιάζει μια διχοτομία κατευθύνσεων, η οποία απορρέει και εξαρτάται άμεσα από την ταξική φύση του καπιταλιστικού τρόπου οργάνωσης της παραγωγής και του κοινωνικού-τεχνικού καταμερισμού εργασίας που απαιτεί.

Αυτή η διχοτομία, βέβαια, δεν παρουσιάζεται μόνο στο επίπεδο των δύο κατευθύνσεων αλλά επεκτείνεται και στο συμβολικό επίπεδο της ιδεολογίας. Το σχολείο εγχράσσει μία ιδεολογία, την αστική. Ο αποφασιστικός παράγοντας είναι το γεγονός πως το σχολείο συμβάλλει στην αναπαραγωγή των κοινωνικών σχέσεων μεταδίδοντας την αστική ιδεολογία μέσα από ενιαίες σχολικές πρακτικές. Παράγει τον υλικό καταμερισμό των ατόμων μέσα από δύο ανόμοια σύνολα, στα δύο είδη σχολείων που προείπαμε. Κατανέμοντας, όμως, τον πληθυσμό στο εσωτερικό του σχολείου, τον κατανέμει και στο χώρο της εργασίας, κατανέμει, δηλαδή, τον πληθυσμό και έξω από το σχολείο. Οι συγγραφείς υποστηρίζουν τελικά πως ο σχολικός μηχανισμός συμβάλλει στην αναπαραγωγή των καπιταλιστικών σχέσεων συμβάλλοντας στην αναπαραγωγή της ταξικής διαίρεσης και στη διατήρηση των σχέσεων κυριαρχίας και υποταγής ανάμεσα στις δύο βασικές ανταγωνιστικές κοινωνικές τάξεις τους καπιταλιστές και τους εργαζόμενους.

Ο Bowles και Gintis με το βιβλίο τους *Schooling in Capitalist America* (1976), προσεγγίζουν το αμερικάνικο σχολείο κάτω από την επίδραση των μαρξιστικών απόψεων. Οι δύο συγγραφείς πιστεύουν ότι δεν μπορούμε να κατανοήσουμε την εκπαίδευση ανεξάρτητα από την κοινωνία της οποίας αποτελεί τμήμα. Υποστηρίζουν ότι η εκπαίδευση στις Ηνωμένες Πολιτείες στοχεύει στη συντήρηση και αναπαραγωγή του καπιταλιστικού συστήματος, και είναι συνδεδεμένη με τους θεμελιώδεις κοινωνικούς και οικονομικούς θεσμούς της κοινωνίας. Για αυτό τον λόγο δεν μπορεί να παίξει εξισορροπητικό κοινωνικό ρόλο, να λειτουργήσει δηλαδή, σαν δύναμη κοινωνικής αλλαγής που προάγει την ισότητα και την κοινωνική δικαιοσύνη. Αντίθετα, η εκπαίδευση είναι αναπόσπαστο κομμάτι της κοινωνικής αναπαραγωγής ή αλλιώς «της κυρίαρχης ταξικής δομής της κοινωνίας».³⁷ Η βασική αιτία που το εκπαιδευτικό σύστημα λειτουργεί με το συγκεκριμένο τρόπο και αναπαράγει τις κοινωνικές ανισότητες είναι το καπιταλιστικό οικονομικό σύστημα.

Οι Bowles και Gintis θεωρούν ότι οι ικανότητες δεν είναι σημαντικό κριτήριο οικονομικής επιτυχίας. Αυτό που έχει μεγαλύτερη σημασία είναι η κοινωνικοοικονομική προέλευση των ανθρώπων. Υποστηρίζουν ότι η πρόσβαση σε ένα επάγγελμα εξαρτάται περισσότερο από την

³⁶ Μυλωνάς Θ. (1996). *Κοινωνική αναπαραγωγή...*, ό. π., σ. 200

³⁷ Bowles, Samuel, & Gintis, Herbert (1976) *Schooling in Capitalist America: educational reform and the contradiction of economic life*, New York: Basic Books, p.68

κοινωνική τάξη, την ηλικία, το φύλο, τη φυλή, παρά από το ταλέντο, την ικανότητα, τα τυπικά προσόντα και την επαγγελματική εμπειρία. Η εκπαίδευση νομιμοποιεί και αναπαράγει τις κοινωνικές ανισότητες μέσω της νομιμοποίησης και της κοινωνικοποίησης.

α) Με τη νομιμοποίηση το εκπαιδευτικό σύστημα μεταδίδει την τεχνολογική-αξιοκρατική ιδεολογία, δηλαδή την ιδεολογία των ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών και της αξιοκρατίας. Αυτό που κάνει η εκπαίδευση είναι να νομιμοποιεί την ταξική δομή, καταρτίζοντας παράλληλα τους νέους ώστε να αποδεχθούν την θέση τους μέσα στον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας, καταφεύγοντας σε μια προσέγγιση που ταυτίζει την επιτυχία με τις ικανότητες και την εκπαίδευση. Έτσι, έχουμε την ιδεολογία των ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών από την μια, και από την άλλη, την καλλιέργεια και διαμόρφωση εκείνης της συνείδησης των εργατών ώστε να αποδεχτούν την υποδεέστερη και περιθωριακή θέση τους στον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας, και να διασφαλιστεί η ομαλή λειτουργία των σχέσεων παραγωγής. Δηλαδή οι ίδιοι οι εκμεταλλευόμενοι να αποδεχθούν την εκμετάλλευσή τους.

β) Με την κοινωνικοποίηση το εκπαιδευτικό σύστημα διαμορφώνει τη συνείδηση του εργάτη. Η αναπαραγωγή των κοινωνικών σχέσεων εξαρτάται από την αναπαραγωγή της συνείδησης. Αυτό επιτυγχάνεται με την καταπιεστική λειτουργία του σχολείου το οποίο ανταμείβει την ευπειθεια, την παθητικότητα, την υπακοή και ποινικοποιεί την δημιουργικότητα, την πρωτοβουλία και τον αυθορμητισμό. Στο έργο τους τονίζουν ότι ο βασικός σκοπός του σχολείου στις σύγχρονες καπιταλιστικές κοινωνίες είναι να προετοιμάζει τους μαθητές να παίξουν, χωρίς ιδιαίτερες αντιδράσεις και αντιστάσεις, το ρόλο του αλλοτρωμένου εργαζόμενου.³⁸ Προσπαθούν να καταστήσουν τα άτομα ανάκανα να δρουν από κοινού για να ελέγχουν τις οικονομικές και κοινωνικές τους δραστηριότητες.

Η μαρξιστική ερμηνεία της ανισότητας

Στη μαρξιστική προσέγγιση για το ρόλο του σχολείου στον καταμερισμό της κοινωνικής εργασίας, θεωρείται ότι η παιδεία μεταδίδει γνώσεις, αξίες, αρχές και κανόνες ατομικής και κοινωνικής ζωής. Συμβάλλει στη διαίωνιση της κοινωνικής ισορροπίας διδάσκοντας πατριωτισμό, αισθητική, αρχές πολιτικής οργάνωσης και οικονομίας της κοινωνίας, καλλιεργώντας τις κυρίαρχες αρχές-κανόνες. Πείθει ότι η υποδεέστερη και περιθωριακή θέση στην εργασιακή ιεραρχία είναι φυσική και αναπόφευκτη.

³⁸ Λάμνιαν, Κ. (2002) *Κοινωνιολογική...*, ό. π., σ. 139

Το σχολείο παρουσιάζεται ως ιδεολογικός μηχανισμός άσκησης της πολιτικής εξουσίας της κυρίαρχης τάξης, μέσω του οποίου αυτή εξασφαλίζει την κυριαρχία της πάνω στις εκμεταλλεζόμενες κοινωνικές ομάδες. «Καμία κοινωνική τάξη δεν είναι σε θέση να διατηρηθεί στην πολιτική εξουσία αν δεν ασκεί συγχρόνως την ηγεμονία της μέσα στους ιδεολογικούς μηχανισμούς του κράτους».³⁹ Η «επιτυχία» του σχολείου ως ιδεολογικού μηχανισμού του κράτους, οφείλεται στο γεγονός ότι κανένας άλλος θεσμός δεν έχει εξασφαλισμένο ακροατήριο παιδιών από όλες τις κοινωνικές τάξεις για πολλές ώρες της ημέρας, όλη την εβδομάδα επί σειρά ετών. Ακριβώς σε αυτήν την ηλικία που τα παιδιά διαθέτουν ελάχιστες δυνατότητες κριτικής αμφισβήτησης, το σχολείο αναλαμβάνει να μεταδώσει την κυρίαρχη ιδεολογία. Ανάλογα με τις «επιδόσεις», εκεί γύρω στα δεκαέξι, μια μεγάλη μάζα παιδιών εγκαταλείπει το σχολείο και μπαίνει στην παραγωγή αποτελώντας την εργατικά τάξη. Αυτά τα παιδιά είναι ήδη διαποτισμένα με ό,τι απαιτείται προκειμένου να διαδραματίσουν με επιτυχία τον κοινωνικό ρόλο που έχει προαποφασιστεί χωρίς αυτά, για αυτά, εκείνον του υπάκουου, ευσυνειδήτου εκμεταλλεζόμενου. Κάτω από την επίδραση της μαρξιστικής θεωρίας διαμορφώθηκαν οι σημαντικότερες θεωρίες της κοινωνικής αναπαραγωγής, οι εκπρόσωποι των οποίων τονίζουν τη συμβολή της εκπαίδευσης στην αναπαραγωγή και στη συντήρηση του κεφαλαιοκρατικού κοινωνικο-οικονομικού συστήματος. Σύμφωνα με τη θεωρία της αναπαραγωγής η εκπαίδευση στην καπιταλιστική κοινωνία διαδραματίζει ουσιαστικό ρόλο στην κατανομή του εργατικού δυναμικού στην ιεραρχία της παραγωγής και στη συσσώρευση του κεφαλαίου.

Max Weber

Ο Max Weber, παρόλο που στηρίζεται στην ανάλυση του Marx για τις κοινωνικές τάξεις, την μετασημάτισε σημαντικά. Πρόσθεσε στην οικονομική διάσταση της διαστρωμάτωσης δύο ακόμη διαστάσεις: τη δύναμη και το γόητρο. Αρχικά, ξεκινούσε από τα άτομα και όχι από την κοινωνική διαίρεση της εργασίας. Τα άτομα, λοιπόν, εξαιτίας της οικογένειας, του επαγγέλματός τους, της περιουσίας τους (αν είναι ή δεν είναι ιδιοκτήτες), της περιοχής στην οποία κατοικούν ή από οποιαδήποτε άλλη αιτία, έχουν άνισες, διαφορετικές πιθανότητες να αποκτήσουν οικονομικά αγαθά. Αυτές οι διαφορές, ορίζουν τις διαφορετικές κοινωνικές τάξεις. Θεωρεί την ιδιοκτησία, τη δύναμη και το γόητρο, ως τρεις ξεχωριστούς, συχνά όμως επικαλυπτόμενους παράγοντες στους οποίους βασίζεται η ιεράρχηση κάθε κοινωνίας. Αυτοί οι τρεις παράγοντες οδηγούν σε τρεις τύπους διαστρωμάτωσης:

α) την ταξική, που βασίζεται στις οικονομικές διακρίσεις. Η κοινωνική τάξη είναι μια ομάδα ατόμων που βρίσκονται στην ίδια κατάσταση. Οι τάξεις αποτελούν απλώς το πιθανό

³⁹ Althusser, L. (1981). *Θέσεις*. Αθήνα: Θεμέλιο, σ. 86

πλαίσιο μιας κοινής δράσης. Ορισμένοι άνθρωποι που βρίσκονται στη ίδια κατάσταση είναι δυνατό να συνειδητοποιήσουν αυτή την κατάσταση και να οργανώσουν κοινή δράση. Τα κοινά συμφέροντα, πάντως, μπορούν να μην οδηγήσουν ποτέ σε κοινή δράση, αλλά να οδηγήσουν σε παράλληλη ανοργάνωτη δράση. Η ταξική δράση προϋποθέτει όχι μόνο την ύπαρξη, αλλά και τη συνειδητοποίηση των κοινών συμφερόντων και της κοινής τύχης και είναι προσανατολισμένη στην υπεράσπιση αυτών των συμφερόντων. Για το Weber, η τάξη προσδιορίζεται με βάση τις βιοτικές ευκαιρίες, δηλαδή ευκαιρίες εξασφάλισης διαφόρων αγαθών και υπηρεσιών, και συνδέεται με την αγοραστική ικανότητα (εισόδημα) αλλά και με μη οικονομικούς παράγοντες όπως η δύναμη και το γόητρο που καθορίζουν τις βιοτικές ευκαιρίες. Αυτή η ομάδα, μπορεί να είναι η τάξη εκείνων που κατέχουν τα μέσα παραγωγής ή η τάξη εκείνων που έχουν αποκτήσει ορισμένες οικονομικές επιτηδειότητες (τραπεζίτες, έμποροι, κ. α.).

β) στην κοινωνική θέση (status), που βασίζεται στο κύρος στο γόητρο και στον τρόπο ζωής. Κοινωνικό status σημαίνει για τον Weber μια θέση στις βαθμίδες κοινωνικού κύρους. Το κοινωνικό status χαρακτηρίζεται από την κατανάλωση αγαθών, την κατοικία, το ντύσιμο, το γάμο, την παιδεία με την ευρεία έννοια, χαρακτηρίζεται δηλαδή από αυτό που γενικά θα ονομάζαμε τρόπο ζωής. Μια ομάδα με ίδιο status χαρακτηρίζεται από τον ίδιο τρόπο ζωής. Δεν πρέπει λέει ο Weber, να συγχέονται οι ομάδες κατά το εισόδημα με τις ομάδες κατά το status. Μια ομάδα με όμοιο εισόδημα μπορεί να περιλαμβάνει περισσότερες ομάδες κατά status. Σε ορισμένες κοινωνίες οι δυο κατηγοριοποιήσεις είναι αρκετά συναφείς, αλλά δεν ταυτίζονται ποτέ, καμιά φορά μάλιστα αντιπαρατίθενται.

γ) στη δύναμη, που βασίζεται στην πολιτική εξουσία. Ενώ το status και η τάξη δεν είναι αποτέλεσμα επιλογής, το πολιτικό κόμμα επιλέγεται από τα άτομα. Ένα πολιτικό κόμμα μπορεί να αντιπροσωπεύει μια κοινωνική τάξη, αλλά μπορεί να αντιπροσωπεύει και μια ομάδα με το ίδιο status. Η πολιτική δύναμη μπορεί να έχει οικονομική βάση, η οικονομική δύναμη μπορεί να έχει πολιτικά αποτελέσματα, αλλά το ένα δε συνδέεται αναγκαστικά με το άλλο. Ούτε η οικονομική δύναμη, τέλος, ούτε η πολιτική δύναμη προσδίδουν αναγκαστικά, κοινωνικό γόητρο. Οι τρεις τύποι διαστρωμάτωσης δεν αλληλοϋποκαθίστανται, υπάρχουν απλώς κοινωνίες στις οποίες ο ένας από τους τρεις τύπος διαστρωμάτωσης είναι πιο σημαντικός από τους άλλους δύο.

Μια συνολική θεώρηση αυτής της τριπλής κατάταξης, που πρότεινε ο Weber μας αποκαλύπτει μια σημαντική διαφορά της από τη μαρξιστική κατηγοριοποίηση σε κοινωνικές τάξεις. Η κατάταξη του Marx, αντιπαραθέτει δύο μακροομάδες, ως προς τα δομικά, μη ατομικά χαρακτηριστικά τους (σχέση με την οικονομία, μορφές ιδιοκτησίας), ενώ η ανάλυση του Weber ξεκινά από τα άτομα ως υπόκειμα με ατομικά χαρακτηριστικά, με βάση τα οποία κατατάσσονται

σε διαφορετικές ομάδες. Το τελικό κριτήριο αυτής της ταξινόμησης είναι η κοινωνική δράση των ατόμων.

Ο Max Weber υποστήριξε ότι για να καταστούν κατανοητά τα κοινωνικά φαινόμενα πρέπει να μελετηθεί η ατομική συμπεριφορά και συνείδηση, τα κίνητρα και οι επιλογές των ατόμων, αφού θεμέλιο της κοινωνικής δράσης δε μπορεί παρά να είναι η ατομική δράση. Ο Weber δεν αρνήθηκε την ύπαρξη των κοινωνικών «δομών», αλλά απέδωσε ιδιαίτερη σημασία στην έννοια της ατομικής συνείδησης, και πρότεινε την επικέντρωση της κοινωνιολογίας στη μελέτη των ατομικών δυνατοτήτων και επιλογών δράσης, ενώ υποστήριξε ότι τα άτομα συγκροτούν κοινωνικές ομάδες στη βάση ακριβώς των παρόμοιων δυνατοτήτων και συμφερόντων τους.⁴⁰ Για τους βεμπεριανούς οι πράξεις των ατόμων δεν εκτελούνται σε ένα κοινωνικό κενό, δηλαδή δεν είναι ελεύθερες και απαλλαγμένες από κοινωνικούς περιορισμούς. Η ατομική-κοινωνική δράση είναι έννοια που την βρίσκουμε στην ορολογία της βεμπεριανής επιστημολογίας και αποτελεί τον άξονα της ανάλυσης της δράσης του υποκειμένου μέσα στην κοινωνία.

Η συμβολή της βεμπεριανής θεωρίας στην εκπαίδευση

Η επίδραση του Weber στην κοινωνιολογία της εκπαίδευσης εκτείνεται σε πολλές κατευθύνσεις. Μάλιστα πολύ συχνά συνδυάζεται με στοιχεία της μαρξιστικής θεωρίας, αλλά και με άλλες ερμηνευτικές προσεγγίσεις. Η μεγάλη συμβολή του συνδέεται με την έμφαση που έδωσε στον ανθρώπινο παράγοντα και την ανθρώπινη δράση, στοιχεία που υποβαθμίστηκαν, όπως είδαμε, στις μικροκοινωνιολογικές θεωρίες. Η βεμπεριανή προσέγγιση διαφοροποιείται από τη μαρξιστική, αφού θεωρεί ότι οι ανταγωνισμοί και οι συγκρούσεις έχουν ως αιτία, εκτός από τον πλούτο, το γόητρο και την εξουσία. Η εκπαίδευση μέσα από τις γνώσεις και τους τίτλους που παρέχει, μπορεί να συμβάλλει στην απόκτηση πλούτου, γόητρου και εξουσίας και για το λόγο αυτό αποτελεί πεδίο ανταγωνισμού, παρεμβάσεων και συγκρούσεων.⁴¹

Σύμφωνα με το Weber και τους/τις βεμπεριανούς/ες, τόσο οι λειτουργιστές, όσο και οι μαρξιστές αγνοούν τα κίνητρα και τις προθέσεις αυτών που δρουν μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα, και έτσι αδυνατούν να συμβάλλουν στην κατανόηση και την αξιόπιστη ερμηνεία της εκπαιδευτικής πραγματικότητας.⁴² Η εκπαίδευση είναι ένας κρατικός θεσμός

⁴⁰ Γεωργούλας, Α. (2008) *Το Πρόταγμα της Ισότητας και η Γένεση της Κοινωνιολογίας*, Αθήνα: Τόπος, σ.151-215

⁴¹ Λάμνιαν, Κ. (2002) *Κοινωνιολογική...ό. π., σ. 277*

⁴² King, R. (1982) «Organizational changes in secondary schools: an action approach», *British Journal of Sociology of education*, v. 3, n. 1

γραφειοκρατικοποιημένοι, διέπεται δηλαδή, όπως όλοι οι κρατικοί θεσμοί από απρόσωπους κανόνες λειτουργίας. Οι βεμπериανοί αναλύουν τη διοικητική δομή, αλλά και τις παιδαγωγικές σχέσεις του εκπαιδευτικού θεσμού. Τα τυπικά προσόντα των διδασκόντων αλλά και των διδασκομένων είναι καθορισμένα, όπως και η εσωτερική διοικητική και εκπαιδευτική ιεραρχία. Όσο πιο συγκεντρωτικό είναι το εκπαιδευτικό σύστημα μιας χώρας τόσο πιο ενιαία και αλύγιστη η λογική του και ο έλεγχος που ασκείται στις διοικητικές και παιδαγωγικές σχέσεις, που αναπτύσσονται στο εσωτερικό του.

Σύμφωνα με το Βεμπериανό R. King⁴³ (1980) η εκπαίδευση μπορεί να ανασυγκροτηθεί ως ατομικό πολιτιστικό γεγονός, μέσα από τη συμπεριφορά και τις κοινωνικές σχέσεις των ανθρώπων που συμμετέχουν σε αυτή. Οι διευθυντές και όλοι οι συμμετέχοντες στην εκπαιδευτική διαδικασία δρουν βέβαια μέσα σε κάποιους δομικούς περιορισμούς, όπως νομοθεσία, κονδύλια, και σύμφωνα με τη διαμόρφωση του νοήματος που αποδίδεται στην εκπαιδευτική διαδικασία στα πλαίσια του ευρύτερου εκπαιδευτικού συστήματος και της ευρύτερης κοινωνίας. Το σχολείο δε μεταβιβάζει αντικειμενικές γνώσεις ούτε αναπτύσσει κοινωνικά ουδέτερες ικανότητες. Αντίθετα, μεταβιβάζει την κυρίαρχη κουλτούρα, τρόπους δηλαδή συμπεριφοράς και αξίες της κυρίαρχης τάξης, και την νομιμοποιεί ως καθολικά αποδεκτή κουλτούρα. Ο βαθμός εσωτερίκευσης αυτής της κουλτούρας παίζει καθοριστικό ρόλο στην κοινωνική ένταξη των ατόμων, στους κυρίαρχους ή στους κυριαρχούμενους, στην κοινωνική τους ιεράρχηση και στον κοινωνικό αποκλεισμό τους.

Η βεμπεριανή προσέγγιση ανέδειξε την αδυναμία των φονξιοναλιστικών και μαρξιστικών θεωριών να ερμηνεύσουν τις μορφές ανισοτήτων που σχηματοποιήθηκαν υπό την επίδραση των διαφορετικών μορφών εκπαιδευτικής πολιτικής. Θέτοντας στο επίκεντρο της μελέτης της την ατομική συμπεριφορά στα πλαίσια των κοινωνικών δομών, ανέδειξε τη μεθοδολογική ανεπάρκεια των ερμηνειών, που στηρίζονται αποκλειστικά στο μικρό ή μάκρο επίπεδο.⁴⁴

Μικρο-κοινωνιολογικές προσεγγίσεις της εκπαίδευσης

Οι εκπρόσωποι των μικρο-κοινωνιολογικών προσεγγίσεων θεωρούν ότι η κοινωνική πραγματικότητα συγκροτείται και αλλάζει, με βάση τα νοήματα που δίνουν οι δρώντες, τόσο στις κοινωνικές καταστάσεις όσο και στη δική τους δράση ή τη δράση των άλλων. Υποστηρίζουν ότι η δράση των ατόμων δεν υπαγορεύεται αποκλειστικά από τους κανόνες και τις αξίες της κοινωνίας, οι οποίες ασκούν μια μορφή καταναγκασμού στα άτομα. Αντίθετα, θεωρούν ότι τα δρώντα

⁴³ King R. (1980) «Weberian Perspectives and the Study of Education», *British Journal of Sociology*, vol. 1, no. 1, p. 7-23

⁴⁴ R. King (1980) «Weberian...., ό. π., p. 7-23

υποκείμενα στις εκάστοτε κοινωνικές καταστάσεις, έχουν προθέσεις κίνητρα και συμφέροντα, και ότι με την ενεργητική τους δράση ορίζουν την κοινωνική κατάσταση και την κοινωνική πραγματικότητα.⁴⁵ Ακόμη, τόνισαν τον ενεργό ρόλο των δρώντων υποκειμένων που μέσα από την καθημερινή τους επικοινωνία νοηματοδοτούν τις πράξεις τους και ερμηνεύουν τόσο τη συμπεριφορά τους, όσο και τη συμπεριφορά των άλλων ατόμων. Αυτές οι θεωρίες έχουν τις καταβολές τους στον Max Weber και είχαν ιδιαίτερη διάδοση και αποδοχή μετά τη δεκαετία του 1970, όταν άρχισε να αναπτύσσεται η «νέα κοινωνιολογία της εκπαίδευσης» με την χαρακτηριστική γι' αυτήν έμφαση στην ανάλυση της μικρο-κοινωνίας του σχολείου.

Οι εκπρόσωποι των μικρο-κοινωνιολογικών προσεγγίσεων επιχείρησαν να ανακαλύψουν τι συμβαίνει στο σχολείο που δεν μπορούσαν να εξιχνιάσουν οι μακρο-κοινωνιολογικές προσεγγίσεις. Ενδιαφέρονται για το «κρυφό πρόγραμμα σπουδών», το σύνολο δηλαδή, των λανθανουσών αξιών, στάσεων και συμπεριφορών οι οποίες διαπλάθουν τα παιδιά σύμφωνα με τα πρότυπα που ορίζει η κυρίαρχη κοινωνική τάξη και κατ' επέκταση οι κυρίαρχοι κοινωνικοί θεσμοί.⁴⁶ Όμως, οι απόπειρες ανάλυσης της καθημερινότητας της σχολικής ζωής - παρά το γεγονός ότι συνέβαλαν στη συσσώρευση ενός εξαιρετικά ενδιαφέροντος υλικού για τις καθημερινές σχέσεις εκπαιδευτικών και μαθητών στο χώρο του σχολείου - δεν κατάφεραν να εξηγήσουν τα βαθύτερα κοινωνικά αίτια που συμβάλλουν στη διαμόρφωσή της εκπαιδευτικής ανισότητας. Οι επικοινωνιακές καταστάσεις στις οποίες εμπλέκονται τα δρώντα υποκείμενα αποκοινωνικοποιούνται και μετατρέπονται σε αυθαίρετες και υποκειμενικές κατασκευές.

Η εξάπλωση των μικροκοινωνιολογικών προσεγγίσεων συνέβαλλε στο να δοθεί ιδιαίτερη σημασία στις διαπροσωπικές σχέσεις στο επίπεδο του σχολείου, στα πλαίσια μιας εκσυγχρονισμένης εκδοχής της λειτουργιστικής ερμηνείας της εκπαίδευσης. Στη δεκαετία του 1970 εμφανίστηκε η τάση υποβάθμισης του ρόλου της κοινωνικής προέλευσης των μαθητών/τριών στην σχολική τους επίδοση. Αντίθετα, δόθηκε υπερβολική έμφαση στους ενδοσχολικούς παράγοντες που συμβάλλουν στην αποτελεσματικότητα του εκπαιδευτικού έργου.⁴⁷ Ασκήθηκε κριτική στην αναποτελεσματικότητα της προσπάθειας άμβλυνσης των εκπαιδευτικών ανισοτήτων, και προτάθηκε να δοθεί έμφαση στην ανάπτυξη των «βασικών δεξιοτήτων» και στην απόκτηση υψηλών τυπικών προσόντων. Ταυτόχρονα πραγματοποιείται η εξιδανίκευση της

⁴⁵ Λάμνιαν, Κ. (2002) *Κοινωνιολογική...ό. π.*, σ. 179

⁴⁶ Hughew, M. και Kroehler, Carolyn J. (2007), *Κοινωνιολογία: οι βασικές έννοιες*, μετάφραση Γ. Χριστήδης, επιμέλεια Θ. Ίωσηφίδης, Αθήνα: Κριτική, Επιστημονική Βιβλιοθήκη, σ. 568

⁴⁷ Edmonds, R. (1979). «Effective school for the urban poor». *Educational Leadership*, 37, p. 15 - 24

άκρατης «ελευθερίας της αγοράς» και του ελεύθερου ανταγωνισμού που παρουσιάζεται ως μοναδικός τρόπος για την άνοδο της ποιότητας της εκπαίδευσης.⁴⁸

Στο ίδιο μήκος κύματος εντοπίζονται οι αναζητήσεις των εκπροσώπων της θεωρίας της συμβολικής αλληλεπίδρασης,⁴⁹ που αμφισβήτησαν τα καθολικά μακρο-κοινωνιολογικά ερμηνευτικά σχήματα και έδωσαν έμφαση στην κατανόηση της διαντίδρασης στα πλαίσια «πρωτογενών» μικροομάδων (οικογένεια, ομάδες παιχνιδιού, σχολική τάξη, κλπ). Η αλληλεπίδραση των ανθρώπων πραγματοποιείται σύμφωνα με τους εκπροσώπους αυτής της θεωρίας, μέσα από επικοινωνιακούς κώδικες και σύμβολα, εκ των οποίων, το σημαντικότερο είναι η γλώσσα. Οι αντιδράσεις των «γενικευμένων άλλων» διαμορφώνουν τη συμπεριφορά του ατόμου που μπορεί να γίνει κατανοητή μόνο μέσω της ερμηνείας του νοήματός της μέσα σε ένα συγκεκριμένο πλαίσιο σχέσεων.⁵⁰ Έτσι, τα άτομα δεν συμμορφώνονται απλά και μόνο στο ρόλο τους, όπως θεωρούσαν οι λειτουργιστές, αλλά τον κατασκευάζουν μέσα από ένα ιδιόμορφο ατομικό και ομαδικό παιχνίδι. Οι θεωρητικοί εκπρόσωποι της θεωρίας της συμβολικής αλληλεπίδρασης, ενδιαφέρονται κυρίως για την κατανόηση της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης. Προσπαθούν να ερμηνεύσουν τις ενέργειες μέσω των οποίων οι άνθρωποι, παρατηρούν, ερμηνεύουν, αξιολογούν, επικοινωνούν και ελέγχουν τον εαυτό τους, αυτό που ονομάζουν αντανakλαστική συμπεριφορά. Η προσέγγιση αυτή, σε αντίθεση με τους μαρξιστές και τους λειτουργιστές, εστιάζεται σε μικρής κλίμακας κοινωνικές ομάδες. Όσο αφορά το σχολικό θεσμό, οι αναλύσεις τους αφορούν κυρίως το σχολείο ως μονάδα ή τη σχολική τάξη. Τα βασικά θέματα της έρευνας τους αφορούν κυρίως: α) το ρόλο του σχολείου, ως φορέα κοινωνικοποίησης μέσα από τη διδασκαλία των μαθημάτων και του σχολικού προγράμματος, β) τον έπαινο και την τιμωρία στο σχολείο, ως παράγοντες ενίσχυσης των κοινωνικών κανόνων, γ) τη σημασία των βαθμών και τις ατομικές αξίες του ανταγωνισμού και της προσωπικής επιτυχίας, και δ) τη σύνθεση του διδακτικού προσωπικού με βάση το φύλο, τη φυλή ή την εθνότητα, που διδάσκει στα παιδιά ποιοι άνθρωποι θεωρούνται φορείς της γνώσης και άξιοι να ασκούν εξουσία.⁵¹

Σε αντιδιαστολή με τη δεκαετία του 1960 που επικρατούσαν οι αναζητήσεις τρόπων άμβλυνσης των κοινωνικών ανισοτήτων, στις μικρο-κοινωνιολογικές θεωρίες της εκπαίδευσης

⁴⁸ Apple, M. (2001). «Comparing Neo-liberal projects and Inequality in Education», *Comparative Education*, Volume 37, no.4, p. 409 – 423

⁴⁹ Goffman, E. (1996). *Συναντήσεις. Δοο μελέτες στην κοινωνιολογία της αλληλεπίδρασης*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια

⁵⁰ Γκότοβος, Α. (1995). *Παιδαγωγική αλληλεπίδραση*. Αθήνα: Gutenberg, σ. 49

⁵¹ Hughew, M. και Kroehler, Carolyn J. (2007), *Κοινωνιολογία.....*, ό. π. σ. 171-174

εκθειάζεται η σημασία της διαφοράς. Έτσι, δίνεται έμφαση στις ατομικές επιλογές των γονιών και των μαθητών, καθώς και στην ανάδειξη μέσω του σχολείου των «προικισμένων» και των «ικανών». «Το κύριο πρόβλημα σ' αυτό το σημείο είναι πώς να επιλεγούν οι πιο ικανοί». ⁵²

Η θεωρία του πολιτισμικού κεφαλαίου του Bourdieu

Η θεωρία του πολιτισμικού κεφαλαίου του P. Bourdieu εντάσσεται στις θεωρίες της αναπαραγωγής. Οι θεωρίες αυτές υποστηρίζουν ότι το σχολείο αποτελεί μηχανισμό αναπαραγωγής της κοινωνικής και, επομένως, της ταξικής δομής. ⁵³ Σύμφωνα με τις θεωρίες της αναπαραγωγής, η εκπαίδευση είναι ένας μηχανισμός του κράτους που συμβάλλει στη διατήρηση και στην αναπαραγωγή του εκάστοτε κοινωνικού συστήματος για να διασφαλίσει τα συμφέροντα των προνομιούχων τάξεων και να διαιωνίσει τις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής. ⁵⁴

Η θεωρία του πολιτισμικού κεφαλαίου στηρίχθηκε στη διαπίστωση ότι τα οικονομικά εμπόδια στην εκπαίδευση, που συνδέονται με την κοινωνική προέλευση, δεν επαρκούν για την ερμηνεία της ανισότητας και της αναπαραγωγής του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας.

Μέσα από δύο κυρίως έργα “Οι κληρονόμοι” (1964), και “Η αναπαραγωγή” (1970), οι Bourdieu και Passeron συγκεκριμενοποίησαν τα στοιχεία εκείνα που βαρύνουν περισσότερο στην διαδικασία σχηματισμού της σχολικής επιλογής. Στη μελέτη τους «Οι Κληρονόμοι», στην οποία διερευνούν την πρόσβαση στην Ανώτατη Εκπαίδευση σε σχέση με την κοινωνική προέλευση, οι Bourdieu και Passeron κάνουν λόγο για «αναγκαστικές επιλογές». Όπως αναφέρουν ⁵⁵ «Κατά γενικό κανόνα, ο περιορισμός των επιλογών επιβάλλεται περισσότερο στις κατώτερες τάξεις και όχι στις προνομιούχες τάξεις, και περισσότερο στις φοιτήτριες και όχι στους φοιτητές, ενώ ταυτόχρονα το μειονέκτημα είναι τόσο πιο έντονο για τα κορίτσια όσο κατώτερη είναι η προέλευσή τους». Οι αναγκαστικές αυτές επιλογές αφορούν τις περιορισμένες δυνατότητες φοίτησης, που συχνά είναι στραμμένες σε συγκεκριμένες κατευθύνσεις σπουδών, και χαρακτηρίζουν τη φοίτηση των ατόμων από τις μη προνομιούχες κοινωνικά τάξεις. Οι «αναγκαστικές» επιλογές των λιγότερο προνομιούχων δεν εκλαμβάνονται συνήθως ως τέτοιες. Αντίθετα, οι επιλογές συνήθως εκλαμβάνονται και θεωρούνται ως προϊόν ύπαρξης ή απουσίας ατομικής κλίσης ή χαρίσματος. Έτσι, κατέφυγαν στις πολιτισμικές ανισότητες ως εκείνο το κοινωνικό χαρακτηριστικό που το

⁵² Ψαχαρόπουλος, Γ. (1999). *Οικονομική της Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Παπαζήση, σ. 15

⁵³ Λάμνιας, Κ. (2002) *Κοινωνιολογική θεωρία.....ό. π.*, σ. 137

⁵⁴ Λάμνιας, Κ. (2001). *Κοινωνιολογική θεωρία...., ό. π.*, σ. 154-164

⁵⁵ Bourdieu. P. και Passeron, J.-CL. (1993) *Οι κληρονόμοι: οι φοιτητές και η κουλτούρα*, μετάφραση Νίκος Παναγιωτόπουλος & Μαρία Βιδάλη, Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου-Μ. Καρδαμίτσα, σ.46

σχολείο αγνοεί και αναπαράγει, ενώ αναπαράγοντάς το, συμβάλλει στην διατήρηση των ανισοτήτων μέσα στην κοινωνία. Το έργο τους «Η αναπαραγωγή», αποτελεί μια θεωρητική μελέτη που ερμηνεύει τους εσωτερικούς σχολικούς μηχανισμούς ιδεολογικής εγχάραξης, διάκρισης, επιλογής, απόρριψης, δηλαδή τους μηχανισμούς εκείνους μέσα από τους οποίους επιτελείται η “νόμιμη” κοινωνική αναπαραγωγή των πολιτισμικών ανισοτήτων. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρία οι ταξικές σχέσεις προκαλούν μια πολιτισμική μεροληψία, δηλαδή επιβάλλουν έναν επιλεκτικό χαρακτήρα στην οικειοποίηση των πολιτισμικών σχέσεων και στοιχείων, προκειμένου να επιτευχθεί η νομιμοποίηση κα αναπαραγωγή των ταξικών σχέσεων. Η εκπαίδευση είναι ένας κρίσιμος ενισχυτής αυτής της μεροληψίας. Κεντρική θέση στην ανάλυσή τους κατέχουν οι έννοιες: πολιτισμικό κεφάλαιο, ταξικό habitus, και συμβολική βία.

Πολιτισμικό κεφάλαιο

Σύμφωνα με τον P. Bourdieu οι εκπαιδευτικές ανισότητες δεν οφείλονται τόσο στις οικονομικές ανισότητες, όσο στις σημαντικές διαφορές στο πολιτισμικό κεφάλαιο του μαθητικού και φοιτητικού πληθυσμού. «*Το κεφάλαιο αυτό θα μπορούσε να ορισθεί ως οι συσσωρευμένες δυνατότητες και ικανότητες της οικογένειας να καλλιεργεί τις περισσότερο εκτιμώμενες κοινωνικά γνώσεις, ευαισθησίες, τρόπους πράξης και έκφρασης*». ⁵⁶ Ο P. Bourdieu προσεγγίζει το πολιτισμικό κεφάλαιο με τα χαρακτηριστικά που έχει και το χρηματικό κεφάλαιο, ως κάτι δηλαδή που μεταδίδεται, αυξάνεται, μειώνεται ή εξαφανίζεται και φέρει την σφραγίδα όσων το ιδιοποιούνται με τρόπο νόμιμο και φυσικό.

Χαρακτηριστικό του πολιτισμικού κεφαλαίου είναι η προσπάθεια που πρέπει να καταβάλουν κάποιοι για να το αποκτήσουν. Άλλο το πολιτισμικό κεφάλαιο εκείνου που το απέκτησε άνετα χωρίς προσπάθεια, και άλλο αυτού που καταβάλει προσπάθεια αποβάλλοντας ενδεχομένως ό,τι προσέλαβε από το δικό του οικογενειακό περιβάλλον. Στην πρώτη περίπτωση το άτομο ανήκει στην κυρίαρχη και καλλιεργημένη κοινωνική τάξη, στην αστική. Το πολιτισμικό κεφάλαιο που κληρονομεί από την οικογένειά του και συνακόλουθα από την κοινωνική του τάξη, του επιτρέπει να παρακολουθεί τα τεκταινόμενα στο σχολείο χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια και κούραση, ενώ αυτή του η άνεση παρουσιάζεται σαν φυσικό προϊόν των προσωπικών του ικανοτήτων. Αντίθετα, το άτομο που προέρχεται από χαμηλότερα και μη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα είναι καταδικασμένο να δουλέψει σκληρά για να βελτιώσει την κατάσταση από την οποία ξεκινά. Πρέπει να διατηρήσει και να επαυξήσει το πολιτισμικό κεφάλαιο από το πρώτο κοινωνικό-οικογενειακό του περιβάλλον. Όπως επισημαίνει ο P. Bourdieu ⁵⁷ «*Οι πιο προνομιούχοι*

⁵⁶ Μυλωνάς Θ. (1996). *Κοινωνική αναπαραγωγή...*, ό. π., σ. 211

⁵⁷ Bourdieu. P. και Passeron, J.-CL. (1993) *Οι κληρονόμοι: οι φοιτητές...*, ό. π., σ.58-59

φοιτητές δεν οφείλουν στο περιβάλλον της προέλευσης τους μόνο συνήθειες, προπονήσεις και στάσεις, που τους εξυπηρετούν άμεσα στα σχολικά τους καθήκοντα, από το περιβάλλον αυτό κληρονομούν, επίσης, γνώσεις και τεχνογνωσία, αισθητικά κριτήρια και ένα «καλό γούστο», που η απόδοσή τους στο σχολείο όσο κι αν είναι έμμεση, δεν παύει να είναι εξίσου σίγουρη».

Το πολιτιστικό κεφάλαιο είναι ένα σύνολο από στοιχεία συγχρόνως γνωστικά και ιδεολογικά. Το σχολείο, και ιδιαίτερα το πανεπιστήμιο προσφέρει πολιτισμικό κεφάλαιο ίδιο με αυτό της καλλιεργημένης αστικής τάξης και μοιραία ευνοεί τους ήδη ευνοημένους, δημιουργώντας παράλληλα εμπόδια για αυτούς που πρέπει να «προοδεύσουν». Οι διάφορες κοινωνικές τάξεις έχουν τις δικές τους διαφορετικές «γλώσσες».⁵⁸ Τα άτομα που προέρχονται από τα μη προνομιάχα κοινωνικά στρώματα καλούνται να μάθουν μια κοινωνική γλώσσα που δεν τους είναι οικεία και κατανοητή. Υπάρχει θα λέγαμε μια μάθηση η οποία συντελείται εκτός σχολείου, μέσα από την εξοικείωση και την τριβή, μια μάθηση που αποδίδεται σε φυσικά χαρακτηριστικά και χαρίσματα και τελικά επιδρά καθοριστικά στην σχολική επίδοση αφού ήδη έχει δημιουργήσει μια «κάστα» ευνοημένων. Το νεαρό άτομο κληρονομεί το πολιτισμικό κεφάλαιο από το άμεσο κυρίως οικογενειακό του περιβάλλον με φυσικότητα που πολλές φορές δημιουργεί την εντύπωση ότι είναι έμφυτο.⁵⁹ Όπως επισημαίνει ο P. Bourdieu «οι φοιτητές με μεγαλοαστική προέλευση, είτε γίνονται πιο φανατικοί οπαδοί της ιδεολογίας του φυσικού χαρίσματος, είτε πιστεύουν πιο έντονα στο δικό τους χάρισμα».⁶⁰

Ακόμα και η ανεπαίσθητη τριβή με τις τέχνες και τα γράμματα, καθώς και με πνευματικά έργα, θα προσδώσει σε αυτούς που είναι σε θέση να την έχουν, μια καλύτερη αφετηρία στην κούρσα του σχολικού ανταγωνισμού. Αυτή η προδιάθεση είναι που θα έχει άμεση σχολική χρησιμότητα και αντίκτυπο στην σχολική τους επίδοση. Ο Bourdieu έδειξε ότι οι οικογένειες επενδύουν στη σχολική εκπαίδευση, τόσο σε χρόνο όσο και σε χρήμα, ανάλογα με το πολιτισμικό τους κεφάλαιο, και με αυτόν τον τρόπο μπορούμε να κατανοήσουμε καλύτερα το γεγονός του «αωξανόμενου ενδιαφέροντος, κυρίως των προνομισύχων οικογενειών (μεταξύ αυτών και οικογενειών διανοούμενων, καθηγητών ή ελεύθερων επαγγελματιών) για την εκπαίδευση και μας επιτρέπει (...) να κατανοήσουμε το ότι οι ανώτεροι σχολικοί θεσμοί, αυτοί που οδηγούν στις πιο

⁵⁸ Bourdieu, P.(1999), *Γλώσσα και συμβολική εξουσία*, μετάφραση Κ Καψαμπέλη, εισαγωγή Νίκος Παναγιωτόπουλος, Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου-Μ. Καρδαμίτσα, σ. 114

⁵⁹Bourdieu, P. και Passeron, J.-CL. (1993) *Οι κληρονόμοι: οι φοιτητές...*, ό. π., σ. 144

⁶⁰ Bourdieu, P. (1999). *Κείμενα Κοινωνιολογίας*, Αθήνα: Στάχυ, σ. 66

υψηλές κοινωνικές θέσεις, μονοπωλούνται όλο και περισσότερο από τα παιδιά των προνομιούχων κατηγοριών».⁶¹

Το σχολικό σύστημα διατηρεί την κοινωνική τάξη και αυτό το κάνει διαχωρίζοντας μέσα από πλήθος υποκειμενικών και αντικειμενικών διεργασιών τους κατόχους πολιτισμικού κεφαλαίου, από αυτούς που το αποστερούνται. Οι “πετυχημένοι” μαθητές/τριες και φοιτητές/τριες, οι πιο καταρτισμένοι, με θητεία στα πιο περιζήτητα Πανεπιστήμια, είναι αυτοί που τελικά θα καταλάβουν τις θέσεις εξουσίας. Σε συντριπτικό ποσοστό τα παιδιά που ανήκουν στην αστική τάξη και απολαμβάνουν κοινωνικά προνόμια που οφείλονται στη γέννηση τους και το μέγαλωμα τους μέσα σε μορφωσιογόνο περιβάλλον, είναι εκείνοι που ο Bourdieu ονομάζει «κληρονόμοι». Ουσιαστικά, το εκπαιδευτικό σύστημα «μεταμορφώνει», αυτούς που κληρονομούν σε αυτούς που αξίζουν.

Ταξικό habitus

Με τον όρο habitus (στα ελληνικά ήθος, έθος, ή έξις), οι Bourdieu και Passeron δηλώνουν: «Τον τρόπο του είναι, διάθεση- προδιάθεση -τάση, τον τρόπο του πράττειν που έχει σχηματισθεί από την επανάληψη των αυτών πράξεων (ένα είδος συνήθειας-έξης-τάσης) ή των σχημάτων πράξης, και που είναι διαρκής και μεταβιβάσιμος».⁶² Δεν έχει να κάνει ακριβώς με την συνήθεια η οποία παραπέμπει σε μια μηχανική επανάληψη, αλλά προδιαγράφει γενικά σχήματα και κατευθύνσεις που προσαρμόζονται στις υπαρκτές καταστάσεις μέσα στα πλαίσια των οποίων εκδηλώνονται οι όποιες πρακτικές. Με αυτή την έννοια το habitus δεν είναι μηχανιστικά αναπαραγωγικό όπως η habitude (συνήθεια) αλλά είναι και παραγωγικό.

Χρησιμοποιώντας πλήθος στοιχείων, οι Bourdieu και Passeron αναλύουν τους τρόπους με τους οποίους τα παιδιά ήδη διαποτισμένα από το κοινωνικό περιβάλλον τους με ένα ορισμένο “habitus” (έθος) έχουν διαφορετική κατανομή στο σχολείο σε σχέση με την επίσημη κουλτούρα, γεγονός αποφασιστικό για την επιβίωσή τους σε αυτό, και την πρόσβασή τους στα Πανεπιστήμια. Οι κοινωνικές τάξεις παράγουν η κάθε μια το δικό της habits και ταυτόχρονα αναπαράγονται από αυτό. Άλλο το habitus των καλλιεργημένων αστών και άλλο των εργατών. Ο τρόπος με τον οποίο αντιλαμβάνονται οι διάφορες κοινωνικές τάξεις το μέλλον τους στο σχολείο είναι καθοριστικός παράγοντας της σχολικής επιτυχίας. Τα παιδιά από τα προνομιούχα κοινωνικά στρώματα βλέπουν τις πανεπιστημιακές σπουδές σαν αυτονόητες, σαν το φυσικό τέλος της σχολικής τους διαδρομής.

⁶¹ Παναγιωτόπουλος Ν. (1996). εισαγωγή στο *Οι κληρονόμοι των Pierre Bourdieu, J.CI Passeron*. Αθήνα: Καρδαμίτσα, σ. 33

⁶² Μυλωνάς Θ. (1998). *Κοινωνιολογία....*, ό.π., σ. 214

«Η μάθηση δεν είναι και δεν θεωρείται μόνος για αυτά τα παιδιά. Τα παιδιά αυτά εμφανίζονται στις στατιστικές με καλύτερη επίδοση, μεγαλύτερες ικανότητες, άνεση και ευκολία για να ανταποκριθούν στις δυσκολίες του θεσμού».⁶³ Από την άλλη, για τα παιδιά μη προνομιούχων κοινωνικών τάξεων, το Πανεπιστήμιο θα πρέπει να είναι μια ενσυνείδητη επιλογή, η οποία θα κατακτηθεί με πολύ κόπο, και θα είναι ατομική κατάκτηση.

Θα πρέπει να σημειώσουμε πως για τον Bourdieu τα άτομα δεν είναι ούτε υποχείρια μηχανικών δυνάμεων, ούτε συνειδητά υποκείμενα. Με την έννοια του habitus «βλέπει» τα υποκείμενα εφοδιασμένα με μια πρακτική αίσθηση, «ένα κεκτημένο σύστημα προτιμήσεων, αρχών κρίσης και διάκρισης και επίσης με ένα σύστημα μόνιμων γνωστικών δομών και σχημάτων δράσης που προσανατολίζουν τον τρόπο κατανόησης και προσαρμογής σε αυτήν»(...) «Η έξη (habitus) είναι το είδος της πρακτικής αίσθησης γι' αυτό που πρέπει να κάνουμε σε μια δεδομένη κατάσταση».⁶⁴

Η συμβολική βία

Το έργο του Bourdieu έχει μια ιδιαίτερη σημασία γιατί συνδέει την κοινωνική αναπαραγωγή με την ιδεολογία των χαρισμάτων, των ατομικών δηλαδή ικανοτήτων που αποτελούν το κύριο κριτήριο μέσα στους μηχανισμούς αξιολόγησης της σχολικής επίδοσης. Ουσιαστικά πρόκειται για τα ταλέντα και τις ικανότητες οι οποίες σε τελική ανάλυση θα ξεχωρίσουν τους “καλούς” από τους “κακούς” μαθητές και θα βάλουν τις βάσεις για να νομιμοποιηθεί και να πραγματωθεί ο καταμερισμός της εργασίας. Έτσι, το σχολείο συμβάλλει στην αναπαραγωγή των κοινωνικών ανισοτήτων στο όνομα της παροχής ίσων ευκαιριών, υποστηρίζοντας ουσιαστικά πως αυτό που αναπαράγεται δεν είναι τάξεις ή κοινωνικά στρώματα με άνιση πρόσβαση στον πλούτο και την κοινωνική εξουσία, αλλά μια δίκαιη κατανομή των ατόμων στην αγορά εργασίας ανάλογα με τις ατομικές ικανότητες τους.

Για τον Bourdieu η παιδαγωγική πράξη είναι μια πράξη επιβολής, εν ονόματι και κατ' εξουσιοδότηση μιας εξουσίας, κατά τέτοιο τρόπο που να επιτελείται η αναπαραγωγή εκείνων των κοινωνικών σχέσεων δύναμης που διασφαλίζουν τα προνόμια της εξουσιοδοτούσας εξουσίας. Με την έννοια της συμβολικής βίας ο Bourdieu επιχειρεί να απαντήσει στο ερώτημα: πώς οι διάφορες μορφές κυριαρχίας που συγκροτούν την κοινωνική τάξη γίνονται ανεκτές από αυτούς οι οποίοι υφίστανται την οικονομική, πολιτιστική, και κοινωνική κυριαρχία, και τελικά τους κάνει να υποκλίνονται μπροστά στην δύναμη, χωρίς να έχουν την αίσθηση ότι τους ασκείται πίεση για αυτό.

⁶³ Φραγκουδάκη, Α. (1985), *Κοινωνιολογία....ό.π.*, σ. 165

⁶⁴ Παναγιωτόπουλος Ν. (1996). Εισαγωγή στο *Οι κληρονόμοι....ό. π.*, σ. 37

Αν η κοινωνική πραγματικότητα είναι ένα σύνολο σχέσεων δυνάμεως μεταξύ τάξεων που ιστορικά αντιμάχονται οι μεν τις δε (Marx), η κοινωνική πραγματικότητα είναι επίσης ένα σύνολο σχέσεων, νοημάτων (Weber), και «κάθε κοινωνική κυριαρχία (ενός ατόμου, μιας ομάδας, μιας τάξης, ενός έθνους κλπ...), αν δεν προσφεύγει καθαρά και συνεχώς στην ένοπλη βία, πρέπει να αναγνωρίζεται, να γίνεται αποδεκτή ως νόμιμη, δηλαδή να λαμβάνει ένα θετικό, κατά προτίμηση, νόημα, κατά τέτοιο τρόπο, ώστε οι ίδιοι οι εξουσιαζόμενοι να προσχωρούν στην αρχή της κυριαρχίας τους από τους εξουσιαστές και να αισθάνονται αλληλέγγυοι με αυτούς».

Μια κυριαρχία νομιμοποιείται με το να δίνεται όλη η δύναμη του λόγου στο συμφέρον του ισχυρότερου. «Αυτό προϋποθέτει την άσκηση συμβολικής βίας, βίας που εκφράζεται με ευφημισμούς και, εξ αυτού, είναι κοινωνικώς αποδεκτή, που συνίσταται στην εξουσία επιβολής σημασιών, στο "να κάνει να πιστεύουν και να κάνει να βλέπουν", ώστε να κινητοποιεί» Ο Bourdieu θεωρεί ότι η παιδαγωγική πράξη είναι μια πράξη συμβολικής βίας. «(...) Η αποτελεσματικότητα μιας δράσης συμβολικής βίας εξασφαλίζεται, όταν επιτυγχάνεται η παραγνώριση των συνθηκών και των εργαλείων άσκησης της. Νομιμότητα σημαίνει παραγνώριση). Ένας θεσμός (μια δράση ή μια χρήση) είναι νόμιμος, όταν είναι κυρίαρχος και παραγνωρισμένος ως θεσμός, όταν δηλαδή έχει σιωπηρή αναγνώριση».⁶⁵

Η ερμηνεία της ανισότητας κατά τον P. Bourdieu

Ο P. Bourdieu αναδεικνύοντας την ανισότητα των παιδιών ως προς τις επιδόσεις τους στο σχολείο, και ερμηνεύοντάς την με τη θεωρία της αναπαραγωγής του πολιτισμικού κεφαλαίου υποστηρίζει ότι α) η επίδοση των μαθητών επηρεάζεται από την κουλτούρα τους, β) τα παιδιά από τα προνομιούχα κοινωνικά στρώματα αποκτούν, χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια, το πολιτισμικό κεφάλαιο, που τους επιτρέπει να επιτύχουν στο σχολείο, γ) η κουλτούρα του σχολείου είναι αυτή των κυρίαρχων τάξεων, αγνοώντας τις μορφωτικές ανισότητες που πηγάζουν από τα διαφορετικά μορφωτικά εφόδια με τα οποία τα παιδιά έρχονται στο σχολείο και δ) το σχολείο μεταβιβάζει και νομιμοποιεί την κουλτούρα των κυρίαρχων τάξεων, χωρίς αυτό να γίνεται αντιληπτό.

Ο Bourdieu θέλοντας να ερμηνεύσει το γεγονός ότι οι μαθητές των μεσαίων και χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων δεν έχουν τόσο καλή πορεία στο εσωτερικό του εκπαιδευτικού συστήματος καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το σχολείο παρόλο που δεν μεταδίδει

⁶⁵ Παναγιωτόπουλος Ν. (1996). Εισαγωγή στο *Οι κληρονόμοι....ό. π.*, σ. 13-14

πολλές όψεις από τη νομιμοποιημένη μορφή του πολιτισμικού κεφαλαίου (γλώσσα, τρόπους σκέψης, τέχνη, κ. α.), εμμέσως τις απαιτεί από όλους τους μαθητές και κυρίως τις αξιολογεί.⁶⁶

Κάτω από αυτό το πρίσμα, είναι σαφής η λειτουργία την οποία επιτελεί το σχολείο. Στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής πράξης το σχολείο ασκώντας συμβολική βία, μεταβιβάζει και αξιολογεί ως νόμιμη και αποδεκτή την κουλτούρα της αστικής τάξης, ευνοώντας έτσι τους γόνους της συγκεκριμένης τάξης και εξυπηρετώντας τα υλικά και συμβολικά συμφέροντα τους.

Η «ανδρική κυριαρχία»

Ο Bourdieu ασχολήθηκε, επίσης, με το ζήτημα της αναπαραγωγής της έμφυλης ανισότητας. Στο έργο του *«Η Ανδρική Κυριαρχία»*,⁶⁷ επιχείρησε να εξηγήσει με ποιο τρόπο θεμελιώνεται και αναπαράγεται στις σύγχρονες κοινωνίες το καθεστώς *ανδρικής κυριαρχίας*. Σύμφωνα με το Bourdieu, η ανδρική κυριαρχία αποτελεί ένα είδος συμβολικής κυριαρχίας, δέν επιβάλλεται δηλαδή, με φυσική βία. Ο Bourdieu υποστήριξε ότι οι κλάδοι και τα επαγγέλματα ταξινομούνται σε ένα ιεραρχικό σχήμα με βάση τη συμμετοχή των φύλων σε αυτά. Έτσι, οι «ανδρικοί» κλάδοι και τα «ανδρικά» επαγγέλματα αξιολογούνται πάντοτε ως ανώτερα και σπουδαιότερα από τα «γυναικεία». Οι γυναίκες ουσιαστικά οικειοποιούνται, συχνά με τρόπο μη συνειδητό, τις αρχές μιας κυρίαρχης ανδροκρατικής θεώρησης, με αποτέλεσμα να βιώνουν και να αντιλαμβάνονται ως φυσική την κατεστημένη κοινωνική τάξη της ανδρικής κυριαρχίας και συχνά να συμμορφώνονται σε αυτή μέσω μιας πρακτικής αυτοαποκλεισμού από τις θέσεις που παραδοσιακά προορίζονται για τους άνδρες. Στην πραγματικότητα, ο Bourdieu κάνει λόγο για την παραγωγή ενός έμφυλου habitus, δηλαδή έμφυλων προδιαθέσεων της σκέψης και της πράξης, που έχουν ενσωματώσει τα υποκείμενα και που συντηρούν τελικά τις έμφυλες διαφορές. Για τὸ Bourdieu η κατανόηση των διαδικασιών της άσκησης συμβολικής βίας είναι αναγκαία για την ανατροπή των σχέσεων κυριαρχίας ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες.

Ο ρόλος του σχολικού μηχανισμού αναφορικά με την αναπαραγωγή και τη συντήρηση των *έμφυλων διαφορών*, είναι για το Bourdieu ιδιαίτερα σημαντικός. Είναι, όμως, παράλληλα καθοριστική και η παρέμβαση του σχολείου των διάφορων βαθμίδων για την ανατροπή της ανδρικής κυριαρχίας που εξακολουθεί να χαρακτηρίζει μέχρι σήμερα τις κοινωνίες. Η διεύρυνση της πρόσβασης των γυναικών στη Δευτεροβάθμια και Ανώτατη Εκπαίδευση, καθώς και οι συνακόλουθες αλλαγές στην οικονομική ανεξαρτησία των γυναικών και στη θέση τους στην οικογένεια έχουν επιφέρει σημαντικές αλλαγές στη *γυναικεία κατάσταση*. Όμως, οι αλλαγές αυτές

⁶⁶ Λάμνιας, Κ. (2002) *Κοινωνιολογική...ό. π.*, σ. 159

⁶⁷ Bourdieu, P. (2007) *Η ανδρική κυριαρχία*, πρόλογος Νίκος Παναγιωτόπουλος, μετάφραση Έφη Γιαννοπούλου. Σειρά: Μεταστροφές, Αθήνα: Πατάκης

και η εξίσωση των ευκαιριών δεν πρέπει να συγκαλύπτουν τις ανισότητες που παραμένουν, αν και έχουν αλλάξει μορφή.

Όπως χαρακτηριστικά υποστηρίζεται, ο Bourdieu με το έργο του *Ανδρική Κυριαρχία*, αναπληρώνει ως ένα μεγάλο βαθμό την απουσία του φύλου ως κατηγορίας συστηματικής ανάλυσης στο ως τότε έργο του.⁶⁸ Παρά την πολύπλευρη κριτική που έχει ασκηθεί από διάφορες φεμινιστικές οπτικές στο συγκεκριμένο έργο, προτείνεται η κριτική αξιοποίηση των ιδεών και των εννοιών που χρησιμοποίησε ο Bourdieu για να εξηγήσει την αναπαραγωγή της έμφυλης ανισότητας.⁶⁹

1.3 Φεμινιστικές Θεωρίες για την Εκπαίδευση και το Φύλο

Η φεμινιστική κοινωνιολογία της εκπαίδευσης συνέβαλε στην ανάλυση των σχέσεων των φύλων στο χώρο της εκπαίδευσης και προσέθεσε στην κατανόηση της ευρύτερης σχέσης εκπαίδευσης και κοινωνίας. Βασική παραδοχή της φεμινιστικής κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης είναι ότι το φύλο είναι μια δομή κοινωνικά και πολιτισμικά προσδιορισμένη, αφού προκύπτει ως αποτέλεσμα προσδοκιών, χαρακτηριστικών και συμπεριφορών που αποδίδονται από την κοινωνία στο αγόρι και το κορίτσι από τη γέννησή του.⁷⁰ Για το λόγο αυτό στην αγγλοσαξονική βιβλιογραφία χρησιμοποιείται ο όρος “gender”, που δηλώνει το κοινωνικό φύλο, έναντι του όρου “sex” ο οποίος υποδηλώνει τις βιολογικές διαφορές ανδρών και γυναικών. Στην ελληνική γλώσσα δεν υπάρχει αντίστοιχη διάκριση, γι’ αυτό ο όρος «φύλο» συχνά χρειάζεται να προσδιορίζεται και από τα επίθετα «βιολογικό» ή «κοινωνικό» ώστε να αποσαφηνίζεται κάθε φορά η σημασία του. Γενικός στόχος της φεμινιστικής θεωρίας είναι να αναδείξει την παρουσία και τη σημασία του παράγοντα φύλου στην κοινωνία ευρύτερά. Σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση ειδικότερα, αποσκοπεί να αναδείξει τους τρόπους, τα μέσα και τις πρακτικές μέσω των οποίων ο σχολικός μηχανισμός συμβάλλει στη συντήρηση και αναπαραγωγή των άνισων σχέσεων ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες.

Οι σημαντικότερες και οι πλέον γνωστές φεμινιστικές προσεγγίσεις, στις οποίες θεμελιώνεται η έρευνα σχετικά με τον παράγοντα φύλο στην εκπαίδευση, είναι οι ακόλουθες

⁶⁸ Adkins, L. & Mottier, V. (2002) “Masculine domination: gender and power in Bourdieu’s writings”, *Feminist Theory*, no. 3, p. 345-359

⁶⁹ Adkins, L. & Skeggs B. (2004) (eds.) «*Feminism after Bourdieu*», Oxford: Blackwell Publishing/The Sociological Review, p. 3-18

⁷⁰ Dillabough, J.A. & Arnot, M. (2000). «Feminist Sociology of Education: dynamics, debates and directions». Στο J. Demaine (ed.) *Sociology of education today*, London, MacMillan, p. 30-48

πέντε: η φιλελεύθερη φεμινιστική προσέγγιση, η μαρξιστική φεμινιστική προσέγγιση, η σοσιαλιστική φεμινιστική προσέγγιση, η ριζοσπαστική φεμινιστική προσέγγιση, και η μεταδομική φεμινιστική προσέγγιση. Οι τέσσερις πρώτες από αυτές αναλύουν και ερμηνεύουν τις σχέσεις ανισότητας και εξουσίας ανάμεσα στους άνδρες και τις γυναίκες με όρους κοινωνικής δομής και οργάνωσης, κάτι που δεν ισχύει για τη θεωρητική προσέγγιση του μεταδομικού φεμινισμού. Οι συγκεκριμένες προσεγγίσεις ουσιαστικά αποτελούν τη *φεμινιστική ομπρέλα* μιας ευρύτερης ποικιλίας φεμινιστικών προσεγγίσεων.

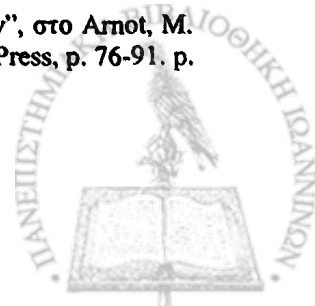
α) Η φιλελεύθερη φεμινιστική προσέγγιση

Ο φιλελεύθερος φεμινισμός στηρίζεται στην φιλελεύθερη θεωρία, σύμφωνα με την οποία η θέση του κάθε ατόμου στην κοινωνική ιεραρχία είναι αποτέλεσμα των προσωπικών του ικανοτήτων, δεξιοτήτων, και κυρίως της προσπάθειάς του. Ασπάζεται τις δημοκρατικές αρχές σχετικά με την ατομικότητα, την ισότητα, την ελευθερία, την αυτονομία και την αυτοεκπλήρωση. Οι αρχές αυτές στο σύγχρονο κόσμο καταπατούνται όσον αφορά τις γυναίκες με τον ένα ή τον άλλο τρόπο.⁷¹ Η φιλελεύθερη φεμινιστική προσέγγιση, ξεκινώντας από την παραδοχή πως οι γυναίκες γεννιούνται το ίδιο ελεύθερες και ίσες με τους άνδρες, και πως οι διαφορές των φύλων δεν έχουν βιολογική βάση, αλλά είναι αποτέλεσμα διαφορετικής εκπαίδευσης και κοινωνικοποίησης διεκδίκησε, από τον προηγούμενο ακόμη αιώνα, ίση δυνατότητα πρόσβασης στην εκπαίδευση για άνδρες και γυναίκες, καθώς και θεσμικά κατοχυρωμένη ισότητα ευκαιριών στην εκπαιδευτική διαδικασία.

Το «πρώτο κύμα» του φεμινισμού – τέλη του 19ου αιώνα έως τις τρεις πρώτες δεκαετίες του 20ού – σχετίζεται άμεσα με τις φιλελεύθερες αντιλήψεις που προωθεί η αστική τάξη, οι οποίες απηχούν αλλά και στηρίζουν και νομιμοποιούν την ιδεολογία και τα συμφέροντα της αστικής τάξης.⁷² Οι φιλελεύθερες φεμινίστριες του 19ου αιώνα, μολονότι διαπιστώνουν την υποτέλειά των γυναικών στους άνδρες, δεν διεκδικούν κοινωνικές ανατροπές σχετικά με τη δυναμική των σχέσεων του φύλου, ούτε, βέβαια, τον απεγκλωβισμό των γυναικών από τον υποτιμημένο παραδοσιακό ρόλο τους στον ιδιωτικό χώρο της οικογένειας. Αρκούνται και διεκδικούν τη βελτίωση της κοινωνικής θέσης των γυναικών μέσω ευρύτερης πρόσβασης στις σπουδές και την έμμοιθη εργασία. Ακόμη και στην πιο ριζοσπαστική του μορφή ο φεμινισμός του 19ου αιώνα «προσεγγίζει την ισότητα από τη σκοπιά του φυσικού προορισμού: πρόκειται για μια ισότητα στη

⁷¹ Jaggar, A. (1983). *Feminist Politics and Human Nature*. Totowa, N.J.: Littlefield, Adams

⁷² Middleton, S. (1987) "The sociology of women's education as a field of academic study", στο Arnot, M. and Weiner, G. (eds.) *Gender and the Politics of Schooling*, Basingstoke: Open University Press, p. 76-91. p. 76

διαφορά»⁷³ γεγονός που πιθανόν συμβάλλει στην ύπαρξη ελάχιστων φωνών υποστήριξης της εκπαίδευσης των κοριτσιών με όρους ίσους με των αγοριών.

Στις αρχές του 20ού αιώνα οι φεμινίστριες διεκδικούν γενικευμένη θεσμική ισότητα, και διεκδικούν να έχουν οι γυναίκες, ως άτομα, την ίδια δυνατότητα επιλογής με τους άνδρες σε σχέση με τους κοινωνικούς, εκπαιδευτικούς και πολιτικούς τους ρόλους, καθώς και ότι η δυνατότητα αυτή πρέπει να κατοχυρώνεται και θεσμικά. Στο χώρο της εκπαίδευσης οι παραπάνω θέσεις εκφέρονται με όρους «πρόσβασης» και «επιλογής», οι οποίοι μετουσιώνονται στην έννοια της «ισότητας ευκαιριών». Οι φιλελεύθερες φεμινίστριες κοινωνιολόγοι της εκπαίδευσης υποστηρίζουν ακόμη, κι αυτό θα τις φέρει μεταγενέστερα σε αντίθεση με φεμινίστριες διαφορετικής οπτικής, ότι η εκπαιδευτική ισότητα ευκαιριών μπορεί να επιτευχθεί στο δεδομένο εκπαιδευτικό πλαίσιο, χωρίς να είναι απαραίτητες καινοτόμες αλλαγές στην οικονομική, πολιτική ή πολιτισμική ζωή.

Τη δεκαετία του '60, ξεκινά στις Ηνωμένες Πολιτείες το «δεύτερο κύμα του φεμινισμού» ή αλλιώς «Γυναικείο Απελευθερωτικό Κίνημα». Στο πλαίσιο αυτό διαμορφώνεται η ουσιαστική κριτική και αμφισβήτηση του ανδροκεντρικού λόγου που θεμελιώνει την καταπίεση των γυναικών ως συνέπεια της αναπαραγωγικής τους ικανότητας. Εκτός όμως της συνειδησιακής αφύπνισης των γυναικών τη δεκαετία του '60, αμφισβητούνται έντονα οι δυνατότητες και οι πιθανότητες μεμονωμένων ατόμων να εξελιχθούν μέσω της εκπαίδευσης. Έτσι, η εκπαίδευση θεωρείται ότι αποτυγχάνει να εγκαθιδρύσει ευρύτερη κοινωνική ισότητα και παύει να θεωρείται κοινωνικά «ουδέτερη».⁷⁴

Η δεκαετία του '70 είναι σημαντική για την κοινωνιολογία της εκπαίδευσης γενικότερα, και για το φεμινιστικό κίνημα και τη φεμινιστική οπτική της εκπαίδευσης ειδικότερα. Ο φιλελευθερισμός εξακολουθεί να υφίσταται, ωστόσο στη νεο-φιλελεύθερη και πιο ριζοσπαστική εκδοχή του. Οι νεο-φιλελεύθερες φεμινίστριες θεωρούν ότι η τυπική, η θεσμοθετημένη ισότητα ευκαιριών δεν είναι επαρκής. Αντίθετα, η ουσιαστική ισότητα των εκπαιδευτικών ευκαιριών πιστεύουν ότι θα πραγματοποιηθεί μόνο αν αλλάξουν τα στερεότυπα που σχετίζονται με τους έμφυλους ρόλους. Κι αυτό με τη σειρά του για να επιτευχθεί χρειάζεται να στηριχτεί σε μια εκπαίδευση που θα έχει ως στόχο την αναμόρφωση της στάσης των μαθητών, των εκπαιδευτικών, των εργοδοτών και των γονιών. Αυτές οι τελευταίες θέσεις θα υποστούν αυστηρή κριτική από τις

⁷³ Παπαταξιάρχης, Ε. (1992) «Εισαγωγή. Από τη Σκοπιά του Φύλου. Ανθρωπολογικές Θεωρήσεις της Σύγχρονης Ελλάδας», στο Παπαταξιάρχης, Ε., Παραδέλλης, Θ. (επιμ.) (1992) *Ταντότητες και Φύλο στη Σύγχρονη Ελλάδα. Ανθρωπολογικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Καστανιώτης, σ. 11-98., σ. 15

⁷⁴ Arnot, M. and Weiner, G. (eds.) (1987) *Gender and the Politics of Schooling*, Open University MacMillan Press, p. 11

ριζοσπάστριες, τις σοσιαλίστριες αλλά και τις μαρξίστριες φεμινίστριες. Βασικό σημείο αυτής της κριτικής είναι η αποδοχή από τις φιλελεύθερες φεμινίστριες των ιεραρχικών εκπαιδευτικών και κοινωνικών δομών ως αυτονόητων, αλλά και η αποτυχία τους να αναγνωρίσουν τα στερεότυπα, που κυρίως τις ενδιέφεραν, ως πολιτισμική κατασκευή. Πιο συγκεκριμένα, οι φιλελεύθερες φεμινίστριες θεωρούν ότι τα στερεότυπα που αφορούν στα φύλα έχουν ψυχολογική καταβολή, μ' αυτόν τον τρόπο αγνοούν συστηματικά την κοινωνική τους προέλευση και το ιστορικό πλαίσιο που συμβάλλει στη δημιουργία τους. Έτσι, δε συνδέουν καθόλου την εκπαιδευτική ανισότητα μεταξύ μαθητών-μαθητριών με την υποτελή θέση των γυναικών στην κοινωνία γενικότερα.⁷⁵ Τα ερευνητικά τους ερωτήματα, σε γενικές γραμμές, στράφηκαν γύρω από τη χαμηλή επίδοση των κοριτσιών και τη μειονεκτική τους θέση, την επιλογή διαφορετικών γνωστικών αντικειμένων από αγόρια και κορίτσια και την υποαντιπροσώπηση των γυναικών στις εκπαιδευτικές και διοικητικές βαθμίδες.

Οι σύγχρονες φιλελεύθερες φεμινίστριες διαπιστώνοντας πως η τυπική, νομικά κατοχυρωμένη ισότητα ευκαιριών δεν ήταν αρκετή, για να εξαλείψει την ανισότητα μεταξύ των φύλων, και καταλήγοντας πως αυτή είναι αποτέλεσμα των στερεοτύπων για τα φύλα και των προσδοκιών που συνδέονται με τους ρόλους των ανδρών και των γυναικών, θεωρούν πως για την επίτευξη αυτού του στόχου απαιτείται η κατάργηση των στερεοτύπων αυτών και η εξάλειψη των προκαταλήψεων, η οποία με τη σειρά της προϋποθέτει αλλαγή στις στάσεις του ανθρώπινου δυναμικού που εμπλέκεται στην εκπαιδευτική διαδικασία, των γονιών, δηλαδή, των παιδιών και των εκπαιδευτικών.⁷⁶

Η Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, μεταφέροντας τις αρχές που αποτελούν τη βάση των εκπαιδευτικών δικαιωμάτων των κοριτσιών, αναφέρει πως αυτές συνίστανται α) στην πρόκριση της «προσωπικής ολοκλήρωσης» αγοριών και κοριτσιών, ως βασικού στόχου της εκπαίδευσης, β) στην άποψη ότι «ίσο» σημαίνει «ίδιο» και όχι «αντίστοιχο», και γ) στην αντίληψη ότι οι έννοιες «διάκριση» και «ανισότητα» έχουν διαφορετικό περιεχόμενο, αφού η πρώτη υποδηλώνει μια κατάσταση, ενώ η δεύτερη μια πρακτική η οποία είναι κατά κύριο λόγο υπεύθυνη για την άρνηση των ίσων ευκαιριών και της κοινωνικής εκτίμησης των γυναικών σε σχέση με τους άνδρες. Αυτό επίσης που διαφοροποιεί τις δύο έννοιες είναι η παθητικότητα που χαρακτηρίζει την ανισότητα, καθώς και το ότι σπάνια αυτή αναγνωρίζεται από όσους/ες την υφίστανται, σε αντιδιαστολή με τον

⁷⁵ Weiner, G. (ed.) (1985) *Just a bunch of girls: feminist approaches to schooling*, Milton Keynes: Open University Press, p. 7

⁷⁶ Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β. (1994). «Φεμινιστικές τάσεις στην κοινωνιολογία της εκπαίδευσης». Στο Β. Δεληγιάννη και Σ. Ζιώγου (επιμ.) *Εκπαίδευση και φύλο*, Θεσσαλονίκη, Βάνιας, σ. 23-40

ενεργητικό χαρακτήρα της *διάκρισης* και την ξεκάθαρη αναγνώρισή της από την πλευρά αυτών που την επιβάλλουν.

Όσο αφορά την εκπαίδευση, η φιλελεύθερη φεμινιστική προσέγγιση έδωσε μεγάλη έμφαση στη μεταρρύθμιση που μπορεί να προέλθει *εκ των έσω*, με την εισαγωγή ενός ολοένα αυξανόμενου αριθμού μικρής κλίμακας καινοτομιών σε μεμονωμένες σχολικές τάξεις και σχολεία, με στόχο α) την άσκηση πίεσης για άρση των εκπαιδευτικών ανισοτήτων, και εξασφάλιση ίσων εκπαιδευτικών ευκαιριών, κυρίως μέσα από την αλλαγή βιβλίων και αναλυτικών προγραμμάτων, και β) την ενθάρρυνση των κοριτσιών για επιλογές που οδηγούν σε επαγγέλματα μη παραδοσιακά για το φύλο τους.⁷⁷

Η κριτική που ασκείται στις θέσεις της φιλελεύθερης φεμινιστικής προσέγγισης από τις ριζοσπάστριες φεμινίστριες, είναι ότι δεν ανατρέπονται οι υπάρχουσες ιεραρχικές δομές και σχέσεις δύναμης και εξουσίας ανάμεσα στα φύλα, που θεωρούνται δεδομένες και προτάσσουν, βεβαίως, την υπεροχή των ανδρών. Οι μαρξίστριες και σοσιαλίστριες φεμινίστριες, από την άλλη, θεωρούν θεμελιώδη αδυναμία του φιλελεύθερου φεμινισμού το ότι δεν αναγνωρίζει το κοινωνικοπολιτικό υπόβαθρο των ανισοτήτων και δεν υπεισέρχεται στη διερεύνηση του ρόλου της κοινωνίας στη δημιουργία των ταυτοτήτων φύλου.

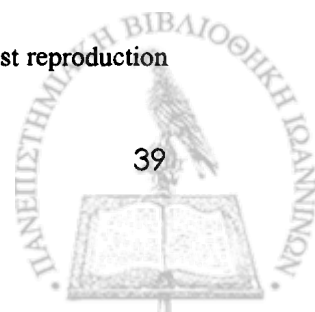
Πιο πρόσφατα η J. Dilabough⁷⁸ επανέρχεται στον προβληματισμό γύρω από τις ερμηνευτικές δυνατότητες της φιλελεύθερης φεμινιστικής θεωρίας στην εκπαίδευση. Όπως αναφέρει η φιλελεύθερη οπτική αδυνατεί να εξηγήσει τις έμφυλες διαφορές που παρουσιάζονται στην εκπαίδευση, αφού η έννοια της «ατομικής ικανότητας» αποδείχθηκε ανεπαρκής. Επισημαίνει ακόμα, τη μονομέρεια των φιλελεύθερων φεμινιστριών, όταν εστιάζουν στον παράγοντα φύλο για να ερμηνεύσουν τις διαφορές στη σχολική επίδοση, χωρίς να λαμβάνουν καθόλου υπόψη τους τις κοινωνικές και πολιτισμικές δομές και τον τρόπο που αυτές επηρεάζουν την επίδοση των μαθητών/τριών.

β) Η μαρξιστική φεμινιστική προσέγγιση

Ο μαρξιστική φεμινιστική προσέγγιση έχει τις ρίζες της στην κλασική θεωρία των Marx (1818-1883) και Engels (1820-1895). Στηρίζεται στη «*μαρξιστική ανάλυση για την αναπαραγωγή της κοινωνικής δομής μέσα στα καπιταλιστικά συστήματα όπου η κοινωνική τάξη αποτελεί το βασικό*

⁷⁷ Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β. (1994). «Φεμινιστικές τάσεις....., ό. π.

⁷⁸ Dilabough, J. (2003), «Gender, education and society: the limits and possibilities of feminist reproduction theory» *Sociology of education*, v. 76. n. 4, p. 376-379

σημείο αναφοράς»⁷⁹ και εστιάζει περισσότερο στις κοινωνικές σχέσεις παρά στα ατομικά δικαιώματα. Αρχικά, οι μαρξίστριες φεμινίστριες επικεντρώθηκαν στη μελέτη της σχέσης των γυναικών με την παραγωγή, και όχι τόσο στις σχέσεις εξουσίας και ανισότητας μεταξύ ανδρών και γυναικών. Η κοινωνική θέση των γυναικών αντιμετωπίζεται ως αποτέλεσμα της σύγκρουσης ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις. Η φεμινιστική οπτική, που βασίζει την κριτική της στις κατακτήσεις του κλασικού μαρξισμού, αντιμετωπίζει την πατριαρχία ως συνέπεια της ταξικής δομής τού καπιταλισμού, διαφορετική από τάξη σε τάξη.

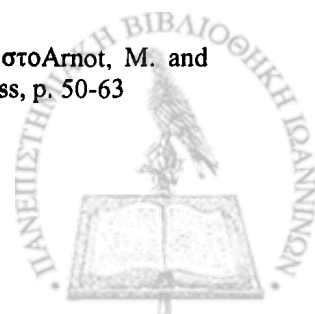
Οι φεμινίστριες που υιοθετούν τη μαρξιστική οπτική θεωρούν το καπιταλιστικό σύστημα ως πρωταρχική πηγή καταπίεσης των γυναικών. Όπως υποστηρίζουν η καταπίεση αυτή μπορεί να εξαιρεθεί μόνο με την ανατροπή του συστήματος, η οποία μπορεί να επιτευχθεί μόνο με τη συνεργασία ανδρών και γυναικών. Συνδέουν, επίσης, τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας με τον καταμερισμό της εργασίας κατά φύλο, ο οποίος καθιστά τις γυναίκες περιθωριοποιημένο εργατικό δυναμικό, που εισάγεται και διώκεται από την αγορά εργασίας ανάλογα με τις ανάγκες του συστήματος. Σημαντική για την ανάπτυξη της μαρξιστικής φεμινιστικής σκέψης ήταν η έκδοση το 1975 στην Αμερική του έργου των Bowles και Gintis,⁸⁰ που αναδεικνύει την αναπαραγωγή της ταξικής ανισότητας στην αμερικανική κοινωνία, καθώς και το ρόλο της εκπαίδευσης ως «εργαλείου» της κυρίαρχης τάξης και ιδεολογίας. Οι μαρξίστριες φεμινίστριες αποδέχτηκαν το γενικό πλαίσιο αλλά άσκησαν κριτική στην απουσία αναφοράς στο φύλο και στο συσχετισμό του με την κοινωνική τάξη.⁸¹ Σημαντικό βήμα στη μαρξιστική σκέψη, αλλά και στη φεμινιστική σκέψη γενικότερα, αποτέλεσε η συνειδητοποίηση ότι το φύλο όχι μόνο έχει σημασία όπως και η κοινωνική τάξη, αλλά ότι ουσιαστικά αλληλοδιαπλέκονται στον καπιταλισμό. Το ίδιο σκεπτικό μεταφέρεται στο χώρο της εκπαίδευσης και στα ερευνητικά τους ερωτήματα με την αναζήτηση και την ερμηνεία της αλληλοδιαπλοκής φύλου και τάξης.⁸² Συγκεκριμένα οι μαρξίστριες υποστηρίζουν ότι η εκπαίδευση αναπαράγει φυλετικό διαχωρισμό αντίστοιχο του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας. Το σχολείο, δηλαδή, διαμεσολαβώντας μεταξύ οικογένειας και αγοράς εργασίας ενισχύει τα στοιχεία της έμφυλης διαπαιδαγώγησης των κοριτσιών προετοιμάζοντάς τα για έμμισθη εργασία αντίστοιχη του φύλου τους. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, στην αναζήτηση της

⁷⁹ Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β. (1994). «Φεμινιστικές τάσεις.....», ό. π. σ. 29

⁸⁰ Arnot, M. (2002) "Schooling in Capitalist America revisited: social class, gender and race inequalities in the UK", στο Arnot, M. *Reproducing Gender? Essays on educational theory and feminist politics*, London: RoutledgeFalmer, . σ. 200-225.

⁸¹ Arnot, M. and Weiner, G. (eds.) (1987) *Gender and.....*, ό. π., p. 13

⁸² Barret, M. (1989) "Gender and class: Marxist feminist perspectives on education", στο Arnot, M. and Weiner, G. (eds.) *Gender and the Politics of Schooling*, Buckingham: Open University Press, p. 50-63

έμφυλης ανισότητας και του συσχετισμού της με την ταξική ανισότητα στο χώρο της εκπαίδευσης, κινούνται οι έρευνες των φεμινιστριών μαρξιστικής προσέγγισης.

Η ανάλυση που επιχειρείται στο χώρο της κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης στοχεύει στη σύνδεση της δομής και των απαιτήσεων του σχολείου και της οικογένειας με τον καταμερισμό της εργασίας κατά φύλο και του αντιφατικού τρόπου με τον οποίο αναπαράγεται το κεφάλαιο.⁸³ Η Deem (1978)⁸⁴ θεωρεί πως το σχολείο εκπαιδεύει τους άνδρες έτσι ώστε να αποτελέσουν το μελλοντικό εργατικό δυναμικό, και τις γυναίκες έτσι ώστε να φροντίζουν τους εργάτες αυτούς, να γεννούν και να κοινωνικοποιούν ανάλογα μέσα στην οικογένειά τους νέους εργάτες, ενώ οι ίδιες θα αποτελούν ένα διαθέσιμο περιφερειακό, ανειδίκευτο και κακοπληρωμένο εργατικό δυναμικό. Μέσα από το μηχανισμό αυτό, εξυπηρετείται τελικά ο καπιταλισμός. Αυτή η βασική διάκριση των φύλων, στον χώρο εργασίας, μπορεί να θεωρηθεί ότι αναπαράγεται και διατηρείται λόγω:

1. Της χρησιμότητας που έχει για το κεφάλαιο η άμισθη οικογενειακή δουλειά
2. Οι γυναίκες αποτελούν έναν ευέλικτο στρατό αποθεματικού εργατικού δυναμικού, που προσλαμβάνεται και απολύεται ανάλογα με τις επιταγές του κεφαλαίου και μάλιστα με πολύ φτηνό κόστος.⁸⁵

Η έρευνα που ξεκινά από τη μαρξιστική οπτική στρέφεται στη μελέτη «των τρόπων με τους οποίους το σχολείο εμπλέκεται στη νομιμοποίηση και, ακόμη περισσότερο, στην αναπαραγωγή των σχέσεων ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις και τα φύλα στα καπιταλιστικά συστήματα».⁸⁶

Οι μαρξιστικές θεωρήσεις δεν εξετάζουν διεξοδικά τον παράγοντα το φύλο, αλλά επικεντρώνουν την προσοχή στην κυριαρχία της αστικής τάξης, χωρίς να λαμβάνουν υπόψη την επικυριαρχία του φύλου και την αναπαραγωγή της αντίστοιχης ιδεολογίας μέσα στο σχολείο.⁸⁷ Το φύλο δεν αποτελεί ξεχωριστό στοιχείο από την κοινωνική τάξη, αλλά είναι πλήρως απορροφημένο από αυτή. Η οπτική αυτή θεωρεί την οικογένεια και όχι το άτομο ως βασική μονάδα συγκρότησης

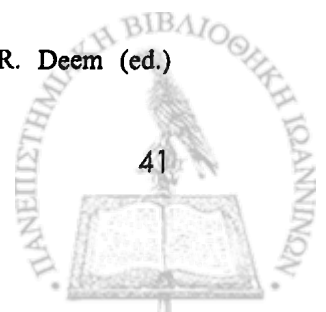
⁸³ Wolpe, A.M. (1978). «Education and the sexual division of labour». A. Kuhn και David, M.E. (eds). *The state, the Family and Education*. London: Routledge & Kegan Paul

⁸⁴ Deem, R. (1978). *Women and Schooling*. London: Routledge

⁸⁵ Χαριστού, Μ. (1989) «Ισότητα των φύλων και εκπαίδευση: Η επαγγελματική εκλογή των κοριτσιών», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τχ. 46, p. 70-78

⁸⁶ Arnot, M. (1981). Culture and political economy: dual perspectives in sociology of women's education. *Educational Analysis*, 3(1), 97-116, σ. 109

⁸⁷ MacDonald, M. (1980). «Socio-cultural reproduction and women's education». Στο R. Deem (ed.) *Schooling for Women's Work*, London: Routledge & Kegan Paul, p. 13-25

των κοινωνικών τάξεων. Δε λαμβάνει υπόψη τη σύγκρουση συμφερόντων που υπάρχει μέσα στην οικογένεια, και που μπορεί, για παράδειγμα, να αναγνωριστεί στη σχέση της επαγγελματικής απασχόλησης των γυναικών με την απασχόλησή τους στο σπίτι. Η κριτική δε που συγκεντρώνει είναι στην πραγματικότητα κριτική στην ίδια τη θεωρία του Μαρξ, που ορίζει την τάξη με αναφορά στην κατοχή των μέσων παραγωγής, και συνδέει την αξία της εργασίας με τον άνδρα που συντηρεί οικονομικά την οικογένειά του. Επίσης, κριτική ασκήθηκε στις μαρξίστριες φεμινίστριες για το γεγονός ότι θεωρούν τον καταμερισμό της εργασίας κατά φύλο στην οικογένεια μάλλον φυσιολογικό, και τον συνδέουν με τις σχέσεις αναπαραγωγής των φύλων. Η μαρξιστική ανάλυση δεν εξηγεί γιατί καταπιέζονται οι γυναίκες κι όχι κάποια άλλη ομάδα, και δεν αναφέρεται στην κυριαρχία των ανδρών στις γυναίκες, ακόμη κι έξω από τα καπιταλιστικά συστήματα. Επίσης, κριτική ασκήθηκε στις μαρξίστριες φεμινίστριες για την έλλειψη προτάσεων για άμεσες λύσεις. Το «γυναικείο ζήτημα» θεωρείται πως θα λυθεί επαναστατικά, μέσω της κατάλυσης του καπιταλιστικού συστήματος, και τη δημιουργία μια αταξικής κοινωνίας. Η εκπαίδευση δεν ξεφεύγει από αυτό το πλαίσιο, γι' αυτό οι μαρξιστικές αναλύσεις στοχεύουν περισσότερο να αναδείξουν τον αναπαραγωγικό και νομομοποιητικό ρόλο τη εκπαίδευσης και όχι να προτείνουν λύσεις.⁸⁸

γ) Η σοσιαλιστική φεμινιστική προσέγγιση

Η σοσιαλιστική φεμινιστική προσέγγιση έχει τις ρίζες της στο μαρξιστικό φεμινισμό και προέκυψε από τη σύνθεση μαρξιστικών και ριζοσπαστικών φεμινιστικών αντιλήψεων. Ο παράγοντας φύλο λαμβάνεται περισσότερο υπόψη στη σοσιαλιστική οπτική, η οποία ως προς αυτό, κυρίως, διαφοροποιείται από την μαρξιστική θεώρησή. Οι σοσιαλίστριες φεμινίστριες θεωρούν πως η μαρξιστική ανάλυση είναι "τυφλή" ως προς το φύλο. Στην ανάλυση που προκύπτει από μελέτες για τη διαιώνιση της ηγεμονίας της ιδεολογίας της αστικής τάξης μέσα από το εκπαιδευτικό σύστημα, εις βάρος των παιδιών της εργατικής τάξης, οι σοσιαλίστριες φεμινίστριες πρόσθεσαν και την αναπαραγωγή της ανδρικής κυριαρχίας ιδεολογίας εις βάρος των γυναικών και εισήγαγαν τον όρο της *πατριαρχίας* στις αναλύσεις τους για το φύλο στην εκπαίδευση. Ενώ, όμως, οι ριζοσπάστριες φεμινίστριες θεωρούν την πατριαρχία ως ένα καθολικό φαινόμενο, οι σοσιαλίστριες φεμινίστριες τη βλέπουν σε ένα πλαίσιο ταξικής διαστρωμάτωσης, επισημαίνοντας πως η ένταση και η μορφή της διαφέρουν από κοινωνία σε κοινωνία, και από τάξη σε τάξη.⁸⁹ Η ερμηνεία, όμως της υποταγής των γυναικών δεν στηρίζεται στην αναπαραγωγική ικανότητα των

⁸⁸ Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β. (1994). «Φεμινιστικές τάσεις...ό. π., σ. 23-40

⁸⁹ Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β. (1994). Φεμινιστικές τάσεις...ό. π., σ. 23-40

γυναικών, όπως υποστηρίζουν οι ριζοσπάστριες φεμινίστριες, αλλά στην κοινωνική κατασκευή της διαφοράς των φύλων.

Οι σχέσεις των φύλων αποτελούν τμήμα τόσο των σχέσεων παραγωγής (μαρξιστικός φεμινισμός), όσο και των σχέσεων αναπαραγωγής (ριζοσπαστικός φεμινισμός). Επομένως, ο καπιταλισμός συνδέεται με την πατριαρχία και οι σχέσεις των φύλων, δρουν παράλληλα και πάντα σε συνάρτηση με τις ταξικές σχέσεις. Τα δύο αυτά συστήματα κοινωνικών σχέσεων, που είναι ισότιμα και καθολικά, συναντώνται και αλληλεπιδρούν, και απαιτείται η ταυτόχρονη ανάλυσή τους για την κατανόηση του σύγχρονου κόσμου.⁹⁰ Στα πλαίσια αυτής της διαλεκτικής προσέγγισης χρησιμοποιήθηκε ο όρος *καπιταλιστική πατριαρχία* για να περιγράψει τις σύγχρονες κοινωνίες της δυτικής Ευρώπης και των Η.Π.Α.⁹¹

Οι σοσιαλίστριες φεμινίστριες επέδρασαν σημαντικά στην κοινωνιολογία της εκπαίδευσης, ίσως γιατί πρόσφεραν ένα πλαίσιο κριτικής των φιλελεύθερων θεωριών και της ψευδαίσθησης της ουδετερότητας, που νομιμοποίησε την αντίστοιχη φιλελεύθερη πολιτική διαδικασία. Αυτό οδήγησε στη θεώρηση της εκπαίδευσης ως χώρου αναπαραγωγής ιεραρχικά διαστρωματωμένου κατά φύλο εργατικού δυναμικού, με τις γυναίκες να προορίζονται για τις χαμηλού κύρους θέσεις του περιθωρίου της αγοράς εργασίας. Η έμφαση στην αναπαραγωγή των κοινωνικών και οικονομικών τάξεων οδήγησε στη φεμινιστική εκδοχή της *θεωρίας της κοινωνικής αναπαραγωγής*.⁹² Στα πλαίσια της εκδοχής αυτής, η εκπαίδευση αποτελεί το εργαλείο με το οποίο αναπαράγεται η υποτέλεια των γυναικών, ιδιαίτερα δε των κοριτσιών της εργατικής τάξης. Οι σοσιαλίστριες φεμινίστριες διατυπώνουν ανοιχτά τις αμφιβολίες τους για την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων στην εκπαίδευση στα πλαίσια της πολιτικής των ίσων ευκαιριών, αν απουσιάζουν οι κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές.

Σε επίπεδο κοινωνιολογίας της εκπαίδευσης, η κριτική επικεντρώνεται στο ότι οι σοσιαλίστριες φεμινίστριες έχουν ως στόχο την ανάλυση της εκπαιδευτικής διαδικασίας και πολιτικής στα πλαίσια των υφιστάμενων κοινωνικών δομών, δεν προτείνουν, ωστόσο, λύσεις και πρακτικές για τη βελτίωση της θέσης της γυναίκας.

⁹⁰ Connell, R. (1991). *Gender and Power*. Cambridge: Polity Press

⁹¹ Barrett, M. (1989). «Gender and...». δ. π., p. 50-63

⁹² MacDonald, M. (1980). «Socio-cultural...». δ. π., p. 13-25

δ) Η ριζοσπαστική φεμινιστική προσέγγιση

Η ριζοσπαστική φεμινιστική προσέγγιση έχει τις ρίζες της στο αμερικάνικο γυναικείο κίνημα του τέλους της δεκαετίας του 1960. Εκπρόσωποι του κινήματος αυτού θεωρούνται οι A. Rich, S. Firestone και K. Millet. Στη θεωρία του ριζοσπαστικού φεμινισμού η διαίρεση των φύλων θεωρείται εντελώς ανεξάρτητη από τη διαίρεση των κοινωνικών τάξεων, γιατί η πρώτη προϋπήρξε της δεύτερης. Η έννοια κλειδί για το ριζοσπαστικό φεμινισμό είναι η έννοια της «πατριαρχίας», την οποία χρησιμοποιούν για την κατανόηση της καταπίεσης των γυναικών. Ο όρος *πατριαρχία*, τον οποίο εισήγαγε η Millet,⁹³ θεωρείται ως η βασική αιτία της γυναικείας καταπίεσης, ο καπιταλισμός δε, θεωρείται προϊόν της.⁹⁴ Ο όρος αυτός δικαιώνεται από το γεγονός της *παγκόσμιας* καταπίεσης των γυναικών από τους άνδρες, καθώς η ανδρική κυριαρχία γίνεται αντιληπτή σε όλες τις κοινωνίες, σοσιαλιστικές και μη, αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες, ανεξαρτήτως των διαφορών που μπορεί να παρουσιάζουν οι ζωές των γυναικών. Αν και όρος πατριαρχία χρησιμοποιήθηκε και από φεμινίστριες με διαφορετική οπτική, για τις ριζοσπάστριες η πατριαρχία αποτελεί την βασική τους έννοια που περιγράφει την οικουμενική και διαχρονική καταπίεση των γυναικών από τους άνδρες. Για το ριζοσπαστικό φεμινισμό κάθε άλλου είδους καταπίεση (οικονομική, πολιτική, φυλετική) έχει τις ρίζες της στην καταπίεση των γυναικών.⁹⁵ Κοινό σημείο αποδοχής των ριζοσπαστριών φεμινιστριών είναι η χρήση τού όρου «κοινωνικό φύλο» (gender) ως εργαλείου ανάλυσης. Η έννοια του κοινωνικού φύλου, προσεγγίζει το φύλο ως κοινωνική κατασκευή. Το φύλο έπαψε να θεωρείται δεδομένο της φύσης, αλλά αντίθετα έγινε αντιληπτό ως κοινωνική σχέση και πολιτισμικό σύμβολο. Έγινε συνειδητό ότι η βιολογία χρησιμοποιήθηκε για να στηρίξει τα κοινωνικά σύμβολα της θηλυκότητας και του ανδρισμού και να θεμελιώσει την καταπίεση των γυναικών, για την οποία μάλιστα θεωρήθηκε ότι ξεκινά από το πλέον προσωπικό επίπεδο των ερωτικών σχέσεων. Το πλέον προσωπικό επίπεδο όμως είναι και επίπεδο πολιτικό, ακριβώς επειδή υπερβαίνει την προσωπική-ατομική εμπειρία των γυναικών. «Το προσωπικό είναι πολιτικό»⁹⁶ έγινε στόχος και σύνθημα της περιόδου.

Οι ριζοσπάστριες φεμινίστριες θεωρούν την πατριαρχία ως «ένα φαινόμενο καθολικό, που συναντάται ιστορικά και κοινωνικά σε όλες τις μορφές και τις εκδηλώσεις της ζωής, ξεκινώντας από

⁹³ Millet, K. (1971). *Sexual Politics*. New York, Avon Books

⁹⁴ Middleton, S. (1989). *The sociology of women's...*, ό. π., p. 76-91

⁹⁵ Evans, J. (1995), *Feminist theory today: an introduction to second-wave feminism*, London Sage

⁹⁶ Αβδελά, Ε. και Ψαρρά, Α. (1997) «Ξαναγράφοντας το παρελθόν: σύγχρονες διαδρομές της ιστορίας των γυναικών», στο Αβδελά, Ε. και Ψαρρά, Α. (επιμ.) (1997) *Σιωπηρές ιστορίες: γυναίκες και φύλο στην ιστορική αφήγηση*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σ. 17-119, σ. 72

το επίπεδο των σεξουαλικών σχέσεων».⁹⁷ Η Millett αναλύοντάς το φαινόμενο αυτό, επικεντρώνεται στην πολιτική διάσταση η οποία ενσωματώνεται στη στενή, πολύ προσωπική σεξουαλική σχέση ανδρών και γυναικών. Σύμφωνα με την ανάλυσή της, με την οποία επιχειρείται η γεφύρωση του χάσματος ανάμεσα στο ιδιωτικό και το δημόσιο, με την επαναλαμβανόμενη κατάκτηση των γυναικών από τους συζύγους ή τους εραστές τους, η οποία συντελείται με τη σεξουαλική πράξη, ασκείται κοινωνικός έλεγχος από τους άνδρες στις γυναίκες στα πλαίσια της πατριαρχίας. Η ομάδα των γυναικών παραμένει υποταγμένη στην ομάδα των ανδρών σε οικονομικό, ψυχολογικό, νομικό και ιδεολογικό επίπεδο, αλλά αυτός ο έλεγχος τελικά ασκείται στο ιδιωτικό, προσωπικό επίπεδο, στην κρεβατοκάμαρα.

Πέρα από την αναφορά στη σεξουαλικότητα για την ερμηνεία της γυναικείας καταπίεσης και υποταγής, για τις ριζοσπάστριες φεμινίστριες, στο πατριαρχικό σύστημα εξουσίας καθοριστικές είναι οι σχέσεις αναπαραγωγής και όχι οι σχέσεις παραγωγής. Στην οικονομική τάξη στην οποία επικεντρώνεται η θεωρία των Marx και Engels, αντιπαραβάλλουν την τάξη του φύλου ή βιολογική τάξη,⁹⁸ η οποία πηγάζει από μια βιολογική πραγματικότητα, σύμφωνα με την οποία οι άνδρες και οι γυναίκες δημιουργήθηκαν εξ αρχής διαφορετικοί, και θεωρούν πως η βιολογική αυτή τάξη αποτελεί την αιτία για την κυριαρχία της πατριαρχίας.

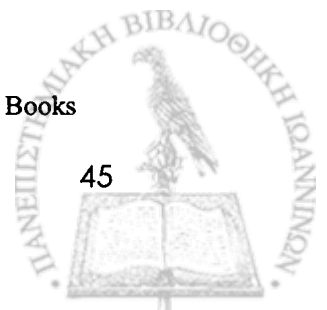
Οι ριζοσπάστριες φεμινίστριες έδωσαν ιδιαίτερη βαρύτητα στη γυναικεία βιολογία αποδίδοντας την υποταγή των γυναικών στην αναπαραγωγική ικανότητα και τη μειωμένη μυϊκή δύναμή τους από τη μια, και την επιθετικότητα των ανδρών από την άλλη. Ιδιαίτερα όσον αφορά την αναπαραγωγική ικανότητα των γυναικών, θεωρούν πως αυτή καθιστά τις γυναίκες ευάλωτες στον ανδρικό έλεγχο και επομένως εξαρτημένες από τους άνδρες.

Σε ό,τι έχει σχέση με την εκπαίδευση, οι φεμινίστριες κοινωνιολόγοι που υιοθετούν τη ριζοσπαστική οπτική, βλέπουν το σχολείο ως χώρο αναπαραγωγής της πατριαρχίας. Μελετούν το σεξισμό στην εκπαιδευτική διαδικασία, αναλύουν την επίδραση του σχολικού προγράμματος στη διατήρηση της καταπίεσης των κοριτσιών και ασκούν ιδιαίτερη κριτική στο σύστημα συνεκπαίδευσης αγοριών και κοριτσιών.

Αντίθετα όμως με τις φιλελεύθερες φεμινίστριες που θεωρούν ότι στο υπάρχον εκπαιδευτικό σύστημα μπορεί να βελτιωθεί η θέση των κοριτσιών, στην αντι-σεξιστική εκπαίδευση που προτείνουν οι ριζοσπάστριες μιλούν για αλλαγή του αναλυτικού προγράμματος, του τι συνιστά εκπαιδευτική γνώση, απαλλαγή της εκπαιδευτικής κουλτούρας από την ανδρική

⁹⁷ Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β. (1994). «Φεμινιστικές τάσεις...», ό. π.

⁹⁸ Firestone, S. (1970). *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution*. New York, Bantam Books

ηγεμονία και γενικότερα ανάπτυξη νέων εκπαιδευτικών δομών. Για τη ριζοσπαστική θεώρηση είναι καθήκον των γυναικών η ανακάλυψη της κουλτούρας τους, που βασίζεται στις ιδιαίτερες γυναικείες αρετές της φροντίδας και της συντροφικότητας και δημιουργεί συνθήκες ενότητας των γυναικών ενάντια στην ανδρική αυθεντία. Η γυναικεία εμπειρία αποτελεί πηγή παραγωγής θεωρητικής γνώσης και είναι εξίσου σημαντική με την επιστημονική και αναλυτική λογική των ανδρών επιστημόνων.⁹⁹

Η κριτική που ασκήθηκε στο ριζοσπαστικό φεμινισμό αφορά κατ' αρχήν την αδυναμία του να διατυπώσει μια τεκμηριωμένη θεωρία για τις αιτίες της πατριαρχίας. Επισημαίνει, ακόμη, το ότι ο ριζοσπαστικός φεμινισμός προβάλλει σημερινά ανδρικά και γυναικεία χαρακτηριστικά σε παλαιότερες εποχές, παραβλέποντας έτσι τις ιστορικές αλλαγές και μη λαμβάνοντας υπόψη τις διαφορές που παρουσιάζουν οι ζωές γυναικών διαφορετικής εθνικότητας, κοινωνικής τάξης και ηλικίας. Έντονη κριτική δέχθηκε και η άποψη ότι πρέπει να ενισχυθεί η ξεχωριστή γυναικεία φύση και να αποδοθεί ιδιαίτερη αξία στην ξεχωριστή σφαίρα των γυναικείων καθηκόντων.

Πέρα, όμως, από την κριτική, δεν μπορεί να παραγνωριστεί το γεγονός ότι ο ριζοσπαστικός φεμινισμός σε ό,τι αφορά την εκπαίδευση προτείνει συγκεκριμένες λύσεις μέσα από τις οποίες μπορεί να βελτιωθεί η θέση των γυναικών. Αυτές έχουν να κάνουν με την αναθεώρηση του αναλυτικού προγράμματος, την προώθηση νέων, πιο συμμετοχικών και μη ιεραρχικών μεθόδων διδασκαλίας, το διαχωρισμό των φύλων για μικρότερες ή μεγαλύτερες χρονικές περιόδους σε διαφορετικές τάξεις ή ομάδες συζήτησης, την παραγωγή και εισαγωγή νέας, αυθεντικής για τις γυναίκες γνώσης, και, τέλος, την ενίσχυση των κοριτσιών με ειδικά μαθήματα που θα οργανωθούν από γυναίκες για γυναίκες (γυναικείες σπουδές), όπου αυτή η γνώση θα αναλύεται και θα συζητιέται.

ε) Η μεταδομική φεμινιστική προσέγγιση

Κατά τη θεώρηση αυτή, το φύλο δεν έχει την ίδια αδιαφοροποίητη σημασία για όλα τα άτομα, αλλά αποτελεί κοινωνική κατασκευή, η οποία αποκτά νόημα σε διαδικασίες και πρακτικές, όπως είναι η εκπαίδευση. Η ιδέα της *γυναικείας υποταγής* δεν χρησιμοποιείται από τις μεταδομίστριες φεμινίστριες, γιατί υποδηλώνει μια σταθερή και αντικειμενική κατάσταση. Προτιμώνται όροι, όπως οι *σχέσεις των φύλων*, που υπονοούν μια μεγαλύτερη ρευστότητα. Όροι-κλειδιά για τις μεταδομίστριες φεμινίστριες είναι οι εξής: ταυτότητα, διαφορά, αποδόμηση, εκπλήρωση, λόγος και υποκειμενικότητα. Η χρήση των όρων αυτών εξασφαλίζει τα αντιληπτικά εργαλεία για τη σύλληψη της έννοιας του φύλου και την αποκάλυψη των πολλών ταυτοτήτων, οι

⁹⁹ Sapiro, V. (1990). *Women in American Society* (2nd ed.). California: Mayfield

οποίες συνδέονται με τις επίσης πολλές, ως προς το φύλο, προσδιορισμένες, θέσεις των ατόμων στην εκπαίδευση και την κοινωνία. Στο πλαίσιο της μεταδομικής φεμινιστικής προσέγγισης απορρίπτεται η διχοτομία σε άνδρες και γυναίκες, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη ότι οι γυναίκες ως κοινωνική κατηγορία αποτέλεσαν βασικό στοιχείο της φεμινιστικής σκέψης και των διεκδικήσεων του φεμινιστικού κινήματος από τον 19^ο αιώνα. Οι μεταδομίστριες, στην εκπαίδευση αντιμετωπίζουν τις διχοτομίες του τύπου εμπειρίες των αγοριών-κοριτσιών ως γλωσσική κατασκευή που προάγει συγκεκριμένη ιδεολογία, όπως αντίστοιχα κατασκευή αποτελεί και η ταυτότητα του φύλου που αποκτά συγκεκριμένο νόημα στη διαδικασία της εκπαίδευσης.¹⁰⁰

Σύμφωνα με την προσέγγιση του μεταδομικού φεμινισμού για την κατανόηση των σχέσεων των φύλων, προαπαιτείται η έμφαση στις ψυχολογικές και κοινωνικές διαδικασίες που εμπλέκονται στην ανάπτυξη των ταυτοτήτων φύλου μαθητών και μαθητριών. Σε αυτές τις αναλύσεις, μάλιστα, κεντρική είναι η έννοια της κατασκευής της ανδρικής και γυναικείας ταυτότητας, η οποία χρησιμοποιήθηκε, ακριβώς, για να επισημανθεί η σημασία των πολιτισμικών διαδικασιών και ο ρόλος των λόγων και ιδεολογιών στη διαμόρφωση των ταυτοτήτων φύλου και την αναπαραγωγή των σχέσεων των φύλων.¹⁰¹

Η έρευνα που αφορά στην εκπαίδευση, βλέπει το σχολείο ως μια διαδικασία προσδιορισμένη ως προς το φύλο, η οποία συμβάλλει στη σχηματοποίηση των ταυτοτήτων φύλου.¹⁰² Σε επίπεδο ερευνητικής πρακτικής στην εκπαίδευση, δίνεται έμφαση στη μελέτη των βιωμένων εμπειριών κοριτσιών και αγοριών, μέσα και έξω από το σχολείο, και τονίζεται η διαφορετικότητα και πολυπλοκότητα αυτών των εμπειριών, που αντικατοπτρίζεται στις πολλαπλές ταυτότητες φύλου.

Η Kenway¹⁰³ υποστηρίζει πως δεν θα υπάρξει πραγματικά βελτίωση της ζωής των γυναικών, αν δεν αλλάξουν οι άνδρες και τα αγόρια. Για το λόγο αυτό, στόχος της φεμινιστικής έρευνας είναι να προωθήσει αλλαγές που θα επηρεάσουν τις ανδρικές ταυτότητες και θα οδηγήσουν στη διεύρυνσή τους. Η διεύρυνση αυτή μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσα από τον εμπλουτισμό τους με αξίες που παραδοσιακά θεωρούνται γυναικείες, όπως είναι, για παράδειγμα,

¹⁰⁰ Dillabough, J. A. & Arnot, M. (2000) "Feminist Sociology...", ό. π. , p. 30-48

¹⁰¹ Connell, R. (1991). *Gender....ό. π.*

¹⁰² Πολίτης, Φ. (2006). *Οι ανδρικές ταυτότητες στο σχολείο: Ετεροσεξουαλικότητα, ομοφυλοφοβία και μισογυνισμός*, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο

¹⁰³ Kenway, J. (1996). «Reasserting Masculinity in Australian Schools» στο *Women's Studies International Forum*, 19 (4), 447-466.

η φροντίδα, και η τρυφερότητα. Το καταλληλότερο δε μέσο για την αμφισβήτηση των παραδοσιακών ταυτοτήτων φύλου και την προώθηση των αλλαγών είναι η εκπαίδευση.

Η κριτική που ασκείται στο μεταδομικό φεμινισμό τον θεωρεί απόλυτα θεωρητικό και χωρίς καμιά δυνατότητα εκπαιδευτικής εφαρμογής. Στα πλαίσια της προσέγγισης του μεταδομισμού και της λογικής που προέκυψε από τη διαπίστωση πως, ενώ οι γυναίκες αλλάζουν, δεν βελτιώνονται ανάλογα η ποιότητα της προσωπικής τους ζωής και η κοινωνική τους θέση, η προσοχή δεν στρέφεται μόνο στη μελέτη των ταυτοτήτων των κοριτσιών, αλλά και στη μελέτη της ανδρικής ταυτότητας, που, όπως ήδη αναφέρθηκε, δεν αντιμετωπίζεται ως ενιαία, καθώς γίνεται λόγος για πολλαπλές ανδρικές ταυτότητες.¹⁰⁴ Σύμφωνα με τη θεώρηση του μεταδομικού φεμινισμού, διαφορετικές ομάδες ανδρών βιώνουν με διαφορετικό τρόπο την ανάπτυξη της ανδρικής τους ταυτότητας, αλλά και την κοινωνική τους θέση.

1.4 Φύλο και εκπαιδευτικές - επαγγελματικές επιλογές: επισκόπηση βιβλιογραφίας

Η επιλογή επαγγέλματος είναι πολλές φορές αποτέλεσμα μιας πολυσύνθετης, εξελικτικής διαδικασίας, ίσως και πολύχρονης.¹⁰⁵ Οι έρευνες που έχουν γίνει, δείχνουν ότι τα επαγγέλματα που εξασκούν οι άνδρες και οι γυναίκες διαφέρουν, όπως επίσης και οι εκπαιδευτικές τους επιλογές και οι επαγγελματικές φιλοδοξίες κατά τη διάρκεια της σχολικής τους πορείας. Σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία, το εκπαιδευτικό σύστημα αναπαράγει το διαχωρισμό με βάση το φύλο, αντίστοιχο του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας, διαμεσολαβώντας μεταξύ οικογένειας και αγοράς εργασίας, ενισχύοντας τα στοιχεία της έμφυλης διαπαιδαγώγησης των κοριτσιών προετοιμάζοντάς τα για έμμισθη εργασία, αντίστοιχη του φύλου τους.¹⁰⁶ Σύμφωνα με τη Μ. Στρατηγάκη¹⁰⁷ η βελτίωση της εκπαίδευσης των γυναικών έχει καθοριστικό ρόλο για την επίτευξη της ισότητας των φύλων στην αγορά εργασίας. Παρά τη σημαντική άνοδο του εκπαιδευτικού επιπέδου των γυναικών, η αγορά εργασίας εμφανίζει ένα έμφυλο χαρακτήρα, σχετικά με τη συγκέντρωση των γυναικών σε συγκεκριμένα επαγγέλματα, την θέση τους στην επαγγελματική

¹⁰⁴ Deliyanni, K. & Sakka, D. (1999). Designing a European project on adolescent masculinities. Στο *Intercultural Reconstruction: European Yearbook on Youth Policy and Research*, Circle for Youth Research Cooperation in Europe (CYRCE) (ed.), Berlin: Walter de Gruyter, v. 2, p. 89-98

¹⁰⁵ Καντζάρα, Βάσω (2007) «Η μετάβαση από το σχολείο στη 'ζωή' και η επιλογή σπουδών και επαγγέλματος» στο *Φύλο και νέα επαγγέλματα: εισαγωγή θεμάτων για την προώθηση της ισότητας των φύλων στην εκπαιδευτική διαδικασία*, Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. 4.1.1.δ Ιωάννινα, σ. 49-59, σ.53

¹⁰⁶ Barret, M. (1987) "Gender and class....ό. π., p. 50-63

¹⁰⁷ Στρατηγάκη, Μ. (2008) «1957-2007: Πενήντα χρόνια πολιτικών ισότητας στην Ε. Ε. Μία κριτική ανασκόπηση», στο Μ. Στρατηγάκη (επιμ.) *Πολιτικές Ισότητας των Φύλων. Ευρωπαϊκές Κατευθύνσεις και Εθνικές Πρακτικές*, Αθήνα: Gutenberg, σσ. 27-64

ιεραρχία, τις χαμηλότερες αμοιβές των γυναικών σε σχέση με τους άνδρες, κ.α. Η διερεύνηση των έμφυλων διαφορών των επιλογών κλάδου σπουδών στην Ανώτατη και Ανώτερη Εκπαίδευση μπορεί να συμβάλει στην ερμηνεία των έμφυλων διαφορών που παρατηρούνται στους επαγγελματικούς κλάδους.¹⁰⁸ Οι διαφορές της κατά φύλο σύνθεσης του φοιτητικού πληθυσμού στους διάφορους κλάδους σπουδών αναδεικνύει την έμφυλη διάσταση της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, παρόμοιας με αυτή που παρατηρείται στην αγορά εργασίας, ως προς την κατά φύλο κατανομή στα διάφορα επαγγέλματα. Στο πλαίσιο του παραπάνω προβληματισμού μεγάλη προσοχή έχει δοθεί στο ζήτημα της υποεκπροσώπησης των γυναικών σε συγκεκριμένους κλάδους της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Σύμφωνα με τις θεωρητικές προσεγγίσεις που αναφέραμε προηγουμένως, οι εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές δεν διαμορφώνονται τυχαία. Αντίθετα, διαμορφώνονται κάτω από την επίδραση σημαντικών θεσμών κοινωνικοποίησης. Στη συνέχεια θα αναφερθούμε συνοπτικά σε έρευνες που έχουν αναδείξει το ρόλο δύο από τους βασικούς θεσμούς κοινωνικοποίησης, της οικογένειας και του σχολείου.

1.4.1 Επιλογή κατεύθυνσης σπουδών και επαγγέλματος: ο ρόλος της οικογένειας

Η οικογένεια αποτελεί ένα βασικό και πολύ σημαντικό φορέα κοινωνικοποίησης, που επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τα μέλη της, κατασκευάζοντας ανδρικές και γυναικείες ταυτότητες με άμεσο και έμμεσο τρόπο, μέσα από τη μίμηση των συμπεριφορών.¹⁰⁹ Δεν είναι όμως μόνο η μίμηση συμπεριφορών μέσα στην οικογένεια που συμβάλλει στην αφομοίωση των παραδοσιακών εννοιών της θηλυκότητας και του ανδρισμού. Οι γονείς από πολύ νωρίς, διαφοροποιούν τις απαιτήσεις και τη συμπεριφορά τους ανάλογα με το φύλο του παιδιού, και κατασκευάζουν με έμμεσο τρόπο ιδιαίτερες νοητικές ικανότητες και κλίσεις.¹¹⁰ Μέσα από πρακτικές ενθάρρυνσης και αποθάρρυνσης τα παιδιά μαθαίνουν να παίζουν με παιχνίδια που είναι κατάλληλα για το φύλο τους. Στην ελληνική κοινωνία συνεχίζει να υπάρχει διαδεδομένο ένα σύστημα πεποιθήσεων, αξιών και προσδοκιών γύρω από τους «κατάλληλους» κοινωνικούς ρόλους των δύο φύλων. Η διαπαιδαγώγηση των κοριτσιών και η διαδικασία κοινωνικοποίησής τους, που μεθοδεύεται τόσο μέσα από την οικογένεια όσο και μέσα από το σχολείο και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, τα οδηγούν στην αποδοχή των παραδοσιακών ρόλων στη ζωή τους ως ενηλίκων.¹¹¹ Είναι σημαντικό

¹⁰⁸ Bradley, K. (2000) "The incorporation of women into Higher Education: paradoxical outcomes?", *Sociology of Education*, 73(1), pp.1-18

¹⁰⁹ Arnot, Medeleine (2006) *Διαδικασίες αναπαραγωγής του φύλου: εκπαιδευτική θεωρία και φεμινιστικές πολιτικές*, Σειρά: Μελέτες για το φύλο, επιμέλεια: Βασιλική Δεληγιάννη – Κουϊμτζή, Αθήνα: Μεταίχμιο

¹¹⁰ Μαραγκουδάκη, Ελένη (1995) *Εκπαίδευση...*, ό. π., σ. 29

¹¹¹ Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ. (1994) «Ισότητα ...», ό.π.

να αναφερθεί ότι το φύλο δεν επηρεάζει με ένα καθολικό, ομοιογενή, τρόπο τα υποκείμενα, αλλά η κοινωνικοοικονομική τους προέλευση αποτελεί, επίσης, βασική παράμετρο στη διαμόρφωση των επιλογών σπουδών. Σύμφωνα με έρευνα της Ε. Σιάνου-Κύργιου¹¹² τα κορίτσια από οικογένειες με χαμηλό οικονομικό και κοινωνικό υπόβαθρο κάνουν συχνότερα από τα κορίτσια με ανώτερο υπόβαθρο παραδοσιακές επιλογές και τούτο υποδηλώνει ότι η ανισότητα των φύλων είναι ένα ζήτημα που έχει και ταξικό χαρακτήρα.

Ενσυνείδητα ή μη,¹¹³ οι γονείς μεταφέρουν μέσα από τη συμπεριφορά τους, τις κοινωνικές αξίες και στάσεις τους στα παιδιά τους, συμβάλλοντας έτσι στη δημιουργία φιλοδοξιών και επιθυμιών και επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό τις εκπαιδευτικές επιλογές και τους επαγγελματικούς στόχους των παιδιών τους. Η επίδραση της κοινωνικής προέλευσης ασκείται σε όλη τη διάρκεια των σχολικών σπουδών, με τη συνειδητοποίηση από μέρους των παιδιών ότι κάποιες σπουδές στοιχίζουν ακριβά, με την έλλειψη πληροφόρησης για τις επαγγελματικές απολήξεις, μέσα από τα πολιτισμικά πρότυπα που συνδέουν ορισμένα επαγγέλματα με ορισμένες επαγγελματικές επιλογές, κ. α.¹¹⁴

Οι αποφάσεις των νεαρών ατόμων για τις εκπαιδευτικές επιλογές και την επαγγελματική τους σταδιοδρομία είναι αποτέλεσμα και της κοινωνικοποίησης, δηλαδή η οικογένεια (μαζί με τους άλλους φορείς κοινωνικοποίησης), μέσα από φανερές ή συγκαλυμμένες επιδράσεις, διαμορφώνουν την αντίληψη των παιδιών για τις ικανότητες και τα χαρακτηριστικά που νομίζουν ότι έχουν, ή ότι θα πρέπει να έχουν ανάλογα με το φύλο τους. Η σημασία της επιλογής κατεύθυνσης σπουδών είναι καθοριστική για τον νέο ή τη νέα, γιατί προσδιορίζει σε μεγάλο βαθμό το μελλοντικό τους επάγγελμα και κατ' επέκταση τον τρόπο ζωής τους.

Όπως έχει επισημαίνει η Μαρία Χαριστού,¹¹⁵ στη χώρα μας μέχρι τα μέσα του 20^{ου} αιώνα περίπου, οι οικογένειες μη προνομιούχων κοινωνικών στρωμάτων, ενώ υποβάλλονται σε μεγάλες οικονομικές θυσίες για την μόρφωση των αγοριών τους δεν κάνουν το ίδιο για τα κορίτσια τους.

¹¹² Σιάνου – Κύργιου. Ελένη (ε2005) *Εκπαίδευση και κοινωνικές ανισότητες: η μετάβαση από τη Δευτεροβάθμια στην Ανώτατη εκπαίδευση (1997-2004)*, Αθήνα: Μεταίχμιο, σ. 146

¹¹³ Κασιμάτη, Κούλα (1989) «Επιλογή επαγγέλματος, Πραγματικότητα ή μύθος;», Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, σ. 46

¹¹⁴ Bourdieu. P. και Passeron, J.-C.L. (1993) *Οι κληρονόμοι: οι φοιτητές...*, ό. π., σ.53-54

¹¹⁵ Χαριστού, Μ. (1989) «Ισότητα των φύλων...», ό. π.

Τις τελευταίες δεκαετίες,¹¹⁶ παρατηρείται μια αλλαγή στις κοινωνικές αντιλήψεις και η απόκτηση πτυχίου Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης από τα κορίτσια, φαίνεται να είναι το «χρυσό βραχιόλι» που αντικατέστησε το θεσμό της «προίκας». Σύμφωνα με την Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη¹¹⁷ οι γονείς επιθυμούν για τις κόρες τους σπουδές περισσότερο από ό,τι για τους γιους τους, και τις ενθαρρύνουν προς αυτή την κατεύθυνση. Παρόλα αυτά όμως, όπως έχει επισημάνει η Μ. Ηλιού, η ανισότητα στην εκπαίδευση εξακολουθεί να υπάρχει και σήμερα.

«Αν και η πρόσβαση των γυναικών στην εκπαίδευση κατακτά τις βαθμίδες τη μία μετά την άλλη, η διάκριση σε βάρος τους μετατοπίζεται αντίστοιχα: στις ανώτερες βαθμίδες, στο είδος της εκπαίδευσης, στο περιεχόμενο των προγραμμάτων, στην αξία των διπλωμάτων. Όταν η ισότητα επιτυγχάνεται πραγματικά, δεν χρησιμεύει πια πολύ. Όταν στον τομέα των δικαιωμάτων των γυναικών, ιδιαίτερα στην εκπαίδευση, πανηγυρίζουμε μια νίκη, έχουμε να κάνουμε, τις περισσότερες φορές, με μια καθυστερημένη κατάκτηση ή μια εντυπωσιακή εξαίρεση.»¹¹⁸

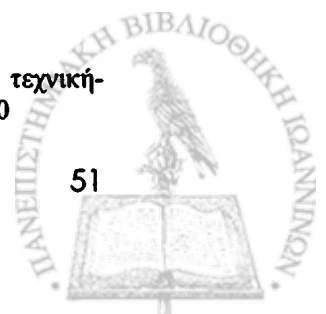
Σε έρευνα που έγινε,¹¹⁹ και αφορά γονείς μαθητών Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, διαπιστώθηκε ότι οι γονείς των μαθητών εκφράζουν μεγαλύτερη προτίμηση για το Γενικό Λύκειο. Το ενδιαφέρον τους για το Τεχνικό-Επαγγελματικό Λύκειο είναι πολύ μικρότερο, και στις λίγες περιπτώσεις που πρόκειται για γονείς μαθητριών, επιθυμούν την φοίτηση των κοριτσιών τους σε επαγγελματικές ειδικότητες, οι οποίες οδηγούν σε επαγγέλματα που θεωρούνται κατεξοχήν «γυναικεία», και λιγότερο στις τεχνικές ειδικότητες. Βέβαια, η τάση του διαχωρισμού των ειδικοτήτων σε «γυναικείες» και «ανδρικές» δεν χαρακτηρίζει μόνο τους γονείς των κοριτσιών. Οι γονείς των αγοριών, όταν επιθυμούν τη φοίτησή των παιδιών τους στο Τεχνικό-Επαγγελματικό Λύκειο, προτιμούν σχεδόν αποκλειστικά τις τεχνικές ειδικότητες. Ένα αξιοπρόσεκτο σημείο της έρευνας είναι ότι στο σύνολο των γονέων που ρωτήθηκαν μόνο ένα ποσοστό 5,4% δέχεται πως η επιλογή τύπου Λυκείου εξαρτάται από το ίδιο το παιδί, γεγονός που φανερώνει ότι οι εκπαιδευτικές επιλογές και η κατεύθυνση σπουδών δεν είναι προσωπική επιλογή των μαθητών και των μαθητριών, αλλά σε μεγάλο βαθμό αποτέλεσμα επιδράσεων από το οικογενειακό περιβάλλον.

¹¹⁶ Μαραγκουδάκη, Ε. (2007) «Η παρουσία των δύο φύλων στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση» στο Β. Δεληγιάννη - Κουμπιτζή και Δ. Σακκά (επιμ.), *Από την εφηβεία στην ενήλικη ζωή: μελέτες για τις ταυτότητες φύλου στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα*, Αθήνα: Gutenberg, σ.285-312

¹¹⁷ Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, Χ. (1997) «Ο ρόλος του φύλου στη διαμόρφωση εκπαιδευτικών και επαγγελματικών φιλοδοξιών», στο Β. Δεληγιάννη - Σ. Ζιώγου (επιμ.), *Φύλο και σχολική πράξη*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σ. 586-620

¹¹⁸ Ηλιού, Μ. (1988) *Εκπαιδευτική και κοινωνική δυναμική*, Αθήνα: Πορεία, σ. 204

¹¹⁹ Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ. (1991) «Η στάση των γονέων απέναντι στη δευτεροβάθμια τεχνική-επαγγελματική εκπαίδευση», *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και προσανατολισμού*, τχ. 18-19, σσ.67-80

Παρόμοια έρευνα,¹²⁰ έδειξε ότι το φύλο του παιδιού επηρεάζει σημαντικά τις προσδοκίες των γονιών για την εκπαίδευση και το μελλοντικό του επάγγελμα. Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι οι γονείς:

1. Επιθυμούν πανεπιστημιακές σπουδές περισσότερο για τα κορίτσια τους από ό,τι για τα αγόρια τους
2. Προτιμούν τεχνική εκπαίδευση και ανάλογη επαγγελματική αποκατάσταση περισσότερο για τα αγόρια από ό,τι για τα κορίτσια
3. Προσδοκούν περισσότερο για τα κορίτσια από ό,τι για τα αγόρια μια θέση στον δημόσιο τομέα
4. Επιθυμούν σε μεγαλύτερο βαθμό για τα αγόρια από ό,τι για τα κορίτσια, ένα επάγγελμα που θα τους προσφέρει οικονομική άνεση.

Όσο αφορά τις προσδοκίες των γονιών για τον χρόνο δημιουργίας οικογένειας των παιδιών τους η έρευνα έδειξε ότι το φύλο του παιδιού επηρεάζει τις απόψεις των γονιών για την κατάλληλη ηλικία γάμου, καθώς και τις προϋποθέσεις που οι γονείς θεωρούν ότι πρέπει να υπάρχουν πριν προχωρήσει το παιδί τους στη δημιουργία οικογένειας. Συμπερασματικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η οικογένεια επηρεάζει τις επιλογές των μελών της με δύο τρόπους: α) συνειδητά μέσα από τις προσδοκίες, τις επιθυμίες και τις αξίες που οι γονείς που προσπαθούν να μεταδώσουν, καθώς και μέσα από τις ευκαιρίες για σπουδές που προσφέρουν στα παιδιά τους, και β) μη συνειδητά με το πολιτισμικό τους επίπεδο, το επίπεδο εκπαίδευσης, τον τρόπο ζωής και τα πρότυπα αξιών.

1.4.2 Επιλογή κατεύθυνσης σπουδών και επαγγέλματος: ο ρόλος του σχολικού μηχανισμού

Σήμερα, στις σύγχρονες κοινωνίες οι ραγδαίες εξελίξεις που συντελούνται καθημερινά και είναι αποτέλεσμα της ανάπτυξης των νέων τεχνολογιών και της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας, επηρεάζουν τη σχέση οικονομίας, κράτους και κοινωνίας και φυσικά τις συνθήκες εκπαίδευσης και εργασίας όλων των ανθρώπων. Όπως, όμως, δείχνουν οι έρευνες, δεν επηρεάζονται όλοι οι άνθρωποι το ίδιο. Πολλοί αναλυτές/τριες, έχουν αναφερθεί και έχουν επισημάνει τους τρόπους με

¹²⁰ Δεληγιάννη-Κουμπιτζή, Β. Μαζηρίδου, Εύα & Κιοσέογλου, Γρηγόρης (2002) «Οι προσδοκίες των γονέων για το μέλλον των παιδιών τους» διαμορφώνοντας τις ταυτότητες φύλου στο οικογενειακό πλαίσιο» *Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ψυχολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής, τόμος 5^{ος}, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, σ. 189-211*

τους οποίους η επίσημη εκπαίδευση διατηρεί και αναπαράγει τις πρακτικές και τα στερεότυπα σε σχέση με το φύλο.¹²¹

Στην Ελλάδα, αν και η παρουσία των γυναικών αυξάνεται συνεχώς στις ανώτερες βαθμίδες της εκπαίδευσης, οι γυναίκες έχουν άνηση εκπροσώπηση σε πολλές από τις Σχολές της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Παρουσιάζεται το φαινόμενο υποεκπροσώπησης των φοιτητριών σε ορισμένες Σχολές και υπερεκπροσώπηση σε άλλες. Τα κορίτσια μειοψηφούν συνήθως στις Σχολές εκείνες που οδηγούν σε τεχνικά επαγγέλματα και υπερτερούν στις Σχολές εκείνες που οδηγούν στην παροχή υπηρεσιών.

Ένας φορέας που επιδρά σημαντικά στην επιλογή των εκπαιδευτικών κατευθύνσεων είναι ο σχολικός μηχανισμός. Καθώς το άτομο μεγαλώνει και φθάνει στην περίοδο να πάρει αποφάσεις για τις σπουδές και το επάγγελμα που θα ακολουθήσει, αναζητά το κατάλληλο εκπαιδευτικό περιβάλλον το οποίο πιστεύει ότι ανταποκρίνεται στις ανάγκες του αλλά και στις οριοθετήσεις που του έχουν επιβληθεί. Ως συνέπεια, έχουμε τη διάκριση των επαγγελμάτων στην αγορά εργασίας με βάση το φύλο, δηλαδή το διαχωρισμό των επαγγελμάτων σε «γυναικεία» και «ανδρικά».¹²²

Το σχολείο αναμένεται να παρέχει κοινωνικές, εκπαιδευτικές και επαγγελματικές πληροφορίες, ώστε να μπορέσουν οι μαθητές και οι μαθήτριες μελλοντικά να επιλέξουν ένα επάγγελμα το οποίο θα ανταποκρίνεται στις κλίσεις, στα ενδιαφέροντα και στις ανάγκες τους.¹²³ Στην πραγματικότητα όμως, το σχολείο αποτελεί έναν από του βασικούς μηχανισμούς αναπαραγωγής της κυρίαρχης ιδεολογίας. Το εκπαιδευτικό σύστημα περιορίζει τον επαγγελματικό ορίζοντα των γυναικών, και διοχετεύει τις επαγγελματικές τους προτιμήσεις προς ορισμένη κατεύθυνση. Ουσιαστικά, επεκτείνει και νομιμοποιεί τη διαδικασία αναπαραγωγής του κοινωνικού φύλου που ξεκίνησε ήδη από την οικογένεια.¹²⁴ Σύμφωνα με τη σχετική εμπειρική και θεωρητική μελέτη η ιδεολογία αναφορικά με το ρόλο του φύλου αναπαράγεται μέσα από: α) τα σχολικά εγχειρίδια¹²⁵ β) τον επαγγελματικό προσανατολισμό (άμεσο, ως ανεξάρτητο μάθημα, ή έμμεσο)¹²⁶

¹²¹ Καντζάρα Β. (2006) «Εκπαίδευση, κοινωνικές ανισότητες και αποκλεισμός στην Ελλάδα. Μια κριτική εισαγωγή» στο Οικονόμου Χ. & Ν. Φερόνας (επιμ.) *Οι εκτός των τειχών. Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες*, Αθήνα: εκδόσεις Διόνικος, 20, σσ. 349-380

¹²² Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ. (1994-1995) «Διαφορές στις επαγγελματικές επιλογές των δύο φύλων», *Τα Εκπαιδευτικά*, τχ. 36, σ. 106-115

¹²³ Μπρούζος, Ανδρέας (1995) *Ο εκπαιδευτικός ως λειτουργός συμβουλευτικής-προσανατολισμού: Μια ανθρωπιστική θεώρηση της εκπαίδευσης*, Αθήνα: Λύχνος, σ. 57

¹²⁴ Amot, Medeleine (2006) *Διαδικασίες αναπαραγωγής... ό. π.*

¹²⁵ Φρειδερίκου, Αλεξάνδρα, (1995) *Η Τζένη πίσω από το τζάμι: αναπαραστάσεις των φύλων στα εγχειρίδια γλωσσικής διδασκαλίας του σχολείου*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

γ) την συμπεριφορά των εκπαιδευτικών που είναι συχνά διαφορετική κατά φύλο¹²⁷ και δ) την άνιση εκπροσώπηση των δύο φύλων στις διοικητικές θέσεις της εκπαίδευσης.¹²⁸ Στη συνέχεια θα αναφερθούμε, ενδεικτικά, σε κάποιες μελέτες.

α) Τα σχολικά εγχειρίδια αποτελούν το βασικό πεδίο ανίχνευσης της έμφυλης ανισότητας τη στιγμή που μαζί με το αναλυτικό πρόγραμμα λειτουργούν ως φορείς των μηνυμάτων της κυρίαρχης ιδεολογίας.¹²⁹ Το γεγονός ότι η γυναίκα εργάζεται αναφέρεται περιστασιακά στα σχολικά εγχειρίδια, και μόνο για οικονομικούς λόγους. Ακόμα, οι γυναίκες παρουσιάζονται ελάχιστα να απολαμβάνουν την εργασία τους, ή να έχουν επαγγελματικές φιλοδοξίες και να αγωνίζονται για την καριέρα και την εξέλιξή τους. Τα επαγγέλματα που ασκούνται από γυναίκες είναι παραδοσιακά και με περιορισμένες προοπτικές, ενώ διαπιστώνεται μια υπερβολική σύνδεση των γυναικών με την οικογενειακή ζωή.¹³⁰ Αντίθετα, τα σχολικά εγχειρίδια παρουσιάζουν μια κοινωνία ανδροκρατούμενη, δηλαδή μια κοινωνία όπου το ανδρικό φύλο κυριαρχεί σε όλους τους τομείς της δημόσιας ζωής. Σημειώνεται ένας σχεδόν απόλυτος καταμερισμός δραστηριοτήτων, με τους άνδρες να συμμετέχουν ενεργά στην αμειβόμενη εργασία και τις γυναίκες να δραστηριοποιούνται κυρίως στις οικιακές εργασίες.¹³¹ Το ίδιο ισχύει και για τα εξωσχολικά παιδικά βιβλία, όπου ο χώρος της εργασίας κυριολεκτικά ανδροκρατείται.¹³² Τα αποτελέσματα έρευνας, έδειξαν ότι οι χαρακτήρες γένους αρσενικού, που αναφέρονται ως εργαζόμενοι στα εξωσχολικά παιδικά βιβλία, εκτός του ότι είναι πολύ περισσότεροι από τους χαρακτήρες γένους θηλυκού, ασκούν μια μεγαλύτερη ποικιλία επαγγελμάτων, πολλά από τα οποία είναι διανοητικά και με υψηλό κοινωνικό γόητρο και κύρος. Αντίθετα, η θέση των χαρακτήρων γένους θηλυκού στο χώρο εργασίας προβάλλεται πολύ υποδεέστερη και περιθωριακή σε σύγκριση με τη θέση των χαρακτήρων γένους αρσενικού.

¹²⁶ Μπουρνούδη, Ε. & Ψάλτη, Α. (1997) «Επαγγελματικές επιλογές και προσδοκίες των νέων και της οικογενείας τους: Η επίδραση του φύλου» στο Β. Δεληγιάννη - Σ. Ζιώγου (επιμ.), *Φύλο και σχολική πράξη*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σσ. 621-644

¹²⁷ Φρόση, Λαμπρινή-Λίνα (2010), *Τα φύλα στο σχολείο και στο λόγο των εκπαιδευτικών*, Αθήνα: Τόπος, σ. 207

¹²⁸ Μαραγκουδάκη, Ε. (2001) «Η σύνθεση του διδακτικού προσωπικού και ο καταμερισμός εργασίας με βάση τον παράγοντα φύλο στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση κατά το χρονικό διάστημα 1974-1997» Ιωάννινα

¹²⁹ Φρειδερίκου, Αλεξάνδρα, (1995) *Η Τζένη...*, ό. π.

¹³⁰ Φρειδερίκου, Αλεξάνδρα, (1995) *Η Τζένη...*, ό. π. και Arnot, Medeleine (2006) *Διαδικασίες αναπαραγωγής...*, ό. π.

¹³¹ Κανταρτζή, Ευαγγελία (2003) *Τὰ στερεότυπα ...*, ό. π., σ. 294

¹³² Μαραγκουδάκη, Ελένη (1995) *Εκπαίδευση ...*, ό. π., σ. 333

Αποκαλυπτική είναι και η έρευνα στο πλαίσιο της οποίας αναλύθηκαν τα σχολικά εγχειρίδια «Η γλώσσα μου» του δημοτικού σχολείου.¹³³ Διαπιστώθηκε ότι τα επαγγέλματα που εμφανίζονται να ασκούνται από άνδρες είναι συνολικά 171, ενώ αυτά που φαίνονται να ασκούνται από γυναίκες 24. Έμμεσα λοιπόν τα κορίτσια παίρνουν το μήνυμα ότι για το ανδρικό φύλο υπάρχει ένα ευρύ φάσμα επαγγελματικών επιλογών, ενώ αντίθετα οι γυναίκες δεν διαθέτουν τις απαραίτητες ικανότητες για την άσκηση πολλών επαγγελμάτων.

β) Οι πρώτες προσπάθειες εισαγωγής του μαθήματος του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού, πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα ήδη από το 1953 με την εισαγωγή του επαγγελματικού προσανατολισμού στις Παιδαγωγικές Ακαδημίες. Για πολλά χρόνια όμως, ο επαγγελματικός προσανατολισμός θα παραμείνει εκτός του συστήματος γενικής εκπαίδευσης και τελικά θα ενσωματωθεί στο εκπαιδευτικό σύστημα με την μεταρρύθμιση του 1977. Στόχος του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού, είναι να συμβάλλει στην αυτογνωσία και την πληροφόρηση, και να βοηθήσει στην λήψη απόφασης για μια ομαλή μετάβαση των μαθητών και των μαθητριών στην επαγγελματική ζωή. Προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος αυτός, το σχολείο πρέπει να φροντίσει για την άμβλυνση των άνισων προϋποθέσεων που φέρουν οι μαθητές κατά την είσοδο τους σε αυτό.¹³⁴ Ο Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός ως ανεξάρτητο μάθημα δεν φαίνεται να επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τους μαθητές. Έμμεσα όμως, δείχνει να ενισχύει συχνά τα στερεότυπα που συμβάλουν στην έμφυλη επιλογή κατεύθυνσης σπουδών.¹³⁵

γ) Οι εκπαιδευτικοί παίζουν ένα κριτικό ρόλο στη μεταβίβαση των στερεοτύπων του ρόλου του φύλου, όχι μόνο μέσα από το περιεχόμενο των σχολικών εγχειριδίων που διδάσκουν, αλλά και μέσα από τη συμπεριφορά τους στην τάξη. Ενώ οι εκπαιδευτικοί δεν αποδέχονται ότι συμπεριφέρονται διαφορετικά στα αγόρια και στα κορίτσια, η σχετική έρευνα έχει δείξει ξεκάθαρα διαφορές στη συμπεριφορά των εκπαιδευτικών απέναντι στα αγόρια και τα κορίτσια μέσα στην τάξη.¹³⁶ Η συμπεριφορά των εκπαιδευτικών είναι αποτέλεσμα της γενικότερης συμπεριφοράς των μελών της κοινωνίας, αφού αποτελούν μέρος της. Οι εκπαιδευτικοί φορείς και αυτοί της έμφυλης κυρίαρχης ιδεολογίας, έχουν στην πλειονότητά τους την τάση τα ταξινομούν τους μαθητές με βάση

¹³³ Δεληγιάννη-Κουιμτζή (1994) «Τα στερεότυπα για τους ρόλους των δύο φύλων στα εγχειρίδια του δημοτικού σχολείου «Η γλώσσα μου», στο Β. Δεληγιάννη – Σ. Ζιώγου (επιμ.), *Εκπαίδευση και Φύλο*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σ. 129-146

¹³⁴ Μπρούζος, Ανδρέας (1995) *Ο εκπαιδευτικός....., ό. π., σ. 59*

¹³⁵ Μπουρνούδη, Ε. & Ψάλτη, Α. (1997) «Επαγγελματικές..., ό. π.,

¹³⁶ Κανταρτζή, Ευαγγελία (2003) *Τα στερεότυπα....., ό. π., σ. 62*

το φύλο και να προσαρμόζουν ανάλογα τη συμπεριφορά τους.¹³⁷ Αυτό είναι φανερό από τις διαφοροποιήσεις στις τιμωρίες που επιβάλλουν, τον διαχωρισμό των παιδιών σε ομάδες ανάλογα με το φύλο, τις διαφορετικές αθλητικές δραστηριότητες, κ.α. Όπως επισημαίνει η Β. Δελληγιάννη-Κουϊμτζή,¹³⁸ οι εκπαιδευτικοί, και των δύο φύλων, θεωρούν το γάμο και την μητρότητα πρώτη προτεραιότητα των κοριτσιών, και προσδοκούν ότι αυτά θα έχουν παράλληλα την δυνατότητα να ασχοληθούν με κάποιο παραδοσιακά «γυναικείο» επάγγελμα, που όμως δεν θα τις αποσπά από τον βασικό τους ρόλο της συζύγου και της μητέρας. Σύμφωνα με τη Λ. Φρόση¹³⁹ και τα αποτελέσματα έρευνας που έγινε στα ελληνικά σχολεία, οι εκπαιδευτικοί, και ιδιαίτερα οι άνδρες,

«είτε κατασκευάζουν ένα σχολείο και μια κοινωνία απαλλαγμένη από προβλήματα σχετικά με τα φύλα, ακυρώνοντας έτσι την αναγκαιότητα της δικής τους παρέμβασης, είτε κατασκευάζουν συνθήκες ανισότητας των φύλων, από τις οποίες αποστασιοποιούνται, πετυχαίνοντας έτσι την ισορροπία ανάμεσα σε ένα προοδευτικό επαγγελματικό προφίλ και την πλήρη αποδοχή των υφιστάμενων συνθηκών».

Σημαντικός είναι και ο ρόλος των εκπαιδευτικών στην διαμόρφωση των εκπαιδευτικών επιλογών των μαθητών. Μέσα από την καθημερινή επαφή τους με τα παιδιά, και καθώς οι προσδοκίες που έχουν για κάθε μαθητή ή μαθήτρια παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στην επίδοση και την κοινωνική συμπεριφορά των τελευταίων, έχουν την δυνατότητα είτε να ενθαρρύνουν παραδοσιακούς ρόλους, συνεχίζοντας έτσι τις κοινωνικές επιδράσεις της οικογένειας και του ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος των παιδιών, είτε να παρουσιάσουν στα παιδιά νέους και ενδιαφέροντες ρόλους. Όπως δείχνει η σχετική βιβλιογραφία στην πλειονότητα τους οι εκπαιδευτικοί καθώς και οι σύμβουλοι Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού μάλλον ενθαρρύνουν παραδοσιακούς ρόλους. Όσο αφορά τη διαφορετική ενθάρρυνση που δέχονται τα παιδιά από τους εκπαιδευτικούς, αναφέρεται ότι οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί πιστεύουν ότι τα κορίτσια έχουν διαφορετικές ανάγκες από τα αγόρια, και ότι προκειμένου να καλύψουν τις ανάγκες αυτές χρειάζονται διαφορετική αντιμετώπιση.¹⁴⁰

¹³⁷ Λαμπροπούλου, Βούλα & Γεωργουλέα, Μαριζέττα (1989) «Ισότητα των φύλων και εκπαίδευση: Οι ρόλοι των φύλων μέσα από την εκπαίδευση», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τχ. 46, σσ. 58-69

¹³⁸ Δελληγιάννη-Κουϊμτζή, Β. (1992) «Η εικόνα για τον κόσμο της εργασίας σε αγόρια και κορίτσια εφηβικής ηλικίας: μια πρώτη προσέγγιση για την επίδραση των παραγόντων φύλο και κοινωνικοοικονομική προέλευση», *Παιδαγωγική επιθεώρηση*, τχ. 16, σ. 75-96

¹³⁹ Φρόση, Λαμπρινή-Λίνα (2010), *Τα φύλα στο σχολείο...ό. π.*, σ. 207

¹⁴⁰ Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ. (1994) «Ισότητα των δυο φύλων, θεωρία και πράξη στον επαγγελματικό προσανατολισμό», *Νέα Παιδεία*. τχ. 71, σ. 118-134

δ) Η ίδια η δομή και οργάνωση τού εκπαιδευτικού συστήματος με την άνιση κατανομή των θέσεων εργασίας και εξουσίας συμβάλλει στην αναπαραγωγή της ανισότητας μεταξύ των φύλων (αριθμητική κυριαρχία γυναικών εκπαιδευτικών, αλλά κυριαρχία των ανδρών στις θέσεις εξουσίας). Όπως δείχνουν οι σχετικές έρευνες¹⁴¹ που αφορούν την Πρωτοβάθμια και την Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, η παρουσία των γυναικών στις ανώτερη ιεραρχία του εκπαιδευτικού συστήματος είναι πολύ μικρή, αναλογικά με τον αριθμό των γυναικών εκπαιδευτικών. Οι γυναίκες εκπαιδευτικοί υποαντιπροσωπεύονται στον τομέα της διεύθυνσης των σχολικών μονάδων και συμμετέχουν ελάχιστα σε ανώτερες και ανώτατες διευθυντικές θέσεις στους μηχανισμούς διοίκησης της εκπαίδευσης. Η άνιση εκπροσώπηση των δύο φύλων στις διοικητικές θέσεις της εκπαίδευσης συμβάλλει στην ταύτιση της διοίκησης με το ανδρικό πρότυπο, ενισχύοντας έτσι την άποψη ότι για την αποτελεσματική εκτέλεση διοικητικών καθηκόντων απαιτούνται χαρακτηριστικά προσωπικότητας που ταυτίζονται με το ανδρικό στερεότυπο.¹⁴² Τα κορίτσια λοιπόν, μέσα από το ανδρικό πρότυπο διοίκησης που κυριαρχεί στο χώρο της εκπαίδευσης, δεν διδάσκονται να συμπεριλάβουν στους στόχους τους την διεκδίκηση διοικητικών θέσεων εργασίας στο μέλλον. Ακόμα, ο καταμερισμός του διδακτικού έργου, ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς των δύο φύλων, αντανακλά, αναπαράγει και εδραιώνει τον κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας και τις εξουσιαστικές σχέσεις ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες. Οι γυναίκες είναι στην πλειοψηφία τους φιλόλογοι, κοινωνιολόγοι, μουσικοί, και άλλα, κυρίως θεωρητικά μαθήματα τα οποία θεωρούνται ως δευτερεύοντα, ενώ ο αριθμός τους περιορίζεται σημαντικά στα μαθήματα θετικής κατεύθυνσης.¹⁴³

Ο κόσμος της εργασίας και της επαγγελματικής εξέλιξης είναι ένα σύστημα ανοικτής πρόσβασης για τους άνδρες και περιορισμένης συμμετοχής για τις γυναίκες εξαιτίας των περιεχομένων κοινωνικοποίησης που δέχεται το άτομο από το οικογενειακό, σχολικό και εργασιακό περιβάλλον.¹⁴⁴ Τελικά, η γυναίκα εκπαιδευτικός ασκώντας δύο επαγγέλματα, της διδασκαλίας στο σχολείο και τα οικιακά στο σπίτι, εγκαταλείπει τις φιλοδοξίες της για σταδιοδρομία, και επιλέγει, ή υποχρεώνεται να επιλέξει, την αφοσίωση στην οικογένεια. Η

¹⁴¹ Μαραγκουδάκη, Ε. (1997) «Οι γυναίκες διδάσκουν και οι άντρες διοικούν» στο Φύλο και σχολική πράξη, στο Β. Δεληγιάννη – Σ. Ζιώγου (επιμ.), *Φύλο κι σχολική πράξη*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σσ. 258-292 και Μαραγκουδάκη, Ε. (2001) «Η σύνθεση του...», ό. π.

¹⁴² Μαραγκουδάκη, Ε. (1997) «Οι γυναίκες διδάσκουν και...», ό. π.

¹⁴³ Μαραγκουδάκη, Ε. (2001) «Η σύνθεση του διδακτικού...», ό. π.

¹⁴⁴ Χατζηπαναγιώτου, Π. (1997) «Η συμμετοχή των εκπαιδευτικών σε θέματα διοίκησης και διαχείρισης της σχολικής μονάδας: η επίδραση του παράγοντα φύλου» Β. Δεληγιάννη – Σ. Ζιώγου (επιμ.), *Φύλο κι σχολική πράξη*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σ. 293-302

επαγγελματική σταδιοδρομία απαιτεί αυξημένα τυπικά προσόντα,¹⁴⁵ τα οποία οι γυναίκες εκπαιδευτικοί κατά κανόνα δεν διαθέτουν, αφού για να τα αποκτήσουν χρειάζεται να υποβάλλουν την προσωπική τους ζωή σε περιοριστικού χαρακτήρα επιλογές. Οι λόγοι που οι γυναίκες δεν αποκτούν στον ίδιο βαθμό με τους άνδρες αυτά τα τυπικά προσόντα είναι κοινωνικοί, αφού δεν έχουν τον απαραίτητο χρόνο στην διάθεσή τους. Οι περισσότερες γυναίκες εκπαιδευτικοί, ιδιαίτερα οι έγγαμες, έχουν ελάχιστες δυνατότητες να αποκτήσουν τα τυπικά προσόντα που απαιτούνται για την εξέλιξή τους στο χώρο της εκπαίδευσης, λόγω των υποχρεώσεων που επιβάλλει ο καταμερισμός της εργασίας στο πλαίσιο της οικογένειας.¹⁴⁶ Χαρακτηριστικό είναι ότι ένα μεγάλο ποσοστό γυναικών επιλέγει το επάγγελμα της εκπαιδευτικού, επειδή η άσκησή του επιτρέπει το συνδυασμό της εργασιακής με την οικογενειακή ζωή.

Ερευνες σε παιδιά προσχολικής ηλικίας και στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση

Οι έρευνες που έχουν γίνει για τα στερεότυπα των φύλων συγκλίνουν στη διαπίστωση ότι οι αντιλήψεις των παιδιών επηρεάζονται σε μεγαλύτερο βαθμό από τα στερεότυπα όσο μικρότερη είναι η ηλικία τους,¹⁴⁷ καθώς και ότι τα αγόρια προσχολικής ηλικίας, φαίνεται να επηρεάζονται από τα στερεότυπα περισσότερο από τα κορίτσια. Παρόλο που οι διαφορές παραμένουν στο ποια επαγγέλματα τα παιδιά θεωρούν «ανδρικά» ή «γυναικεία», φαίνεται ότι καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν, τα σχετικά στερεότυπα τείνουν να αμβλύνονται και να τα επηρεάζουν σε μικρότερο βαθμό. Σε έρευνα του A. Helwig,¹⁴⁸ προέκυψε ότι τα παιδιά, όταν κλήθηκαν να χαρακτηρίσουν ποια επαγγέλματα ταιριάζουν στις γυναίκες, στους άνδρες ή και στα δύο φύλα, έδειξαν να επηρεάζονται πολύ περισσότερο από τα στερεότυπα του φύλου όσο μικρότερη ήταν η ηλικία τους. Έρευνα που έγινε στην Ολλανδία¹⁴⁹ σε μαθητές Προσχολικής, Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, έδειξε ότι ενώ τα κορίτσια θεωρητικά εμφανίζονται να μην έχουν ισχυρές στερεοτυπικές απόψεις, αυτό δεν αντανακλάται καθόλου στις επιλογές τους. Τα αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαίωσαν για άλλη μια φορά ότι τα στερεότυπα των φύλων επιδρούν έμμεσα και

¹⁴⁵ Σιάνου, Ε. (1997) «Επαγγελματισμός και φύλο: το παράδειγμα των εκπαιδευτικών» στο Φύλο και σχολική πράξη, στο Β. Δεληγιάννη – Σ. Ζιώγου (επιμ.), *Φύλο κι σχολική πράξη*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σσ. 213-226

¹⁴⁶ Μαραγκουδάκη, Ε. (1997) «Οι γυναίκες διδάσκουν...», ό. π.

¹⁴⁷ Franken, M. W. (1983) «Sex role expectations in children's vocational aspirations and perceptions of occupations», *Psychology of women quarterly*, v. 8, p. 59-68

¹⁴⁸ Helwig, Andrew A. (1998) «Gender-role stereotyping: Testing theory with a longitudinal sample», *Sex roles*, vol. 38, is. 5-6, p. 403-423

¹⁴⁹ Lupaschuk, Doren & Yewchuk, Carolyn (1998) «Students perceptions of gender roles: implication for counselors» *International Journal for the advancement of Counselling*, v. 20, p.301-318

χωρίς να τα αντιλαμβανόμαστε, αλλά σημαντικά στις επαγγελματικές επιλογές και θέτουν περιορισμούς.

Παρόμοια είναι και τα αποτελέσματα ερευνών στην Ελλάδα. Έρευνες σε παιδιά 3-6 ετών έχουν δείξει ότι τα αγόρια έχουν πιο ισχυρά στερεότυπα από τα κορίτσια, αλλά τα κορίτσια συμβιβάζονται ευκολότερα στο στερεότυπο τρόπο σκέψης.¹⁵⁰ Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας έχουν την τάση να συμμορφώνονται σε οτιδήποτε τους λέγεται για το φύλο τους, όπως και να μιμούνται και να οικειοποιούνται τους τρόπους συμπεριφοράς και τις δραστηριότητες των μοντέλων του ίδιου με αυτά φύλου.¹⁵¹ Αντίστοιχη έρευνα¹⁵² σε παιδιά 7 ετών έδειξε ότι, όταν τα παιδιά αφήνονται να επιλέξουν μόνα τους τις ασχολίες τους, διαλέγουν αυτές που συμφωνούν με τα κοινωνικά πρότυπα του φύλου τους.

Στο πλαίσιο έρευνας,¹⁵³ δόθηκε στα παιδιά τριών σχολείων της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, ένα ερωτηματολόγιο στο οποίο καλούνταν να σημειώσουν με Α (αρσενικό), Θ (θηλυκό) ή Ο (ουδέτερο) τα 20 επαγγέλματα που αναφέρονταν, ανάλογα αν θεωρούσαν ότι ταιριάζουν στους άνδρες περισσότερο, στις γυναίκες ή και στα δύο φύλα. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι τα επαγγέλματα που τα παιδιά θεωρούσαν ότι ταιριάζουν στα αγόρια ήταν πολύ περισσότερα από αυτά που τα παιδιά θεωρούσαν ότι ταιριάζουν στα κορίτσια ή και στα δύο φύλα. Μεταξύ άλλων τα παιδιά απάντησαν ότι το επάγγελμα του/της γεωργού θεωρείται «ανδρικό» επάγγελμα, αν και μία από τις κύριες επαγγελματικές ασχολίες της γυναίκας στην Ελλάδα είναι αγρότισσα. Φαίνεται ότι για τις γυναίκες η ασχολία τους ως αγρότισσες, όπως και άλλες ασχολίες, δε θεωρούνται ως επάγγελμα αλλά ως βοήθεια και συμμετοχή στην οικονομική δραστηριότητα του άνδρα. Από την έρευνα προέκυψε ότι τα κορίτσια δείχνουν ότι έχουν πιο στερεότυπες απόψεις για τα παραδοσιακά «γυναικεία» επαγγέλματα. Για παράδειγμα ενώ τα αγόρια θεωρούν το επάγγελμα του/της νοσοκόμου/ας «γυναικείο» σε ποσοστό 27,1%, τα κορίτσια το θεωρούν συμβατό με τη γυναικεία ταυτότητα σε ποσοστό 47,2%. Τα παιδιά που αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνας, προέρχονται από οικογένειες στις οποίες οι μητέρες εργάζονται, με αποτέλεσμα να έχουν άμεση βιωμένη εμπειρία σχετικά με τη γυναικεία εργασία, έχοντας έτσι, όχι μόνο τον πατέρα αλλά και τη μητέρα ως πρότυπο επαγγελματικού προσανατολισμού. Όπως δείχνουν εξάλλου οι έρευνες, τα

¹⁵⁰ Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ. (1994-1995) «Διαφορές ...»,ό.π.

¹⁵¹ Μαραγκουδάκη, Ελένη (1995) Εκπαίδευση ..., ό.π., σ.91

¹⁵² Γιαγκουνίδης, Π. (1997), «Το σχολείο και ο ρόλος του στη αγορά εργασίας», στο Β. Δεληγιάννη - Σ. Ζιώγου (επιμ.), *Φύλο και σχολική πράξη*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σ. 571-585

¹⁵³ Κανταρτζή, Ε. (1997) «Οι απόψεις των παιδιών για τον καταμερισμό των επαγγελμάτων κατά φύλο», *Σύγχρονη εκπαίδευση*, τχ. 92, σ. 32-37

παιδιά με εργαζόμενες μητέρες έχουν πιο φιλελεύθερες απόψεις για τους ρόλους των ανδρών και των γυναικών στην κοινωνία.

Έρευνες στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση

Τα αποτελέσματα έρευνας¹⁵⁴ που έγινε σε μαθητές και μαθήτριες της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, έδειξαν ότι για τα κορίτσια οι σπουδές ταυτίζονται γενικά με την πανεπιστημιακή εκπαίδευση και όχι με την εξασφάλιση των προαπαιτούμενων γνώσεων και δεξιοτήτων που σχετίζονται με συγκεκριμένες επαγγελματικές διαδρομές. Αντίθετα, ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό αγοριών φαίνεται να προβληματίζεται από πολύ νωρίς για την είσοδο στον επαγγελματικό στίβο. Τα επιστημονικά επαγγέλματα που επέλεξαν τα κορίτσια στην ίδια έρευνα ήταν στην πλειοψηφία τους εκπαιδευτικοί, γιατροί, φιλόλογοι και κοινωνικοί επιστήμονες. Από την έρευνα συμπεραίνεται ότι ο Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός πρέπει να επαναπροσδιορίσει το περιεχόμενό του με στόχο να ενημερώνει το μαθητικό πληθυσμό για όλα τα επαγγέλματα χωρίς διαχωρισμούς σε παραδοσιακά «γυναικεία» και «ανδρικά» επαγγέλματα. Οι αντιλήψεις που έχουν διαμορφώσει τα αγόρια και τα κορίτσια για τις επαγγελματικές τους επιλογές δείχνουν να επηρεάζονται από το φύλο και τις μελλοντικές τους υποχρεώσεις. Τα αγόρια, τείνουν να βλέπουν τον εαυτό τους κυρίως ως τον άνδρα-κουβαλητή περισσότερο από ό,τι τα κορίτσια. Στην ίδια έρευνα διαπιστώθηκε ότι το 30% των κοριτσιών, και μόλις το 19% των αγοριών επιθυμούν να εργαστούν στον δημόσιο τομέα. Συμπεραίνεται, δηλαδή, ότι ήδη από την εφηβική ηλικία, τα κορίτσια προσανατολίζονται στη σταθερότητα, την ασφάλεια και την περιορισμένη ευθύνη του δημόσιου τομέα και της εξαρτημένης εργασίας σε μεγαλύτερο ποσοστό από ό,τι τα αγόρια. Ακόμη, τα κορίτσια παρά την επιθυμία τους να σπουδάσουν, προτίθενται να δημιουργήσουν οικογένεια σχετικά νωρίς στη ζωή τους, μάλλον αμέσως μετά το τέλος των Ανώτερων ή Ανώτατων σπουδών τους, πράγμα το οποίο στην πραγματικότητα δηλώνει ότι παραμένουν σταθερά προσηλωμένες στις αξίες του γάμου και της οικογένειας. Έτσι, το ερώτημα που γεννάται είναι αν και σε ποιο βαθμό θα μπορέσουν να συνδυάσουν τις οικογενειακές υποχρεώσεις και την επαγγελματική επιτυχία. Η εικόνα που σχηματίζουν τα κορίτσια εφηβικής ηλικίας για την αγορά εργασίας είναι μια εικόνα που αφορά κυρίως την ανδρική απασχόληση.

Σε έρευνα της Β. Δεληγιάννη-Κουϊμτζή¹⁵⁵ με ερωτηματολόγια, τα υποκείμενα κλήθηκαν να καταγράψουν αυθόρμητα δέκα επαγγέλματα, με στόχο τη διερεύνηση της εικόνας για τον κόσμο των επαγγελμάτων που έχουν διαμορφώσει παιδιά διαφορετικής κοινωνικοοικονομικής

¹⁵⁴ Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, Χ. (1997) «Ο ρόλος του φύλου...», ό. π.

¹⁵⁵ Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β. (1992) «Η εικόνα...», ό.π

προέλευσης και διαφορετικού φύλου. Από τα 245 επαγγέλματα που δηλώθηκαν από τους μαθητές, αυτά που θα μπορούσαν να θεωρηθούν καθαρά «γυναικεία», γιατί απασχολούν στο συντριπτικό ποσοστό ή και αποκλειστικά γυναίκες είναι μόνο 20. Ενδεικτικά να αναφέρουμε κάποια από αυτά: αεροσυνοδός, γραμματέας-δακτυλογράφος, αισθητικός, βρεφοκόμος, κομμώτρια, νηπιαγωγός, μακιγιέρ, νοσοκόμα, κ.α. Αυτό σημαίνει ότι τα κορίτσια στις λίστες επαγγελμάτων που έφτιαξαν καταγράφοντας αυθόρμητα επαγγέλματα δήλωσαν και «ανδρικά» επαγγέλματα και μάλιστα σε πολύ μεγάλη συχνότητα. Στο γενικότερο δείγμα τα 10 πρώτα επαγγέλματα όπως καταγράφηκαν από τους μαθητές και τις μαθήτριες φαίνεται να είναι τα τυπικά «ανδρικά» επαγγέλματα, με μόνη εξαίρεση το επάγγελμα της νηπιαγωγού. Η νηπιαγωγός είναι το μόνο «γυναικείο» επάγγελμα που εμφανίζεται στη δέκατη θέση της γενικής λίστας. Αν τώρα δούμε τα 10 συχνότερα επαγγέλματα, όπως αυτά αναφέρονται στη λίστα των αγοριών, θα δούμε ότι είναι σχεδόν πανομοιότυπα με τη γενική λίστα, με μόνη διαφορά ότι το επάγγελμα της νηπιαγωγού έφυγε για να δώσει τη θέση του στο επάγγελμα του ηλεκτρονικού. Φαίνεται καθαρά ότι η εικόνα της εργασίας που έχουν διαμορφώσει τα αγόρια, είναι ένας κόσμος καθαρά ανδρικός, όπου τα επαγγέλματα που ασκούνται από γυναίκες ή που απασχολούν άνδρες και γυναίκες σε ίσους αριθμούς δεν αναφέρονται. Διαφορετική είναι η εικόνα στον κατάλογο των κοριτσιών. Εκτός από το επάγγελμα του/της γιατρού και του/της δικηγόρου, που είναι κοινά επαγγέλματα με τη λίστα των αγοριών, υπάρχει ένα υψηλό ποσοστό προτίμησης του επαγγέλματος των εκπαιδευτικών όλων των βαθμίδων και κάποια τυπικά «γυναικεία» επαγγέλματα. Στη ίδια έρευνα, εξετάστηκαν και οι διαφορές στην εικόνα που έχουν οι μαθητές για την εργασία με βάση την οικονομικοκοινωνική τους προέλευση και το φύλο. Φάνηκε ότι η αλληλεξάρτηση των δύο αυτών παραγόντων συντελεί στην διαμόρφωση της εικόνας για τον κόσμο της εργασίας. Διαπιστώθηκε ότι η επίδραση του παράγοντα «κοινωνικοοικονομική προέλευση» προκαλεί πολύ περισσότερες διαφορές ανάμεσα στα αγόρια, από ότι στα κορίτσια, τα οποία, αν και προέρχονται από διαφορετική κοινωνικοοικονομική τάξη, δείχνουν να έχουν ομοιογένεια στις λίστες τους.

Τα δύο φύλα διαφοροποιούνται ως προς τις κατευθύνσεις σπουδών και σαν αποτέλεσμα και στα επαγγέλματα που επιλέγουν. Όπως δείχνει η σχετική βιβλιογραφία,¹⁵⁶ τα αγόρια δίνουν έμφαση στις οικονομικές απολαβές και στην ασφάλεια που προσφέρει μια δουλειά, και επιλέγουν περισσότερο από ό,τι τα κορίτσια τεχνικά και χειρωνακτικά επαγγέλματα. Τα κορίτσια επιλέγουν ένα επάγγελμα, επειδή τους αρέσει ή αγαπούν το συγκεκριμένο αντικείμενο. Οι παραπάνω αξίες και τα σχέδια των αγοριών και των κοριτσιών συμφωνούν απόλυτα με τα κυρίαρχα παραδοσιακά στερεότυπα όσον αφορά τον καταμερισμό των ρόλων στον ιδιωτικό χώρο της οικογένειας, και σε μεγάλο βαθμό αντικατοπτρίζουν τις προσδοκίες των γονιών για τη μελλοντική ενήλικη ζωή των

¹⁵⁶ Μπουρνούδη, Ε. & Ψάλτη, Α. (1997) «Επαγγελματικές επιλογές...», ό. π., σ. 621-644

παιδιών τους. Τα αγόρια και τα κορίτσια έχουν πολύ λίγες διαφορές ως προς τους επαγγελματικούς στόχους που θέτουν και ως προς τα κίνητρα,¹⁵⁷ εκεί που διαφέρουν κυρίως τα δύο φύλα, είναι ως προς τα επαγγέλματα που ακολουθούν. Αυτό συμβαίνει γιατί κατά πρώτον τα κορίτσια μπορούν σε μικρότερο ποσοστό να φτάσουν τους επαγγελματικούς τους στόχους, αφού αναμένεται να έχουν μελλοντικά αυξημένες οικογενειακές υποχρεώσεις και δεύτερον, μειώνονται από διάφορους λόγους τα κίνητρα τους. Οι γυναίκες¹⁵⁸ τείνουν να συνδέουν την επαγγελματική επιτυχία με αξίες όπως η ομαδική εργασία και η προσφορά στο κοινωνικό σύνολο και να επιλέγουν μία θέση εργασίας με ανάλογα κριτήρια, ενώ αποσυνδέουν την επαγγελματική επιτυχία από το οικονομικό κέρδος και την άσκηση εξουσίας.

Ερευνες στην Ανώτατη και Ανώτερη Εκπαίδευση

Όπως αναφέρουν οι Χ. Κάτσικας και Γ. Κ. Καββαδίας¹⁵⁹ σύμφωνα με στοιχεία του 1991 το 85% των Φιλοσοφικών Σχολών ήταν γυναίκες. Με δεδομένο ότι τα ευρήματα των ερευνών δείχνουν ότι ο παράγοντας φύλο δεν επηρεάζει τις επιδόσεις των μαθητών και των μαθητριών,¹⁶⁰ και μάλιστα οι μαθήτριες έχουν συχνότερα υψηλότερες επιδόσεις, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι εκπαιδευτικές επιλογές των υποψηφίων φοιτητών και φοιτητριών είναι κοινωνικά οριοθετημένες και προσδιορίζονται από το ίδιο το φύλο τους. Νεότερα στοιχεία δείχνουν ότι τα πράγματα δεν έχουν αλλάξει και πολύ όσον αφορά την σύνθεση του φοιτητικού πληθυσμού σε ορισμένες Σχολές. Για το ακαδημαϊκό έτος 2001-2002¹⁶¹ η διαφοροποίηση σπουδών με βάση το φύλο εξακολουθεί να ακολουθεί τα παραδοσιακά πρότυπα. Παραδείγματος χάριν, στα Τμήματα Δημοτικής Εκπαίδευσης φοιτούσαν 4.826 φοιτητές/τριες, από αυτούς 896 ήταν άνδρες (ποσοστό 19%) και 3.930 γυναίκες (ποσοστό 81%). Αντίστοιχα στο Πολυτεχνείο φοιτούσαν 21.621 φοιτητές/τριες. Από αυτούς 14.777 ήταν άνδρες (ποσοστό 68%) και 6.844 γυναίκες (ποσοστό 32%).

¹⁵⁷ Κρίβας, Σ. & Χάντζιου, Ε. (1989) «Ισότητα των φύλων και εκπαίδευση: Διαφορές μεταξύ των φύλων ως προς τα επαγγελματικά κίνητρα και την επαγγελματική συμπεριφορά: μια διερεύνηση του αντικειμένου στην ελληνική πραγματικότητα» *Σύγχρονη εκπαίδευση*, τχ. 46, σσ.79-87

¹⁵⁸ Αθανασιάδου, Χ. (2007) «Η μετάβαση από τις σπουδές...», ό. π., σ. 263-282

¹⁵⁹ Κάτσικας, Χ. & Καββαδίας, Γ. Κ. *Η ανισότητα στην ελληνική εκπαίδευση: Η εξέλιξη των ευκαιριών πρόσβασης στην ελληνική εκπαίδευση*, Παιδαγωγική Σειρά, Αθήνα: Gutenberg, σσ.113-114

¹⁶⁰ Σιάνου-Κύργιου, Ελένη (2007) «Επιλογές σπουδών...», ό. π.

¹⁶¹ Μαραγκουδάκη, Ε. (2007) «Η παρουσία των δύο φύλων...», ό. π.

Έρευνα που αναφέρεται στο ΤΕΙ Αθήνας,¹⁶² το μεγαλύτερο της χώρας, το 2001 έδειξε ότι η κατανομή του φοιτητικού πληθυσμού κατά φύλο διαφέρει ανάλογα με τη Σχολή. Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζεται η κατανομή φύλου ανα Σχολή.

Πίνακας 1.4.2.1 Η κατανομή φύλου ανα σχολή στο ΤΕΙ Αθήνας κατά το ακαδημαϊκό έτος 2001-2002

Σχολή	Άνδρες %	Γυναίκες %
Σχολή Τεχνολογικών Εφαρμογών	74%	26%
Σχολή Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας	18%	82%
Σχολή Γραφικών Τεχνών και Καλλιτεχνικών Σπουδών	25%	75%
Σχολή Τεχνολογίας Τροφίμων και Διατροφής	37%	63%
Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας	37%	63%

Έρευνα που έγινε σε φοιτήτριες και έπειτα απόφοιτες του ΤΕΙ Αθηνών,¹⁶³ έδειξε ότι ενώ ένα μεγάλο ποσοστό των φοιτητριών του δείγματος είχαν εκφράσει αρχικά την επιθυμία να συνεχίσουν τις σπουδές τους, είτε σε άλλο αντικείμενο, είτε σε μεταπτυχιακές σπουδές, αυτό τελικά δεν συνέβη. Αντίθετα, οι φοιτήτριες σχεδόν αμέσως μετά την ολοκλήρωση των σπουδών τους εντάχθηκαν στο εργασιακό περιβάλλον.

Από τα παραπάνω μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι εκπαιδευτικές επιλογές συνεχίζουν να επηρεάζονται από τον παράγοντα φύλο και συνεπώς να οριοθετούνται από την κοινωνία. Ο παράγοντας φύλο φαίνεται να προσδιορίζει τις αποφάσεις και τις εκπαιδευτικές επιλογές και να συντελεί ώστε μέσα από το εκπαιδευτικό σύστημα να αναπαράγεται η έμφυλη διάσταση της κοινωνίας ευρύτερα, και της αγοράς εργασίας ειδικότερα. Λαμβάνοντας δε υπόψη το σαφή προσανατολισμό της παιδείας, Δευτεροβάθμιας και Τριτοβάθμιας, προς την αγορά εργασίας

¹⁶² Αλεξανδρή, Ε. (επιμ.), (2007) « Η γυναίκα στην Ανώτατη Τεχνολογική Εκπαίδευση (ΤΕΙ) και οι προοπτικές επαγγελματικής απασχόλησης» Αθήνα: ΤΕΙ Αθήνας, σ. 83

¹⁶³ Αλεξανδρή, Ε. (επιμ.), (2007) « Η γυναίκα ...ό. π., σ. 99-101

γίνεται κατανοητό ότι οι εκπαιδευτικές επιλογές ουσιαστικά αντανακλούν τις επαγγελματικές επιλογές και ότι αφού οι πρώτες είναι φυλετικά καθορισμένες το ίδιο θα ισχύει και για τις δεύτερες. Η επισκόπηση της βιβλιογραφίας ανέδειξε ένα σημαντικό κενό της έρευνας που έχει γίνει στην Ελλάδα για τις σχέσεις φύλου και επιλογής σπουδών και ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, που μας απασχολεί στην παρούσα εργασία. Οι περισσότερες από τις έρευνες που μελετούν τις σχέσεις φύλου και επιλογής σπουδών επικεντρώνονται κυρίως στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, ενώ σε λίγες μόνο περιπτώσεις λαμβάνεται υπόψη η παράμετρος της κοινωνικοοικονομικής προέλευσης. Στην επόμενη ενότητα, παρουσιάζονται συνοπτικά έρευνες και μελέτες που αφορούν το φύλο και την αγορά εργασίας, καθώς και τα χαρακτηριστικά της εργασίας των γυναικών

1.4.3 Φύλο και αγορά εργασίας

Παρά το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια ο διαχωρισμός των επαγγελμάτων σε «ανδρικά» και «γυναικεία» έχει αμβλυθεί, ωστόσο, τα παραδοσιακά κοινωνικά στερεότυπα για τα επαγγέλματα που θεωρούνται αρμόζουσα και συμβατά για το κάθε φύλο εξακολουθούν να υπάρχουν. Έτσι, όπως υποστηρίζεται, πολλά άτομα, στην πλειονότητα τους γυναίκες, αναγκάζονται να επιλέξουν ένα επάγγελμα με κριτήριο όχι μόνο τις ικανότητες ή τις προτιμήσεις τους, αλλά με βάση το χαρακτηρισμό του ως «γυναικείο».¹⁶⁴

Σύμφωνα με τη Δ. Κατή,¹⁶⁵ «Σήμερα μπορούμε να υποθέσουμε με βεβαιότητα ότι ποικίλες κοινωνικές δυνάμεις διαμορφώνουν τα επαγγελματικά στερεότυπα σε συγκεκριμένες ιστορικές στιγμές, και ότι η οικονομική αλλά και η πολιτισμική δομή καθορίζουν και τα είδη των επαγγελμάτων και τον συγκεκριμένο διαχωρισμό των φύλων. Φαίνεται επίσης κατανοητό ότι σε ένα χώρο που παράγεται και αναπαράγεται η δομή της εξουσίας, τα άτομα που έχουν περισσότερη εξουσία (οι άνδρες σε γενικές γραμμές) θα προσπαθήσουν να διαφυλάξουν για τον εαυτό τους τα 'καλύτερα' επαγγέλματα».

Όπως αναφέρει η ίδια συγγραφέας,¹⁶⁶ ο κατά φύλο καταμερισμός της εργασίας στις βιομηχανικές κοινωνίες υπήρξε τις περισσότερες στιγμές αυστηρός και αυτό εξακολουθεί να ισχύει, ως ένα μεγάλο βαθμό, και σήμερα. Ωστόσο, η συγκεκριμένη μορφή καταμερισμού ποικίλλει σημαντικά ανάλογα με τον τόπο και τον ιστορικό χρόνο. Η ποσοστιαία συμμετοχή του

¹⁶⁴ Lupaschuk, Doren & Yewchuk, Carolyn (1998) «Students perceptions...», ό. π., p.301-318

¹⁶⁵ Κατή, Δ. (1990) *Νοημοσύνη και φύλο: ο σεξισμός στις επιστημονικές ιδέες για τις γνωστικές ικανότητες*, Αθήνα: Οδυσσέας, σ. 31

¹⁶⁶ Κατή, Δ. (1990) *Νοημοσύνη... ό. π.*, σ.28-29

κάθε φύλου, στους περισσότερους επαγγελματικούς χώρους, έχει αλλάξει επανειλημμένα. Είναι ενδιαφέρον, ότι σε διαφορετικές στιγμές και κοινωνίες, η ίδια δουλειά έχει θεωρηθεί είτε «γυναικεία» είτε «ανδρική». Η υλική και συμβολική αξία ενός επαγγέλματος είναι όμως χαμηλή, όταν ασκείται από γυναίκες και υψηλή, όταν ασκείται από άνδρες. Δεν είναι, δηλαδή, η φύση της ίδιας της εργασίας που καθορίζει την αξία της, που την καθιστά, λόγω χάρη, υψηλόμισθη ή χαμηλόμισθη, αλλά ο χαρακτηρισμός της ως «γυναικείας» ή «ανδρικής.»

Έρευνα της Χ. Αθανασιάδου,¹⁶⁷ σε απόφοιτες Πανεπιστημίων με τη μέθοδο της συνέντευξης έδειξε ότι οι γυναίκες προτιμούν μια δουλειά με συγκεκριμένο ωράριο που να είναι απόλυτα συμβατό με τις υποχρεώσεις της οικογένειας. Οι γυναίκες που συμμετείχαν στην έρευνα δήλωσαν ότι ο όρος «επαγγελματική επιτυχία» προϋποθέτει τη δυνατότητα συμφιλίωσης της μισθωτής εργασίας με την οικογένεια. Τελικά, όπως επισημαίνει η ερευνήτρια «*οι γυναίκες συνωστίζονται στους τομείς της εκπαίδευσης, της παροχής κοινωνικών υπηρεσιών και της εργασίας γραφείου, στους οποίους οι αντίστοιχες θέσεις εργασίας εναρμονίζονται με την κοινωνική αντίληψη για τη φύση και την αποστολή της γυναίκας*». Παρά το γεγονός ότι οι γυναίκες που συμμετείχαν στη συγκεκριμένη έρευνα, δήλωσαν ξεκάθαρα την επιθυμία τους να εργαστούν, αντιστέκονται στην προοπτική της καριέρας η οποία συνεπάγεται περισσότερες υποχρεώσεις και ευθύνες. Η καριέρα για τα υποκείμενα της έρευνας συνδέεται με ένα ανταγωνιστικό και φιλόδοξο πλάνο εργασίας, το οποίο έρχεται σε αντίθεση με τις παραδοσιακές αξίες της ελληνικής κοινωνίας όσον αφορά τη γυναικεία ταυτότητα και τον παραδοσιακό ρόλο των γυναικών στον ιδιωτικό χώρο της οικογένειας.

Η εργασία των γυναικών δεν είναι πρόσφατο φαινόμενο. Οι γυναίκες δούλευαν πάντα στο χωράφι, στο εργαστήριο ή στο σπίτι. Η εξάπλωση των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής, ο διαχωρισμός του τόπου εργασίας από τον τόπο κατοικίας, και η μετατροπή της εργατικής δύναμης σε εμπόρευμα, είχαν σημαντικές συνέπειες στην εργασία των γυναικών.¹⁶⁸ Η γυναικεία εργασία συνδέθηκε με το νοικοκυριό και τη φροντίδα της οικογένειας, και έτσι δεν προσμετρήθηκε στη μόνη εργασία που μετρείται, δηλαδή την μισθωτή εργασία. Η φροντίδα του νοικοκυριού και των παιδιών, που έχουν αναλαμβάνουν σχεδόν κατ' αποκλειστικότητα οι γυναίκες, είναι απαξιωμένες, ενώ η συμμετοχή στην αγορά εργασίας, που εξακολουθεί ως ένα μεγάλο βαθμό να είναι προτεραιότητα αλλά και προνόμιο των ανδρών, είναι η μόνη που προσφέρει οικονομικές απολαβές και κοινωνική αναγνώριση. Η είσοδος των γυναικών στην επαγγελματική ζωή αποτελεί μια

¹⁶⁷ Αθανασιάδου, Χ. (2007) «Η μετάβαση από τις σπουδές...», ό. π., σ.263-282

¹⁶⁸ Αβδελά, Ε. (1990) *Δημόσιοι υπάλληλοι γένους θηλυκού: καταμερισμός της εργασίας κατά φύλα στον δημόσιο τομέα 1908-1955*, Σειρά: Μελέτες Νεοελληνικής Ιστορίας, Αθήνα: Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής της Ελλάδος, σ.16

ολοφάνερη απόδειξη του γεγονότος ότι η οικιακή δραστηριότητα δεν είναι κοινωνικά αναγνωρισμένη σαν μια αληθινή εργασία.¹⁶⁹ Ο διαχωρισμός της οικιακής από την μισθωτή εργασία, της παραγωγής από την κατανάλωση, της οικονομίας από την οικογενειακή ζωή, δεν αποτελεί απλώς μια πλευρά της εξέλιξης του καπιταλισμού αλλά συνιστά ένα από τα δομικά στοιχεία της διαδικασίας αναπαραγωγής του.¹⁷⁰ Αυτό είχε σαν συνέπεια, η οικιακή εργασία των γυναικών να παραμένει απλήρωτη, αλλά και να απαξιωθεί, αφού θεωρήθηκε ως «μη εργασία». Στα καπιταλιστικά συστήματα θεωρείται δεδομένο ότι εργασία στο πλαίσιο της οικονομίας σημαίνει έμμισθη εργασία. Όπως, όμως, πλέον γνωρίζουμε η οικογένεια και το εργατικό δυναμικό της δεν μπορεί να αποκλειστεί από την ανάλυση του καπιταλισμού. Ο διαχωρισμός της εργασίας από την οικογενειακή ζωή, διαμορφώθηκε σταδιακά με την αλλαγή των αναγκών του καπιταλιστικού συστήματος παραγωγής, προς όφελος των κατόχων του κεφαλαίου.¹⁷¹

Η αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στη μισθωτή εργασία δε σημαίνει κατ' ανάγκη ότι η θέση των γυναικών στην αγορά εργασίας βελτιώθηκε σε τέτοιο βαθμό, ώστε να επιτευχθεί η ισότητα των δύο φύλων στην αγορά εργασίας σύμφωνα με το ισχύον θεσμικό πλαίσιο (Νόμος 1329/83). Η συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας εξακολουθεί να παρουσιάζει χαρακτηριστικά που αναδεικνύουν την υποδεέστερη και περιθωριακή θέση τους στο συγκεκριμένο χώρο. Τα χαρακτηριστικά αυτά αναφέρονται αμέσως παρακάτω.

Τα χαρακτηριστικά της εργασίας των γυναικών

Η γυναικεία παρουσία στον κοινωνικό χώρο σήμερα χαρακτηρίζεται από μια σειρά αντιφατικών δεδομένων και τάσεων: αυξητική τάση συμμετοχής στην Ανώτατη και Ανώτερη Εκπαίδευση, αύξηση των γυναικών στο εργατικό δυναμικό και βελτίωση της θέσης τους στην αγορά εργασίας, σταδιακή επιλογή «ανδρικών» επαγγελματικών κλάδων, σταθερή αλλά περιορισμένη διεκδίκηση διευθυντικών θέσεων και θέσεων ευθύνης, και από την άλλη πλευρά χαμηλότερες αμοιβές από εκείνες των ανδρών, αυξημένη ανεργία, μικρή συμμετοχή στα κέντρα λήψεως αποφάσεων.¹⁷² Τα βασικά χαρακτηριστικά της γυναικείας εργασίας είναι τα ακόλουθα:

α) *Οι γυναίκες συγκεντρώνονται σε συγκεκριμένα επαγγέλματα* Οι περισσότερες από τις εργαζόμενες γυναίκες στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα είναι μισθωτές (84%), και ασκούν, κατά

¹⁶⁹ Bourdieu, P. (1996) *Η ανδρική κυριαρχία...*, ό. π., σ. 81

¹⁷⁰ Arnot, Medeleine (2006) *Διαδικασίες αναπαραγωγής...*, ό. π., σ. 66

¹⁷¹ Arnot, Medeleine (2006) *Διαδικασίες αναπαραγωγής...*, ό. π., σ. 236

¹⁷² Αλεξανδρή, Ε. (επιμ.), (2007) « Η γυναίκα... », ό. π., σ. 10

κανόνα, μη χειρωνακτικά επαγγέλματα. Συγκεντρωμένες σε ορισμένους τομείς επαγγελματικής δραστηριότητας, συνήθως χαμηλής εξειδίκευσης, αποτελούν μια ομάδα ιδιαίτερα τρωτή όσο αφορά την ανεργία. Όσο αφορά την απασχόληση των γυναικών στην Ελλάδα, η κύρια επαγγελματική επιδίωξη τους είναι να απασχοληθούν ως υπάλληλοι σε εξαρτημένες θέσεις εργασίας στο δημόσιο τομέα, στον οποίο εισέρχονται μαζικά. Όμως, ακόμα κι εκεί καταλαμβάνουν τις κατώτερες θέσεις στην ιεραρχία, εκτελούν τις πιο μονότονες εργασίες, οι οποίες προσφέρουν τις λιγότερες δυνατότητες πρωτοβουλίας, και εισπράττουν τις πιο χαμηλές αμοιβές ανεξάρτητα από τα προσόντα τους.¹⁷³ Όπως χαρακτηριστικά υποστηρίζεται, παρά την ετήσια αύξηση της γυναικείας απασχόλησης, τα ποσοστά των εργαζομένων γυναικών στο σύνολο των ευρωπαϊκών κρατών (27 κράτη-μέλη) εξακολουθούν να είναι χαμηλότερα από αυτά των ανδρών, ενώ εξακολουθεί να ισχύει ο διαχωρισμός των επαγγελμάτων σε «ανδρικά» και «γυναικεία».¹⁷⁴ Έτσι, παρά την παρουσία των γυναικών σε επαγγέλματα στα οποία στο παρελθόν κυριαρχούσαν οι άνδρες, παρατηρείται συγκέντρωσή τους σε επαγγέλματα γραφείου, πωλήσεων και υπηρεσιών, και σε κλάδους όπως η υγεία και η εκπαίδευση. Το γεγονός ότι τα κορίτσια επιλέγουν επαγγέλματα που ανήκουν, κυρίως, στον τομέα των υπηρεσιών (ο οποίος είναι ήδη υπερκορεσμένος) είναι ένας από τους λόγους που έχει σαν αποτέλεσμα να πλήττονται από υψηλότερα ποσοστά ανεργίας σε σχέση με τους άνδρες.¹⁷⁵

β) Οι γυναίκες καταλαμβάνουν συνήθως τα κατώτερα κλιμάκια στην ιεραρχία των επαγγελμάτων. Παρόλο που οι γυναίκες αποτελούν τουλάχιστον το 50% του συνόλου των φοιτητών που φοιτούν στην Ανώτερη και Ανώτατη εκπαίδευση,¹⁷⁶ και στη συντριπτική τους πλειονότητα ακολουθούν επαγγελματική καριέρα μετά την απόκτηση του πτυχίου, παρατηρείται το φαινόμενο οι γυναίκες είτε να εγκαταλείπουν την εργασία τους λόγω του γάμου και της μητρότητας είτε να παραμένουν σε κατώτερες ιεραρχικά θέσεις ή να εργάζονται σε ελεύθερα επαγγέλματα ως βοηθοί των συζύγων τους. Επίσης, κατέχουν κατώτερες θέσεις σε όλους τους οικονομικούς τομείς, και συμμετέχουν σε κάθε είδος οικογενειακής επιχείρησης σαν μη-

¹⁷³ Αβδελά, Ε. (1990) *Δημόσιοι υπάλληλοι...*ό.π., σ.10

¹⁷⁴ Αβραμίδου Α. 2001. *Ενέλικτες μορφές απασχόλησης και ανισότητες στον εργασιακό χώρο*. Μελέτη. Αθήνα: Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (δημοσιευμένο στην ιστοσελίδα του ΚΕΘΙ: <http://www.Kethi.gr>, 25/2/2009)

¹⁷⁵ Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ. (1994-1995) «Διαφορές ...»,ό.π.

¹⁷⁶ Θανοπούλου, Μ., Β. Κωτσοβέλου & Ρ. Παπαρούνη. 1999. 'Η σχέση επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής των γυναικών: διερεύνηση της ελληνικής βιβλιογραφίας'. *Σύγχρονα Θέματα*, 40: σ. 91-101 και Παπαζήση, Θ.(1996) «Μητρότητα και καριέρα: άτυχος γάμος από τρελό έρωτα», Πρακτικά Ευρωπαϊκού Συνεδρίου *Το φύλο των δικαιωμάτων: εξουσία, γυναίκες και ιδιότητα του πολίτη*, Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών Διότιμα, Αθήνα: Νεφέλη, σ.160-181

αμειβόμενα μέλη σε ένα πολύ μεγαλύτερο ποσοστό από τους άνδρες, οι οποίοι είναι συνθηθέστερα οι διαχειριστές των επιχειρήσεων.¹⁷⁷ Στην Ελλάδα, όσο αφορά τα επαγγέλματα που εξασκούν οι γυναίκες καθώς και τις θέσεις που κατέχουν σε αυτά, οι γυναίκες εξακολουθούν να αποτελούν την πλειονότητα των συμβοηθώντων και μη αμειβόμενων μελών σε ποσοστό 70%, καλύπτουν περίπου το 40% των μισθωτών, το 26,7% των αυτοαπασχολούμενων αλλά μόλις το 15,8% των εργοδοτών, καθώς συγκεντρώνονται σε περιορισμένο αριθμό επαγγελμάτων, όπως στην παροχή υπηρεσιών, στην εκπαίδευση, στην υγεία, στους χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς και στη δημόσια διοίκηση.¹⁷⁸

γ) Οι γυναίκες απασχολούνται ευκαιριακά και προσωρινά σε διάφορες δουλειές (μειωμένο ωράριο, συμβάσεις ορισμένου χρόνου, εργολαβία ή φασόν), ή σε θέσεις μερικής απασχόλησης. Στο χώρο της μισθωτής εργασίας οι γυναίκες υποχρεώνονται να δεχθούν μερική απασχόληση ή δουλειές με δυσμενέστερους όρους εργασίας οι οποίες μπορούν να συνδυαστούν κάπως ευκολότερα με τις οικογενειακές τους υποχρεώσεις.¹⁷⁹ Ο διαχωρισμός ανάμεσα στους ρόλους των δύο φύλων, στην οικογένεια και την εργασία, και αντίστοιχα ανάμεσα στον ιδιωτικό και τον δημόσιο χώρο, παραγνωρίζει τη διάσταση της οικονομικής συνεισφοράς των γυναικών και έχει ως συνέπεια τη διαμόρφωση ειδικών, μειονεκτικών, συνθηκών στην πρόσληψη των γυναικών στην εργασία, στη διαμόρφωση των μισθών τους και στην επαγγελματική τους εξέλιξη.¹⁸⁰ Οι θέσεις που προσφέρονται για μερική απασχόληση καταλαμβάνονται ως επί το πλείστον από γυναίκες. Πρόκειται για χαμηλά αμειβόμενες θέσεις εργασίας, όπως τηλεφωνήτριας, δακτυλογράφου, καθαρίστριας, κ.α., για τις οποίες συχνά δεν απαιτείται ιδιαίτερη επαγγελματική εκπαίδευση. Οι μερικά απασχολούμενοι αποτελούν μια κατηγορία εργαζομένων των οποίων τα νομικά δικαιώματα υστερούν έναντι εκείνων των εργαζομένων με κανονική απασχόληση, με αποτέλεσμα να

¹⁷⁷ Ιωακείμογλου, Η., Καμινιώτη, Ο., Κωστάκη, Α., Σκοπελίτου, Θ. (1997) "Επιδράσεις της εκπαίδευσης στη διαδικασία ενσωμάτωσης στην αγορά εργασίας- άνεργος και μη ενεργός πληθυσμός". Πρακτικά συνεδρίου "Ανεργία-Εργασία, Εκπαίδευση-Κατάρτιση στην Ελλάδα και τη Γαλλία" ΕΚΚΕ, Ampassade de France, Association Franco-Hellenique pour la Cooperation Scientifique et Technique. Αθήνα, σ. 91-107

¹⁷⁸ Αθανασιάδου, Χ., Σ. Πετροπούλου, Γ. Μιμίκου. 2001. *Οι συνθήκες της γυναικείας απασχόλησης στην Ελλάδα: 1980-2000*. Μελέτη. Αθήνα: Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (δημοσιευμένο στην ιστοσελίδα του ΚΕΘΙ: <http://www.Kethi.gr>) και Αβραμίδου Α. 2001. *Ευέλικτες μορφές απασχόλησης...*, ό. π.

¹⁷⁹ Δήμου, Α. (1989). 'Η μερική απασχόληση: Ένα γυναικείο φαινόμενο της αγοράς εργασίας', *Σύγχρονα Θέματα*, 40:55 - 60. και Καραμεσίνη, Μ. 1998. 'Γυναίκες και απασχόληση στην Ελλάδα: Τάσεις και Διεθνείς Συγκρίσεις'. Στο Ξ. Πετρινώτη και Γ. Κουκουλές, (επιμ.), *Επετηρίδα εργασίας 1998*. Αθήνα: πανεπιστημιακές εκδόσεις Παντοίου, σ. 177-184

¹⁸⁰ Κετσετζοπούλου Μ., Χ. Συμεωνίδη (2002). 'Ισότητα των Φύλων: Η Θέση της Γυναίκας στο Δημόσιο και Ιδιωτικό Χώρο'. Στο Α. Μουρίκη, Μ. Ναούμη, Γ. Παπαπέτρου (επιμ.), *Το κοινωνικό Πορτρέτο της Ελλάδας 2001*. Αθήνα: ΕΚΚΕ/ Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής, σ. 137-144

συγκαταλέγονται σ' ένα δευτερεύον εργατικό δυναμικό και λειτουργούν ως «εφεδρικός στρατός»¹⁸¹

δ) Οι γυναίκες αμείβονται λιγότερο σε σχέση με τους άνδρες συναδέλφους τους. Οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί διαπιστώνουν ότι υπάρχει ένα μεγάλο μισθολογικό χάσμα ανάμεσα στην ανδρική και την γυναικεία εργασία.¹⁸² Η συμμετοχή των γυναικών στην παραγωγική διαδικασία, σε σύγκριση με αυτή των ανδρών, χαρακτηρίζεται από χαμηλότερες αμοιβές για την παροχή ίσης εργασίας.¹⁸³ Παρά το νομικό πλαίσιο που κατοχυρώνει την ισότητα των αμοιβών, τόσο στην Ελλάδα όσο και την Ευρωπαϊκή Ένωση, το πρόβλημα είναι υπαρκτό και μάλιστα διευρύνεται με το πέρασ της ηλικίας, γεγονός που συναρτάται με τη μεγαλύτερη συγκέντρωση των γυναικών σε θέσεις χαμηλής ειδίκευσης.¹⁸⁴ Το μισθολογικό χάσμα θεωρείται ότι είναι αποτέλεσμα: i) του επαγγελματικού και κλαδικού διαχωρισμού της απασχόλησης, ii) των μισθολογικών ανισοτήτων εξαιτίας εργοδοτικών πρακτικών που αντικατοπτρίζουν κοινωνικές αντιλήψεις για την αξία της γυναικείας εργασίας, iii) της μικρής διαπραγματευτικής ικανότητας των γυναικών σε κλάδους όπου αυτές υπερεκπροσωπούνται, και iv) της εκπαίδευσης και της εξειδίκευσης, ε) των ωρών εργασίας και των υπεροριών, στ) της εμπειρίας και της προϋπηρεσίας.

ε) Η ανεργία πλήττει συνήθως πιο έντονα τις γυναίκες από ό,τι τους άνδρες. Οι γυναίκες απολύονται πρώτες σε περιόδους κρίσης, ενώ πλήττονται από την ανεργία και την υποαπασχόληση περισσότερο από τους άνδρες. Στις περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης η ανεργία των ανδρών μειώνεται, ενώ των γυναικών αυξάνεται και αξίζει να σημειωθεί ότι το 58% όσων μένουν άνεργοι για μεγάλο χρονικό διάστημα στην Ευρωπαϊκή Ένωση είναι γυναίκες.¹⁸⁵ Σύμφωνα με τη Ι.

¹⁸¹ Αβραμίδου Α. 2001. *Ευέλικτες μορφές απασχόλησης...*, ό. π.

¹⁸² Καραμεσίνη, Μ. & Η. Ιωακείμογλου. (2003). *Προσδιοριστικοί παράγοντες του μισθολογικού χάσματος μεταξύ ανδρών και γυναικών*. Μελέτη. Αθήνα: Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας σε συνεργασία με το Πάντειο Πανεπιστήμιο, Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής 28 (δημοσιευμένο στην ιστοσελίδα του ΚΕΘΙ: <http://www.Kethi.gr>) και Πετράκη-Κώττη, Α. (1998). 'Η θέση της γυναίκας στην αγορά εργασίας στην Ελλάδα και οι διαφορές στις αμοιβές των δύο φύλων'. Στο Ι. Μαγγανάρα (επιμ.), *Εργασία, Συνδικαλισμός και Ισότητα των Φύλων*. Εισηγήσεις Σεμιναρίου. Αθήνα: Οδυσσεάς

¹⁸³ Πετράκη-Κώττη, Α. (1998). 'Η θέση της γυναίκας στην αγορά εργασίας στην Ελλάδα και οι διαφορές στις αμοιβές των δύο φύλων'. Στο Ι. Μαγγανάρα (επιμ.), *Εργασία, Συνδικαλισμός και Ισότητα των Φύλων*. Εισηγήσεις Σεμιναρίου. Αθήνα: Οδυσσεάς

¹⁸⁴ Γιδαράκου, Ι., Δημοπούλου, Ε., Καζακόπουλος, Λ., & Σκορδίλη, Σ. (2005). «Ανισότητες των φύλων στην απασχόληση, την εκπαίδευση και το εισόδημα», στο Στρατηγάκη, Μ. (επιμ.), *Επιχειρηματικότητα γυναικών, όψεις ιδιοκτησίας και διοίκησης*, Gutenberg, Αθήνα, σ.55-65

¹⁸⁵ Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ. (1993). «Ο επαγγελματικός προσανατολισμός για την ένταξη των γυναικών στη νέα αγορά εργασίας της Ενωμένης Ευρώπης του 2000», *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Συμβουλευτικής-Προσανατολισμού*, Αθήνα: ΕΛΕΣΥΠ, σσ. 291-301.

Λιάπη-Μήλα,¹⁸⁶ στην Ελλάδα οι γυναίκες εκπροσωπούν μόνον το 38,6% του εργατικού δυναμικού, ενώ από το συνολικό ποσοστό ανέργων το 62,5% είναι γυναίκες. Σύμφωνα με στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδος¹⁸⁷ το δεύτερο τρίμηνο του 2009 το ποσοστό ανεργίας των γυναικών (12,5%), ήταν σχεδόν διπλάσιο από των ανδρών (6,3%). Από την κατά ομάδες ηλικιών διάρθρωση της ανεργίας προκύπτει, ότι το υψηλότερο ποσοστό παρατηρείται στις νέες γυναίκες, ηλικίας 15-29 ετών, (22,6%), ενώ για νέους άνδρες της ίδιας ηλικίας το αντίστοιχο ποσοστό ανεργίας έφθανε στο 17,7%. Παρόλες τις θεσμικές ρυθμίσεις για την ισότητα των φύλων στην αγορά εργασίας η ανεργία των γυναικών στην Ελλάδα παραμένει πολύ υψηλότερη από αυτή των ανδρών όπως φαίνεται στον πίνακα που ακολουθεί:

Πίνακας 1.4.2.1 Ποσοστό ανεργίας κατά φύλο: Απρίλιος 2006-2011

Φύλο	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Άνδρες	5,6%	5%	4,8%	6,7%	9,3%	13,1%
Γυναίκες	13,9%	13,3%	11,8%	13,3%	15,5%	19,6%
Σύνολο	9%	8,4%	7,7%	9,4%	11,9%	15,8%

Σύμφωνα με την Στατιστική Υπηρεσία, τον Ιανουάριο του 2011 το ποσοστό ανεργίας στην Ελλάδα έφθασε το 15,1%, με την ανεργία των γυναικών να είναι στο 18,8%, και των ανδρών στο 12,4%, ενώ τον Απρίλιο του ίδιου έτους το ποσοστό των ανέργων γυναικών ήταν 19,6% και των ανδρών 13,1%. Η οικονομική κρίση, πάντα σε σχέση με την απασχόληση, πλήττει περισσότερο τις γυναίκες, αφού η ψαλίδα ανάμεσα στην ανεργία ανδρών και γυναικών συνεχώς μεγαλώνει.

στ) Οι γυναίκες υφίστανται στερεότυπα και διακρίσεις σε βάρος τους. Οι διακρίσεις μπορούν να εκδηλωθούν τόσο από την πλευρά των εργοδοτών (π.χ. κατά τις προσλήψεις και τις προαγωγές προσωπικού) όσο και από την πλευρά των καταναλωτών (π.χ. κατά την επιλογή επαγγελματιών-συνεργατών για την αγορά αγαθών ή την παροχή υπηρεσιών).

¹⁸⁶ Λιάπη-Μήλα, Ιωάννα (2010), *Οι ανισότητες μεταξύ των φύλων στην αγορά εργασίας: πρόσφατες εξελίξεις*, Αθήνα: Σιδέρης, σ. 83

¹⁸⁷ <http://www.statistics.gr> προσπελάστηκε στις 4/3/2010

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω, ο χώρος της εργασίας χαρακτηρίζεται από ένα καθεστώς έμφυλων ανισοτήτων. Σύμφωνα με έρευνα του ΙΝΕ/ΓΣΕΕ,¹⁸⁸ η έμφυλη ανισότητα αποτυπώνεται: στη μικρότερη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας, τη συγκέντρωση τους σε ορισμένους επαγγελματικούς κλάδους και την απουσία ή την υποεκπροσώπηση τους σε άλλους, το χάσμα των αμοιβών ανδρών και γυναικών, τα μεγάλα ποσοστά ανεργίας των γυναικών και τη μεγάλη παρουσία τους σε επαγγέλματα ευέλικτων μορφών απασχόλησης (π.χ. μερική απασχόληση, κατ' οίκον εργασία, προσωρινή ή εποχιακή απασχόληση),¹⁸⁹ τη μη κάλυψη τους από συλλογικές συμβάσεις, την έλλειψη ευκαιριών απασχόλησης, τη δυσκολία εναρμόνισης επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής, τις περιορισμένες δυνατότητες για επαγγελματική εξέλιξη καθώς και τη μειωμένη συμμετοχή τους στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων και παρουσία τους σε θέσεις ευθύνης.

1.5 Συμπεράσματα από την επισκόπηση βιβλιογραφίας

Η ενδεικτική αυτή επισκόπηση της βιβλιογραφίας αποκαλύπτει την ύπαρξη κοινωνικών οριοθετήσεων στην επιλογή κατεύθυνσης σπουδών και κατ' επέκταση επαγγέλματος. Οι έρευνες που αφορούν τις εκπαιδευτικές επιλογές των νέων και τις διαδικασίες μετάβασης τους από το χώρο της εκπαίδευσης στο χώρο της εργασίας, διαπιστώνουν διαφορές μεταξύ των δύο φύλων, ως προς τις επιλογές στον εκπαιδευτικό και επαγγελματικό τομέα, και την επαγγελματική εξέλιξη. Οι επιλογές κλάδου σπουδών στην Ανώτατη και Ανώτερη Εκπαίδευση δεν είναι ούτε τυχαίες ούτε κοινωνικά ουδέτερες ως προς το φύλο. Συγκεκριμένα, οι επαγγελματικές επιλογές των νέων διαφέρουν ήδη πριν από την εισαγωγή τους στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση τόσο ως προς την κοινωνική τους προέλευση, όσο και ως προς το φύλο.¹⁹⁰

Η εκπαίδευση αποτελεί τον κυριότερο κοινωνικό παράγοντα που προσδιορίζει και διαμορφώνει την ένταξη των ατόμων στην αγορά εργασίας και επιδρά στην οικονομική δραστηριότητά τους. Υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης διασφαλίζει, ως ένα βαθμό, την εύρεση εργασίας, και ακόμα περισσότερο, υψηλό επίπεδο στην ιεραρχία ή στη μισθολογική κλίμακα. Δεδομένης, ωστόσο, της διαφοροποίησης με βάση το φύλο που εμφανίζεται στην εκπαίδευση και ειδικότερα στις επιλογές τομέα σπουδών, παρουσιάζονται αντίστοιχες διαφοροποιήσεις και στην αγορά εργασίας. Οι διαφορές αυτές είναι ένδειξη ότι παρά την πρόοδο που έχει συντελεστεί τα

¹⁸⁸ Σταμάτη Α. (2008). «Φύλο και Εργασιακές Σχέσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση», (δημοσιευμένο στην ιστοσελίδα : <http://www.inegsee.gr/enimerwsi>, 21/3/2011)

¹⁸⁹ Νίνα-Παζαρχή, Ε. (επιμ.) (2008). *Φύλο και Κοινωνική Έρευνα στην Ελλάδα*. ΚΕΠΠ Πειραιάς και Αβραμίδου Α. 2001. *Ευέλικτες μορφές απασχόλησης...*, ό. π.

¹⁹⁰ Δεληγιάννη-Κουιμτζή, Β. Μαζηρίδου, Εύα & Κιοσέογλου, Γρηγόρης (2002) «Οι προσδοκίεςό. π.

τελευταία χρόνια, τα κριτήρια με βάση τα οποία αποφασίζουν τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές τους τα δύο φύλα, είναι διαφορετικά.¹⁹¹ Ο επαγγελματικός αυτός διαχωρισμός έχει σημαντικές επιπτώσεις στο επίπεδο της ισότητας των δύο φύλων, αφού οι γυναίκες αποκλείονται από συγκεκριμένα επαγγέλματα.

Παρά τις, ποσοτικές κυρίως, μεταβολές στη γυναικεία απασχόληση και την αύξηση των τυπικών προσόντων των γυναικών, τα χαρακτηριστικά της θέσης των γυναικών στην αγορά εργασίας, δεν έχουν αλλάξει πολύ με την πάροδο του χρόνου. Έτσι, οι γυναίκες εξακολουθούν να υφίστανται διακρίσεις σε βάρος τους στο χώρο της εργασίας, και παρά τις εξελίξεις, η θέση τους να παραμένει περιθωριακή.

Πριν αναφερθούμε στην έρευνα σχετικά με την επιλογή σπουδών στα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας, κρίναμε σκόπιμο να κάνουμε μια σύντομη αναφορά στο Θεσμό των ΤΕΙ γενικά, και στα συγκεκριμένα Τμήματα ειδικότερα, καθώς και μια επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας σχετικά με τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας ως επιλογή σπουδών και την έμφυλη διάσταση της εργασίας στις βιβλιοθήκες.

¹⁹¹ Σιάνου – Κύργιου. Ελένη (c2005) *Εκπαίδευση...*, ό. π., σ. 145

Κεφάλαιο 2 Ιστορική αναδρομή και σημερινή πραγματικότητα

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται μια σύντομη αναφορά στα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα όπου θεραπεύεται η επιστήμη της Βιβλιοθηκονομίας στη χώρα μας, και παρουσιάζονται έρευνες σχετικά με την επιλογή σπουδών στη συγκεκριμένη επιστήμη, και την έμφυλη διάσταση της εργασίας στις Βιβλιοθήκες, εξετάζοντας παράλληλα τον αριθμό των βιβλιοθηκονόμων που εργάζονται στις ελληνικές Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες καθώς και τη σχέση εργασίας τους.

2.1 Ο θεσμός των ΤΕΙ

Με το νόμο 652/1970¹⁹² δημιουργούνται στην Ελλάδα τα ΚΑΤΕ (Κέντρα Ανώτερης Τεχνικής Εκπαίδευσης). Σκοπός των ΚΑΤΕ, όπως αυτός παρουσιάστηκε, ήταν, η εκπαίδευση τεχνικών στελεχών ανώτερου επιπέδου, τα οποία θα συνέβαλαν στην περαιτέρω προαγωγή της εθνικής οικονομίας. Έτσι, με σχετική καθυστέρηση, περίπου τεσσάρων ετών, κατά το ακαδημαϊκό έτος 1973-1974 και ουσιαστικά από το Φεβρουάριο 1974, λειτούργησαν τα πρώτα πέντε ΚΑΤΕ με συνολικά 2.569 σπουδαστές.

Μετά τη μεταπολίτευση και στα πλαίσια της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1976-77, τα ΚΑΤΕ μετονομάστηκαν σε Κέντρα Ανώτερης Τεχνικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης (ΚΑΤΕΕ), με τον Ν.576/77 «Περί οργανώσεως και διοικήσεως της Μέσης και Ανώτερης Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαιδεύσεως» (ΦΕΚ 102/Α'/13.4.1977), ο οποίος δημιούργησε, για την εποχή εκείνη, ένα νέο θεσμικό πλαίσιο για την ανώτερη τεχνική επαγγελματική εκπαίδευση. Ο νέος, τότε, νόμος 576/77, ήταν αμφιλεγόμενο αν πραγματικά αναβάθμιζε τα ΚΑΤΕ, που με τη νέα τους ονομασία ως ΚΑΤΕΕ, ανήκαν πλέον στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση.

Παράλληλα, άρχισε να διακρίνεται και μία αναποτελεσματικότητα των προγραμμάτων σπουδών των ΚΑΤΕΕ, καθώς πολλαπλασιαζόταν τα προβλήματα απορρόφησης των αποφοίτων τους στην αγορά εργασίας. Ακόμα, άρχισε να διαφαίνεται, ότι τα ΚΑΤΕΕ λειτουργούσαν, ως μία εναλλακτική, αλλά υποβαθμισμένη διέξοδος για όσους/ες επιθυμούσαν να σπουδάσουν σε Σχολές της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης αλλά δεν κατάφεραν να εισαχθούν σε Πανεπιστημιακό Ίδρυμα αφενός, και αφετέρου δεν διέθεταν την αναγκαία οικονομική δυνατότητα για να σπουδάσουν στο εξωτερικό.

Ο νόμος 1404/83 «Δομή και λειτουργία των Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων και άλλες διατάξεις» (ΦΕΚ 173/Α'/24.11.83), που αποτέλεσε/αποτελεί το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των ΤΕΙ, δημιούργησε νέα ιδρύματα, με τελειώς διαφορετικά χαρακτηριστικά συγκρινόμενα με τα ΚΑΤΕΕ. Η δομή, πλέον, των νέων Ιδρυμάτων, των ΤΕΙ, προσομοίαζε με εκείνη των

¹⁹² <http://www.teiath.gr> προσπελάστηκε 11/01/08

Πανεπιστημιακών Ιδρυμάτων, αφού τα Ιδρύματα ήταν/είναι Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου, αυτοδιοικούμενα στα πλαίσια του νόμου και του εσωτερικού τους κανονισμού, και η εποπτεία του κράτους ασκείται από το Υπουργείο Παιδείας σύμφωνα με τις διατάξεις του ιδρυτικού τους νόμου 1404/83.

Με το Ν. 1404/83 ρυθμίστηκαν ζητήματα του εκπαιδευτικού προσωπικού των ΤΕΙ. Σύμφωνα με το νόμο προβλέπονται αυξημένα προσόντα για το εκπαιδευτικό προσωπικό και καθορίζονται οι ακόλουθες ιεραρχικές βαθμίδες: Καθηγητές, Επίκουροι Καθηγητές, Καθηγητές Εφαρμογών, καθώς και Ειδικό Εκπαιδευτικό Προσωπικό. Ακόμα, ορίζεται η συμμετοχή του εκπαιδευτικού προσωπικού σε όλα τα επίπεδα διοίκησης του ιδρύματος, από την Ομάδα Μαθημάτων, μέχρι το επίπεδο της κεντρικής διοίκησης, όπου ο/η πρόεδρος και οι αντιπρόεδροι εκλέγονται από εκλεκτορικό σώμα, στο οποίο συμμετέχουν το διδακτικό προσωπικό, οι σπουδαστές/τριες, αλλά και οι διοικητικοί υπάλληλοι κ.τ.λ. Ειδικότερα, καθιερώθηκε το διδακτορικό ως προσόν για τους καθηγητές και ο μεταπτυχιακός τίτλος σπουδών για τους/τις επίκουρους καθηγητές/τριες, καθώς και μια σειρά άλλων προσόντων, όπως ο χρόνος προϋπηρεσίας, η διδακτική πείρα, οι επιστημονικές δημοσιεύσεις κ. ά. για όλες τις βαθμίδες. Γενικότερα, πρέπει να τονισθεί ότι ο νόμος 1404/83 αποτέλεσε βαθιά τομή στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, ιδιαίτερα όσον αφορά την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Σύμφωνα με το νόμο 1404/83, αναβαθμίζεται η τεχνολογική εκπαίδευση στην Ελλάδα, η οποία έχει θεσμικό πλαίσιο αντίστοιχο με εκείνο των άλλων κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Με Προεδρικό Διάταγμα (212/22-08-1994) καθορίζεται η διάρκεια σπουδών των Τμημάτων των ΤΕΙ στα τέσσερα έτη, και ανοίγεται ο δρόμος για την αναγνώριση μεταπτυχιακών τίτλων σπουδών που αποκτήθηκαν από τους πτυχιούχους αντίστοιχων Τμημάτων στο εξωτερικό, αφού η βασική αιτία της μη αναγνώρισης αυτών των τίτλων ήταν η διάρκεια σπουδών της βασικής εκπαίδευσης.

Η όλη προσπάθεια, όμως, να διαφοροποιηθούν τα ΤΕΙ από τα ΑΕΙ και ταυτόχρονα να παρουσιασθούν τα ΤΕΙ ως αποδεκτή λύση στο κοινωνικό δικαίωμα των νέων για σπουδές ανωτάτου επιπέδου (στην ουσία πανεπιστημιακές), πέτυχε μερικά μόνο. Όπως δείχνει πληθώρα στοιχείων που αφορούν τις προτιμήσεις των συμμετεχόντων στις Πανελλαδικές εξετάσεις, οι νέοι/νέες θεωρούσαν/θεωρούν τελικά τα ΤΕΙ ως λύση δεύτερης επιλογής, και γενικά ως αναγκαστική λύση λόγω αποτυχίας εισαγωγής τους σε κάποιο Πανεπιστημιακό Ίδρυμα.

2.2 Οι βιβλιοθήκες και η βιβλιοθηκονομία

Η βιβλιοθήκη είναι μια οργανωμένη μονάδα υπεύθυνη για την αναζήτηση, εντοπισμό, επιλογή και απόκτηση υλικού ικανού σε αριθμό και κατάλληλου σε είδος, καθώς και για τη σωστή

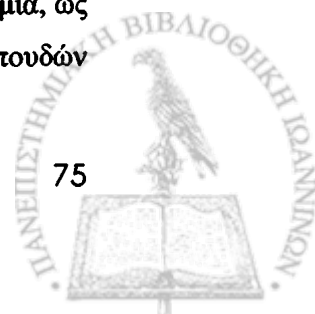

επεξεργασία πληροφοριών και την οργάνωσή τους σε καταλόγους και ευρετήρια, ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες εκπαίδευσης και πληροφόρησης της κοινωνικής ομάδας που καλείται να εξυπηρετήσει. Η αύξηση των εντύπων, η πολυμορφία τους, καθώς και οι ρυθμοί εξέλιξης της έρευνας, επιβάλλουν την ανάγκη της άμεσης και έγκυρης πληροφόρησης και την ανάπτυξη ενός επιστημονικού κλάδου, με αντικείμενο τη μελέτη και ανάπτυξη των μεθόδων συλλογής, επεξεργασίας, οργάνωσης και διάθεσης τεκμηρίων και πληροφοριών. Δημιουργείται έτσι η ανάγκη ενός επιστημονικού κλάδου εκπαίδευσης σε επίπεδο Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, για τη δημιουργία επαγγελματιών οι οποίοι θα αναλάβουν την έρευνα για την εξέλιξη των μέσων και των μεθόδων οργάνωσης, αποθήκευσης και διάθεσης πληροφοριών. Η βιβλιοθηκονομία ως επιστήμη με τη μορφή που έχει σήμερα, εμφανίζεται στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, στην αρχή με την οργάνωση σεμιναρίων και αργότερα με την ίδρυση Σχολών σε Ιδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Η πρώτη Σχολή Βιβλιοθηκονομίας διεθνώς ιδρύεται από τον Melville Dewey το 1887 στο Πανεπιστήμιο Κολούμπια των ΗΠΑ. Η ίδρυση της πρώτης αυτής Σχολής σηματοδοτεί την μετάβαση από την πρακτική εκπαίδευση, στην επίσημη τυποποιημένη, οργανωμένη εκπαίδευση επιστημόνων, ειδικευμένων στη χρήση των σύγχρονων μεθόδων οργάνωσης λειτουργίας βιβλιοθηκών, αλλά και στην ανάπτυξη πρωτοποριακών μεθόδων οργάνωσης, με τη χρήση των επιτευγμάτων της τεχνολογίας.

Αρχικά, η επιστήμη της Βιβλιοθηκονομίας είχε ως στόχο τη δημιουργία προτύπων για την επεξεργασία και καταγραφή των βιβλιογραφικών στοιχείων και τη δημιουργία καταλόγων. Στην πορεία, και καθώς το υλικό που έπρεπε να οργανωθεί αυξήθηκε, ασχολήθηκε και με την θεματική επεξεργασία των τεκμηρίων και την ανάπτυξη θεματικών καταλόγων. Η ανάπτυξη νέων μεθόδων επεξεργασίας, αποθήκευσης και χρήσης των βιβλιογραφικών πληροφοριών, αλλά και η αποθήκευση και οργάνωση κειμένων σε ηλεκτρονική μορφή, επέβαλλαν τη διεύρυνση της Βιβλιοθηκονομίας σε νέα θέματα, κυρίως τεχνολογίας, διαμορφώνοντας τη σημερινή μορφή βασικής εκπαίδευσης των βιβλιοθηκονόμων. Σήμερα εκτός από την διδασκαλία των μεθόδων οργάνωσης και διαχείρισης πηγών πληροφόρησης, έντυπων και ηλεκτρονικών, η εκπαίδευση στην επιστήμη της Βιβλιοθηκονομίας περιλαμβάνει την οργάνωση και διαχείριση ηλεκτρονικών βάσεων δεδομένων, καθώς και τη δημιουργία καταλόγων για μεταδεδομένα, ψηφιακό υλικό, κ.ά.

2.3 Η εξέλιξη της Βιβλιοθηκονομίας στην Ελλάδα

Η Ελλάδα είναι η χώρα, όπου παρουσιάστηκε για πρώτη φορά η έννοια της βιβλιοθήκης ως οργανωμένης μονάδας συλλογής, φύλαξης και συστηματικής οργάνωσης γνώσεων και πληροφοριών, ώστε να διευκολύνεται η χρήση τους από το κοινό. Ωστόσο, η Βιβλιοθηκονομία, ως επιστήμη, είναι σχετικά πρόσφατη στην Ελλάδα. Η ιστορική εξέλιξη των σπουδών

Βιβλιοθηκονομίας στην Ελλάδα, έχει αποτελέσει αντικείμενο μελέτης.¹⁹³ Όπως υποστηρίζεται στη συγκεκριμένη μελέτη, η ανάγκη ανάπτυξης της βιβλιοθηκονομικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα αναφέρεται για πρώτη φορά το 1949 στο νόμο «Περί ιδρύσεως, ανασυγκροτήσεως και ενιαίας οργανώσεως των ανά το κράτος βιβλιοθηκών», και η εκπαίδευση των ατόμων που ήδη εργάζονταν στις βιβλιοθήκες, ανατέθηκε στην Εθνική Βιβλιοθήκη. Οι διατάξεις του νόμου ουδέποτε εφαρμόστηκαν με αποτέλεσμα η Εθνική Βιβλιοθήκη να μην υλοποιήσει τα εκπαιδευτικά προγράμματα. Στις δεκαετίες του '50 και του '60, το κενό που υπήρχε από την έλλειψη επίσημης βιβλιοθηκονομικής εκπαίδευσης, γίνεται προσπάθεια να καλυφθεί από βραχυπρόθεσμα σεμινάρια που απευθύνονται σε εργαζόμενους σε Δημοτικές Βιβλιοθήκες και Βιβλιοθήκες Υπουργείων. Τα σεμινάρια διοργανώνονται από την Αμερικανική Υπηρεσία Πληροφοριών στην αρχή, και την δεκαετία του '60 από το Κολλέγιο Αθηνών σε συνεργασία με το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Το 1961 υλοποιείται από την ΧΕΝ (Χριστιανική Ένωση Νεανίδων) το πρώτο πρόγραμμα βιβλιοθηκονομικής εκπαίδευσης. Το πρόγραμμα λειτούργησε ως το 1977, και το παρακολούθησαν 288 εργαζόμενοι/ες οι οποίοι/ες στελέχωσαν τις νέες βιβλιοθήκες. Η αναγνώριση των πτυχίων προσέκρουε στη διάρκεια σπουδών καθώς και στον φορέα υλοποίησης του προγράμματος, που δεν ήταν κρατικός, όπως η επίσημη εκπαίδευση της εποχής. Η ανάγκη καθιέρωσης της βιβλιοθηκονομικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα σε επίπεδο Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης έγινε αντιληπτή από τους/τις εργαζόμενους/ες στις βιβλιοθήκες, οι οποίοι/ες προέβαλαν επιτακτικά το αίτημα δημιουργίας πανεπιστημιακού Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας. Η περιορισμένη κοινωνική αναγνώριση του επαγγέλματος έκανε τους υπεύθυνους των Ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, απρόθυμους να υιοθετήσουν ένα πρόγραμμα βιβλιοθηκονομικής εκπαίδευσης.¹⁹⁴

Να σημειωθεί ότι οι βιβλιοθήκες στην Ελλάδα γνώρισαν ιδιαίτερη άνθιση τα τελευταία χρόνια (1994-1999, 2000-2006, 2007-2010) με την οικονομική ενίσχυση που προερχόταν από τα Κοινωνικά Πλαίσια Στήριξης. Ιδιαίτερα επωφελήθηκαν οι Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες, ωστόσο σημειώνεται αρκετή πρόοδος και στα άλλα είδη βιβλιοθηκών.¹⁹⁵

¹⁹³ Τσάφου, Σταματίνα (2005) «Εκπαίδευση στην επιστήμη της βιβλιοθηκονομίας και της πληροφόρησης στην Ελλάδα» στο *Από τη βιβλιοθηκονομία στην επιστήμη της πληροφόρησης: Μελέτες προς τιμήν του Γ. Μ. Κακούρη*, (επιμ.) Χρ. Παπατσικουράκης & Α. Σίτας, Αθήνα: Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδάνος σσ. 83-102

¹⁹⁴ Τσάφου, Σταματίνα (2005) «Εκπαίδευση.....», ό. π.

¹⁹⁵ <http://www.eugenfound.edu.gr> προσπελάστηκε 23/7/10

2.4 Τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας στην Ελλάδα σήμερα

Το 1977 καθιερώνεται επίσημα η βιβλιοθηκονομική εκπαίδευση στη χώρα μας με την ίδρυση του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας στο ΚΑΤΕΕ Αθήνας. Οι σπουδές στο νέο Τμήμα διαρκούν επτά εξάμηνα. Τα ΚΑΤΕΕ, ως θεσμός, αγωνίζονται να καταλάβουν μια καλύτερη θέση στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση και το 1983 μετονομάζονται σε ΤΕΙ. Την ίδια χρονιά, ιδρύεται και το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας στο ΤΕΙ Θεσσαλονίκης. Τα δύο Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας των ΤΕΙ υπάγονται στη Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, της οποίας μέχρι σήμερα αποτελούν Τμήματα. Με το Προεδρικό Διάταγμα (212/22-08-1994), η διάρκεια των σπουδών γίνεται οκτώ εξάμηνα. Η ένταξη των νέων τεχνολογιών στα προγράμματα σπουδών των δύο Τμημάτων οδήγησε, μετά από αίτημα των υπευθύνων, στην μετονομασία των δύο Τμημάτων σε Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων. (Π. Δ. 247/ 17-09-2003). Σημαντική εξέλιξη, στην αναβάθμιση των ΤΕΙ αποτέλεσε ο νόμος του 2001 (2916/11-06-2001), σύμφωνα με τον οποίο τα ΤΕΙ εντάσσονται στην ενιαία Τριτοβάθμια Εκπαίδευση μαζί με τα Πανεπιστήμια. Ωστόσο, στην ουσία διαφορές εξακολουθούν να υφίστανται, αφού δεν αναγνωρίστηκε στα ΤΕΙ η δυνατότητα πραγματοποίησης μεταπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών παρά μόνο σε συνεργασία με κάποιο ΑΕΙ. Με τον ίδιο νόμο τα απαιτούμενα προσόντα πρόσληψης διδακτικού προσωπικού εξομοιώνονται με αυτά που ισχύουν στα ελληνικά Πανεπιστήμια. Η πίεση για την θεσμοθέτηση προγράμματος σπουδών βιβλιοθηκονομίας πανεπιστημιακού επιπέδου, οδήγησε στην ίδρυση του Τμήματος Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο. Το Τμήμα δέχτηκε φοιτητές/τριες για πρώτη φορά το 1993. Η λειτουργία του νεοσύστατου Τμήματος στηρίχτηκε εξ αρχής στο θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας των Πανεπιστημίων και έτσι το Τμήμα δεν είχε να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που αντιμετώπισαν τα δύο Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας των ΤΕΙ στην εξέλιξή τους.

Σήμερα στη Ελλάδα λειτουργούν τρία Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας, δύο είναι ΤΕΙ και ένα ΑΕΙ τα οποία αναφέρονται στη συνέχεια κατά χρονιά ίδρυσης:

1. Τ.Ε.Ι. Αθήνας, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων. Έτος ίδρυσης 1977, ως το 1983 λειτουργούσε ως ΚΑΤΕΕ
2. Τ.Ε.Ι. Θεσσαλονίκης, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων. Έτος ίδρυσης 1983
3. Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Αρχειονομίας και Βιβλιοθηκονομίας. Έτος ίδρυσης 1993

2.4.1 ΤΕΙ (Αθήνα και Θεσσαλονίκη), Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης

Σύμφωνα με το πρόγραμμα σπουδών, όπως αυτό παρουσιάζεται στην ιστοσελίδα των δύο Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας στα ΤΕΙ Αθήνας και Θεσσαλονίκης,¹⁹⁶ οι στόχοι όπως καθορίζονται από τα ίδια τα Τμήματα είναι:

- Να παρέχει στους φοιτητές/τριες τις απαραίτητες θεωρητικές και πρακτικές γνώσεις προκειμένου να είναι σε θέση να σχεδιάζουν, να υλοποιούν και να εγκαθιστούν, να οργανώνουν, να διαχειρίζονται και να διοικούν μονάδες πληροφόρησης κάθε είδους, καθώς επίσης να διατηρούν και να βελτιώνουν τις παρεχόμενες, από τις μονάδες αυτές, υπηρεσίες. Να υποστηρίζουν το έργο οποιουδήποτε οργανισμού δραστηριοποιείται στην οργάνωση και διαχείριση πληροφοριών.
- Να προσφέρει στους φοιτητές/τριες τη δυνατότητα αποτελεσματικής χρήσης ηλεκτρονικών συστημάτων διαχείρισης πληροφοριών, βάσεων δεδομένων και ψηφιακών βιβλιοθηκών τόσο σε ανεξάρτητο όσο και σε δικτυακό περιβάλλον.
- Να δημιουργεί και να ενισχύει το επιστημονικό και ερευνητικό ενδιαφέρον του φοιτητικού πληθυσμού, ώστε να είναι σε θέση να ανταποκρίνονται στις σημερινές προκλήσεις του κλάδου, καθώς επίσης να παρακολουθούν και να συνεισφέρουν στην εξέλιξη του επιστημονικού πεδίου.

Τα προγράμματα σπουδών των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης του ΤΕΙ Αθήνας και Θεσσαλονίκης¹⁹⁷ έχουν διαμορφωθεί με βάση τις ανάγκες για πληροφόρηση της ελληνικής κοινωνίας και τη διεθνή πρακτική στον τομέα της Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφόρησης. Σύμφωνα με Υπουργική Απόφαση, το ισχύον πρόγραμμα σπουδών περιλαμβάνει 58 μαθήματα. Τα μαθήματα αυτά κατανέμονται σε επτά εξάμηνα σπουδών και η διάρκεια του κάθε εξαμήνου είναι 15 εβδομάδες. Τα μαθήματα χωρίζονται σε θεωρητικά, εργαστηριακά ή μικτά, ανάλογα με τον τρόπο διδασκαλίας που καθορίζεται για το κάθε γνωστικό αντικείμενο. Στο όγδοο εξάμηνο γίνεται η πρακτική άσκηση.

¹⁹⁶ <http://www.libd.teithe.gr/> προσπελάστηκε 13/07/07 και http://www.teiath.gr/sdo/library_studies προσπελάστηκε 13/07/07

¹⁹⁷ Το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των τριών Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας παρατίθεται ολόκληρο στο Παράρτημα της μελέτης

Επαγγελματικές Διέξοδοι

Οι πτυχιούχοι του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης των ΤΕΙ Αθήνας και Θεσσαλονίκης, μπορούν να εργαστούν σε θέσεις εργασίας του δημόσιου ή του ιδιωτικού τομέα, σε τομείς συναφείς με τις σπουδές τους. Ενδεικτικά αναφέρεται ότι μπορούν να απασχοληθούν: σε Εθνικές, Πανεπιστημιακές, Δημοτικές, Παιδικές και Σχολικές Βιβλιοθήκες, σε Βιβλιοθήκες Εκπαιδευτικών και άλλων Ιδρυμάτων, σε Βιβλιοθήκες Οργανισμών, Τραπεζών κλπ.

2.4.2 Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Αρχειονομίας και Βιβλιοθηκονομίας

Μια επίσκεψη στην ιστοσελίδα του Τμήματος¹⁹⁸ Αρχειονομίας και Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου μας δίνει τις ακόλουθες πληροφορίες: Το Τμήμα Αρχειονομίας και Βιβλιοθηκονομίας έχει ως στόχο την άρτια θεωρητική και πρακτική κατάρτιση των φοιτητών/τριών του σε όλους τους τομείς που σχετίζονται με την θεωρία του βιβλίου, των αρχειακών τεκμηρίων, των αντικειμένων μουσειακής αξίας και γενικά της πληροφορίας και των πληροφοριακών συνόλων, καθώς και με την δημιουργία, οργάνωση, διαχείριση και αξιοποίηση συλλογών βιβλιακού, αρχειακού ή άλλης μορφής υλικού και πληροφοριών. Απώτερος σκοπός είναι η κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού που είναι απαραίτητο για τη στελέχωση βιβλιοθηκών, αρχειακών υπηρεσιών, μουσείων και υπηρεσιών πληροφόρησης. Πέραν των ειδικών γνώσεων και δεξιοτήτων το Τμήμα παρέχει στους φοιτητές και στις φοιτήτριες που φοιτούν σε αυτό, γνώσεις γενικής παιδείας, που θεωρούνται απαραίτητες για τη συγκρότηση επιστημόνων ικανών να κατανοήσουν και να χρησιμοποιήσουν σωστά τις εξειδικευμένες γνώσεις τους, τόσο ως στελέχη βιβλιοθηκών, αρχειακών υπηρεσιών, μουσείων και υπηρεσιών πληροφόρησης, όσο και ως ερευνητές σε σχετικούς επιστημονικούς τομείς.

Επαγγελματικές Διέξοδοι

Οι πτυχιούχοι του Τμήματος Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου μπορούν να εργασθούν σε δημόσια και ιδιωτικά αρχεία της χώρας, καθώς και σε κάθε είδος Βιβλιοθηκών (Δημόσιων, Ιδιωτικών, Ακαδημαϊκών, Ειδικών, Σχολικών, κλπ.). Μπορούν, επίσης, να απασχοληθούν σε υπηρεσίες και κέντρα τεκμηρίωσης και πληροφόρησης, όπως και ως ελεύθεροι επαγγελματίες-σύμβουλοι σε θέματα οργάνωσης βιβλιοθηκών και υπηρεσιών πληροφόρησης. Μπορούν τέλος να εργαστούν σε μουσεία, στην οργάνωση και παρουσίαση των συλλογών τους.

¹⁹⁸ <http://www.ionio.gr/tab/προσπελάστηκε> 13/07/07

2.5 Μεταπτυχιακά προγράμματα

Το Τμήμα Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου¹⁹⁹ προσφέρει, από το ακαδημαϊκό έτος 2003-2004, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στην Επιστήμη της Βιβλιοθηκονομίας. Το πρόγραμμα προσφέρει δύο κατευθύνσεις: Η πρώτη, με τον τίτλο "Διοίκηση και Οργάνωση Βιβλιοθηκών με έμφαση στις Νέες Τεχνολογίες της Πληροφορίας", οργανώνεται σε σύμπραξη με το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας του ΤΕΙ Αθήνας και πραγματοποιείται στην Αθήνα και στις εγκαταστάσεις του ίδιου Ιδρύματος. Η δεύτερη, με τον τίτλο "Υπηρεσίες Πληροφόρησης σε Ψηφιακό Περιβάλλον", οργανώνεται με την αποκλειστική ευθύνη του Ιονίου Πανεπιστημίου και πραγματοποιείται στις εγκαταστάσεις του Τμήματος στην Κέρκυρα. Και για τις δύο κατευθύνσεις προβλέπονται δύο εξάμηνα διδασκαλίας και ένα εξάμηνο εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας.

2.6 Επαγγελματικά δικαιώματα

Σύμφωνα με το Προεδρικό Διάταγμα 385/1989 (Φ.Ε.Κ. 169/16-6-89/τ.Α') οι πτυχιούχοι των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας Σχολής Διοίκησης και Οικονομίας των ΤΕΙ καθώς και οι πτυχιούχοι του Τμήματος Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου με βάση τις εξειδικευμένες επιστημονικές και τεχνικές γνώσεις τους, απασχολούνται επαγγελματικά, είτε αυτοδύναμα είτε σε συνεργασία με άλλους επιστήμονες, στον ιδιωτικό ή στο δημόσιο τομέα όπως αυτός προσδιορίζεται από τις ισχύουσες διατάξεις. Αντικείμενο της εργασίας τους είναι η μελέτη, έρευνα και εφαρμογή της σύγχρονης τεχνολογίας στην οργάνωση και λειτουργία Βιβλιοθηκών όλων των ειδών, δηλαδή: Εθνική - Κεντρικές (Βουλής κ.τ.λ.), Ακαδημαϊκές (Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, Σχολικές), Λαϊκές (Δημοτικές, Κοινοτικές κ.τ.λ.), Ειδικής Έρευνας, Κέντρα Τεκμηρίωσης.

Αντικείμενο της απασχόλησής τους είναι:

- α) ο καθορισμός των στόχων της βιβλιοθηκονομίας.
- β) ο σχεδιασμός, η οργάνωση, η διοίκηση και η λειτουργία της βιβλιοθήκης.
- γ) η απόκτηση και η πρόσκτηση του κατάλληλου υλικού (βιβλία, περιοδικά, χάρτες, μη έντυπο υλικό, οπτικοακουστικό υλικό κ.λ.π.).
- δ) η οργάνωση του υλικού για χρήση, δηλαδή η καταλογογράφηση, η ταξινόμηση και η ευρετηρίασή του.
- ε) η εξυπηρέτηση των χρηστών της βιβλιοθήκης, μέσα από την πληροφοριακή εργασία, με τη σύνταξη βιβλιογραφιών, εμπομών, ευρετηρίων κ.λ.π.

¹⁹⁹ <http://www.ionio.gr/msc/index.htm> προσελεύστηκε 13/07/07

στ) η διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων, εκθέσεων και ομιλιών και η παρουσίαση βιβλίων, ανάλογα με το είδος και τους στόχους της βιβλιοθήκης.

ζ) η παροχή των υπηρεσιών της βιβλιοθήκης και σε άλλους χώρους εκτός βιβλιοθήκης, όπως νοσοκομεία, παιδικούς σταθμούς, εργοστάσια.

η) η συνεργασία με άλλες βιβλιοθήκες και κέντρα τεκμηρίωσης, σε διεθνές και εθνικό επίπεδο.

θ) η αναζήτηση πληροφοριών και η εξυπηρέτηση των χρηστών μέσα από τράπεζες πληροφοριών και βάσεις δεδομένων, στον εθνικό και διεθνή χώρο.

Επειδή η μελέτη αυτή εστιάζει βασικά στην επιλογή της Βιβλιοθηκονομίας ως τομέα σπουδών, κρίναμε σκόπιμο να κάνουμε μια επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας αναφορικά με την επιλογή της Βιβλιοθηκονομίας ως τομέα σπουδών, και την έμφυλη διάσταση της εργασίας στις βιβλιοθήκες.

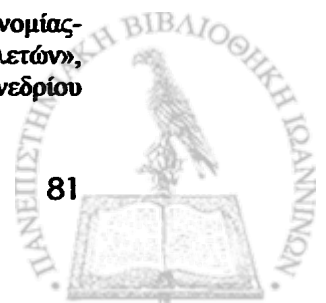
2.7 Τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας ως επιλογή σπουδών: επισκόπηση βιβλιογραφίας

Τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας ανήκουν στο πρώτο επιστημονικό πεδίο. Στο πρώτο επιστημονικό ανήκουν οι Σχολές Ανθρωπιστικών, Νομικών και Κοινωνικών Επιστημών, και περιλαμβάνει κυρίως τις θεωρητικές σχολές, όπως Φιλολογία, Νομική, Κοινωνιολογία κ.α. Έρευνα που έγινε κατά το ακαδημαϊκό έτος 2001-2002²⁰⁰ έδειξε ότι τα κορίτσια δήλωσαν πρώτη επιλογή το πρώτο επιστημονικό πεδίο, με ποσοστό τριπλάσιο των αγοριών.

Η Βιβλιοθηκονομία, ως επιστημονικός κλάδος δεν έχει αποτελέσει αντικείμενο εκτενούς έρευνας. Όσο αφορά τη Βιβλιοθηκονομία ως επιλογή σπουδών σε σχέση με το φύλο, που αποτελεί το δικό μας αντικείμενο έρευνας, οι έρευνες είναι ανύπαρκτες στον ελλαδικό χώρο. Όσο αφορά τη διεθνή έρευνα, εντοπίσαμε μια μελέτη²⁰¹ στο 15^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών που αποτελεί μια επισκόπηση των πρόσφατων διεθνών σχετικών ερευνητικών μελετών και αναφέρεται στην Βιβλιοθηκονομία ως κατεύθυνση σπουδών. Στην μελέτη της Β. Μονιάρου-Παπακωνσταντίνου υπάρχουν ελάχιστες αναφορές στο φύλο, χωρίς να εξετάζεται η κατά φύλο σύνθεση του φοιτητικού πληθυσμού στα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό. Όπως υποστηρίζει η συγκεκριμένη μελέτη, οι έρευνες που έχουν γίνει διεθνώς σε

²⁰⁰ Σιάνου – Κύργιου. Ελένη (c2005) *Εκπαίδευση και...*, ό. π., σ. 149

²⁰¹ Μονιάρου-Παπακωνσταντίνου, Β. (2005) «Επιλογή του Τομέα Σπουδών της Βιβλιοθηκονομίας- Πληροφόρησης: Μια συστηματική βιβλιογραφική επισκόπηση των πρόσφατων ερευνητικών μελετών», Πάτρα: 15^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 1-3 Νοεμβρίου 2006, Τίτλος Συνεδρίου *Δημιουργώντας δεσμούς γνώσης, δημοκρατίας & πολιτισμού στο ψηφιακό περιβάλλον*

σχέση με την επιλογή του τομέα σπουδών της Βιβλιοθηκονομίας μπορούν να ταξινομηθούν στις ακόλουθες κατηγορίες:

1. Μελέτες που εξετάζουν τη στάση και τις αντιλήψεις των μαθητών των τελευταίων τάξεων της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης έναντι διαφόρων τομέων, με έμφαση στη Βιβλιοθηκονομία. Τα σημαντικότερα ευρήματα από τις μελέτες αυτές αναδεικνύουν ότι: οι μαθητές και οι μαθήτριες οι οποίοι βρίσκονταν στο στάδιο λήψης απόφασης επιλογής τομέα σπουδών, δεν θεώρησαν τη Βιβλιοθηκονομία ενδιαφέρουσα ή δημιουργική καριέρα και πίστευαν ότι το κοινωνικό κύρος, οι επαγγελματικές προοπτικές και οι αποδοχές είναι περιορισμένες. Είχαν περιορισμένη πληροφόρηση για το ενδιαφέρον που παρουσιάζει η Βιβλιοθηκονομία λόγω της αρνητικής εικόνας και της σύγχυσης για το έργο του/της βιβλιοθηκονόμου. Παρατηρήθηκε διαφοροποίηση με βάση το φύλο, με τα αγόρια να προτιμούν τις ενότητες με τεχνολογικό προσανατολισμό και τα κορίτσια εκείνες που έχουν προσανατολισμό στην εξυπηρέτηση του κοινού.

2. Μελέτες οι οποίες εξετάζουν τις αντιλήψεις πρωτοετών φοιτητών και φοιτητριών διαφόρων Σχολών και Τμημάτων, μη σχετικών με τη Βιβλιοθηκονομία, για τη Βιβλιοθηκονομία. Από τις μελέτες αυτές διαπιστώνεται ότι: οι φοιτητές/τριες κατά το μεγαλύτερο ποσοστό πίστευαν ότι για να γίνει κανείς βιβλιοθηκονόμος δεν απαιτούνται ειδικές σπουδές, ούτε ιδιαίτερες γνώσεις πληροφορικής, και ότι οι επαγγελματικές προοπτικές των βιβλιοθηκονόμων είναι περιορισμένες. Θεώρησαν ότι έχουν χαμηλές οικονομικές αποδοχές, ότι απασχολούνται κυρίως στο δημόσιο τομέα, και τέλος ότι ο μεγαλύτερος αριθμός των απασχολούμενων στο επάγγελμα είναι γυναίκες.

3. Μελέτες που έγιναν σε προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς φοιτητές/τριες Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας και εξετάζουν τους λόγους επιλογής του τομέα σπουδών Βιβλιοθηκονομίας σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο. Οι σημαντικότεροι λόγοι που φαίνεται ότι επηρέασαν την επιλογή σπουδών Βιβλιοθηκονομίας είναι η επαφή με το/την βιβλιοθηκονόμο, η δημιουργικότητα, η αυτονομία, η αγάπη για τα βιβλία και την ανάγνωση, και η επιθυμία να εργαστούν σε ένα περιβάλλον που επιτρέπει την επαφή με τον κόσμο περισσότερο, και λιγότερο σε ένα επάγγελμα που επιφέρει υψηλές οικονομικές αποδοχές. Από το τέλος όμως της δεκαετίας του 1990 παρατηρείται κάποια αλλαγή στο προσανατολισμό του επαγγέλματος και στη διαβάθμιση των παραγόντων που επηρέασαν τη συγκεκριμένη επιλογή, και ως σπουδαιότεροι λόγοι αναδεικνύονται οι επαγγελματικές προοπτικές σε βιβλιοθήκες και σε περιβάλλοντα με βαρύτητα στην τεχνολογία της πληροφορίας, το έργο της πληροφόρησης, το γνωστικό αντικείμενο της πληροφόρησης, η τεχνολογία, και το ενδιαφέρον για έρευνα.

4. Μελέτες που εξετάζουν τους λόγους επιλογής του τομέα σπουδών με βάση τις απόψεις βιβλιοθηκονόμων που έχουν αποφοιτήσει και είναι πλέον επαγγελματίες σε βιβλιοθήκες και

άλλους πληροφοριακούς οργανισμούς. Οι πτυχιούχοι επικαλούνται ότι επηρεάστηκαν από παράγοντες, όπως ενδιαφέρον για τα επαγγέλματα παροχής υπηρεσιών, προσωπική επιθυμία για απασχόληση στον τομέα αυτό, εκτίμηση του έργου και του περιβάλλοντος της πληροφόρησης καθώς και επιρροή από άλλα πρόσωπα.

5. Μελέτες που εξετάζουν τις αποφάσεις ατόμων που επέλεξαν να ασχοληθούν με τη Βιβλιοθηκονομία σε μεγαλύτερη ηλικία και προέρχονται από άλλους τομείς. Η ομάδα αυτή θεώρησε ότι οι λόγοι που επηρέασαν την αλλαγή καριέρας ήταν η αβεβαιότητα και οι δυσκολίες που αντιμετώπιζαν στην προηγούμενη εργασία τους, η λανθασμένη αρχική επιλογή, το ενδιαφέρον τους για το έργο της πληροφόρησης, η αγάπη για τα βιβλία και τις πληροφορίες, η επιθυμία να χρησιμοποιήσουν διαθέσιμες δεξιότητες, και η υποβοήθηση άλλων ατόμων.

6. Μελέτες που εξετάζουν θέματα στερεοτυπικών αντιλήψεων σε σχέση με την επιλογή καριέρας του βιβλιοθηκονόμου, σε όλες τις ηλικιακές ομάδες. Διαπιστώθηκε ότι την περισσότερο αρνητική εικόνα για το επάγγελμα του/της βιβλιοθηκονόμου την έχει η ηλικιακή ομάδα 16-24 ετών, χρονική περίοδος κατά την οποία λαμβάνονται αποφάσεις επιλογής τομέα σπουδών σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο.

Στα συμπεράσματα της επισκόπησης αναφέρεται ότι ο/η βιβλιοθηκονόμος στον ημερήσιο και τακτικό τύπο, καθώς και στα μέσα μαζικής ενημέρωσης, στη καλύτερη περίπτωση παρουσιάζεται ως επαγγελματίας που δικαιούται εκτίμησης, ενώ τις περισσότερες φορές απεικονίζεται με βάση τα χαρακτηριστικά του/της, τα καθήκοντα, το φύλο, την ηλικία ή τη φυσική του/της εμφάνιση. Κυριαρχεί η εικόνα της γυναίκας βιβλιοθηκονόμου, η οποία ενδιαφέρεται για το διάβασμα, αλλά στην εργασία της περιορίζεται στην εκτέλεση επαναλαμβανόμενων καθηκόντων. Οι περιπτώσεις ανάδειξης του πληροφοριακού ρόλου του/της βιβλιοθηκονόμου αποτελούν εξαιρέσεις.

Ακόμα και σε χώρες που η επιστήμη της βιβλιοθηκονομίας είναι ανεπτυγμένη τα πράγματα δεν δείχνουν να είναι διαφορετικά. Όπως διαπιστώθηκε από έρευνα, στην Μεγάλη Βρετανία,²⁰² μια χώρα με παράδοση στην επιστήμη της Βιβλιοθηκονομίας, το κοινό αποδίδει με στερεοτυπικό και απλουστευτικό τρόπο τα χαρακτηριστικά που αποδίδονται στους/στις βιβλιοθηκονόμους. Οι συμμετέχοντες στην έρευνα προσάπτουν στους/στις βιβλιοθηκονόμους χαρακτηριστικά όπως: μεγάλη ηλικία, γυναίκες με άσπρα μαλλιά, σκυθρωπά πρόσωπα που συνεχώς απαιτούν από τους άλλους να κάνουν ησυχία. Επίσης έρευνα που έγινε σε πρωτοετείς

²⁰² Rothwell, A. 1990. The image of librarians. *Library Management* 11, (1): p. 25-56.

φοιτητές/τριες διαφόρων ειδικοτήτων στον Καναδά,²⁰³ έδειξε ότι η απασχόληση των πτυχιούχων Βιβλιοθηκονομίας στο δημόσιο τομέα και η έμφυλη διάσταση του επαγγέλματος, δεδομένου ότι η πλειονότητα των εργαζομένων είναι γυναίκες, είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία κλίματος δυσπιστίας έναντι του έργου που είναι σε θέση να επιτελέσουν οι πτυχιούχοι των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας. Πιο συγκεκριμένα στην έρευνα που έγινε με ερωτηματολόγια και συμμετείχαν 2.047 φοιτητές/τριες διαφόρων Τμημάτων, στους οποίους δόθηκε ένας κατάλογος με δώδεκα επαγγέλματα, το επάγγελμα του βιβλιοθηκονόμου χαρακτηρίστηκε σαν αυτό με το μικρότερο κύρος. Ακόμα, η πλειονότητα των φοιτητών/τριών παρουσιάστηκε να πιστεύει ότι δεν χρειάζεται πανεπιστημιακού επιπέδου εκπαίδευση προκειμένου να γίνει ένα άτομο βιβλιοθηκονόμος (68%). Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις των συμμετεχόντων στην έρευνα, το 80% όσων εργάζονται σε βιβλιοθήκες στον Καναδά είναι γυναίκες. Η απάντηση των συμμετεχόντων στην έρευνα είναι σωστή δεδομένου ότι στην πραγματικότητα το ποσοστό των γυναικών που εργαζόταν στις βιβλιοθήκες ανερχόταν σε 76%.

Επί πλέον, στις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας υπήρχε προβληματισμός για ενδεχόμενη «κρίση» του επαγγέλματος και περιορισμό των απαιτήσεων για ειδικευμένο προσωπικό λόγω της εξέλιξης της τεχνολογίας και της εξάπλωσης της πληροφοριακής παιδείας στον ευρύτερο πληθυσμό.

Είναι, νομίζουμε, ενδιαφέρον να αναφερθεί ότι σε οδηγό που διανέμεται στην Ελλάδα στους συμβούλους Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού,²⁰⁴ που θα αναλάβουν να ενημερώσουν τους μαθητές και τις μαθήτριες για τις εκπαιδευτικές και κατ' επέκταση επαγγελματικές επιλογές, το επάγγελμα του βιβλιοθηκονόμου αξιολογείται ως επάγγελμα με περιορισμένες προοπτικές. Στον ίδιο οδηγό αναφέρονται σαν ιδιαίτερα προσωπικά χαρακτηριστικά που πρέπει να έχει ο/η βιβλιοθηκονόμος, να αγαπά τη μελέτη και τα βιβλία, να του/της αρέσει να εργάζεται σε συνθήκες τάξης και ησυχίας, να έχει γενική μόρφωση, οργανωτικές και διοικητικές ικανότητες, να είναι μεθοδικός/ή και ευγενικός/ή εξυπηρετώντας το αναγνωστικό κοινό της βιβλιοθήκης. Όπως είναι φανερό, δεν υπάρχουν αντικειμενικά κριτήρια αξιολόγησης των χαρακτηριστικών αυτών, και επιπλέον τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά έχουν ελάχιστες πιθανότητες να προσελκύσουν τους νέους/νέες στην επιλογή του συγκεκριμένου επαγγέλματος. Όσον αφορά τις προοπτικές για την διασφάλιση μιας θέσης εργασίας αναφέρεται ότι είναι

²⁰³ Harris, R. και A. Wilkinson 2001. (Re)positioning librarians: How young people view the information sector. *Journal of Education for Library and Information Science* 42, (4): p. 289-307

²⁰⁴ *Μέγας Οδηγός Εκπαίδευση Επάγγελμα*, Κείμενα: Συντακτική Ομάδα ΕΚΕΠ, Εκδόσεις Αχτίδα [χ.χ.], σ. 129

περιορισμένες, και το ισοζύγιο του κλάδου εμφανίζεται αρνητικό όπως και οι πιθανότητες απασχόλησης.

Συμπερασματικά, όσο αφορά την επιστήμη της Βιβλιοθηκονομίας ως επιλογή σπουδών, οι έρευνες που έχουν γίνει, δείχνουν το χαμηλό κύρος του επαγγέλματος του/της βιβλιοθηκονόμου, ενώ υπάρχει ένα κλίμα δυσπιστίας ως προς το απαιτούμενο επίπεδο σπουδών, και το έργο που είναι σε θέση να παρέχουν οι απόφοιτοι/τες των Τμημάτων αυτών. Όσο αφορά την Ελλάδα, δεν καταφέραμε να εντοπίσουμε έρευνες που να επικεντρώνονται στην Βιβλιοθηκονομία ως επιλογή σπουδών.

2.8. Η έμφυλη διάσταση της εργασίας στις βιβλιοθήκες: επισκόπηση βιβλιογραφίας

Η εργασία σε βιβλιοθήκες παραδοσιακά αποτελεί ένα «γυναικείο» επάγγελμα. Σύμφωνα με έρευνες που διεξήχθησαν στην Αμερική,²⁰⁵

α) κατά την διάρκεια του 20^{ου} αιώνα ο αριθμός των γυναικών που εργαζόταν σε βιβλιοθήκες σε παγκόσμιο επίπεδο, ήταν τριπλάσιος από αυτό των ανδρών.

β) παρά την αριθμητική υπεροχή των γυναικών βιβλιοθηκονόμων, οι διευθυντικές θέσεις στις βιβλιοθήκες εξακολουθούν να καλύπτονται από άνδρες σε μεγαλύτερο ποσοστό συγκριτικά με τις γυναίκες.

γ) η τάση που διαγράφεται σήμερα να προσλαμβάνεται ολοένα και μεγαλύτερος αριθμός ανδρών στις βιβλιοθήκες, συνδέεται με το ότι οι άνδρες προσλαμβάνονται κυρίως για την αξιοποίηση και διαχείριση των νέων τεχνολογιών στις βιβλιοθήκες.

δ) οι γυναίκες υπάλληλοι βιβλιοθηκών εργάζονται κυρίως στην εξυπηρέτηση του κοινού, στην καταλογογράφηση και σε άλλες παραδοσιακές εργασίες στο χώρο της βιβλιοθήκης.

ε) οι ανώτερες διοικητικές θέσεις καθώς και οι θέσεις διαχείρισης πληροφοριακών συστημάτων, που καλύπτονται κυρίως από άνδρες, προσφέρουν υψηλότερες αμοιβές και συνδέονται με υψηλότερο κύρος και εξουσία στο χώρο της βιβλιοθήκης.

Σε έρευνα της Ένωσης Βιβλιοθηκών της Αμερικής²⁰⁶ αναφέρεται ότι παρόλο που οι μισθοί των βιβλιοθηκονόμων είναι σχετικά χαμηλοί, παραμένει η διάκριση στις αμοιβές ανάμεσα στους

²⁰⁵ Hildenbrand, S. (1999) « The information age vs gender equity? Technology and values in education for library and information science» *Library trends*, v. 147, n. 4. p. 669-685

άνδρες και τις γυναίκες που εργάζονται στις βιβλιοθήκες. Συγκεκριμένα, το 2002 οι αποδοχές των ανδρών υπαλλήλων βιβλιοθηκών στις βιβλιοθήκες των Η.Π.Α. ήταν κατά μέσο όρο 7,1% υψηλότερες συγκριτικά με τις αποδοχές των γυναικών συναδέλφων τους.

Η ελληνική πραγματικότητα

Σε ότι αφορά την Ελλάδα, οι επιμέρους αναζητήσεις μας μάς έδειξαν ότι δεν διατίθενται, προς το παρόν εμπειρικά δεδομένα σχετικά με τις αμοιβές των ατόμων που εργάζονται στις βιβλιοθήκες ή την θέση που έχουν μέσα στην βιβλιοθήκη σε σχέση με το φύλο τους. Οι αναζητήσεις που κάναμε μας έδειξαν τα ακόλουθα:

1) Όσον αφορά την επαγγελματική αποκατάσταση των πτυχιούχων των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος δεν διαθέτει σχετικά στοιχεία. Το μόνο στοιχείο που διαθέτει είναι ότι οι απασχολούμενοι/ες αρχιεθότες, βιβλιοθηκονόμοι και οι απασχολούμενοι/ες σε συναφή επαγγέλματα, το τέταρτο τρίμηνο του 2006 ήταν 865, από αυτούς οι 572 ήταν γυναίκες (ποσοστό 66,1%) και οι 293 άνδρες (ποσοστό 33,9%). Ωστόσο, δεν διατίθενται στοιχεία αν τα 865 άτομα είναι πτυχιούχοι Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας. Όσον αφορά τον κάθετο διαχωρισμό, την εκπροσώπηση δηλαδή, των ανδρών και γυναικών σε θέσεις διοικητικής ευθύνης στις βιβλιοθήκες, δεν υπάρχουν καθόλου στοιχεία. Έπειτα από προσωπική έρευνα συγκεντρώσαμε στοιχεία για τους διευθυντές/τριες και τους προταμένους/ες των Βιβλιοθηκών των ελληνικών Ακαδημαϊκών Ιδρυμάτων τα οποία θα παρουσιάσουμε σε επόμενο κεφάλαιο.

2) Στην Ένωση Ελλήνων Βιβλιοθηκονόμων, στην οποία έχουν δικαίωμα εγγραφής μόνο οι πτυχιούχοι των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας, αλλά η εγγραφή είναι προαιρετική, είναι ενεργά μέλη 540 βιβλιοθηκονόμοι,²⁰⁷ από τα οποία οι 370 είναι γυναίκες, (ποσοστό 68,5%) και 170 είναι άνδρες, (ποσοστό 31,5%). Να επισημάνουμε εδώ ότι, η Ένωση Ελλήνων Βιβλιοθηκονόμων δεν διαθέτει στοιχεία ούτε για τον κάθετο διαχωρισμό, ούτε για τη θέση εργασίας των βιβλιοθηκονόμων στις ελληνικές βιβλιοθήκες.

3) Σε έρευνα της Μονάδας Ολικής Ποιότητας Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών,²⁰⁸ (ΜΟΠΑΒ) που διεξήχθη από 12 έως 16 Απριλίου 2010 στις Βιβλιοθήκες των Ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας

²⁰⁶ Bergman, Barbara J. (2005) « Looking at electronic resources librarians: is there gender equity within this emerging specialty? » *New library world*, v. 106, no. 1210-1211, p. 116-127

²⁰⁷ Σύμφωνα με στοιχεία της Ένωσης Ελλήνων Βιβλιοθηκονόμων τον Ιούνιο του 2009

²⁰⁸ http://www.mopab.gr/publications/epoztafi_2010.pdf προσελάσθηκε 28/7/10

Εκπαίδευσης, (ΑΕΙ και ΤΕΙ), στις Βιβλιοθήκες των Ιδρυμάτων εργαζόταν συνολικά 817 άτομα, από τα οποία μόνο τα 483 είχαν πτυχίο Βιβλιοθηκονομίας (ποσοστό 59,1%). Στο πλαίσιο της εργασίας μας, θεωρούμε σκόπιμο να αναφέρουμε στοιχεία για τον αριθμό των ατόμων που εργάζονται στις βιβλιοθήκες, το φύλο τους, το Τμήμα από το οποίο έχουν αποφοιτήσει, (ΑΕΙ ή ΤΕΙ) και την θέση τους στην ιεραρχία της διοίκησης της βιβλιοθήκης. Λόγο του μεγάλου αριθμού των βιβλιοθηκών που υπάρχουν στην Ελλάδα, η έρευνά μας περιορίστηκε στις βιβλιοθήκες των Ακαδημαϊκών Ιδρυμάτων Ανώτατης και Ανώτερης Εκπαίδευσης.

Σύμφωνα με την έρευνα της Μονάδας Ολικής Ποιότητας Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, ο συνολικός αριθμός των πτυχιούχων βιβλιοθηκονόμων που εργάζονται στις Βιβλιοθήκες των Πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι. είναι 483. Στις Βιβλιοθήκες των Πανεπιστημίων υπηρετούν 410, ενώ σε αυτές των Τ.Ε.Ι. 73. Τα συγκεντρωτικά στοιχεία παρουσιάζονται στον πίνακα 2.8.1.

Πίνακας 2.8.1 Εργασιακή απασχόληση πτυχιούχων βιβλιοθηκονόμων στις Βιβλιοθήκες Ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στην Ελλάδα

Τύπος Ιδρύματος	Βιβλιοθηκονόμοι
ΑΕΙ	410
ΤΕΙ	73
Σύνολο	483

Πηγή: ΜΟΠΑΒ, Απρίλιος 2010

Αναφορικά με το καθεστώς εργασίας των 483 Βιβλιοθηκονόμων που εργάζονται στις Βιβλιοθήκες των Πανεπιστημίων και των Τ.Ε.Ι. προκύπτουν τα ακόλουθα: από τους 410 Βιβλιοθηκονόμους στις Βιβλιοθήκες των Πανεπιστημίων οι μόνιμοι υπάλληλοι είναι 110, από τους οποίους οι 27 είναι ΠΕ και οι 83 ΤΕ. Επίσης, στην έρευνα κατεγράφησαν 200 υπάλληλοι ΙΔΑΧ (Ιδιωτικού Δικαίου Αορίστου Χρόνου), 21 ΠΕ και 179 ΤΕ, και 100 συμβασιούχοι από τους οποίους οι 34 είναι ΠΕ και οι 66 ΤΕ. Από τους 73 Βιβλιοθηκονόμους στις Βιβλιοθήκες των Τ.Ε.Ι. οι 15 είναι μόνιμοι υπάλληλοι οι 46 ΙΔΑΧ και οι 12 συμβασιούχοι. Από τους 15 μόνιμους υπαλλήλους οι 3 είναι ΠΕ και οι 12 ΤΕ. Οι ΙΔΑΧ είναι 4 και 42 αντίστοιχα, ενώ οι συμβασιούχοι 2 και 10. Τα στοιχεία αυτά αποτυπώνονται στον ακόλουθο πίνακα 2.8.2.

Πίνακας 2.8.2 Καθεστώς εργασίας των βιβλιοθηκονόμων στις Βιβλιοθήκες των Ελληνικών Ακαδημαϊκών Ιδρυμάτων και καθεστώς εργασίας

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΟΙ											
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ						ΤΕΙ					
ΜΟΝΙΜΟΙ		ΙΔΑΧ		ΣΥΜΒΑΣΗ		ΜΟΝΙΜΟΙ		ΙΔΑΧ		ΣΥΜΒΑΣΗ	
110		200		100		15		46		12	
ΠΕ	ΤΕ	ΠΕ	ΤΕ	ΠΕ	ΤΕ	ΠΕ	ΤΕ	ΠΕ	ΤΕ	ΠΕ	ΤΕ
27	83	21	179	34	66	3	12	4	42	2	10

Πηγή: ΜΟΠΑΒ, Απρίλιος 2010

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει στις ελληνικές βιβλιοθήκες εργάζονται και αρκετά άτομα που δεν έχουν πτυχίο Βιβλιοθηκονομίας και παρόλα αυτά εκτελούν βιβλιοθηκονομικές εργασίες. Οι υπάλληλοι που πραγματοποιούν βιβλιοθηκονομικές εργασίες χωρίς να έχουν πτυχίο Βιβλιοθηκονομίας είναι συνολικά 167 εργαζόμενοι στις Βιβλιοθήκες των ΑΕΙ και των Τ.Ε.Ι. Στις Βιβλιοθήκες των Πανεπιστημίων υπηρετούν 156 υπάλληλοι που εκτελούν βιβλιοθηκονομικές εργασίες, χωρίς αντίστοιχο πτυχίο. (Μόνιμοι είναι 60, από τους οποίους οι 28 είναι ΠΕ, 2 είναι ΤΕ και 30 ΔΕ., Ι.Δ.Α.Χ. 73 από τους οποίους οι 48 είναι ΠΕ, 6 είναι ΤΕ και 19 είναι ΔΕ.) Τέλος, στις ελληνικές Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες απασχολούνται 23 συμβασιούχοι από τους οποίους οι 13 είναι ΠΕ και οι 10 ΔΕ, οι οποίοι δεν διαθέτουν πτυχίο Βιβλιοθηκονομίας. Αξίζει να αναφερθεί ότι δεν κατεγράφησαν συμβασιούχοι ΤΕ που εκτελούν βιβλιοθηκονομικές εργασίες χωρίς αντίστοιχο πτυχίο στα Πανεπιστήμια.

Στις Βιβλιοθήκες Τ.Ε.Ι. απασχολούνται 11 υπάλληλοι σε βιβλιοθηκονομικές εργασίες χωρίς αντίστοιχο πτυχίο, από τους οποίους οι 6 είναι μόνιμοι, οι 4 ΙΔΑΧ και 1 συμβασιούχος. Από τους μόνιμους υπαλλήλους ένας είναι ΠΕ, ένας ΤΕ και τέσσερις ΔΕ. Οι ΙΔΑΧ είναι 1 ΤΕ και 3 ΔΕ, ενώ υπάρχει μόνο ένας συμβασιούχος ΠΕ. Τα στοιχεία αυτά αποτυπώνονται στον ακόλουθο πίνακα 2.8.3.

Πίνακας 2.8.3 Υπάλληλοι Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών χωρίς πτυχίο Βιβλιοθηκονομίας και καθεστώς εργασίας τους

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ																	
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ									ΤΕΙ								
ΜΟΝΙΜΟΙ			ΙΔΑΧ			ΣΥΜΒΑΣΗ			ΜΟΝΙΜΟΙ			ΙΔΑΧ			ΣΥΜΒΑΣΗ		
60			73			23			6			4			1		
ΠΕ	ΤΕ	ΔΕ	ΠΕ	ΤΕ	ΔΕ	ΠΕ	ΤΕ	ΔΕ	ΠΕ	ΤΕ	ΔΕ	ΠΕ	ΤΕ	ΔΕ	ΠΕ	ΤΕ	ΔΕ
28	2	30	48	6	19	13	0	10	1	1	4	0	1	3	1	0	0

Πηγή: ΜΟΠΑΒ, Απρίλιος 2010

Ο συνολικός αριθμός των ειδικών πληροφορικής στις Βιβλιοθήκες των Πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι. είναι 46. Στις Βιβλιοθήκες των Πανεπιστημίων υπηρετούν 40 τέτοιοι υπάλληλοι, ενώ σε εκείνες των Τ.Ε.Ι. 6. Τα συγκεντρωτικά στοιχεία αποτυπώνονται στον πίνακα 2.8.4.

Πίνακας 2.8.4 Εργασία και καθεστώς εργασίας των ειδικών πληροφορικής στις Ελληνικές Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΟΙ											
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑ									ΤΕΙ		
ΜΟΝΙΜΟΙ		ΙΔΑΧ			ΣΥΜΒΑΣΗ				ΜΟΝΙΜΟΙ	ΙΔΑΧ	
8		12			20					5	
ΠΕ	ΔΕ	ΠΕ	ΤΕ	ΔΕ	ΠΕ	ΤΕ	ΔΕ		ΠΕ	ΠΕ	ΤΕ
6	2	10	1	1	16	3	1		1	4	1

Πηγή: ΜΟΠΑΒ, Απρίλιος 2010

Τέλος, ο συνολικός των Συντηρητών Βιβλίων στις Βιβλιοθήκες των Πανεπιστημίων και Τ.Ε.Ι. είναι 2 και υπηρετούν και οι δύο σε Βιβλιοθήκες των Πανεπιστημίων.

Είναι σκόπιμο να αναφερθεί εδώ ότι την περίοδο στην οποία αναφέρονται τα στοιχεία της έρευνας της Μ.Ο.Π.Α.Β., οι Βιβλιοθήκες των Ακαδημαϊκών Ιδρυμάτων συμμετείχαν σε προγράμματα συγχρηματοδοτούμενα από την Ευρωπαϊκή Ένωση και εθνικούς πόρους, και απασχολούσαν μεγάλο αριθμό συμβασιούχων ορισμένου χρόνου.

Στη συνέχεια παρατίθενται δεδομένα σχετικά με τον συνολικό αριθμό του προσωπικού (συμπεριλαμβανομένου του αριθμού των συμβασιούχων) με πτυχίο Βιβλιοθηκονομίας των ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών σε σύγκριση με το συνολικό αριθμό του προσωπικού ανά Εκπαιδευτικό Ίδρυμα.

Πίνακας 2.8.5 Αριθμός προσωπικού Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών και πτυχιούχων βιβλιοθηκονόμων ανά ΑΕΙ

Ίδρυμα	Προσωπικό	Βιβλιοθηκονόμοι	Ποσοστό Βιβλιοθηκονόμων
Εθν. Καποδιστριακό Παν/μιο Αθηνών	82	46	56%
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσ/κης	157	92	58,5%
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων	27	15	55,5%
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας	4	3	75%
Πανεπιστήμιο Πάτρας	47	27	57,4%
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης	29	12	41,3%
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας	45	30	66,6%
Ίονιο Πανεπιστήμιο	19	17	89,4%
Πανεπιστήμιο Κρήτης	46	12	26%
Πανεπιστήμιο Αιγαίου	40	20	50%
Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου	13	8	61,5%
Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών	21	6	28,5%
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας	35	30	85,7%
Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Αθηνών	6	6	100%
Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών	15	5	33,3%
Πανεπιστήμιο Πειραιά	15	14	93,3%
Πάντειο Πανεπιστήμιο	25	21	84%
Πολυτεχνείο Κρήτης	8	5	62,5%
Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών	10	6	60%
Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο	38	20	52,6%
Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο	10	8	80%
Διεθνές Πανεπιστήμιο Ελλάδος	4	3	75%
Πανεπιστήμιο Στερεάς Ελλάδας - Λαμία	4	4	100%
Σύνολο	700	410	58,5%

Πηγή: ΜΟΠΑΒ, Απρίλιος 2010

Πίνακας 2.8.6 Αριθμός προσωπικού Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών και πτυχιούχων βιβλιοθηκονόμων ανά ΤΕΙ

Ίδρυμα	Προσωπικό	Βιβλιοθηκονόμοι	Ποσοστό
ΤΕΙ Αθήνας	17	10	58,8%
ΤΕΙ Θεσσαλονίκης	14	13	92,8%
ΤΕΙ Ηπείρου	4	3	75%
ΤΕΙ Χαλκίδας	4	2	50%
ΤΕΙ Σερρών	6	4	66,6%
ΤΕΙ Κρήτης	23	12	52,1%
ΤΕΙ Λάρισας	10	7	70%
ΤΕΙ Καλαμάτας	2	1	50%
ΤΕΙ Καβάλας	4	2	50%
ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας	6	5	83,3%
ΤΕΙ Πάτρας	7	4	57,1%
ΤΕΙ Πειραιά	12	5	41,6%
ΤΕΙ Μεσολογγίου	4	3	75%
ΤΕΙ Λαμίας	3	2	66,6%
ΤΕΙ Ιόνιων Νήσων	1	0	0%
Σύνολο	117	73	62,3%

Πηγή: ΜΟΠΑΒ, Απρίλιος 2010

Όπως φαίνεται από τους πίνακες 2.8.5 και 2.8.6 μόνο το 58,5% όσων εργάζονται σε Βιβλιοθήκες των ΑΕΙ, και το 62,3% όσων εργάζονται σε Βιβλιοθήκες των ΤΕΙ διαθέτουν πτυχίο Βιβλιοθηκονομίας.

Η επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας έδειξε ότι στην Ελλάδα, συχνά, δεν είναι απαραίτητο ούτε το τυπικό προσόν, πτυχίο Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας, για να εργαστεί κανείς ως βιβλιοθηκονόμος. Αξίζει, νομίζουμε να σημειωθεί ότι τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας δεν έχουν κλειστά επαγγελματικά δικαιώματα. Στις ελληνικές βιβλιοθήκες σήμερα δεν εργάζονται αποκλειστικά απόφοιτοι των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας, αφού αρκετές φορές για την κάλυψη μιας θέσης σε βιβλιοθήκη απαιτούνται γενικά γνώσεις βιβλιοθηκονομίας και όχι πτυχίο Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας. Το γεγονός αυτό είναι ενδεικτικό της χαμηλής εξειδίκευσης με την οποία συνδέεται η εργασία στις βιβλιοθήκες και κατ'επέκταση του χαμηλού κύρους του επαγγέλματος.

Καθ' όσον το πρόβλημα της άνισης κατανομής του φοιτητικού πληθυσμού κατά φύλο σε αρκετές Σχολές και επαγγελματικούς κλάδους είναι υπαρκτό, χρήζει αντιμετώπισης. Και φυσικά, οποιοδήποτε πρόβλημα για να αντιμετωπιστεί πρέπει πρώτα να μελετηθεί σε βάθος. Δεδομένου ότι δεν έχουν εκπονηθεί έρευνες που να εξετάζουν την κατά φύλο σύνθεση του φοιτητικού πληθυσμού στην Ελλάδα στα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας, ούτε έρευνες που να εξετάζουν την κατά φύλο σύνθεση των εργαζομένων στις βιβλιοθήκες, πιστεύουμε ότι οποιαδήποτε έρευνα, που μπορεί να φωτίσει πτυχές του προβλήματος και να συνεισφέρει στην διερεύνησή του, είναι εξαιρετικά χρήσιμη. Ειδικότερα, στόχος της επισκόπησης είναι να αναδειχθούν τα κενά στην υπάρχουσα βιβλιογραφία σε σχέση με την επιστημονική διερεύνηση των διαδικασιών λήψης επαγγελματικών αποφάσεων των νέων ατόμων, σε σχέση με το φύλο και την επιλογή της επιστήμης της Βιβλιοθηκονομίας και να αιτιολογηθεί η ανάγκη ανάπτυξης μιας προβληματικής. Αυτό το κενό θα επιχειρήσει να καλύψει η παρούσα έρευνα.

2.9 Στόχος και ερευνητικά ερωτήματα

Στόχος της έρευνας

Από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας προκύπτει ότι οι επιλογές κλάδου σπουδών στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση δεν είναι ούτε τυχαίες ούτε κοινωνικά ουδέτερες ως προς το φύλο. Αντίθετα το φύλο διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στις επιλογές κλάδου σπουδών στην Ανώτατη και Ανώτερη Εκπαίδευση, με αποτέλεσμα τη διαφοροποιημένη κατά φύλο σύνθεση του φοιτητικού πληθυσμού στους κλάδους σπουδών. Ένας από τους επιμέρους στόχους της παρούσας έρευνας είναι να διαπιστώσουμε την κατά φύλο σύνθεση του φοιτητικού πληθυσμού των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας από την χρονιά ίδρυσής τους, έως τη χρονιά διεξαγωγής της έρευνας. Ακόμα, η επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας έδειξε ότι το φύλο δεν επηρεάζει με τον ίδιο τρόπο όλα τα υποκείμενα. Η κοινωνικοοικονομική τους προέλευση αποτελεί βασική παράμετρο στη διαμόρφωση των επιλογών σπουδών. Μέσα από τους λόγους που επικαλούνται οι φοιτητές/τριες για να δικαιολογήσουν τη φοίτησή τους στα συγκεκριμένα Τμήματα επιχειρήσαμε να ανιχνεύσουμε τους τρόπους με τους οποίους το κοινωνικό φύλο και η κοινωνικοοικονομική προέλευση επηρεάζουν τη διαμόρφωση των επιλογών κλάδου σπουδών. Στόχος της έρευνάς μας είναι η διερεύνηση των διαδικασιών μέσω των οποίων το φύλο ως κοινωνική κατασκευή, και η κοινωνικοοικονομική προέλευση οριοθετούν τις επιλογές σπουδών στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Συγκεκριμένα, αυτό που θα μας απασχολήσει είναι να διερευνήσουμε, αν αυτή η επιλογή σπουδών είναι τελικά μια προσωπική απόφαση ή προέρχεται από μια κοινωνικά διαμορφωμένη αντίληψη για τα επαγγέλματα που θεωρούνται αρμόζουσα και συμβατά με τη γυναικεία ταυτότητα.

Η επιλογή μας να μελετήσουμε τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας, έγινε κατά πρώτον γιατί τα Τμήματα αυτά οδηγούν αποκλειστικά σε εξαρτημένη μορφή εργασίας (απορρόφηση στον δημόσιο τομέα ή σε βιβλιοθήκες ιδρυμάτων και μεγάλων οργανισμών) και δεύτερον από προσωπικό ενδιαφέρον για το συγκεκριμένο επάγγελμα. Αποφοίτησα από το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας του ΤΕΙ Αθήνας το Νοέμβριο του 1996, και από τον Ιούνιο του 1997 εργάζομαι στη Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Στην παρούσα εργασία υιοθετούμε τη θεωρία της πολιτισμικής αναπαραγωγής του Bourdieu, σύμφωνα με την οποία η ταξική ένταξη της οικογένειας στα πλαίσια μιας διαστρωματωμένης κοινωνίας επηρεάζει τις προτιμήσεις των ατόμων για την επιλογή σπουδών. Οι κοινωνικές ανισότητες δεν αναπαράγονται μηχανικά. Τα άτομα αποτελούν *δρώντα* υποκείμενα, των οποίων, όμως, οι επιλογές σπουδών δεν αποτελούν ατομικές επιλογές που βασίζονται σε καθαρά προσωπικές προτιμήσεις και αποφάσεις, αλλά υπαγορεύονται και οριοθετούνται από την κοινωνική τους θέση.

Ερευνητικά ερωτήματα

Υιοθετώντας τις θεωρητικές παραδοχές της πολιτισμικής αναπαραγωγής των έμφυλων και ταξικών σχέσεων κυριαρχίας και έχοντας ως στόχο τη διερεύνηση των σχέσεων φύλου, κοινωνικής τάξης και επιλογών κλάδου σπουδών στην Ανώτατη Εκπαίδευση, θα μας απασχολήσει η έμφυλη διάσταση των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας στην Ελλάδα. Τα επιμέρους ερωτήματα στα οποία θα προσπαθήσει να δώσει απαντήσεις η έρευνα αυτή είναι τα ακόλουθα:

1) Ποια είναι η κατά φύλο σύνθεση των εργαζομένων στις ελληνικές Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες, και ποια είναι η παρουσία των γυναικών στις ανώτερες ιεραρχικά θέσεις;

2) Ποιο είναι το κύρος των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας που λειτουργούν στη χώρα μας.

3) Ποια είναι η κοινωνική προέλευση των φοιτητών/τριών των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας στην Ελλάδα σήμερα.

4) Αν, και σε ποιο βαθμό, το φύλο είναι ένας από τους παράγοντες που επηρεάζουν τις εκπαιδευτικές και συνεπώς τις επαγγελματικές επιλογές των νέων. Τα υποκείμενα αντιλαμβάνονται τις επιλογές τους για κατεύθυνση σπουδών στο Λύκειο και στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση ως ζήτημα «προσωπικών αποφάσεων» ή ως ζήτημα «κοινωνικών οριοθετήσεων»;

5) Υπάρχουν διαφορές μεταξύ των δύο φύλων στις αντιλήψεις αναφορικά με το ρόλο των γυναικών και ανδρών στον ιδιωτικό χώρο της οικογένειας και τη θέση τους στο δημόσιο

χώρο της αμειβόμενης εργασίας; Η επιλογή σπουδών και κατ' επέκταση επαγγέλματος επηρεάστηκε από τις συγκεκριμένες αντιλήψεις τους;

6) Ποια είναι τα βασικά κίνητρα των υποκειμένων της έρευνας για να επιλέξουν το συγκεκριμένο επάγγελμα; Ήταν μια συνειδητή επιλογή, ή προέκυψε τυχαία μέσα από το ισχύον σύστημα εισαγωγής σε Σχολές και Τμήματα της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης; Ποιος είναι ο ρόλος της οικογένειας και του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού;

2.10 Η μέθοδος και το υλικό της έρευνας

Στο κεφάλαιο αυτό θα αναφερθούμε στην επιλογή της μεθόδου, των τεχνικών και του δείγματος της έρευνας, καθώς και στη διαδικασία συλλογής επεξεργασίας και ανάλυσης του υλικού. Η επιλογή της μεθόδου και της τεχνικής της έρευνας, καθώς και η επιλογή του δείγματος είναι βασικά στοιχεία για την διεξαγωγή μιας έγκυρης και αξιόπιστης έρευνας.

Η συλλογή των ποσοτικών δεδομένων

Στην έρευνά μας εξετάσαμε την κατά φύλο σύνθεση του προσωπικού στις Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες των ΑΕΙ και ΤΕΙ της χώρας, καθώς και την κατά φύλο κατανομή στις ανώτερες διοικητικά θέσεις. Η συλλογή των στοιχείων επιτεύχθηκε έπειτα από αλληπάλληλες τηλεφωνικές επικοινωνίες με τους υπεύθυνους και τους εργαζόμενους στις Βιβλιοθήκες των Ακαδημαϊκών Ιδρυμάτων, οι οποίοι συχνά δεν μπορούσαν να απαντήσουν στις ερωτήσεις που τους θέσαμε. (π. χ. πόσοι άνδρες και πόσες γυναίκες εργάζονται στη Βιβλιοθήκη και αν έχουν πτυχίο Βιβλιοθηκονομίας). Έπειτα, επισκεφτήκαμε τις ιστοσελίδες όλων των Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών και καταγράψαμε το προσωπικό τους σε δύο κατηγορίες σύμφωνα με το φύλο, για να έχουμε μια ακριβή εικόνα της κατά φύλο σύνθεσης του προσωπικού στις Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες των ΑΕΙ και ΤΕΙ στην Ελλάδα.

Ακόμα, σύμφωνα με τους στόχους της έρευνας, συλλέξαμε δεδομένα σχετικά με το κύρος και την αξιολόγηση των σπουδών στα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας. Οι δείκτες με τους οποίους επιχειρήσαμε αυτή την αξιολόγηση είναι: α) η βάση εισαγωγής, β) η κατά φύλο σύνθεση του φοιτητικού πληθυσμού, και γ) το ποσοστό διαρροής των φοιτητών/τριών.

Όσο αφορά τη βάση εισαγωγής των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας, τα στοιχεία αντλήθηκαν από την επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Παιδείας, Δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων.

Οι πιθανές πηγές άντλησης ποσοτικών δεδομένων, για το φοιτητικό πληθυσμό των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας διάχρονικά, από το έτος ίδρυσής τους, είναι, ως γνωστόν, οι

γραμματείες των Τμημάτων και η ΕΣΥΕ. Οι γραμματείες, συγκριτικά με την ΕΣΥΕ έχουν πιο επικαιροποιημένα στοιχεία, και για το λόγο αυτό επικοινωνήσαμε πρώτα με τις γραμματείες των Τμημάτων, οι οποίες μας απάντησαν ότι η διάθεση των ποσοτικών στοιχείων ήταν αδύνατη. Στο αίτημα μας, αν θα μπορούσαμε να έχουμε πρόσβαση στα φοιτητολόγια και να καταγράψουμε τον αριθμό φοιτητών και φοιτητριών που φοιτούσαν στο Τμήμα ή να κάνουμε την αναγκαία καταγραφή επιτόπου, η απάντηση ήταν επίσης αρνητική. Με δεδομένη την άρνηση των γραμματειών απευθυνθήκαμε στην ΕΣΥΕ. Έπειτα από αλληπάλληλες φορές επικοινωνίας και επισκέψεων στα διάφορα γραφεία της ΕΣΥΕ, κατορθώσαμε να συγκεντρώσουμε όσα ποσοτικά στοιχεία διέθετε η ΕΣΥΕ για την κατά φύλο σύνθεση του φοιτητικού πληθυσμού των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας διαχρονικά. Όσον αφορά τα δύο Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας που ανήκουν στα ΤΕΙ δεν υπήρχαν στοιχεία για τα ακόλουθα τέσσερα ακαδημαϊκά έτη: 1986-87, 1987-88, 1989-90 και 1990-1991. Τα υπάρχοντα και διαθέσιμα δεδομένα καλύπτουν έως και το ακαδημαϊκό έτος 2009-2010 για το Τμήμα Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου, καθώς και για τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων των ΤΕΙ Αθήνας και Θεσσαλονίκης. Γενικά, η συλλογή ποσοτικών δεδομένων στάθηκε αρκετά δύσκολη και εξαιρετικά χρονοβόρα, εξαιτίας της απροθυμίας των Τμημάτων να μας διαθέσουν στοιχεία και της ελλιπούς τήρησης των σχετικών δεδομένων από την ΕΣΥΕ. Αρνητική ήταν και η απάντηση των γραμματειών, και των τριών Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας να μας παρέχουν στοιχεία για τη φοιτητική διαρροή. Τα στοιχεία που καταφέρουμε να συγκεντρώσουμε για τη φοιτητική διαρροή είναι αποτέλεσμα επίπονης και χρονοβόρας επικοινωνίας με την ΕΣΥΕ. Έπειτα από προσεκτική μελέτη και σύγκριση του αριθμού των εισακτέων για κάθε έτος και του συνολικού αριθμού των φοιτητών/τριών που φοιτούν στα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας οδηγηθήκαμε σε κάποια συμπεράσματα που εξηγούν τον συνεχώς αυξανόμενο συνολικό αριθμό φοιτητών/τριών που φοιτούν στα συγκεκριμένα Τμήματα.

Η επιλογή της μεθόδου

Η έρευνά μας αποτελεί μια μελέτη επισκόπησης η οποία επικεντρώνεται στη διερεύνηση των σχέσεων φύλου, κοινωνιοοικονομικής προέλευσης και επιλογής κλάδου σπουδών σε τρία Τμήματα σπουδών Βιβλιοθηκονομίας της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης (δύο ΤΕΙ και ένα ΑΕΙ). Όπως χαρακτηριστικά υποστηρίζεται, «*Η επισκόπηση αποτελεί την συνηθέστερα χρησιμοποιούμενη περιγραφική μέθοδο εκπαιδευτική έρευνα. Οι επισκοπήσεις συνίστανται στη συλλογή δεδομένων σε ένα συγκεκριμένο χρονικό σημείο με σκοπό την περιγραφή των υπάρχουσών συνθηκών ή τον εντοπισμό σταθερών για τη σύγκριση των υπάρχουσών συνθηκών ή, ακόμα, για τον προσδιορισμό*

των σχέσεων που υπάρχουν ανάμεσα σε συγκεκριμένα γεγονότα». ²⁰⁹ Συγκεκριμένα, με δεδομένη την άνιση κατανομή των φύλων στους κλάδους σπουδών της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, η έρευνά μας επικεντρώθηκε στην επιλογή και σύγκριση των επιλογών σπουδών φοιτητών και φοιτητριών των τριών Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας, καθώς και τους παράγοντες που επηρέασαν τις συγκεκριμένες επιλογές. Η επιλογή των τμημάτων ήταν τυχαία. Η απόφασή μας να μελετήσουμε τις επιλογές σπουδών των φοιτητών και των φοιτητριών των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας, εκτός από το προσωπικό ενδιαφέρον, συνδέεται με το γεγονός ότι πρόκειται για τυπικά παραδείγματα Τμημάτων της Ανώτατης και Ανώτερης Εκπαίδευσης, που παρουσιάζουν διαχρονικά άνιση κατανομή του φοιτητικού δυναμικού ως προς το φύλο, και επιπλέον οδηγούν σχεδόν αποκλειστικά σε εξαρτημένη μορφή εργασίας στον δημόσιο και στον ευρύτερο δημόσιο τομέα.

Η τεχνική της έρευνας

Η επιλογή της μεθοδολογικής προσέγγισης που υιοθετήσαμε οριοθέτησε σε μεγάλο βαθμό το σχεδιασμό της έρευνας. Έτσι, με δεδομένο ότι ήταν απαραίτητη η συλλογή ποσοτικών δεδομένων, (κυρίως δημογραφικών, και κοινωνικοοικονομικών), αλλά και ποιοτικών, που θα μας επέτρεπαν μια περισσότερο διεξοδική και σε βάθος διερεύνηση των αντιλήψεων των φοιτητών και των φοιτητριών για τις επιλογές σπουδών τους, η κύρια και βασική τεχνική της έρευνας μας ήταν το ερωτηματολόγιο. Η παρούσα έρευνα με τα ερωτήματα που θέσαμε, μας οδήγησε στην επιλογή της χρήσης του ερωτηματολογίου με ερωτήσεις κλειστού και ανοικτού τύπου. Η δυνατότητα συλλογής στοιχείων από μεγάλο αριθμό ατόμων για τα ίδια θέματα καθώς και η δυνατότητα ποσοτικοποίησης και στατιστικής ανάλυσης των στοιχείων που συλλέγονται καθιστούν το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο, ως το κύριο εργαλείο ποσοτικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες. ²¹⁰

Λόγοι επιλογής του ερωτηματολογίου

Στη συγκεκριμένη εργασία τα ερωτήματα προς διερεύνηση αφορούν τις παραμέτρους που συνδέονται με τις εκπαιδευτικές επιλογές. Ακόμα, γίνεται προσπάθεια να διερευνηθούν προσωπικές αποφάσεις των υποκειμένων για την επιλογή σπουδών στον τομέα της Βιβλιοθηκονομίας, καθώς και τους παράγοντες που συνδέονται με την απόφασή τους, έτσι ώστε να στραφούν στο συγκεκριμένο επαγγελματικό πεδίο. Τέλος, γίνεται μια προσπάθεια να

²⁰⁹ Cohen, L. & Manion, L. (1994) *Μεθοδολογία Εκπαιδευτικής Έρευνας*, Σειρά επιστήμες της Αγωγής, Αθήνα: Μεταίχμιο, σ. 122

²¹⁰ Κυριαζή, Νότα (2002) *Η κοινωνιολογική έρευνα: κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*, Σειρά: Θεωρία και έρευνα στην κοινωνιολογία, Αθήνα: Ελληνικά γράμματα, 5η έκδ., σ.119

ανιχνεύσουμε τις αντιλήψεις των φοιτητών και των φοιτητριών για το ρόλο του φύλου στην εργασία και την οικογένεια καθώς και τις μελλοντικές τους προσδοκίες, Για αυτό το λόγο το ερωτηματολόγιο περιείχε και ερωτήσεις ανοιχτού τύπου.

Οι λόγοι που στην παρούσα έρευνα επιλέξαμε το ερωτηματολόγιο σαν τεχνική συλλογής δεδομένων είναι οι ακόλουθοι:

1) Ένας από τους βασικούς στόχους της έρευνάς μας είναι η ανίχνευση του κοινωνικού προφίλ των φοιτητών/τριών των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας, καθώς και η σχέση φύλου και κοινωνικοοικονομικής προέλευσης, ενός κατά το δυνατό μεγαλύτερου αριθμού φοιτητών και φοιτητριών. Η χρήση του ερωτηματολογίου αποτελούσε στην πραγματικότητα το μοναδικό δυνατό τρόπο συλλογής των αναγκαίων δεδομένων, καθώς, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, ούτε οι γραμματείες των Τμημάτων ούτε η ΕΣΥΕ δε διαθέτουν τέτοιου είδους στοιχεία.

2) Για να έχουμε περισσότερο δείγμα, και να συλλέξουμε όσο το δυνατό περισσότερα δεδομένα σχετικά με: α) την επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο, β) την σειρά κατάταξης των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας στις επιλογές όπως δηλώθηκαν στο μηχανογραφικό, γ) τις προσδοκίες και φιλοδοξίες τους για την εργασία και τη δημιουργία οικογένειας μετά την αποφοίτηση από τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας, και γενικότερα σε όλα τα ζητήματα της έρευνας.

3) Η απόσταση από τους τόπους λειτουργίας των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας και η εκεί διαμονή της ερευνήτριας για αλληπάλληλες συναντήσεις και συνεντεύξεις, ήταν δύσκολη για οικονομικούς και οικογενειακούς λόγους.

Τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα του ερωτηματολογίου

Όπως όλες οι τεχνικές έρευνας, σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία, και το ερωτηματολόγιο έχει πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Στα πλεονεκτήματα του ερωτηματολογίου καταλογίζονται σε σύγκριση με άλλες ερευνητικές τεχνικές στις κοινωνικές επιστήμες, ότι το ερωτηματολόγιο προορίζεται για τη συλλογή και επεξεργασία ερευνητικών δεδομένων από ένα κατά το δυνατό μεγαλύτερο πληθυσμό. Έτσι, δίνεται η δυνατότητα στον/στην ερευνητή/τρια να συγκεντρώσει κατά το δυνατό περισσότερα ποσοτικά δεδομένα, η επεξεργασία των οποίων θα του/της επιτρέψει να έχει μια πιο έγκυρη και αξιόπιστη απάντηση στα ερωτήματα της έρευνάς του/της.

Έπειτα, η συμπλήρωση ενός ερωτηματολογίου δεν είναι ιδιαίτερα χρονοβόρα, και για το λόγο αυτό δεν περιορίζεται ο αριθμός του δείγματος. Ο μικρός αριθμός υποκειμένων που προσεγγίζονται μέσω άλλων τεχνικών επηρεάζει ως ένα βαθμό την αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος, κάτι που δεν ισχύει για το ερωτηματολόγιο.

Οι πληροφορίες που συλλέγονται με ερωτηματολόγια θεωρούνται αξιόπιστες λόγω της ανωνυμίας του ερωτηματολογίου που επιτρέπει στο υποκείμενο να εκφραστεί ελεύθερα. Με τη χρήση άλλων τεχνικών όπου δεν υπάρχει ανωνυμία, η ειλικρίνεια των υποκειμένων της έρευνας εξαρτάται ως ένα μεγάλο βαθμό από τον ερευνητή, το κλίμα που δημιουργεί και τη σχέση του με το υποκείμενο.

Οι πληροφορίες που συλλέγει ο/η ερευνητής/τρια με την τεχνική του ερωτηματολογίου μπορούν να χρησιμοποιηθούν και για ποσοτικές και για ποιοτικές αναλύσεις. Οι πληροφορίες που προκύπτουν από ερωτηματολόγια ενδείκνυνται περισσότερο για ποσοτικές αναλύσεις, επειδή μπορούν εύκολα να κωδικοποιηθούν και να μετατραπούν σε αριθμούς.²¹¹

Στα μειονεκτήματα του ερωτηματολογίου καταλογίζονται σε σύγκριση με άλλες ερευνητικές τεχνικές στις κοινωνικές επιστήμες, ότι το ερωτηματολόγιο ότι με το ερωτηματολόγιο ο/η ερευνητής/τρια δεν έχει την δυνατότητα να επικοινωνεί άμεσα με τα υποκείμενα, και δεν έχει την δυνατότητα να δώσει απαντήσεις και διευκρινίσεις. Η άμεση επικοινωνία άλλων τεχνικών (π. χ. συνέντευξη) δίνει στον/στην ερευνητή/τρια τη δυνατότητα να ζητήσει περισσότερες λεπτομέρειες σε ελλιπείς ή ασαφείς απαντήσεις, και να απαντηθούν όλες οι ερωτήσεις. Με χρήση του ερωτηματολογίου ο/η ερωτώμενος/η, όπως και ο/η ερευνητής/τρια, δεν έχουν την δυνατότητα να ρωτήσουν κάτι που δεν έχουν κατανοήσει. Στο ερωτηματολόγιο κάποιες από τις ερωτήσεις μπορεί να μην έχουν απαντηθεί και ο/η ερευνητής/τρια δεν μπορεί να ξέρει τους πραγματικούς λόγους που αυτό γίνεται.

Ακόμα, το ποσοστό ανταπόκρισης είναι μικρότερο στις έρευνες με ερωτηματολόγιο σε σύγκριση με άλλες τεχνικές συλλογής δεδομένων.

Το ερωτηματολόγιο, η μορφή των ερωτήσεων και οι υποθέσεις εργασίας

Η κατασκευή του ερωτηματολογίου ήταν μία χρονοβόρα διαδικασία και χρειάστηκε αρκετές αναθεωρήσεις μέχρι την τελική μορφή, έτσι ώστε να συλλέξουμε τα δεδομένα που θα εξυπηρετούσαν τους σκοπούς της έρευνας. Έτσι, καταβλήθηκε ιδιαίτερη προσπάθεια και δόθηκε μεγάλη προσοχή έτσι ώστε οι ερωτήσεις να διατυπωθούν με τέτοιο τρόπο που δεν θα καθοδηγούσαν τις απαντήσεις των υποκειμένων της έρευνας. Ακόμη, προσπαθήσαμε οι ερωτήσεις να είναι ακριβείς και σαφείς, και οι απαντήσεις να μην απαιτούν πολύ χρόνο και σκέψη, έτσι ώστε να αποφεύγεται η δυσαρέσκεια των υποκειμένων. Κατά τη διαδικασία αυτή λήφθηκαν υπόψη οι

²¹¹ Αθανασίου, Λεωνίδας (2000) Μέθοδοι και τεχνικές έρευνας στις επιστήμες της αγωγής: ποσοτικές και ποιοτικές προσεγγίσεις, Ιωάννινα:[χ. ό.], σ. 167

αναγκαίες προδιαγραφές, σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία, προκειμένου να εξασφαλιστεί στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό η αντικειμενικότητα και η εγκυρότητα του ερωτηματολογίου.²¹²

Συχνά, η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου αντιμετωπίζεται με απροθυμία από τα υποκείμενα. Για το λόγο αυτό δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή στην έκταση του ερωτηματολογίου, στον απαιτούμενο χρόνο συμπλήρωσής του, και στη μορφή των ερωτήσεων. Προσπαθήσαμε οι ερωτήσεις να είναι σαφείς, και οι απαντήσεις να μην απαιτούν πολύ χρόνο και σκέψη, έτσι ώστε να αποφεύγεται η δυσaráσκεια των υποκειμένων. Πριν το ερωτηματολόγιο δοθεί για τελική χρήση έγινε η δοκιμαστική εφαρμογή του σε υποκείμενα παρόμοια με αυτά του τελικού δείγματος. Μια καλή ευκαιρία για τη δοκιμαστική εφαρμογή του ερωτηματολογίου μας δόθηκε κατά την διάρκεια του 17^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών που πραγματοποιήθηκε στα Ιωάννινα από τις 24 έως τις 26 Σεπτεμβρίου 2008. Κατά την διάρκεια του συνεδρίου συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο 14 φοιτητές/τριες των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας που φοιτούσαν δεύτερο έτος. Συγκεκριμένα, 8 φοιτητές/τριες του τμήματος Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου, 4 φοιτητές/τριες του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Αθήνας, και 2 φοιτητές/τριες του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης. Η δοκιμαστική έρευνα έγινε για να διαπιστωθεί πρώτον, αν υπάρχουν δυσκολίες στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου και δεύτερον, ο χρόνος που απαιτείται. Από την πιλοτική αυτή συμπλήρωση των ερωτηματολογίων διαπιστώθηκε ότι η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου δεν εμφάνιζε ιδιαίτερες δυσκολίες, και δεν απαιτούσε διευκρινίσεις. Μετά το πέρας της πιλοτικής εφαρμογής έγιναν κάποιες μικρές διορθώσεις. Τα ερωτηματολόγια που συμπληρώθηκαν κατά την πιλοτική εφαρμογή του ερωτηματολογίου, δεν λήφθηκαν υπόψη στα δεδομένα της έρευνας. Κατά την τελική διανομή του ερωτηματολογίου οι φοιτητές και οι φοιτήτριες που συμμετείχαν στην πιλοτική εφαρμογή του εξαιρέθηκαν από το τελικό δείγμα της έρευνας.

Οι ερωτήσεις ήταν κλειστού και ανοικτού τύπου. Η επιλογή και των δύο τύπων ερωτήσεων έγινε για δύο λόγους:

α) Μέσα από τη στατιστική ανάλυση των ερωτήσεων κλειστού τύπου επιχειρείται να φωτιστούν πτυχές του θέματος που αφορούν την κοινωνική αναγνώριση του επαγγέλματος του βιβλιοθηκονόμου, καθώς και από ποιες κοινωνικές τάξεις προέρχονται τα άτομα που φοιτούν σε

²¹² Bell, J. (1997) *Μεθοδολογικός Σχεδιασμός Παιδαγωγικής και Κοινωνικής Έρευνας. Οδηγός για Φοιτητές και Υποψήφιους Διδάκτορες*, Αθήνα: Gutenberg

αυτά τα Τμήματα. Γίνεται δηλαδή μια προσπάθεια, να δούμε ποιο είναι το κοινωνικό και οικονομικό προφίλ των οικογενειών των ατόμων που φοιτούν στα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας.

β) Μέσα από την ανάλυση ερωτήσεων ανοικτού τύπου έχουμε σαν στόχο την αποτελεσματική και ολοκληρωμένη προσέγγιση της κοινωνικής πραγματικότητας, τη διερεύνηση στάσεων, αντιλήψεων και προσωπικών επιλογών.²¹³

Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία, οι υποθέσεις εργασίας και οι στόχοι της έρευνας προσδιορίζουν και τις ενότητες στις οποίες χωρίζεται το ερωτηματολόγιο. Τα δεδομένα που εξυπηρετούσαν τους σκοπούς της παρούσας έρευνας είναι τα ακόλουθα:

α) δημογραφικά και προσωπικά δεδομένα σχετικά με το κοινωνικό προφίλ των φοιτητών/τριών των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας, ώστε να διερευνηθούν πιθανές συσχετίσεις μεταξύ φύλου, κοινωνικής προέλευσης και επιλογής κλάδου σπουδών Όπως είναι γνωστό το κοινωνικό προφίλ των ατόμων οριοθετείται με βάση τα αμέσως παρακάτω στοιχεία:

- Τόπος μόνιμης κατοικίας των γονιών των φοιτητών/τριών
- Επίπεδο εκπαίδευσης γονέων
- Επάγγελμα γονέων
- Μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα

β) δεδομένα που αφορούν την επιλογή κλάδου σπουδών των φοιτητών και των φοιτητριών πριν την εισαγωγή τους στην Ανώτατη Εκπαίδευση, δηλαδή των επιλογών κατεύθυνσης στο Λύκειο

γ) δεδομένα που αφορούν την επιλογή της συγκεκριμένης επιστήμης ως κατεύθυνση σπουδών. Ήταν η πρώτη επιλογή σπουδών των υποκειμένων της έρευνας, ή βρέθηκαν τυχαία σε αυτά τα Τμήματα.

δ) δεδομένα που αφορούν τις πηγές πληροφόρησης για τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας. Συγκεκριμένα τη διερεύνηση του ρόλου που αποδίδεται σε άτομα του στενού και ευρύτερου κοινωνικού τους περιβάλλοντος, για τη διαμόρφωση των επιλογών των φοιτητών και των φοιτητριών σχετικά με τον κλάδο φοίτησης

ε) δεδομένα που αφορούν τις απόψεις των υποκειμένων σχετικά με το ρόλο του φύλου τους, στην επιλογή κατεύθυνσης σπουδών, στην επιλογή επαγγέλματος, στα μελλοντικά σχέδια

²¹³ Ολόκληρο το ερωτηματολόγιο παρατίθεται στο παράρτημα

ζωής σχετικά με τη συνέχιση των σπουδών, την αναζήτηση εργασίας και τέλος με τη δημιουργία οικογένειας.

Συγκεκριμένα, τα ερωτήματα τα οποία επιχειρήσαμε να απαντήσουμε με τη συλλογή δεδομένων μέσω του ερωτηματολογίου είναι τα εξής:

1. Από ποια κοινωνικά στρώματα προέρχονται οι φοιτητές/τριες των τριών Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας; Διαφέρουν οι φοιτητές και οι φοιτήτριες των τριών Τμημάτων μεταξύ τους ως προς την κοινωνικοοικονομική τους προέλευση;
2. Διαφέρουν τα κριτήρια με τα οποία οι φοιτητές και οι φοιτήτριες επιλέγουν κατεύθυνση σπουδών στο Λύκειο και Τμήμα φοίτησης στην Ανώτατη Εκπαίδευση; Όταν επέλεξαν το συγκεκριμένη κατεύθυνση σπουδών τους/τις ενδιέφερε περισσότερο η πρόσβαση σε ένα Τμήμα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης, η επαγγελματική αποκατάσταση, η επιλογή τους ήταν αποτέλεσμα προσωπικού ενδιαφέροντος, ή ήταν τυχαία μέσω του ισχύοντος συστήματος πρόσβασης στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση.
3. Αν η επιλογή φοίτησης στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας δεν ήταν τυχαία, ποιοι ήταν οι λόγοι επιλογής των συγκεκριμένων Τμημάτων. Σε περίπτωση, όμως, που η φοίτηση στα συγκεκριμένα Τμήματα ήταν συνέπεια της επίδοσης στις Πανελλαδικές εξετάσεις και της συμπλήρωσης του μηχανογραφικού δελτίου, ποιοι είναι οι λόγοι που συνέβαλαν να παραμείνουν στο συγκεκριμένο τομέα σπουδών.
4. Ποιό ρόλο έπαιξε η οικογένεια, το σχολείο, το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και ο Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός όσο αφορά την ενημέρωση που είχαν για τα διάφορα επαγγέλματα και για τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας ειδικότερα; Πώς αντιλαμβάνονται οι φοιτητές και οι φοιτήτριες των τριών Τμημάτων την επίδραση των άλλων στις επιλογές τους για την κατεύθυνση σπουδών στο Λύκειο και στην Ανώτατη και Ανώτερη Εκπαίδευση;
5. Ποιοι είναι οι μελλοντικοί στόχοι των υποκειμένων των τριών Τμημάτων για τη συνέχιση σπουδών, μετά την ολοκλήρωση της βασικής τους εκπαίδευσης;
6. Ποιες είναι οι φιλοδοξίες για τη μελλοντική τους εργασία καθώς και το είδος και η σχέση εργασίας που τα υποκείμενα αναζητούν από την επαγγελματική τους σταδιοδρομία; Θεωρούν ότι υπάρχουν «ανδρικά» και «γυναικεία» επαγγέλματα ή διακρίσεις με βάση το φύλο στην ιεραρχία μέσα στον ίδιο επαγγελματικό χώρο.

7. Ποιες είναι οι προσδοκίες των φοιτητών και των φοιτητριών των τριών Τμημάτων για την πρόθεση δημιουργίας οικογένειας, και το ρόλο των δύο φύλων στην οικογένεια και την ανατροφή των παιδιών; Διαφοροποιούνται ανάλογα με το φύλο οι απόψεις τους σχετικά με τους κοινωνικούς αυτούς ρόλους;

Τα παραπάνω ερωτήματα οριοθέτησαν τις ερωτήσεις που συμπεριλάβαμε στο ερωτηματολόγιο. Οι ερωτήσεις ήταν κλειστές και ανοιχτές και αναφέρονται στις ακόλουθες θεματικές ενότητες:

1. Δημογραφικά χαρακτηριστικά:

- ηλικία, φύλο, ιθαγένεια, , τόπος μόνιμης κατοικίας των γονιών των φοιτητών/τριών

2. Προσωπικά δεδομένα:

- εκπαιδευτικό επίπεδο γονέων, επάγγελμα γονέων, μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα

3. Επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο:

- ποια κατεύθυνση είχε επιλεγεί,
- με ποια κριτήρια,
- ποια άτομα είχαν προτρέψει τους/τις ερωτώμενους/ες και με ποια επιχειρήματα

4. Επιλογή τμήματος φοίτησης στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση:

- τι θέση είχε το Τμήμα φοίτησης στο μηχανογραφικό δελτίο,
- γιατί δηλώσαν το συγκεκριμένο Τμήμα,
- ποιες ήταν οι τρεις πρώτες τους επιλογές,
- ποια άτομα τους συμβούλεψαν για την επιλογή Τμήματος και με ποια επιχειρήματα,
- ποιος ο ρόλος του φύλου τους στις επιλογές σπουδών τους

5. Σχέδια για το μέλλον:

- επιθυμούν να συνεχίσουν τις σπουδές τους και σε τι επίπεδο,
- τι είδους εργασία θα ήθελαν να αναζητήσουν και με ποια κριτήρια,
- πόσο τους/τις ενδιαφέρει η δημιουργία οικογένειας,

-σε ποια ηλικία θα ήθελαν να δημιουργήσουν οικογένεια και πως φαντάζονται τον εαυτό τους στο πλαίσιο της οικογένειας

Πληθυσμός και επιλογή του δείγματος της έρευνας

Κάθε έρευνα προσπαθεί να συλλέξει πληροφορίες από μια μικρότερη ομάδα ή υποσύνολο του πληθυσμού, κατά τρόπο ώστε η πληροφορία που προκύπτει να είναι αντιπροσωπευτική του συνολικού πληθυσμού. Αυτή η μικρότερη ομάδα ή το υποσύνολο αποτελεί το δείγμα.²¹⁴ Ως πληθυσμός μιας έρευνας ορίζεται το σύνολο των ατόμων στα οποία αναφέρεται μια έρευνα και ως δείγμα ορίζεται το υποσύνολο του μελετώμενου πληθυσμού της έρευνας, το οποίο θεωρείται αντιπροσωπευτικό του συνολικού πληθυσμού.

Στην περίπτωση της έρευνάς μας ο πληθυσμός ήταν το σύνολο των δευτεροετών φοιτητών και φοιτητριών των τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας στην Ελλάδα, (ακαδημαϊκό έτος 2008/09). Το ερωτηματολόγιο δε συμπληρώθηκε από το σύνολο των δευτεροετών φοιτητών και φοιτητριών των τριών Τμημάτων. Αντίθετα, διανεμήθηκε και συμπληρώθηκε από ένα μικρότερο αριθμό ατόμων, που ανήκουν στο συγκεκριμένο πληθυσμό και τα οποία αποτέλεσαν το δείγμα της έρευνας. Το δείγμα της έρευνάς μας μπορεί να χαρακτηριστεί ως συμπτωματικό, αφού περιλαμβάνει εκείνους τους φοιτητές και φοιτήτριες που παρακολουθούσαν τις παραδόσεις των μαθημάτων στο Τμήμα φοίτησής τους, κατά τη χρονική στιγμή διανομής και συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων. Η επιλογή των μαθημάτων κατά τη διάρκεια των οποίων έγινε η διανομή των ερωτηματολογίων ήταν τυχαία.

Ο συγκεκριμένος τύπος δειγματοληψίας διευκολύνει τη διαδικασία διεξαγωγής της έρευνας, όμως μειώνει την αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος και δημιουργεί αμφιβολίες για τη δυνατότητα γενίκευσης των συμπερασμάτων από το δείγμα στο συνολικό πληθυσμό. Για το λόγο αυτό, επιδιώξαμε το μέγεθος του δείγματος να είναι τέτοιο (πάνω από το 10% επί του συνολικού πληθυσμού της έρευνας, θεωρείται συνήθως επαρκές για να αξιολογηθεί ως αντιπροσωπευτικό), ώστε να περιορίζει αυτές τις αμφιβολίες.²¹⁵

Στο σημείο αυτό κρίνεται σκόπιμη η παράθεση ορισμένων ποσοτικών δεδομένων που αφορούν τον πληθυσμό της έρευνας. Κατά το ακαδημαϊκό έτος 2008/09 φοιτούσαν στο Τμήμα βιβλιοθηκονομίας του ΤΕΙ Αθήνας 466 φοιτητές/τριες. Από αυτούς/ες οι 108 φοιτούσαν στο δεύτερο έτος σπουδών, στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης φοιτούσαν 466

²¹⁴ Cohen, M. & Manion, L. (1994) *Μεθοδολογία...*, ό. π., σ., σ.127

²¹⁵ Αθανασίου, Α. (2000) *Μέθοδοι...*, ό. π.

φοιτητές/τριες, και οι 129 από αυτούς/ες στο δεύτερο έτος σπουδών, και τέλος στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου φοιτούσαν 333 φοιτητές/τριες από τους οποίους/ες οι 81 στο δεύτερο έτος. Τον πληθυσμό της έρευνάς μας αποτέλεσαν ουσιαστικά οι φοιτητές/τριες στα τρία Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας που φοιτούσαν στο γ' και δ' εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2008/9. Η επιλογή δευτεροετών φοιτητών/τριών έγινε για να εξετάσουμε τις απόψεις νέων που πολύ πρόσφατα κλήθηκαν να επιλέξουν κατεύθυνση σπουδών, αλλά και επέλεξαν να παρακολουθήσουν τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας. Το δείγμα του πληθυσμού της έρευνάς μας αποτέλεσαν 60 φοιτητές και φοιτήτριες από το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας του ΤΕΙ Αθήνας (ποσοστό 70,5% επί του συνολικού πληθυσμού), 52 φοιτητές και φοιτήτριες από το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης (ποσοστό 54,1% επί του συνολικού πληθυσμού), και 72 φοιτητές και φοιτήτριες από το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου (ποσοστό 50,7% επί του συνολικού πληθυσμού). Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται αναλυτικά ο πληθυσμός και το δείγμα της έρευνάς μας.

Πίνακας 2.10.1 Πληθυσμός και δείγμα της έρευνας

	Πληθυσμός	Δείγμα	% επί του πληθυσμού
	N	N	%
Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας ΤΕΙ Αθήνας	85	60	70,5%
Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας ΤΕΙ Θεσσαλονίκης	96	52	54,1%
Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας Ιόνιο Πανεπιστήμιο	142	72	50,7%
Σύνολο	323	184	56,9%

Με βάση τα παραπάνω κριτήρια επιλογής του δείγματος το ερωτηματολόγιο συμπλήρωσαν 184 άτομα που φοιτούσαν στο δεύτερο έτος των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας κατά το ακαδημαϊκό έτος 2008-2009. Από αυτούς 45 ήταν φοιτητές ποσοστό 24,5% και 139 φοιτήτριες, ποσοστό 75,5%. Αναλυτικότερα:

1) Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Αθήνας: Συμπληρώθηκαν 60 ερωτηματολόγια, 18 από φοιτητές ποσοστό 30% και 42 από φοιτήτριες ποσοστό 70%.

123

2) Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης: Συμπληρώθηκαν 52 ερωτηματολόγια, 9 από φοιτητές ποσοστό 17,3% και 43 από φοιτήτριες ποσοστό 82,7%.

3) Τμήμα Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιόνιου Πανεπιστημίου: Συμπληρώθηκαν 72 ερωτηματολόγια, 18 από φοιτητές ποσοστό 25% και 54 από φοιτήτριες ποσοστό 75%.

Η διεξαγωγή της έρευνας

Μετά την πιλοτική συμπλήρωση του ερωτηματολογίου, προχωρήσαμε στην κύρια διανομή του. Η μετάβαση μας στους τόπους λειτουργίας των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας έγινε κατόπιν συνεννοήσεως με ορισμένα μέλη του διδακτικού προσωπικού. Όσο αφορά το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου χρειάστηκε να επικοινωνήσουμε με αρκετά μέλη του διδακτικού προσωπικού τα οποία αρνήθηκαν να γίνει η διανομή και η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων στη διάρκεια του μαθήματος τους, αφού πρώτα μελέτησαν το ερωτηματολόγιο το οποίο τους στάλθηκε με το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο. Οι λόγοι της άρνησής τους στηριζόταν στο γεγονός ότι παρόλο που το ερωτηματολόγιο ήταν ανώνυμο, κάτι το οποίο τονιζόταν σε μια σύντομη εισαγωγή, ο μικρός αριθμός των φοιτητών/τριών που παρακολουθούσαν το μάθημα (5 έως 15 φοιτητές/τριες), δεν εξασφάλιζε την ανωνυμία. Αρκετά από τα μέλη του διδακτικού προσωπικού του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου απάντησαν πως θα δεχόταν να γίνει η διανομή και συμπλήρωση των ερωτηματολογίων κατά τη διάρκεια του δικού τους μαθήματος αν δεν υπήρχαν ερωτήσεις που να αφορούν προσωπικά δεδομένα (π. χ. μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα, επάγγελμα γονέων). Τελικά, αποφασίσαμε να μεταβούμε στην Κέρκυρα στις εγκαταστάσεις του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου κατά την διάρκεια της εξεταστικής περιόδου, και πιο συγκεκριμένα τη μέρα διεξαγωγής εξετάσεων ενός υποχρεωτικού μαθήματος του δεύτερου έτους. Στα δύο Τμήματα των ΤΕΙ τα ερωτηματολόγια διανεμήθηκαν στους φοιτητές και τις φοιτήτριες κατά τη διάρκεια μαθημάτων. Η συμπλήρωση και η συλλογή των ερωτηματολογίων γινόταν αμέσως μετά τη διανομή τους. Η διανομή και συμπλήρωση των ερωτηματολογίων στα δύο Τμήματα των ΤΕΙ έγινε κατά τον Απρίλιο του 2009. Η διανομή στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου έγινε κατά την διάρκεια της εξεταστικής περιόδου, τον Ιούνιο του 2009 έξω από το αμφιθέατρο όπου πραγματοποιούνταν οι εξετάσεις, κι αυτό γιατί οι φοιτητές/τριες παρακολουθούν ελάχιστα τα μαθήματα και ήταν δύσκολη η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων από ένα ικανοποιητικό αριθμό υποκειμένων.

Η επεξεργασία και η ανάλυση των δεδομένων που συλλέχθηκαν μέσω του ερωτηματολογίου

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου ήταν κλειστού και ανοικτού τύπου. Η κωδικοποίηση των κλειστών ερωτήσεων έγινε, όπως συνηθίζεται, με τη χρήση

αριθμών-δεικτών, όπου ένας αριθμός αντιστοιχεί σε κάθε ορισμένη από πριν απάντηση στις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου. Για την κωδικοποίηση των ανοιχτών ερωτήσεων αρχικά καταγράφηκαν όλες οι απαντήσεις για κάθε ανοιχτή ερώτηση, και έπειτα έγινε ανάλυση περιεχομένου στις απαντήσεις της κάθε ερώτησης, δηλαδή δημιουργήθηκαν κατηγορίες ανάλυσης των απαντήσεων για κάθε ανοιχτή ερώτηση. Έγινε προσπάθεια ώστε όλες οι απαντήσεις στις ερωτήσεις ανοικτού τύπου να ενταχθούν σε μία μόνο από τις κατηγορίες που δημιουργήσαμε. Τέλος, οι απαντήσεις της κάθε κατηγορίας, κωδικοποιήθηκαν με τη χρήση αριθμών, όπως και οι ερωτήσεις κλειστού τύπου.

Η κωδικοποίηση και η επεξεργασία των δεδομένων έγινε με τη χρήση του στατιστικού προγράμματος SPSS 16. Να επισημανθεί πως δεδομένου του μικρού μεγέθους του δείγματος της έρευνας, δεν ήταν δυνατό να πραγματοποιηθούν πιθανοί στατιστικοί έλεγχοι στις συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών.

Για να διερευνήσουμε τις πιθανές διαφορές μεταξύ των φοιτητών και των φοιτητριών των τριών Τμημάτων ως προς την κοινωνική τους προέλευση, κρίθηκε απαραίτητο να συλλέξουμε εκείνα τα δεδομένα που θα καθιστούσαν δυνατό τον προσδιορισμό της ταξικής θέσης των υποκειμένων. Η έννοια της κοινωνικής τάξης, καθώς και τα κριτήρια ταξινόμησης των ατόμων σε αυτές, αποτελούν το αντικείμενο ενός επιστημονικού διαλόγου που συνεχίζεται έως σήμερα. Στην παρούσα έρευνα για να εντάξουμε τα υποκείμενα της έρευνας σε κάποια κοινωνική τάξη εξετάσαμε το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων των φοιτητών/τριών, το επάγγελμα τους, καθώς και το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα. Έπειτα, κατά τη διαδικασία επεξεργασίας των δεδομένων, για να ταξινομήσουμε τους γονείς των υποκειμένων της έρευνας στα επίπεδα της ιεραρχικής ταξικής δομής, υιοθετήσαμε το σχήμα των έξι κοινωνικοεπαγγελματικών κατηγοριών, έτσι όπως έχουν χρησιμοποιηθεί σε προηγούμενη έρευνα.²¹⁶

Οι κοινωνικοεπαγγελματικές κατηγορίες του παραπάνω σχήματος είναι οι εξής:

I. i. Υψηλού επιπέδου στελέχη του δημόσιου ή ιδιωτικού τομέα, εργοδότες

ii. Ανώτεροι υπάλληλοι του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, αυτοαπασχολούμενοι που ασκούν ανώτερα επιστημονικά επαγγέλματα

II. Υπάλληλοι του δημόσιου ή ιδιωτικού τομέα ή αυτοαπασχολούμενοι που ασκούν χαμηλότερα επιστημονικά επαγγέλματα

²¹⁶ Σιάνου - Κύργιου, Ε. (2006) *Εκπαίδευση και Κοινωνικές...*, ό. π., σ. 101

III. i. Χαμηλότερου επιπέδου, μη χειρώνακτες υπάλληλοι του δημόσιου ή ιδιωτικού τομέα που ασκούν μη επιστημονικά επαγγέλματα

ii. Χειρώνακτες υπάλληλοι του δημόσιου ή ιδιωτικού τομέα, μικροεπαγγελματίες, αυτοαπασχολούμενοι τεχνίτες

IV. Ημι-ειδικευμένοι εργάτες

V. Ανεπίδητοι εργάτες και αγρότες

VI. Όσοι δεν εργάστηκαν ποτέ ή είναι άνεργοι

Τα δεδομένα που προέκυψαν από την επεξεργασία του υλικού των ερωτηματολογίων παρουσιάζονται σε επόμενο κεφάλαιο.

Μέρος δεύτερο

Κεφάλαιο 3 Παρουσίαση και ανάλυση των δεδομένων της έρευνας

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται παρουσίαση των στατιστικών ευρημάτων σχετικά με α) τον αριθμό των ανδρών και γυναικών που εργάζονται στις βιβλιοθήκες των Ιδρυμάτων Ανώτατης και Ανώτατης Εκπαίδευσης στην Ελλάδα, και β) την παρουσία γυναικών στις ανώτερες ιεραρχικά θέσεις, και γ) το κύρος των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας στην Ελλάδα, (βάση εισαγωγής των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας, κατά φύλο σύνθεση του φοιτητικού πληθυσμού στα συγκεκριμένα Τμήματα διαχρονικά, και φοιτητική διαρροή).

3.1 Η κατά φύλο σύνθεση των εργαζομένων στις Βιβλιοθήκες των ΑΕΙ και ΤΕΙ της χώρας

Στο πλαίσιο της έρευνας μας, και έπειτα από επανειλημμένη τηλεφωνική επικοινωνία με τους/τις υπεύθυνους στις βιβλιοθήκες των Ακαδημαϊκών Ιδρυμάτων και έρευνα στο διαδίκτυο, συγκεντρώσαμε στοιχεία για το πόσοι άνδρες και πόσες γυναίκες εργάζονται στις βιβλιοθήκες των ΑΕΙ και ΤΕΙ. Όσο αφορά την συσχέτιση τίτλου σπουδών και φύλου των εργαζομένων στις Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες μόνο 5 από τις 38 δέχτηκαν να μας δώσουν τέτοια στοιχεία, δείγμα ελάχιστο για αυτό και δεν το αναφέρουμε. Τα στοιχεία που συγκεντρώσαμε παρουσιάζονται στους πίνακες 3.1.1 και 3.1.2.

Να σημειωθεί, ότι τα στοιχεία που καταγράφονται στους πίνακες 3.1.1 και 3.1.2 για την κατά φύλο κατανομή του προσωπικού στις Βιβλιοθήκες των Ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης στη χώρα μας συλλέχθηκαν τον Φεβρουάριο του 2011, περίοδο κατά την οποία δεν απασχολούνταν σε αυτές καθόλου συμβασιούχοι ορισμένου χρόνου λόγω μη συνέχισης των προγραμμάτων χρηματοδότησης για τις βιβλιοθήκες από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Πίνακας 3.1.1 Η κατά φύλο κατανομή του προσωπικού στις Βιβλιοθήκες των ΑΕΙ της Ελλάδας

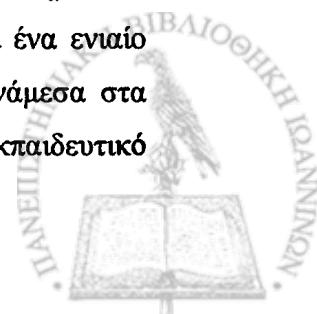
Ίδρυμα	Άνδρες		Γυναίκες		Σύνολο
	N	%	N	%	
Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών	16	22,5	55	77,5	71
Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης	13	26,5	36	73,5	49
Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων	3	15	17	85	20
Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας	1	25	3	75	4
Πανεπιστήμιο Πάτρας	8	24,2	25	75,8	33
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης	7	23,3	23	76,7	30
Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας	12	27,9	31	72,1	43
Ιόνιο Πανεπιστήμιο	3	30	7	70	10
Πανεπιστήμιο Κρήτης	7	17,5	33	82,8	40
Πανεπιστήμιο Αιγαίου	7	33,3	14	66,6	21
Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου	4	30,7	9	69,3	13
Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών	2	10,5	17	89,5	19
Πανεπιστήμιο Μακεδονίας	4	14,8	23	85,2	27
Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο Αθηνών	0	0	5	100	5
Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών	6	46,1	7	53,9	13
Πανεπιστήμιο Πειραιά	4	30,7	9	69,3	13
Πάντειο Πανεπιστήμιο	4	18,1	18	71,9	22
Πολυτεχνείο Κρήτης	2	25	6	75	8
Ανωτάτη Σχολή Καλών Τεχνών	1	10	9	90	10
Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο	7	20	28	80	35
Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο	2	16,6	10	83,3	12
Διεθνές Πανεπιστήμιο Ελλάδος	1	25	3	75	4
Πανεπιστήμιο Στερεάς Ελλάδας - Λαμία	0	0	4	100	4
Σύνολο	114	22,5	392	77,5	506

Πίνακας 3.1.2 Η κατά φύλο κατανομή του προσωπικού στις Βιβλιοθήκες των ΤΕΙ της Ελλάδας

Ίδρυμα	Άνδρες		Γυναίκες		Σύνολο N
	N	%	N	%	
ΤΕΙ Αθήνας	1	7,1	13	92,9	14
ΤΕΙ Θεσσαλονίκης	3	23	10	77	13
ΤΕΙ Ηπείρου	0	0	4	100	4
ΤΕΙ Χαλκίδας	1	25	3	75	4
ΤΕΙ Σερρών	1	20	4	80	5
ΤΕΙ Κρήτης	4	20	16	80	20
ΤΕΙ Λάρισας	3	30	7	70	10
ΤΕΙ Καλαμάτας	0	0	2	100	2
ΤΕΙ Καβάλας	2	50	2	50	4
ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας	1	16,7	5	83,3	6
ΤΕΙ Πάτρας	2	33,3	4	66,6	6
ΤΕΙ Πειραιά	1	10	9	90	10
ΤΕΙ Μεσολογγίου	2	33,3	6	66,6	8
ΤΕΙ Λαμίας	1	20	4	80	5
ΤΕΙ Ιόνιων Νήσων	0	0	1	100	1
Σύνολο	22	19,6	90	80,4	112

Όπως προκύπτει από τους παραπάνω πίνακες (3.1.1 και 3.1.2), ο αριθμός των γυναικών που εργάζονται στις Βιβλιοθήκες των Ελληνικών Ακαδημαϊκών Ιδρυμάτων είναι πάνω από τριπλάσιος από αυτό των ανδρών για τις Βιβλιοθήκες των ΑΕΙ, (77,5% γυναίκες και 22,5% άνδρες), ενώ ο αριθμός των γυναικών που εργάζονται στις Βιβλιοθήκες για τα ΤΕΙ είναι σχεδόν τετραπλάσιος από αυτό των ανδρών (80,4% γυναίκες και 19,6% άνδρες).

Στο πλαίσιο της έρευνας μας συγκεντρώσαμε δεδομένα για την εκπροσώπηση των γυναικών σε θέσεις διευθυντών και προϊσταμένων στις Ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες. Στο σημείο αυτό, αξίζει νομίζουμε να σημειωθεί ότι οι θέσεις στη διοικητική ιεραρχία των Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών καθορίζονται από το οργανόγραμμα του κάθε Ιδρύματος. Δεν υπάρχει ένα ενιαίο θεσμικό πλαίσιο που να αφορά την ισχύουσα ιεραρχία στις Βιβλιοθήκες, ούτε ανάμεσα στα Ανώτατα και Ανώτερα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα. Έτσι, κάθε Ανώτατο ή Ανώτερο Εκπαιδευτικό

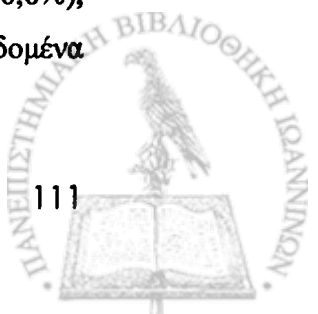
Ίδρυμα καθορίζει αν η Βιβλιοθήκη αποτελεί ξεχωριστή διεύθυνση (οπότε και προβλέπεται θέση διευθυντή/τριας), αν θα αποτελεί ξεχωριστή υπηρεσία (οπότε και προβλέπεται η θέση προϊστάμενου/ης), αν θα αποτελεί ξεχωριστή διεύθυνση χωρίς να προβλέπεται θέση διευθυντή/τριας, ή, αν δεν προβλέπεται καθόλου διευθυντή/τριας ή προϊστάμενου/ης και την Βιβλιοθήκη αναλαμβάνουν να επιβλέπουν επιτροπές που αποτελούνται από μέλη του Διδακτικού και Εκπαιδευτικού Προσωπικού. Έτσι, σε πολλά Ίδρύματα Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης προβλέπεται μόνο θέση διευθυντή/τριας (Πανεπιστήμιο Πατρών), θέση διευθυντή/τριας και θέση/εις προϊστάμενου/ης (π.χ. Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, ΤΕΙ Αθήνας), καθόλου θέση διευθυντή/τριας και θέση/εις προϊστάμενων (π. χ. Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης), καθόλου θέση διευθυντή/τριας ούτε προϊστάμενου/ης. (π.χ. Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, ΤΕΙ Δυτικής Μακεδονίας).

Η σχετική αναζήτηση στο διαδίκτυο, καθώς και οι αλληπάλληλες τηλεφωνικές επικοινωνίες με τους/τις υπευθύνους/ες των Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, μας έδειξε ότι σε σύνολο 38 Βιβλιοθηκών (23 στα ΑΕΙ και 15 στα ΤΕΙ), υπάρχουν συνολικά 17 διευθυντές/τριες και 27 προϊστάμενοι/ες. Συγκεκριμένα στα Πανεπιστήμια υπάρχουν 15 διευθυντές/τριες, και 15 προϊστάμενοι/ες, ενώ στα ΤΕΙ μόλις 2 διευθυντές/τριες και 12 προϊστάμενοι/ες. Τα δεδομένα αυτά παρουσιάζονται στον πίνακα 3.1.3.

Πίνακας 3.1.3 Αριθμός διευθυντών/τριών και προϊστάμενων ανά τύπο Ιδρύματος στις Βιβλιοθήκες των ΑΕΙ και ΤΕΙ

Τύπος Ιδρύματος	Διευθυντές/τριες	Προϊστάμενοι/ες
ΑΕΙ	15	15
ΤΕΙ	2	12
Σύνολο	17	27

Σχετικά με την κάλυψη των ανώτερων διοικητικά θέσεων των Βιβλιοθηκών των Πανεπιστημίων και ΤΕΙ της χώρας, σε αυτές υπηρετούν ως διευθυντές/τριες και προϊστάμενοι/ες 16 άνδρες (ποσοστό 36,3%), και 28 γυναίκες (ποσοστό 63,6%). Συγκεκριμένα στις Βιβλιοθήκες των Πανεπιστημίων υπηρετούν 10 άνδρες (ποσοστό 33,3%), και 20 γυναίκες (ποσοστό 66,6%), ενώ σε αυτές των ΤΕΙ, 6 άνδρες (ποσοστό 42,8%), και 8 γυναίκες (ποσοστό 57,1%). Τα δεδομένα αυτά παρουσιάζονται στον πίνακα 3.1.4.

Πίνακας 3.1.4 Η κατά φύλο κατανομή στις ανώτερες διοικητικές θέσεις ανά τύπο Ιδρύματος στις Βιβλιοθήκες των ΑΕΙ και ΤΕΙ στην Ελλάδα

Τύπος Ιδρύματος	Άνδρες διευθυντές/προϊστάμενοι		Γυναίκες διευθύντριες/προϊστάμενες	
	N	%	N	%
ΑΕΙ	10	33,3	20	66,6
ΤΕΙ	6	42,8	8	57,1
Σύνολο	16	36,3	28	63,6

Από τη σύγκριση των πινάκων 3.1.1 και 3.1.4 προκύπτει ότι οι γυναίκες εργαζόμενες στις Βιβλιοθήκες των ΑΕΙ αποτελούν το 77,5% του συνόλου των εργαζομένων, και το 66,6% των διευθυντριών και προϊσταμένων. Αντίστοιχα, από τη σύγκριση των πινάκων 3.1.2 με τον πίνακα 3.1.4 προκύπτει ότι οι γυναίκες εργαζόμενες στις Βιβλιοθήκες των ΤΕΙ αποτελούν το 80,4% του συνόλου των εργαζομένων και το 57,1% των διευθυντριών και προϊσταμένων. Έτσι, διαφαίνεται η τάση οι γυναίκες να έχουν μια καλύτερη εκπροσώπηση σε θέσεις ευθύνης και κύρους στις Βιβλιοθήκες των ΑΕΙ συγκριτικά με αυτές των ΤΕΙ. Και στις δύο περιπτώσεις όμως, η εκπροσώπηση των γυναικών στις ανώτερες ιεραρχικά θέσεις δεν είναι ανάλογη της κατά φύλο κατανομής του προσωπικού.

Σύμφωνα με τα δεδομένα που παραθέσαμε παραπάνω και αφορούν την κατά φύλο κατανομή των εργαζομένων στις ελληνικές ακαδημαϊκές Βιβλιοθήκες, καθώς και την εκπροσώπηση των γυναικών στις ανώτερες ιεραρχικά θέσεις προκύπτει ότι η εργασία στις Βιβλιοθήκες των ΑΕΙ και ΤΕΙ της χώρας φέρει έντονα έμφυλο χαρακτήρα, και ότι ενώ οι γυναίκες απασχολούνται σε μεγαλύτερο ποσοστό από τους άνδρες σε ανώτερες ιεραρχικά θέσεις, το ποσοστό αυτό δεν είναι ανάλογο της αριθμητικής τους υπεροχής.

3.2 Το κύρος των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας στην Ελλάδα

Στο πλαίσιο της μελέτης μας, μάς ενδιέφερε να αναζητήσουμε και να συλλέξουμε στοιχεία δηλωτικά του κύρους και της αξιολόγησης των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας, τόσο από τους/τις υποψήφιους/ες για την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, όσο και από την κοινωνία ευρύτερα. Όπως δείχνουν τα στοιχεία που παραθέτουμε παρακάτω τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας στην Ελλάδα έχουν όλα τα χαρακτηριστικά που είναι ενδεικτικά του χαμηλού κύρους και της χαμηλής

αξιολόγησης ενός Τμήματος. Οι δείκτες που κατά την άποψή μας, αναδεικνύουν το γεγονός αυτό είναι: α) η χαμηλή ζήτησή του β) η αριθμητική κυριαρχία των φοιτητριών, γ) η διαρροή των φοιτητών /τριών και δ) η χαμηλή κοινωνικοοικονομική προέλευση του φοιτητικού πληθυσμού.

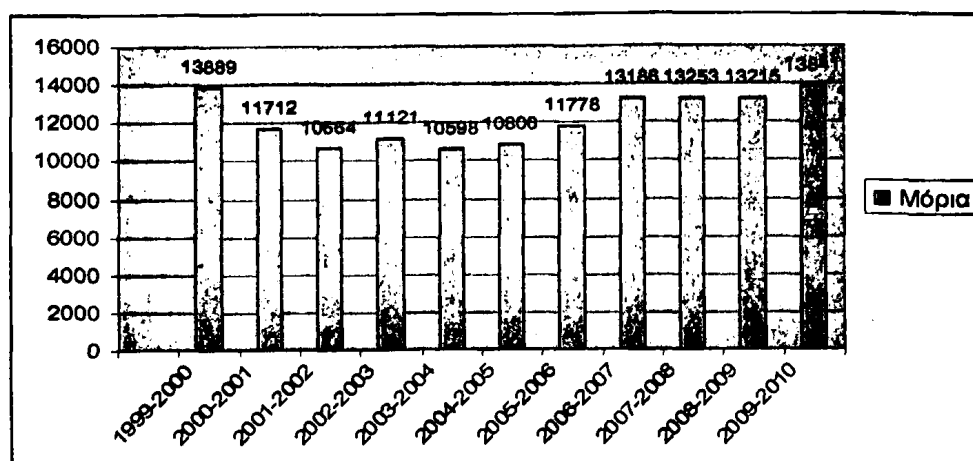
α) Η χαμηλή ζήτηση των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας

Για να διαπιστώσουμε τη ζήτηση των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας, αναζητήσαμε στοιχεία σχετικά με τα μόρια και τη βάση εισαγωγής των Τμημάτων αυτών από την ιστοσελίδα του ΥΠΕΠΘ. Αναζητήσαμε, μάλιστα, και παραθέτουμε αντίστοιχα δεδομένα για τρία άλλα Τμήματα των ΤΕΙ, (δύο που υπάγονται στη Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, όπως και τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας, και ένα που υπάγεται στη Σχολή Τεχνολογικών Εφαρμογών), για να έχουμε κάποια σύγκριση. Στους πίνακες που ακολουθούν, παρουσιάζονται οι απόλυτοι αριθμοί μορίων και οι κατώτατες βαθμολογίες εισαγωγής στα τρία Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας, για την τελευταία δεκαετία (2000-2010) όπως αναφέρονται στην επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων. Η επιλογή της τελευταίας δεκαετίας έγινε με κριτήριο την παράθεση των πιο πρόσφατων στοιχείων.

Πίνακας 3.2.1 Τα μόρια και η βαθμολογία εισαγωγής στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Αθήνας

Ακαδημαϊκό έτος	Μόρια	Βαθμολογία
1999-2000	13889	13,9
2000-2001	11712	11,91
2001-2002	10664	10,76
2002-2003	11121	11,44
2003-2004	10598	10,89
2004-2005	10806	11,3
2005-2006	11778	11,92
2006-2007	13186	13
2007-2008	13253	13,2
2008-2009	13215	13,25
2009-2010	13841	13,6

Γράφημα βάσης εισαγωγής Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης ΤΕΙ Αθήνας

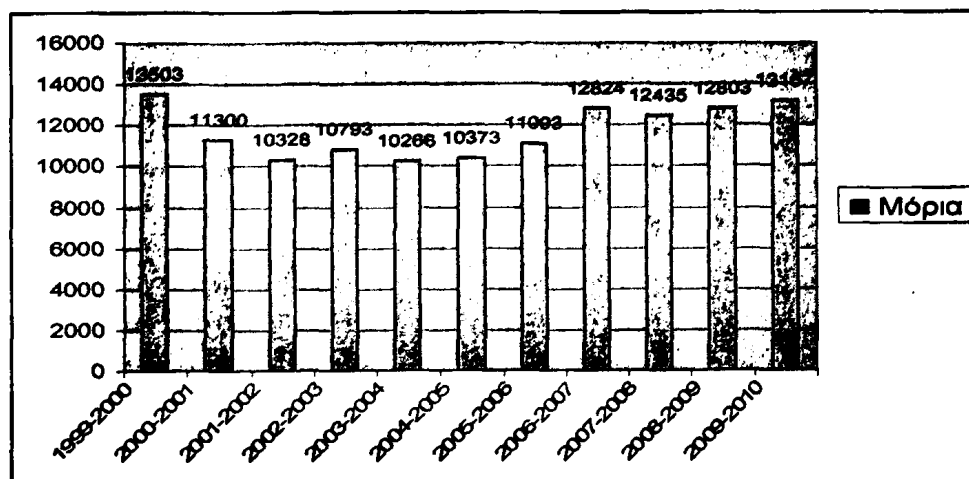
Στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Αθήνας ο/η πρώτος/η εισαχθείς/σα για το ακαδημαϊκό έτος 2008-2009 είχε 16.839 μόρια και βαθμολογία 16,53, και για το έτος 2009-2010 είχε 16.685 μόρια και βαθμολογία 16,57.

Πίνακας 3.2.2 Τα μόρια και βαθμολογία στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης

Ακαδημαϊκό έτος	Μόρια	Βαθμολογία
1999-2000	13503	13,55
2000-2001	11300	11,74
2001-2002	10328	10,61
2002-2003	10793	10,89
2003-2004	10266	10,42
2004-2005	10373	10,91
2005-2006	11093	11,6
2006-2007	12824	12
2007-2008	12435	12,83
2008-2009	12803	13,08
2009-2010	13157	13,83

Γράφημα βάσης εισαγωγής Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας και Συστημάτων Πληροφόρησης ΤΕΙ Θεσσαλονίκης

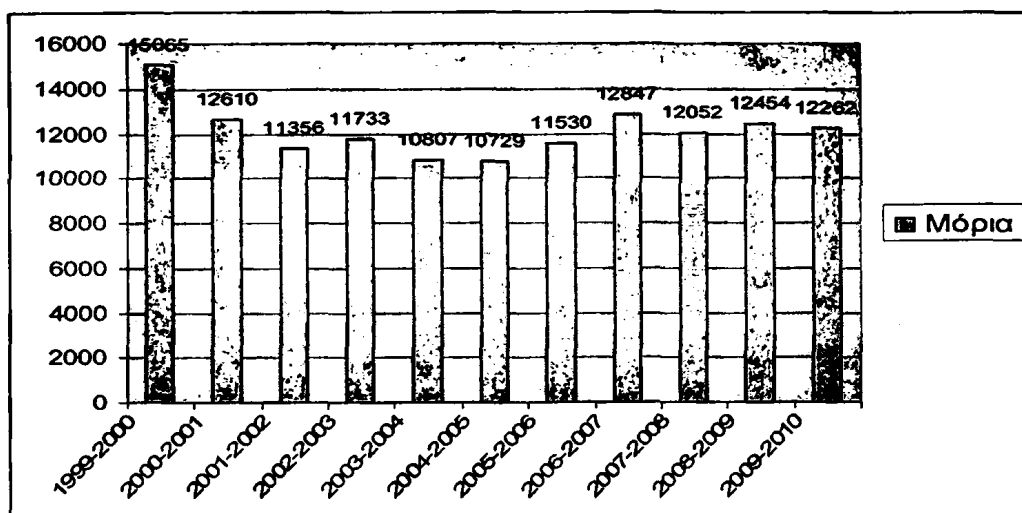

Στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης ο/η πρώτος/η εισαχθείς/σα για το ακαδημαϊκό έτος 2008-2009 είχε 14.259 μόρια και βαθμολογία 14,17. και για το έτος 2009-2010 είχε 15.701 μόρια και βαθμολογία 15,65.

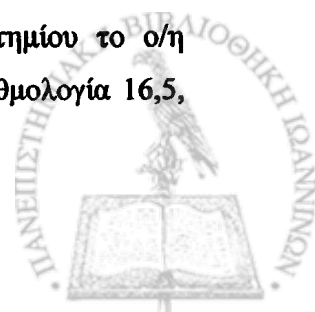
Πίνακας 3.2.3 Τα μόρια και η βαθμολογία στο Τμήμα Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου

Ακαδημαϊκό έτος	Μόρια	Βαθμολογία
1999-2000	15065	15,58
2000-2001	12610	11,98
2001-2002	11356	11,52
2002-2003	11733	11,81
2003-2004	10807	10,36
2004-2005	10729	10,91
2005-2006	11530	11,69
2006-2007	12847	13,12
2007-2008	12052	11,95
2008-2009	12454	12,92
2009-2010	12262	12,68

Γράφημα βάσης εισαγωγής Τμήματος Αρχειονομίας και Βιβλιοθηκονομίας Ιονίου Πανεπιστημίου

Στο Τμήμα Αρχειονομίας και Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου το ο/η πρώτος/η εισαχθείς/σα για ακαδημαϊκό έτος 2008-2009 είχε 16.521 μόρια και βαθμολογία 16,5, και για το έτος 2009-2010 είχε 15.423 μόρια και βαθμολογία 15,45.

Από την μελέτη των πινάκων 3.2.1, 3.2.2 και 3.2.3 και των γραφημάτων που διαμορφώνουν προκύπτει ότι: α) η βάση εισαγωγής στα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας είναι ιδιαίτερα χαμηλή, γεγονός που σηματοδοτεί ότι και το επίπεδο ζήτησης των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας είναι χαμηλό, β) δεν σημειώνεται σημαντική διαφοροποίηση ως προς τη βάση εισαγωγής μεταξύ των δύο Τμημάτων που ανήκουν στα ΤΕΙ και του πανεπιστημιακού Τμήματος του Ιόνιου Πανεπιστημίου και γ), δεν σημειώνεται διαφοροποίηση, ως προς το συγκεκριμένο θέμα ανάμεσα στα ΤΕΙ που λειτουργούν στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Ακόμα και η βαθμολογία του/της πρώτου/της που εισήχθησαν δεν φαίνεται να διαφοροποιείται μεταξύ των τριών Τμημάτων (των δύο ΤΕΙ και του ΑΕΙ). Ουσιαστικά, δεν υπάρχει διαφορά στις κατώτατες βαθμολογίες (που διαμορφώνουν την βάση εισαγωγής) που απαιτούνται για την εισαγωγή στα τρία Τμήματα. Ένα άλλο στοιχείο που μπορεί να αναδείξει την χαμηλή ζήτηση των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας είναι η σύγκριση με τρία άλλα Τμήματα των ΤΕΙ. Επιλέξαμε το Τμήμα Εμπορίας και Διαφήμισης και το Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων γιατί είναι τα μόνα κοινά Τμήματα που υπάρχουν στο ΤΕΙ Αθηνών και στο ΤΕΙ Θεσσαλονίκης και ανήκουν, όπως και τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας, στη Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, και το Τμήμα Πληροφορικής που υπάρχει και στο ΤΕΙ Αθήνας και στο ΤΕΙ Θεσσαλονίκης, και ανήκει στη Σχολή Τεχνολογικών Εφαρμογών. Παρουσιάζουμε συγκριτικά την βάση εισαγωγής στα τέσσερα Τμήματα για τα ακαδημαϊκά έτη 2006-2007 έως 2009-2010.

Πίνακας 3.2.4α Σύγκριση βάσεων εισαγωγής του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας του ΤΕΙ Αθήνας με δύο άλλα Τμήματα της Σχολής Διοίκησης και Οικονομίας

Ακαδημαϊκό έτος	Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων, ΤΕΙ Αθήνας	Τμήμα Εμπορίας και Διαφήμισης, ΤΕΙ Αθήνας	Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων, ΤΕΙ Αθήνας
Βάση εισαγωγής 2006-2007	13186	15390	14404
Βάση εισαγωγής 2007-2008	13253	14799	13346
Βάση εισαγωγής 2008-2009	13215	14444	13244
Βάση εισαγωγής 2009-2010	13841	14598	13894

Πίνακας 3.2.4β Σύγκριση βάσεων εισαγωγής του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης με δύο άλλα Τμήματα της Σχολής Διοίκησης και Οικονομίας

Ακαδημαϊκό έτος	Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων, ΤΕΙ Θεσσαλονίκης	Τμήμα Εμπορίας και Διαφήμισης, ΤΕΙ Θεσσαλονίκης	Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων, ΤΕΙ Θεσσαλονίκης
Βάση εισαγωγής 2006-2007	12824	14767	10575
Βάση εισαγωγής 2007-2008	12435	13756	10981
Βάση εισαγωγής 2008-2009	12803	13689	10395
Βάση εισαγωγής 2009-2010	13157	13938	9666

Από τη μελέτη του πίνακα 3.2.4α διαπιστώνουμε ότι το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας του ΤΕΙ Αθηνών έχει σημαντικά χαμηλότερη βάση εισαγωγής από το Τμήμα Εμπορίας και Διαφήμισης του ίδιου Ιδρύματος, ενώ η βάση εισαγωγής του είναι οριακά μικρότερη από το Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων.

Όσο αφορά το ΤΕΙ Θεσσαλονίκης (βλέπε πίνακα 3.2.4β), διαπιστώνουμε ότι ενώ το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας έχει σημαντικά χαμηλότερη βάση από το Τμήμα Εμπορίας και Διαφήμισης, έχει σημαντικά υψηλότερη βάση από το Τμήμα Τουριστικών Επιχειρήσεων. Γενικότερα μπορούμε να συμπεράνουμε ότι τα Τμήματα των ΤΕΙ που ανήκουν στη Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας έχουν χαμηλές βάσεις εισαγωγής, άρα και μικρή ζήτηση.

Όπως ήδη έχει αναφερθεί, στις περισσότερες των περιπτώσεων, τα ΤΕΙ αποτελούν μία εναλλακτική, αλλά υποβαθμισμένη διέξοδος για όσους/ες επιθυμούσαν να σπουδάσουν σε Σχολές της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης αλλά δεν κατάφεραν να εισαχθούν σε Πανεπιστημιακό Ίδρυμα. Οι διαφορές στη βάση εισαγωγής στα Τμήματα των ΤΕΙ, αναδεικνύουν ότι κάποια Τμήματα έχουν χαμηλότερη ζήτηση από κάποια άλλα. Στους πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζουμε συγκριτικά την βάση εισαγωγής, για τα ακαδημαϊκά έτη 2006-2007 έως 2009-2010, των δυο Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας που ανήκουν στα ΤΕΙ, με το Τμήμα Πληροφορικής που υπάρχει και στο ΤΕΙ Αθήνας και στο ΤΕΙ Θεσσαλονίκης, και ανήκει στη Σχολή Τεχνολογικών Εφαρμογών.

Πίνακας 3.2.4γ Σύγκριση βάσεων εισαγωγής του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας με το Τμήμα Πληροφορικής του ΤΕΙ Αθήνας

Ακαδημαϊκό έτος	Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων, ΤΕΙ Αθήνας	Τμήμα Πληροφορικής, Σχολή Τεχνολογικών Εφαρμογών, ΤΕΙ Αθήνας
Βάση εισαγωγής 2006-2007	13186	15225
Βάση εισαγωγής 2007-2008	13253	14528
Βάση εισαγωγής 2008-2009	13215	14637
Βάση εισαγωγής 2009-2010	13841	15135

Πίνακας 3.2.4δ Σύγκριση βάσεων εισαγωγής του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας με το Τμήμα Πληροφορικής του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης

Ακαδημαϊκό έτος	Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων, ΤΕΙ Θεσσαλονίκης	Τμήμα Πληροφορικής, Σχολή Τεχνολογικών Εφαρμογών, ΤΕΙ Θεσσαλονίκης
Βάση εισαγωγής 2006-2007	12824	14963
Βάση εισαγωγής 2007-2008	12435	13887
Βάση εισαγωγής 2008-2009	12803	13949
Βάση εισαγωγής 2009-2010	13157	14551

Όπως δείχνουν οι πίνακες 3.2.4γ και 3.2.4δ τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας, τόσο στο ΤΕΙ Αθήνας, όσο και στο ΤΕΙ Θεσσαλονίκης, έχουν σημαντικά χαμηλότερη βάση εισαγωγής από τα Τμήματα Πληροφορικής που ανήκουν στα ίδια Εκπαιδευτικά Ιδρύματα.

β) Η αριθμητική κυριαρχία των φοιτητριών

Όπως έχει ήδη αναφερθεί ένας από τους βασικούς στόχους στα πλαίσια της ερευνάς μας είναι να μελετήσουμε την κατά φύλο σύνθεση του φοιτητικού πληθυσμού των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας που λειτουργούν στην Ελλάδα σήμερα. Έχοντας μια εμπειρία από τα φοιτητικά μου χρόνια, (Τ.Ε.Ι. Αθήνας, Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας, Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων, 1992-1996), καθώς και από τον χώρο εργασίας μου (από τον Ιούνιο του 1997 εργάζομαι στην Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων) υπέθεσα, ότι ο αριθμός των φοιτητριών στα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας είναι πολύ μεγαλύτερος από τον αριθμό των φοιτητών. Από την επεξεργασία των στοιχείων διαπιστώθηκε η αριθμητική κυριαρχία των φοιτητριών που έχουν φοιτήσει διαχρονικά και φοιτούν στα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας στην Ελλάδα.

Στους πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζονται τα σχετικά δεδομένα όπως μας διατέθηκαν από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος. Τα στοιχεία παρουσιάζονται ανά έτος, (με εξαίρεση τα ακαδημαϊκά έτη 1986-1987, 1987-1988, 1989-1990 και 1990-1991 για τα οποία δεν υπάρχουν καθόλου διαθέσιμα στοιχεία στην Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος) και αναφέρονται στο σύνολο των φοιτητών/τριών που ήταν/είναι εγγεγραμμένοι/ες στα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας από τη χρονιά ίδρυσης τους, μέχρι το ακαδημαϊκό έτος 2008-2009.

Πίνακας 3.2.5 Η κατά φύλο σύνθεση του φοιτητικού πληθυσμού του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Αθήνας

Ακαδημαϊκό Έτος	Σύνολο	Άνδρες	%	Γυναίκες	%
1977-1978	87	51	58,7%	36	41,3%
1978-1979	159	86	54,1%	73	45,9%
1979-1980	255	141	55,3%	114	44,7%
1980-1981	291	131	45,1%	160	54,9%
1981-1982	360	128	35,5%	232	64,4%
1982-1983	340	83	24,5%	257	75,5%
1983-1984	297	50	16,9%	247	83,1%
1984-1985	262	60	33%	202	77%
1985-1986*	322	104	32,3%	218	67,7%
1988-1989	425	207	25,2%	218	74,8%
1991-1992	401	125	26,7%	276	73,3%
1992-1993	312	95	30,5%	217	69,5%
1993-1994	364	98	27%	266	73%
1994-1995**	413	109	26,3%	304	73,7%
1995-1996	339	74	21,9%	265	78,1%
1996-1997	338	90	22,7%	248	77,3%
1997-1998	246	65	26,5%	181	73,5%
1998-1999	667	182	33%	485	77%
1999-2000	519	155	29,9%	364	70,1%
2000-2001	566	188	33,3%	378	66,7%
2001-2002	627	152	24,3%	475	75,7%
2002-2003	691	164	23,8%	527	76,2%
2003-2004	909	210	23,2%	699	76,8%
2004-2005	755	168	22,2%	587	77,3%
2005-2006	730	154	21%	576	79%
2006-2007	624	124	19,8%	500	80,2%
2007-2008	523	110	20,1%	413	78,9%
2008-2009	466	86	18,5%	380	81,5%
Σύνολο	12288	3390	29,43%	8898	70,57%

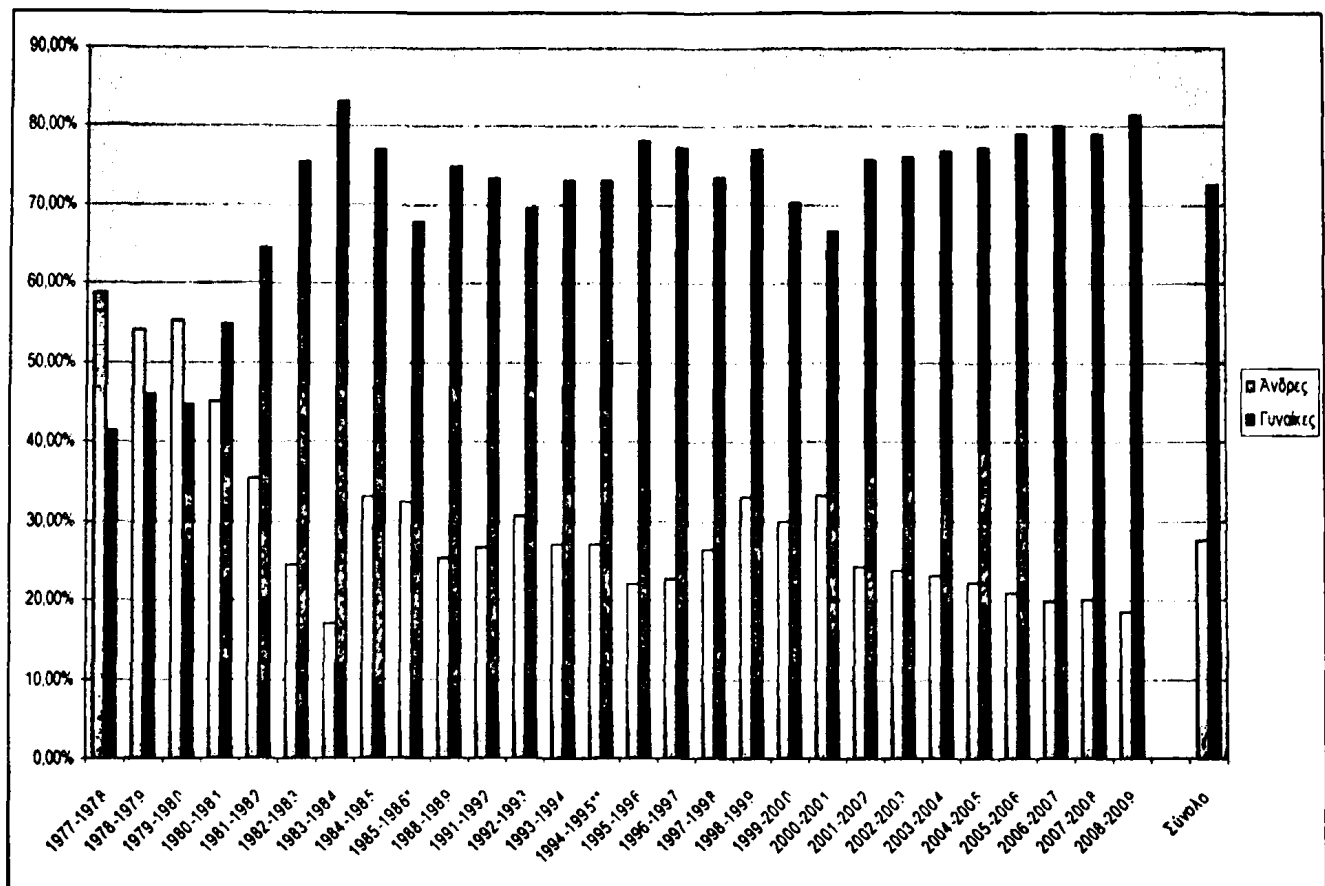
*Για τα ακαδημαϊκά έτη 1986-1987, 1987-1988, 1989-1990 και 1990-1991 δεν υπάρχουν καθόλου στοιχεία στην Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος

** Το ακαδημαϊκό έτος 1994-1995 προστέθηκε ένα επιπλέον εξάμηνο σπουδών

Γράφημα πίνακα 3.2.5

Ποσοστιαία αναλογία γυναικών και ανδρών που έχουν φοιτήσει στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Αθήνας, κατά έτος

Η μελέτη του πίνακα 3.2.5 και του γραφήματος που διαμορφώνει, μας οδηγεί στη διαπίστωση ότι στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Αθήνας οι φοιτήτριες υπερτερούν σημαντικά σε σχέση με τους φοιτητές. Στο συγκεκριμένο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας, μόνο τα τρία πρώτα χρόνια λειτουργίας του, δηλαδή από το 1977 έως το 1980, οι φοιτητές ήταν περισσότεροι από τις φοιτήτριες. Από το 1981 και εξής ο αριθμός των φοιτητριών που φοίτησαν στο Τμήμα παρουσιάζει διαχρονικά αυξητική τάση, και έτσι το τελευταίο ακαδημαϊκό έτος για το οποίο διαθέτουμε δεδομένα παρατηρούμε ότι το ποσοστό των φοιτητριών ανέρχεται στο 81,5%, ενώ των φοιτητών περιορίζεται στο 18,5%. Συνολικά, στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Αθήνας έχουν φοιτήσει ή φοιτούν 8.898 φοιτήτριες, ποσοστό 70,57% και 3.390 φοιτητές, ποσοστό 29,43%.

Πίνακας 3.2.6 Η κατά φύλο σύνθεση του φοιτητικού πληθυσμού του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης

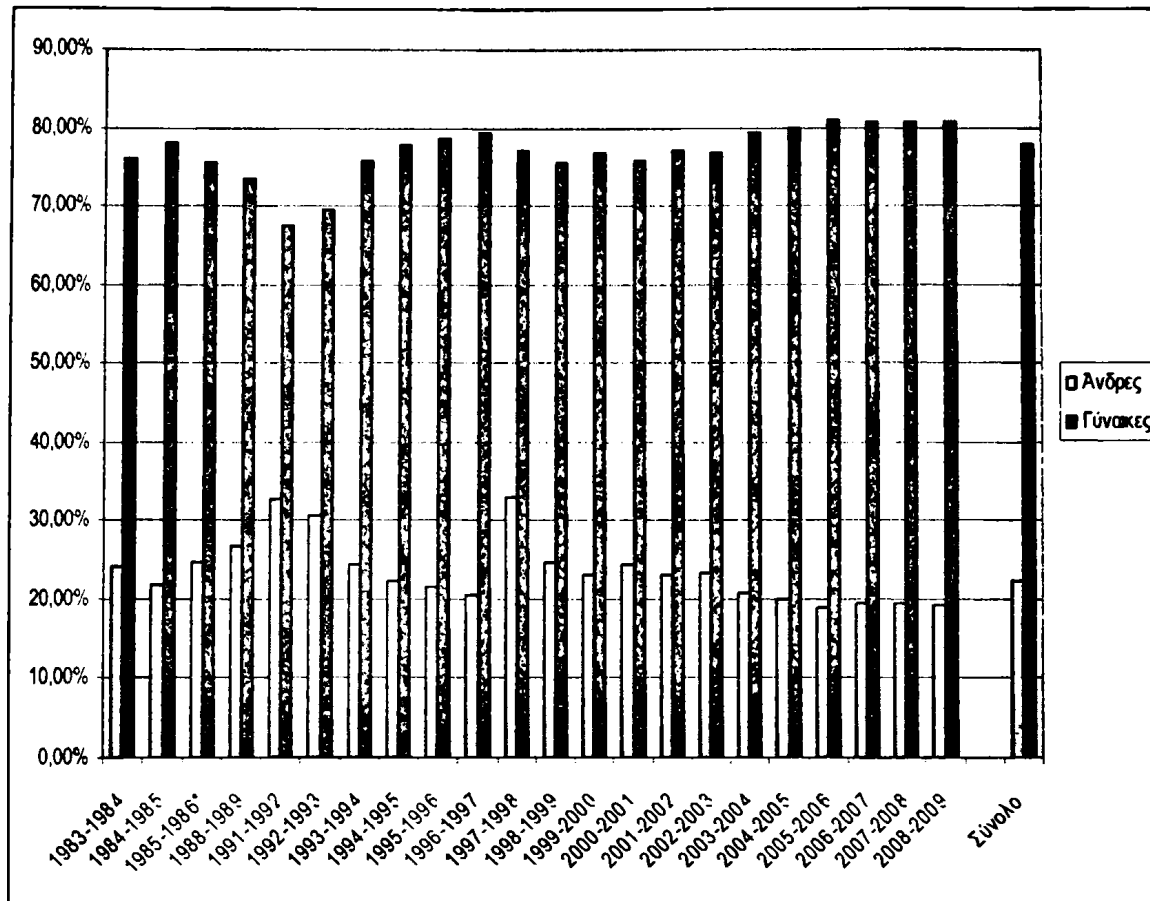
Ακαδημαϊκό Έτος	Σύνολο	Άνδρες	%	Γυναίκες	%
1983-1984	204	49	24,1%	155	75,9%
1984-1985	275	60	21,9%	215	78,1%
1985-1986*	366	90	24,6%	276	75,4%
1988-1989	461	123	26,7%	338	73,3%
1991-1992	369	102	32,6%	267	67,4%
1992-1993	400	104	30,5%	296	69,5%
1993-1994	474	116	24,3%	359	75,7%
1994-1995**	292	65	22,3%	227	77,7%
1995-1996	256	55	21,5%	201	78,5%
1996-1997	292	60	20,6%	232	79,4%
1997-1998	528	121	33%	407	77%
1998-1999	383	94	24,6%	289	75,4%
1999-2000	429	99	23,1%	330	76,9%
2000-2001	544	127	24,3%	417	75,7%
2001-2002	631	145	23%	485	77%
2002-2003	657	153	23,3%	504	76,7%
2003-2004	655	135	20,7%	520	79,3%
2004-2005	679	137	20,1%	542	79,9%
2005-2006	677	129	19%	548	81%
2006-2007	662	129	19,4%	533	80,6%
2007-2008	587	114	19,4%	473	80,6%
2008-2009	466	90	19,3%	376	80,7%
Σύνολο	10287	2297	23,16%	7990	76,84%

*Για τα ακαδημαϊκά έτη 1986-1987, 1987-1988, 1989-1990 και 1990-1991 δεν υπάρχουν καθόλου στοιχεία στην Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος

** Το ακαδημαϊκό έτος 1994-1995 προστέθηκε ένα επιπλέον εξάμηνο σπουδών

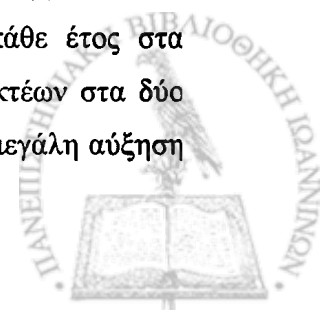
Γράφημα πίνακα 3.2.6

Ποσοστιαία αναλογία γυναικών και ανδρών που έχουν φοιτήσει στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης, κατά έτος

Παρόμοια είναι η κατάσταση και στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων στο ΤΕΙ Θεσσαλονίκης, αν και στο συγκεκριμένο Τμήμα το συνολικό ποσοστό (μέσος όρος όλων των ετών) των φοιτητριών που έχουν παρακολουθήσει ή παρακολουθούν το Τμήμα είναι μεγαλύτερο από το αντίστοιχο Τμήμα του ΤΕΙ Αθήνας. Στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης έχουν φοιτήσει ή φοιτούν 7.990 φοιτήτριες, ποσοστό 76,84% και 2.297 φοιτητές, ποσοστό 23,16%.

Όπως προκύπτει από τους πίνακες 3.2.5 και 3.2.6 ο συνολικός αριθμός των φοιτητών και φοιτητριών που φοίτησαν και φοιτούν στα δυο Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας που ανήκουν στα ΤΕΙ, παρουσιάζει συνεχώς αυξητική τάση, ιδιαίτερα από το τέλος της δεκαετίας του 1990 και μετά. Στο πλαίσιο της έρευνάς μας ενδιαφερθήκαμε να εξετάσουμε τους λόγους που αυτό συμβαίνει, και αναζητήσαμε δεδομένα για τον αριθμό των φοιτητών/τριών που εισάγονται κάθε έτος στα συγκεκριμένα Τμήματα. Σύμφωνα με στοιχεία του ΥΠΕΠΘ, ο αριθμός των εισακτέων στα δύο Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας των ΤΕΙ δεν αυξήθηκε τόσο, ώστε να δικαιολογεί τη μεγάλη αύξηση

του συνολικού φοιτητικού πληθυσμού για τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Για λόγους καλύτερης μελέτης, συγκεντρώσαμε στον πίνακα που ακολουθεί τα δεδομένα για το συνολικό αριθμό των φοιτητών, και τον αριθμό των εισακτέων, για τα δέκα πιο πρόσφατα έτη.

Πίνακας 3.2.7 Σύνολο φοιτητικού πληθυσμού, και σύνολο εισακτέων στο Α' έτος, στα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Αθήνας και Θεσσαλονίκης

Ακαδημαϊκό Έτος	Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων, ΤΕΙ Αθήνας		Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων, ΤΕΙ Θεσσαλονίκης	
	Σύνολο	Εισακτέοι στο Α' έτος	Σύνολο	Εισακτέοι στο Α' έτος
1998-1999	667	137	383	24
1999-2000	519	120	429	64
2000-2001	566	118	544	92
2001-2002	627	100	631	94
2002-2003	691	89	657	95
2003-2004	909	190	655	80
2004-2005	755	172	679	180
2005-2006	730	138	677	207
2006-2007	624	100	662	141
2007-2008	523	81	587	93
2008-2009	466	89	466	94

Από τα δεδομένα των πινάκων 3.2.7 προκύπτει το συμπέρασμα, ότι η αύξηση του φοιτητικού πληθυσμού στα δύο Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας των ΤΕΙ, δεν οφείλεται μόνο στον αριθμό των φοιτητών/τριών που εισάγονται στο Α' έτος, αλλά κυρίως, όπως θα δούμε παρακάτω στην αύξηση των φοιτητών/τριών που δεν ολοκλήρωσαν τις σπουδές τους στα προβλεπόμενα χρονικά περιθώρια.

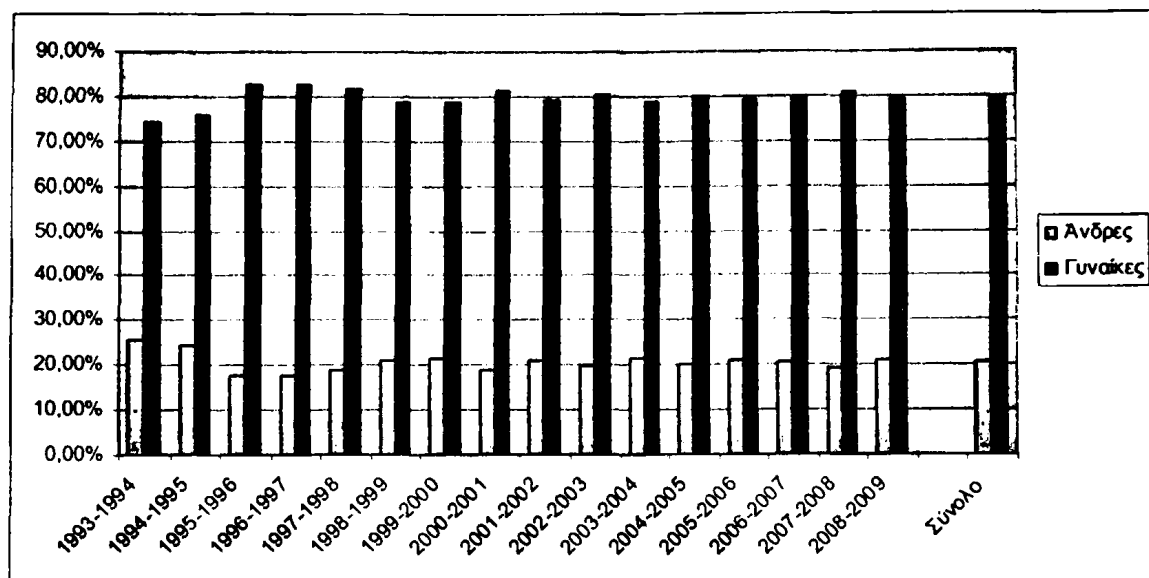
Πίνακας 3.2.8 Η κατά φύλο σύνθεση του φοιτητικού πληθυσμού του Τμήματος Αρχιαιονομίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιόνιου Πανεπιστημίου

Ακαδημαϊκό Έτος	Σύνολο	Άνδρες	%	Γυναίκες	%
1993-1994	39	10	25,7%	29	74,3%
1994-1995	78	19	24,4%	59	75,6%
1995-1996	132	23	17,5%	109	82,5%
1996-1997	181	32	17,7%	149	82,3%
1997-1998	201	37	18,8%	164	81,5%
1998-1999	217	46	21,1%	171	78,8%
1999-2000	196	42	21,5%	154	78,5%
2000-2001	262	49	18,8%	213	81,2%
2001-2002	254	53	20,9%	201	79,1%
2002-2003	277	54	19,5%	223	80,5%
2003-2004	317	67	21,2%	250	78,8%
2004-2005	307	62	20,1%	245	79,9%
2005-2006	296	62	20,9%	234	79,1%
2006-2007	294	60	20,4%	234	79,6%
2007-2008	296	57	19,2%	239	80,8%
2008-2009	333	70	21%	263	79%
Σύνολο	3680	743	20,53%	2937	79,47%

Γράφημα πίνακα 3.2.8

Ποσοστιαία αναλογία γυναικών και ανδρών που έχουν φοιτήσει στο Τμήμα Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου, κατά έτος

Στο Τμήμα Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου, το συνολικό ποσοστό (μέσος όρος όλων των ετών) των γυναικών που έχουν φοιτήσει ή φοιτούν στο Τμήμα για τα έτη 1993-2009 ανέρχεται στο 79,47%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των φοιτητών περιορίζεται στο 20,53%. Η σύγκριση των απόλυτων αριθμών και ποσοστών σχετικά με την κατά φύλο σύνθεση του φοιτητικού πληθυσμού δείχνει ότι η υπεραντιπροσώπηση γυναικών στα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας δεν επηρεάζεται από το αν το Τμήμα ανήκει σε ΑΕΙ ή ΤΕΙ.

γ) η διαρροή των φοιτητών /τριών

Στο πλαίσιο της έρευνάς μας, και προκειμένου να έχουμε μια σαφέστερη εικόνα για την πορεία φοίτησης στα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας, αναζητήσαμε στοιχεία σχετικά με τον αριθμό των πτυχιούχων. Από την έρευνα μας δεν στάθηκε δυνατό να συγκεντρώσουμε στοιχεία για το πόσοι από τους φοιτητές/τριες που εισήχθησαν στα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας ολοκλήρωσαν τις σπουδές τους. Τέτοια στοιχεία, για σύνολο εγγεγραμμένων και πτυχιούχων κατά φύλο, η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος δεν διαθέτει για τα συγκεκριμένα Τμήματα, παρά μόνο για ελάχιστα έτη. Παρουσιάζουμε τους απόλυτους αριθμούς και το ποσοστό των φοιτητών και φοιτητριών που δεν ολοκλήρωσαν τις σπουδές τους μέσα στα προβλεπόμενα χρονικά όρια για τα έτη που διαθέτουμε στοιχεία, πιστεύοντας ότι είναι δηλωτικά της φοιτητικής διαρροής και αποτελούν ένα έμμεσο δείκτη του χαμηλού κύρους των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας.

Πίνακας 3.2.9 Η κατά φύλο κατανομή του φοιτητικού πληθυσμού του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Αθήνας που δεν ολοκλήρωσαν τις σπουδές τους στα προβλεπόμενα χρονικά περιθώρια

Ακαδημαϊκό Έτος	Σύνολο	Ανδρες	%	Γυναίκες	%
1991-1992	44	7	16%	37	84%
1993-1994	84	39	46,5%	45	53,5%
1994-1995	84	39	46,5%	45	53,5%
1995-1996	142	61	43%	81	57%
1998-1999	60	25	41,7%	35	58,3%
1999-2000	206	72	35%	134	65%
2000-2001	221	80	36,2%	141	63,8%
2001-2002	156	33	21,2%	123	78,8%
2002-2003	308	108	35,1%	200	64,9%
2003-2004	416	124	29,9%	292	70,1%
2004-2005	465	138	29,7%	327	70,3%
2005-2006	365	111	30,4%	254	69,6%
2006-2007	313	104	33,3%	209	66,7%
2007-2008	400	105	26,3%	295	73,7%
2008-2009	349	107	30,7%	242	69,3%

Πίνακας 3.2.10 Η κατά φύλο κατανομή του φοιτητικού πληθυσμού του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης που δεν ολοκλήρωσαν τις σπουδές τους στα προβλεπόμενα χρονικά περιθώρια

Ακαδημαϊκό Έτος	Σύνολο	Άνδρες	%	Γυναίκες	%
1991-1992	71	12	16,9%	59	83,1%
1993-1994	200	25	12,5%	175	87,5%
1994-1995	203	65	32,1%	138	67,9%
1995-1996	231	31	13,5%	200	86,5%
1998-1999	116	29	25%	87	75%
1999-2000	93	27	29,1%	66	70,9%
2000-2001	127	33	26%	94	74%
2001-2002	151	45	29,9%	106	70,1%
2002-2003	177	51	28,9%	126	71,1%
2003-2004	296	86	29,1%	210	70,9%
2004-2005	298	87	29,2%	211	70,8%
2005-2006	251	85	33,9%	166	66,1%
2006-2007	315	99	31,5%	216	68,5%
2007-2008	477	141	29,6%	336	70,4%
2008-2009	382	101	26,5%	281	73,5%

Πίνακας 3.2.11 Η κατά φύλο κατανομή του φοιτητικού πληθυσμού του Τμήματος Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου που δεν ολοκλήρωσαν τις σπουδές τους στα προβλεπόμενα χρονικά περιθώρια

Ακαδημαϊκό Έτος	Σύνολο	Άνδρες	%	Γυναίκες	%
1998-1999	36	9	25%	27	75%
1999-2000	25	7	28%	18	72%
2000-2001	40	18	45%	22	55%
2001-2002	21	12	57,2%	9	42,8%
2002-2003	40	13	32,5%	27	67,5%
2003-2004	52	22	42,4%	30	57,6%
2004-2005	124	31	25%	93	75%
2005-2006	128	36	28,2%	92	71,8%
2006-2007	137	39	28,5%	98	71,5%
2007-2008	148	44	29,8%	104	70,2%
2008-2009	174	46	26,5%	128	73,5%

Από την εξέταση των πινάκων 3.2.9, 3.2.10 και 3.2.11 μπορούμε να συμπεράνουμε ότι ο αριθμός των φοιτητών/τριών που δεν ολοκλήρωσαν τις σπουδές τους μέσα στα προβλεπόμενα χρονικά περιθώρια είναι υψηλός, και έχει αυξητική τάση, ένδειξη ότι η ολοκλήρωση των σπουδών στα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας δεν εγγυάται καλές επαγγελματικές προοπτικές, με αποτέλεσμα οι φοιτητές και οι φοιτήτριες να απαξιώνουν τη λήψη πτυχίου και να μη την επιδιώκουν. Οπωσδήποτε, ο αριθμός των φοιτητριών, δεδομένης της αριθμητικής κυριαρχίας τους στα συγκεκριμένα Τμήματα, είναι πολύ μεγαλύτερος του αντίστοιχου αριθμού των φοιτητών.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που αναφερθήκαν ως εδώ: α) χαμηλή βαθμολογία πρόσβασης των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας β) αριθμητική κυριαρχία των φοιτητριών έναντι των φοιτητών που φοίτησαν και φοιτούν στα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας διαχρονικά (έτη 1977-2010) και γ) υψηλό ποσοστό φοιτητών και φοιτητριών που δεν ολοκλήρωσαν τις σπουδές τους στα προβλεπόμενα χρονικά περιθώρια, αναδεικνύονται και τα τρία χαρακτηριστικά για τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας τα οποία είναι δηλωτικά του χαμηλού κύρους. Όσο αφορά την κοινωνικοοικονομική προέλευση του φοιτητικού πληθυσμού τα στοιχεία, που προέκυψαν από τη χρήση του ερωτηματολογίου θα παρατεθούν σε επόμενο κεφάλαιο.

5

Κεφάλαιο 4 Παρουσίαση και Ανάλυση Δεδομένων των Ερωτηματολογίων

Στην προηγούμενη ενότητα της μελέτης μας αναφερθήκαμε διεξοδικά στο ερευνητικό υλικό που αποσκοπούσαμε να συλλέξουμε μέσω των ερωτηματολογίων, καθώς και στον πληθυσμό και το δείγμα της έρευνας. Παρακάτω παρουσιάζονται και αναλύονται τα δεδομένα τα οποία προέκυψαν από την επεξεργασία του ερευνητικού υλικού που συλλέχθηκε μέσω των ερωτηματολογίων. Το δείγμα της έρευνας ήταν 184 άτομα που φοιτούσαν στο δεύτερο έτος των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας κατά το ακαδημαϊκό έτος 2008-2009, και είχαν εισαχθεί στην Ανώτατη Εκπαίδευση μέσω Πανελλαδικών εξετάσεων. Πιο συγκεκριμένα, από αυτούς 45 ήταν φοιτητές, ποσοστό 24,5%, και 139 φοιτήτριες, ποσοστό 75,5%. Αναλυτικότερα η σύνθεση του δείγματος της έρευνας παρουσιάζεται στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 4.1 Η κατά φύλο σύνθεση του δείγματος της έρευνας ανά Τμήμα

Τμήμα	Φοιτητές		Φοιτήτριες		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%
ΤΕΙ Αθήνας	18	30	42	70	60	32,6
ΤΕΙ Θεσσαλονίκης	9	17,3	43	82,7	52	28,2
Ιόνιο Πανεπιστήμιο	18	25	54	75	72	39,1
Σύνολο	45	24,5	139	75,5	184	100

Παρακάτω περιγράφονται και αναλύονται οι σχέσεις φύλου, κοινωνικοοικονομικής προέλευσης και επιλογών σπουδών, όπως προέκυψαν από την επεξεργασία των δεδομένων των ερωτηματολογίων.

4.1 Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά και το κοινωνικό προφίλ του δείγματος της έρευνας

Όπως ήδη αναφέρθηκε, κατά την περιγραφή του ερωτηματολογίου της έρευνας, ένας από τους βασικούς θεματικούς άξονες αναφερόταν στα δημογραφικά και προσωπικά δεδομένα. Στόχος της συλλογής των σχετικών δεδομένων ήταν η αποτύπωση του κοινωνικού προφίλ των φοιτητών/τριών του δείγματος της έρευνας.

Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά

Όσο αφορά τη ιθαγένεια, από τους/τις συμμετέχοντες στην έρευνα μόνο επτά άτομα δήλωσαν ότι έχουν κυπριακή ιθαγένεια, ποσοστό 0,03%, ενώ όλοι οι άλλοι απάντησαν ότι έχουν ελληνική ιθαγένεια ποσοστό 99,07%.

Ο τόπος μόνιμης κατοικίας του δείγματος της έρευνας παρουσιάζεται στον πίνακα 4.1.1 που ακολουθεί:

Πίνακας 4.1.1 Τόπος μόνιμης κατοικίας τόπος μόνιμης κατοικίας των γονιών των φοιτητών/τριών των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας

	Χωριό		Κωμόπολη		Πόλη εκτός Αθήνα-Θεσσαλονίκη		Αθήνα-Θεσσαλονίκη		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
ΤΕΙ Αθήνας	3	5	0	0	9	15	48	80	60	100
ΤΕΙ Θεσσαλονίκης	10	19,2	11	21,1	15	28,8	16	30,7	52	100
Ιόνιο Πανεπιστήμιο	15	20,8	16	22,2	29	40,2	12	16,5	72	100
Σύνολο	28	15,2	27	14,6	53	28,8	76	41,3	184	100

Όπως προκύπτει από τον πίνακα 4.1.1 το μεγαλύτερο ποσοστό του τόπου μόνιμης κατοικίας των γονιών των φοιτητών/τριών του δείγματος της έρευνας είναι η Αθήνα και η Θεσσαλονίκη (41,3%). Αξιοσημείωτο όμως είναι το γεγονός, ότι το χωριό δηλώθηκε από το 15,2% του δείγματος της έρευνας ως ο τόπος μόνιμης κατοικίας των γονιών του, και η κωμόπολη από το 14,6%.

Το κοινωνικό προφίλ του δείγματος

Για τον εντοπισμό του κοινωνικού προφίλ των φοιτητών και φοιτητριών των τριών Τμημάτων της έρευνάς μας, έγινε συλλογή και επεξεργασία των ακόλουθων παραμέτρων: το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων, το επάγγελμα των γονέων, και τέλος, το συνολικό μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα. Από τη μελέτη των παραπάνω χαρακτηριστικών προκύπτουν ορισμένα ενδιαφέροντα αποτελέσματα, τα οποία αναλύονται μετά την παράθεση των σχετικών περιγραφικών πινάκων.

Το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων

Στους πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζουμε τα ερευνητικά δεδομένα σχετικά με το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων του δείγματος των φοιτητών και των φοιτητριών από τα τρία Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας.

Πίνακας 4.1.2 Επίπεδο εκπαίδευσης γονέων φοιτητών και φοιτητριών Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Αθήνας, Θεσσαλονίκης και Τμήματος Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου

Πίνακας 4.1.2α Επίπεδο εκπαίδευσης πατέρα

	Αναλφάβητη		Δεν έχει τελειώσει δημοτικό		Απόφοιτος δημοτικού		Απόφοιτος γυμνασίου		Απόφοιτος λυκείου		Απόφοιτος ΤΕΙ		Απόφοιτος ΑΕΙ		Μεταπτυχιακό		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Αθήνας	0	0	1	1,6	11	18,3	9	15	25	43,3	6	10	3	5	4	6,6	60	100
Θεσσαλονίκης	0	0	1	1,8	5	9,4	5	9,4	22	43,1	8	15	8	15	3	5,6	52	100
Ιονίου Πανεπιστημίου	0	0	4	5,4	9	13,6	17	23,2	19	26	9	12,3	13	17,8	1	1,3	72	100
Σύνολο	0	0	6	3,2	25	13,9	31	16,6	67	36,5	23	12,3	24	12,9	8	4,3	184	100

Πατέρα με πτυχίο Ανώτατης Εκπαίδευσης έχει το 5% των φοιτητριών/τριών του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Αθήνας, το 15% του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης, και το 17,8% των φοιτητών/τριών του Τμήματος Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου. Συνολικά, και για τα τρία Τμήματα, το ποσοστό των φοιτητών/τριών που οι πατέρες τους είναι πτυχιούχοι πανεπιστημίου είναι μόνο 12,9%.

Πίνακας 4.1.2β Επίπεδο εκπαίδευσης μητέρας

	Αναλφάβητη		Δεν έχει τελειώσει δημοτικό		Απόφοιτη δημοτικού		Απόφοιτη γυμνασίου		Απόφοιτη λυκείου		Απόφοιτη ΤΕΙ		Απόφοιτη ΑΕΙ		Μεταπτυχιακό		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
ΤΕΙ Αθήνας	0	0	2	3,3	3	5	14	23,3	28	46,6	6	10	4	6,6	3	5	60	100
ΤΕΙ Θεσσαλονίκης	0	0	0	0	6	11,5	8	15,3	30	57,6	4	7,8	4	7,6	0	0	52	100
Ιόνιο Παν/μιο	1	1,4	0	0	9	12,3	18	24,7	33	45,2	3	4,1	8	11,1	0	0	72	100
Σύνολο	1	0,5	2	1,1	18	9,7	40	21,6	91	49,1	13	7,1	16	8,7	3	1,6	184	100

Αντίστοιχα, μητέρα με πτυχίο Ανώτατης Εκπαίδευσης έχει το 6,6% των φοιτητριών/τριών του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Αθήνας, το 7,6% του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης, και το 11,1% των φοιτητών/τριών του Τμήματος Αρχαιονομίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου. Συνολικά, και για τα τρία Τμήματα, το ποσοστό των φοιτητών/τριών που οι μητέρες τους είναι πτυχιούχοι πανεπιστημίου είναι μόνο 8,7%.

Η μεγάλη πλειονότητα των γονιών των φοιτητών/τριών είναι, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνάς μας, απόφοιτοι του Λυκείου, ποσοστό 36,5% για τους πατέρες, και 49,1% για τις μητέρες. Θα πρέπει εδώ να σημειώσουμε την μικρή διαφοροποίηση του επιπέδου εκπαίδευσης του πατέρα σε σχέση με αυτό της μητέρας, ως προς τις ανώτερες βαθμίδες εκπαίδευσης. Οι πατέρες είναι πτυχιούχοι πανεπιστημίου σε ποσοστό 12,9% ενώ οι μητέρες σε ποσοστό 8,7%. Όσο αφορά την απόκτηση μεταπτυχιακού ή διδακτορικού διπλώματος, διαπιστώνουμε ότι μόνο το 4,3% από τους φοιτητές/τριες που συμμετείχαν στην έρευνά μας έχει πατέρα με μεταπτυχιακό ή διδακτορικό τίτλο σπουδών. Το αντίστοιχο ποσοστό των φοιτητών/τριών που η μητέρα τους είναι κάτοχος μεταπτυχιακού ή διδακτορικού τίτλου σπουδών είναι μόλις 1,6%.

Αξιοσημείωτο είναι το ποσοστό όσων δηλώνουν ότι οι γονείς τους είναι απόφοιτοι του δημοτικού. Το 13,9% των φοιτητών/τριών δήλωσε ότι ο πατέρας τους είναι απόφοιτος δημοτικού, και το 9,7% ότι η μητέρα τους είναι απόφοιτος δημοτικού.

Από τη μελέτη των πινάκων 4.1.2α και 4.1.2β συμπεραίνουμε ότι α) το εκπαιδευτικό επίπεδο των γονέων δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες διαφορές μεταξύ των φοιτητών και των φοιτητριών του κάθε Τμήματος και β) το επίπεδο εκπαίδευσης των γονέων τους, δεν διαφοροποιείται ούτε αν συγκρίνει κανείς τα τρία Τμήματα μεταξύ τους.

Το επάγγελμα των γονέων

Η ερώτηση για το επάγγελμα των γονέων των συμμετεχόντων στην έρευνα ήταν μια ερώτηση ανοιχτού τύπου, όπου ζητούνταν από τους φοιτητές και τις φοιτήτριες του δείγματος, να περιγράψουν το επάγγελμα των γονιών τους με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια. Ο πίνακα 4.1.3, που ακολουθεί, περιγράφει την κατανομή των γονέων των φοιτητριών και των φοιτητών των τριών Τμημάτων στις επαγγελματικές κατηγορίες που χρησιμοποιήσαμε για την ταξινόμηση των επαγγελμάτων.

Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου

Επαγγελματική Κατηγορία	ΤΕΙ Αθήνας				ΤΕΙ Θεσσαλονίκης				Ιόνιο Πανεπιστήμιο				Σύνολο			
	Πατέρας		Μητέρα		Πατέρας		Μητέρα		Πατέρας		Μητέρα		Πατέρας		Μητέρα	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
α) i. Υψηλού επιπέδου στελέχη του δημόσιου ή ιδιωτικού τομέα, εργοδότες ii. Ανώτεροι υπάλληλοι του δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, αυτοαπασχολούμενοι που ασκούν ανώτερα επιστημονικά επαγγέλματα	1	0,2	0	0	4	7,7	0	0	1	1,4	0	0	6	3,2	0	0
β) Υπάλληλοι του δημόσιου ή ιδιωτικού τομέα ή αυτοαπασχολούμενοι σε χαμηλότερα επιστημονικά επαγγέλματα	14	23,3	11	18,3	10	19,1	9	17,1	23	32	17	23,6	47	25,5	37	20,1
γ) Χαμηλότερου επιπέδου, μη χειράνακτες υπάλληλοι του δημόσιου ή ιδιωτικού τομέα που ασκούν μη επιστημονικά επαγγέλματα ii. Χειράνακτες υπάλληλοι του δημόσιου ή ιδιωτικού τομέα, μικροεπαγγελματίες, αυτοαπασχολούμενοι τεχνίτες	20	33,3	7	11,6	18	34,5	7	13,3	21	29,1	5	7	59	32	19	10,3
δ) Ημι-ειδικευμένοι εργάτες	16	26,6	22	36,6	9	17,3	11	21,1	16	22,2	9	12,5	41	22,2	42	22,8
ε) Ανεπίκλυτοι εργάτες - Αγρότες	9	15	2	3,3	11	21,1%	5	9,6	11	15,3	7	9,4	31	16,8	14	7,6
στ) Όσοι δεν εργάζονται ή είναι άνεργοι	0	0	18	30	0	0	20	38,5	0	0	34	47,2	0	0	72	39,1
Σύνολο	60	32,6	60	32,6	52	28,2	52	28,2	72	39,1	72	39,1	184	184	184	184

Από τον πίνακα 4.1.3, στον οποίο παρουσιάζεται η κατανομή και τα ποσοστά εκπροσώπησης των γονέων των φοιτητών και φοιτητριών του δείματός μας στις διάφορες επαγγελματικές κατηγορίες, προκύπτει ότι οι φοιτητές και οι φοιτήτριες σε καθένα από τα Τμήματα της έρευνάς μας δε διαφοροποιούνται σημαντικά μεταξύ τους ως προς την επαγγελματική κατάσταση των γονιών τους. Γενικότερα τα επαγγέλματα που ασκεί η πλειονότητα των γονιών των φοιτητών/τριών και των τριών Τμημάτων κατατάσσονται στα μεσαία ή χαμηλά επαγγέλματα.

Το εύρημα αυτό, μας οδηγεί στη διαπίστωση ότι η φοίτηση στα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας, έχει ως ένα μεγάλο βαθμό ταξικό χαρακτήρα. Αναλυτικότερα, όσον αφορά το επάγγελμα του πατέρα το ποσοστό των φοιτητών και φοιτητριών των τριών Τμημάτων που έχει πατέρα με επάγγελμα που κατατάσσεται στις πιο προνομιούχες επαγγελματικές κατηγορίες είναι μόλις 3,2%. Ακόμα, καμία από τις μητέρες των φοιτητών και των φοιτητριών που συμμετείχαν στην έρευνα δεν ασκεί επάγγελμα που κατατάσσεται στις πιο προνομιούχες επαγγελματικές κατηγορίες (Υψηλού επιπέδου στελέχη του δημόσιου ή ιδιωτικού τομέα, αυτοαπασχολούμενοι που ασκούν ανώτερα επιστημονικά επαγγέλματα, εργοδότες). Αντίθετα, το 71% των φοιτητών/τριών δήλωσαν ότι το επάγγελμα του πατέρα τους εντάσσεται στις χαμηλότερες επαγγελματικές κατηγορίες, παρέχοντας έτσι μια σαφή ένδειξη ότι τα παιδιά από μη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα έχουν δυνατότητες πρόσβασης κυρίως σε συγκεκριμένες Σχολές στην Ανώτατη και Ανώτερη Εκπαίδευση. Όσο αφορά το επάγγελμα της μητέρας το 80% των φοιτητών/τριών δήλωσε ότι η μητέρα τους απασχολείται σε επαγγέλματα που κατατάσσονται στις μη προνομιούχες επαγγελματικές ομάδες ή δεν εργάζεται. Αξίζει να αναφέρουμε εδώ, τα υψηλά ποσοστά των μητέρων των φοιτητών/τριών του δείματος που εντάσσονται στην κατηγορία «όσοι δεν εργάζονται ή είναι άνεργοι» και τα αντίστοιχα μηδενικά ποσοστά των πατέρων. Στην κατηγορία αυτή, εκτός από τους άνεργους γονείς, οι οποίοι ήταν ελάχιστοι στο δείγμα μας, συμπεριλήφθηκαν και όσες μητέρες ασχολούνται με τα «οικιακά». Το ποσοστό του δείματος της έρευνας που στην ερώτηση για το επάγγελμα της μητέρας, δήλωσε «οικιακά» ή «νοικοκυρά» είναι 39,1%. Σε ό,τι αφορά την εργασιακή θέση της μητέρας, παρατηρείται μια διαφοροποίηση μεταξύ των φοιτητών/τριών των τριών Τμημάτων του δείματος της έρευνας. Το 47,2% των φοιτητών/τριών του δείματος του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου δήλωσαν ότι οι μητέρες τους «δεν εργάζονται ή είναι άνεργοι», ενώ 38,5% και το μόλις το 30% των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας του ΤΕΙ Αθήνας και Θεσσαλονίκης αντίστοιχα, δήλωσε ότι οι μητέρες τους «δεν εργάζονται ή είναι άνεργοι». Όσον αφορά το επάγγελμα του πατέρα δε δόθηκε καμία παρόμοια απάντηση.

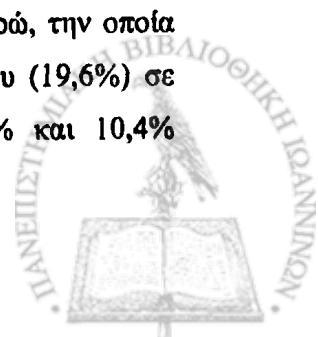
Το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα

Σε ό,τι αφορά το μηνιαίο εισόδημα της γονεϊκής οικογένειας των φοιτητών/τριών του δείγματος της έρευνας, παραθέτουμε δύο πίνακες, έναν αναλυτικό με διαφοροποίηση του εισοδήματος ανά 500 ευρώ (δηλαδή 1000-1500 ευρώ, 1500-2000 ευρώ...) και έναν συνοπτικό με δύο κατηγορίες, εισόδημα έως 2000 ευρώ και από 2000 ευρώ και άνω. Η σύμπτυξη των αναλυτικών κατηγοριών του εισοδήματος σε δύο βασικές («έως 2.000 ευρώ» και «άνω των 2.000» ευρώ), έγινε με στόχο την καλύτερη απεικόνιση της εισοδηματικής κατάστασης των οικογενειών των φοιτητών/τριών των τριών Τμημάτων. Στην συγκεκριμένη ερώτηση, η οποία ήταν κλειστή, δεν απάντησαν 15 φοιτητές/τριες. Πιο συγκεκριμένα δεν απάντησαν 7 φοιτητές και 8 φοιτήτριες.

Πίνακας 4.1.4α. Μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα, και Τμήμα Φοίτησης

	Τμήμα							
	ΤΕΙ Αθήνας		ΤΕΙ Θεσσαλονίκης		Ιόνιο Παν/μιο		Σύνολο	
Μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα	N	%	N	%	N	%	N	%
Έως 1000 ευρώ	5	9	9	18,8	8	12,1	22	13
Από 1000 έως 1500 ευρώ	16	29	15	31,2	17	25,7	48	28,4
Από 1500 έως 2000 ευρώ	18	32,7	12	25	18	27,2	48	28,4
Από 2000 έως 3000 ευρώ	7	12,7	5	10,4	7	10,6	19	11,2
Από 3000 έως 5000 ευρώ	7	12,7	5	10,4	13	19,6	25	14,7
Από 5000 και πάνω	2	3,6	2	4,1	3	4,5	7	4,1
Σύνολο	55	32,6	48	28,4	66	39	169	100

Όπως φαίνεται και από τον πίνακα 4.1.4α οι οικογένειες των φοιτητών και των φοιτητριών του δείγματος και από τα τρία Τμήματα έχουν «χαμηλά» εισοδήματα. Οι διαφορές που παρατηρούνται μεταξύ των φοιτητών/τριών των τριών Τμημάτων ως προς το οικογενειακό εισόδημα είναι πολύ μικρές και γενικά θα μπορούσαν να θεωρηθούν ασήμαντες. Μοναδική διαφοροποίηση εμφανίζεται στην εισοδηματική κατηγορία από 3000 έως 5000 ευρώ, την οποία δήλωσε σχεδόν διπλάσιος αριθμός των φοιτητών/τριών του Ιονίου Πανεπιστημίου (19,6%) σε σχέση με τους φοιτητές/τριες από τα ΤΕΙ Αθήνας και Θεσσαλονίκης (12,7% και 10,4%

αντίστοιχα). Εμφανίζεται λοιπόν η τάση οι φοιτητές/τριες του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου να ανήκουν σε οικογένειες με υψηλότερο μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα σε σύγκριση με εκείνες των ΤΕΙ.

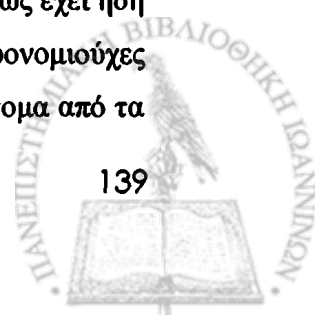
Για να καταστούν περισσότερο ορατές οι εισοδηματικές κατηγορίες που παρατηρήθηκαν στο δείγμα της έρευνας, συμπύξαμε τις αναλυτικές κατηγορίες του εισοδήματος σε δύο βασικές: «έως 2.000 ευρώ το μήνα» και «άνω των 2.000 ευρώ το μήνα». Η κατανομή των φοιτητών και των φοιτητριών του δείγματος στις δύο παραπάνω κατηγορίες φαίνεται στον πίνακα 4.1.4β.

Πίνακας 4.1.4β. Μηνιαίο Οικογενειακό Εισόδημα και Τμήμα Φοίτησης

	Τμήμα							
	ΤΕΙ Αθήνας		ΤΕΙ Θεσσαλονίκης		Ιόνιο Παν/μιο		Σύνολο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα								
Έως 2000 ευρώ	39	70,9	36	75	43	65,1	118	69,8
Από 2000 ευρώ και πάνω	16	29	12	25	23	34,8	51	30,1
Σύνολο	55	32,5	48	28,4	66	39	169	100

Τα ποσοστά των φοιτητών και των φοιτητριών που δήλωσαν οικογενειακό εισόδημα έως 2000 ευρώ είναι: α) 70,9% των φοιτητών/τριών του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Αθήνας, β) 75% των φοιτητών/τριών του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης, και γ) 65,1% των φοιτητών/τριών του Τμήματος Αρχιονομίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιονίου Πανεπιστημίου.

Συμπερασματικά, λαμβάνοντας υπόψη τα δεδομένα που παραθέσαμε και αφορούν το εκπαιδευτικό επίπεδο, το επάγγελμα και το μηνιαίο εισόδημα των γονέων των φοιτητών και φοιτητριών των Τμημάτων του δείγματος της έρευνάς μας, προκύπτει ότι και στα τρία Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας δεν παρατηρήθηκε σημαντική ταξική διαφοροποίηση μεταξύ των φοιτητών και των φοιτητριών. Πρόκειται για φοιτητές και φοιτήτριες, (κυρίως για γυναίκες – και όχι άνδρες) που τείνουν να προέρχονται από τα μη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα, ένδειξη του χαμηλού κύρους και της χαμηλής αξιολόγησης των συγκεκριμένων Τμημάτων στην Ελλάδα. Όπως έχει ήδη επισημανθεί, η διεύρυνση της πρόσβασης στην Ανώτατη Εκπαίδευση για τις μη προνομιούχες κοινωνικές τάξεις, δε σημαίνει κατ' ανάγκη και μεγαλύτερη κοινωνική ισότητα. Τα άτομα από τα

Χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα «εξακολουθούν να καλύπτουν μικρό ποσοστό στο σύνολο του φοιτητικού πληθυσμού και να εισάγονται στα ιδρύματα που έχουν χαμηλή θέση στην ακαδημαϊκή ιεραρχία, κυρίως του τεχνολογικού τομέα της ανώτατης εκπαίδευσης».²¹⁷

4.2. Επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται και αναλύονται τα δεδομένα της έρευνάς μας σχετικά με την επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο των φοιτητών και των φοιτητριών του δείγματός μας. Εκτός από την κατανομή του δείγματος στις κατευθύνσεις, εξετάστηκαν και τα κριτήρια επιλογής της κατεύθυνσης, με αναφορά στο φύλο, αλλά και στις επαγγελματικές «επιλογές».

Η κατά φύλο κατανομή στις κατευθύνσεις σπουδών στο Λύκειο

Κάθε υποψήφιος/α, όπως είναι γνωστό έχει τη δυνατότητα, ανεξάρτητα αν ακολουθεί θεωρητική, θετική ή τεχνολογική κατεύθυνση να δηλώσει όποιο επιστημονικό πεδίο επιθυμεί. Στην πράξη όμως τα πράγματα δεν είναι ακριβώς έτσι. Με δεδομένο ότι κάθε υποψήφιος/α μπορεί να δηλώσει στο μηχανογραφικό του δελτίο, Σχολές και Τμήματα από δύο, το πολύ, επιστημονικά πεδία πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τα μαθήματα αυξημένης βαρύτητας, που απαιτεί κάθε επιστημονικό πεδίο. Τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας ανήκουν στο 1^ο επιστημονικό πεδίο. Για την εισαγωγή στις Σχολές και τα Τμήματα του πρώτου επιστημονικού πεδίου τα μαθήματα τα οποία έχουν οριστεί ως μαθήματα αυξημένης βαρύτητας είναι τα αρχαία ελληνικά και η ιστορία. Όπως ήταν αναμενόμενο, η πλειονότητα των φοιτητών και των φοιτητριών του δείγματός μας, είχε ακολουθήσει στο Λύκειο την θεωρητική κατεύθυνση. Συγκεκριμένα, το 84,4% των φοιτητών και το 90,2% των φοιτητριών και των τριών Τμημάτων είχε επιλέξει στο Λύκειο τη θεωρητική κατεύθυνση. Τα στοιχεία που αφορούν την επιλογή κατεύθυνσης σπουδών των φοιτητών/τριών που συμμετείχαν στην έρευνα παρουσιάζονται στο πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 4.2.1 Η κατά φύλο κατανομή στις κατευθύνσεις σπουδών στο Λύκειο

	Φοιτητές		Φοιτήτριες	
	N	%	N	%
Θεωρητική	38	84,4%	128	90,2%
Θετική	2	4,4%	4	3,3%
Τεχνολογική	5	11,1%	7	6,5%

²¹⁷ Σιάνου – Κύργιου. Ελένη (c2005) *Εκπαίδευση και κοινωνικές ανισότητες...*, ό. π., σ. 3

Τι επιλογές κλάδου σπουδών στην Ανώτατη Εκπαίδευση οριοθετούνται κατά τη φοίτηση στο Λύκειο, οπότε οι μαθητές και οι μαθήτριες καλούνται να επιλέξουν κατεύθυνση σπουδών. Όπως έχει συχνά επισημανθεί, οι μαθητές και οι μαθήτριες κατανέμονται άνισα στις διάφορες κατευθύνσεις σπουδών, με αποτέλεσμα οι τελευταίες να φέρουν έμφυλα, αλλά και ταξικά χαρακτηριστικά.²¹⁸

Οι αντιλήψεις των φοιτητών/τριών για την επιλογή κατεύθυνσης σπουδών

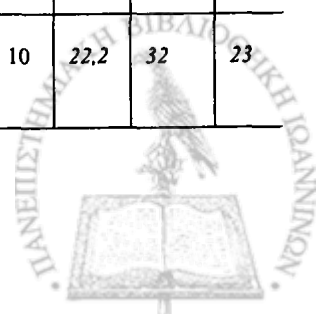
Από την επεξεργασία των απαντήσεων των φοιτητών και των φοιτητριών της έρευνάς μας στην ερώτηση «Γιατί είχατε δηλώσει τη συγκεκριμένη κατεύθυνση σπουδών στο Λύκειο;» προκύπτουν ορισμένες σημαντικές διαφορές ως προς τον τρόπο που αντιλαμβάνονται τα υποκείμενα τις επιλογές τους για κατεύθυνση σπουδών στο Λύκειο. Οι λόγοι επιλογής της κατεύθυνσης, τους οποίους επικαλούνται οι φοιτητές και οι φοιτήτριες, φαίνεται να διαφέρουν ως προς το φύλο. Οι συγκεκριμένες ερωτήσεις του ερωτηματολογίου ήταν κλειστού τύπου και ζητήθηκε από τους/τις φοιτητές/τριες να απαντήσουν επιλέγοντας το βαθμό συμφωνίας (Καθόλου/Λίγο/Αρκετά/Πολύ/Πάρα Πολύ) σε καθεμία από τις προκατασκευασμένες απαντήσεις που περιλαμβάνονταν σε κάθε ερώτηση. Με σκοπό την καλύτερη παρουσίαση και το σχολιασμό των δεδομένων, τα αποτελέσματα ομαδοποιήθηκαν σε τέσσερις κατηγορίες με βάση τη θεματική τους συνάφεια. Οι κατηγορίες που κατασκευάσαμε για την επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο με βάση το κριτήριο της θεματικής συνάφειας είναι: α) προτιμήσεις/επιδόσεις στα μαθήματα, β) επαγγελματικές διεξοδοί, γ) φύλο, δ) επιρροή από άλλους, ε) αν υπήρξε παρότρυνση από ποιόν/α, και στ) επιχειρήματα με τα οποία παροτρύνθηκαν.

Στους πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζονται τα σχετικά ευρήματα της έρευνας για τους λόγους επιλογής κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο, αρχίζοντας με την επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο με κριτήριο τις απαντήσεις που αφορούν τις προτιμήσεις/επιδόσεις των υποκειμένων της έρευνας στα μαθήματα της κάθε κατεύθυνσης.

²¹⁸ Σιάνου-Κύργιου, Ελένη (2007) «Επιλογές σπουδών...», ό. π.

Πίνακας 4.2.2 Επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο και προτιμήσεις/επιδόσεις στα μαθήματα

		ΤΕΙ Αθήνας				ΤΕΙ Θεσσαλονίκης				Ιόνιο Πανεπιστήμιο				Σύνολο			
		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ενδιέφεραν περισσότερο μαθήματα συγκεκριμένης κατεύθυνσης	Καθόλου - Λίγο	7	38,8	5	11,9	2	22,2	9	20,9	3	16,6	2	3,6	12	26,6	16	11,5
	Αρκετά	3	16,6	15	35,7	4	44,4	17	39,5	7	38,8	21	38,1	14	31,1	53	28,9
	Πολύ - Πάρα Πολύ	5	27,7	22	52,3	2	22,2	10	23,2	7	38,8	32	74,4	14	31,1	64	46
Επειδή τα κατάφερα καλύτερα στα μαθήματα της συγκεκριμένης κατεύθυνσης	Καθόλου - Λίγο	7	38,8	5	11,9	2	22,2	12	27,9	3	16,6	2	3,6	12	26,6	19	13,6
	Αρκετά	3	16,6	15	35,7	4	44,4	17	39,5	7	38,8	21	38,1	14	31,1	53	38,1
	Πολύ - Πάρα Πολύ	6	33,3	28	66,6	4	44,4	20	46,5	7	38,8	34	61,8	17	37,7	82	58,9
Εμείς μου άρεσαν τα μαθήματα των άλλων κατευθύνσεων	Καθόλου - Λίγο	3	16,6	0	0	1	11,1	3	6,9	6	33,3	2	3,6	10	22,2	5	3,5
	Αρκετά	7	38,8	12	28,5	2	22,2	17	39,5	4	22,2	18	32,7	13	28,8	47	33,8
	Πολύ - Πάρα Πολύ	7	38,8	24	57,1	3	33,3	14	32,5	3	16,6	29	52,7	13	28,8	67	48,2
Επειδή δεν τα κατάφερα στα μαθήματα των άλλων κατευθύνσεων	Καθόλου - Λίγο	4	22,2	15	35,7	1	11,1	16	37,2	7	38,8	25	45,4	12	26,6	56	40,2
	Αρκετά	4	22,2	10	23,8	0	0	4	9,3	6	33,3	8	14,5	10	22,2	22	15,8
	Πολύ - Πάρα Πολύ	7	38,8	14	33,3	6	66,6	19	44,1	3	16,6	33	60	16	35,5	53	38,1
Επειδή τη θεωρούσα ευκολότερη από τις άλλες κατευθύνσεις	Καθόλου - Λίγο	8	44,4	20	47,6	3	33,3	22	51,1	9	50	25	58,1	20	44,4	67	48,2
	Αρκετά	3	16,6	9	21,4	2	22,2	10	23,2	4	22,2	13	23,6	9	20	32	23
	Πάρα πολύ	4	22,2	9	21,4	3	33,3	12	27,9	4	22,2	16	29	10	22,2	32	23

Όπως δείχνει ο πίνακας 4.2.2, οι φοιτητές και των τριών Τμημάτων δήλωσαν σε μικρότερο ποσοστό (31,1%), ότι τους ενδιαφέρον τα μαθήματα της κατεύθυνσης που επέλεξαν στο Λύκειο, συγκριτικά με τις φοιτήτριες, που δήλωσαν ότι τους ενδιαφέρον τα μαθήματα της κατεύθυνσης που επέλεξαν στο Λύκειο «πολύ» ή «πάρα πολύ» σε ποσοστό 46%. Στην ερώτησή μας αν επέλεξαν την συγκεκριμένη κατεύθυνση σπουδών στο Λύκειο «επειδή τα κατάφερναν καλύτερα στα μαθήματα της συγκεκριμένης κατεύθυνσης» οι φοιτητές απάντησαν σε ποσοστό 37,7% «πολύ» και «πάρα πολύ», ενώ οι φοιτήτριες σε ποσοστό 58,9%. Οι φοιτήτριες απαντούν ότι ακολούθησαν την συγκεκριμένη κατεύθυνση σπουδών στο Λύκειο γιατί δεν τους άρεσαν τα μαθήματα των άλλων κατευθύνσεων σε ποσοστό 48,2% ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους φοιτητές είναι 28,8%. Από τις απαντήσεις των υποκειμένων της έρευνας, όπως αυτές καταγράφονται στον πίνακα 4.2.2, προκύπτει ότι οι φοιτητές, κατά τη διαδικασία επιλογής κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο, επηρεάζονται σε μικρότερο βαθμό από τις προτιμήσεις και τις επιδόσεις τους, ή έτσι πιστεύουν, από ό,τι οι φοιτήτριες. Η «κακή» επίδοση στα μαθήματα των άλλων κατευθύνσεων, φαίνεται πως αποτέλεσε το ίδιο σημαντική αιτία επιλογής κατεύθυνσης σπουδών για τα κορίτσια όσο και για τα αγόρια. Τα αγόρια σε ποσοστό 35,5% και τα κορίτσια σε ποσοστό 38,1% δήλωσαν ότι επέλεξαν κατεύθυνση σπουδών, επειδή δεν τα κατάφερναν στα μαθήματα των άλλων κατευθύνσεων. Ακόμη, τα κορίτσια απάντησαν ότι δήλωσαν τη συγκεκριμένη κατεύθυνση, επειδή τη θεωρούσαν πιο εύκολη από τις άλλες σε ποσοστό 23% και τα αγόρια σε ποσοστό 22,2% .

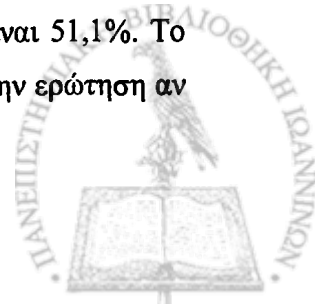
Επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο και επαγγελματικές διεξοδοι

Ο πίνακας 4.2.3 συγκεντρώνει τους λόγους επιλογής κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο, με κριτήριο τις απαντήσεις που αφορούν τις προτιμήσεις των υποκειμένων της έρευνας σε σχέση με τις επαγγελματικές διεξόδους.

Πίνακας 4.2.3 Επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο και επαγγελματικές διεξοδοι

		ΤΕΙ Αθήνας				ΤΕΙ Θεσσαλονίκης				Ιόνιο Πανεπιστήμιο				Σύνολο			
		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ειδή ήθελα κατευθυνθεί σε παρόμοια αντικείμενα σπουδών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση	Καθόλου - Λίγο	1	5,5	13	30,9	3	33,3	8	18,6	5	27,7	12	21,8	9	20	33	23,7
	Αρκετά	1	5,5	7	16,6	1	11,1	11	25,5	4	22,2	13	23,6	6	13,3	31	22,3
	Πολύ - Πάρα Πολύ	13	72,2	20	47,6	3	33,3	20	46,5	7	38,8	29	52,7	23	51,1	69	49,6
Ειδή ήθελα σπουδάσω ένα συγκεκριμένο επιστημονικό κλάδο που σπουδάζεται στο Λύκειο της συγκεκριμένης κατεύθυνσης	Καθόλου - Λίγο	2	11,1	6	14,2	3	33,3	8	18,6	5	27,7	13	23,6	10	22,2	22	15,8
	Αρκετά	4	22,2	10	23,8	1	11,1	12	27,9	2	11,1	13	23,6	7	15,5	35	25,1
	Πολύ - Πάρα Πολύ	9	50	24	57,1	3	33,3	19	44,1	11	61,1	26	47,1	23	51,1	69	49,6
Ειδή από την συγκεκριμένη κατεύθυνση θα παραχρησάω σε καλύτερες επαγγελματικές διεξόδους	Καθόλου - Λίγο	4	22,2	14	33,3	5	55,5	17	40,4	4	22,2	22	40	13	28,8	53	38,1
	Αρκετά	6	33,3	17	40,4	1	11,1	14	32,5	5	27,7	12	21,8	12	26,6	43	30,9
	Πολύ - Πάρα Πολύ	5	27,7	9	21,4	1	11,1	8	18,6	9	50	18	32,7	15	33,3	35	25,1

Όπως προκύπτει από τα δεδομένα του πίνακα 4.3.2, η επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο συνδέεται άμεσα με τις «επιλογές» των μαθητών για σπουδές σε συγκεκριμένους κλάδους στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Το ποσοστό των φοιτητών του δείγματος που δήλωσαν ως λόγο επιλογής της κατεύθυνσης σπουδών τους στο Λύκειο την επιθυμία τους να φοιτήσουν στο Πανεπιστήμιο σε κάποιο αντικείμενο σχετικό με εκείνα της κατεύθυνσής τους, είναι 51,1%. Το αντίστοιχο ποσοστό για τις φοιτήτριες που απάντησαν «πολύ» και «πάρα πολύ» στην ερώτηση αν

επέλεξαν κατεύθυνση σπουδών στο Λύκειο «επειδή ήθελαν να κατευθυνθούν σε παρόμοια αντικείμενα σπουδών στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση» είναι 49,6 %. Είναι χαρακτηριστικό, πως οι μισοί/ες φοιτητές και φοιτήτριες και από τα τρία Τμήματα, δήλωσαν, πως είχαν στο Λύκειο σαφείς στόχους για τις σπουδές τους στο Πανεπιστήμιο, ως προς την επιθυμία τους να σπουδάσουν σε ένα συγκεκριμένο πεδίο επιστημών.

Το 33,3% των φοιτητών του δείγματος δήλωσε ότι επέλεξε κατεύθυνση σπουδών στο Λύκειο «επειδή από την συγκεκριμένη κατεύθυνση θα είχα πρόσβαση σε καλύτερες επαγγελματικές διεξόδους». Το αντίστοιχο ποσοστό για τις φοιτήτριες είναι 25,1%. Από τη μελέτη του πίνακα 4.2.3 φαίνεται ότι η επιλογή κατεύθυνσης σπουδών συνδέεται για τους περισσότερους φοιτητές με την αγορά εργασίας. Το ποσοστό των φοιτητών που στην ίδια ερώτηση απάντησε «αρκετά» είναι 26,6%. Οι φοιτήτριες, δήλωσαν σε ποσοστό 30,9% ότι επιλέγουν κατεύθυνση λαμβάνοντας υπόψη τους «αρκετά» τις επαγγελματικές διεξόδους. Διαπιστώνεται, λοιπόν μια τάση, ότι τα αγόρια, ήδη από το Λύκειο, προβληματίζονται πάνω στο ζήτημα της επαγγελματικής αποκατάστασης πολύ περισσότερο από ό,τι τα κορίτσια.

Επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο και φύλο

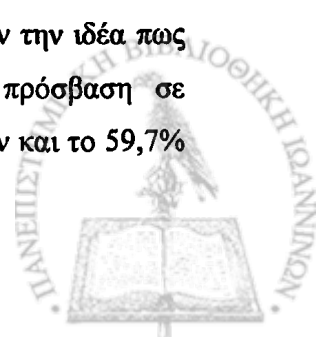
Ένα από τα βασικά ζητήματα που μας ενδιέφερε να εξετάσουμε στα πλαίσια της έρευνάς μας, αφορούσε τις απόψεις των φοιτητών/τριών του δείγματος της έρευνας σχετικά με την επίδραση του φύλου τους στο ζήτημα της επιλογής κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο. Στον πίνακα 4.2.4 παρουσιάζονται οι σχετικές απαντήσεις του δείγματος.

Πίνακας 4.2.4 . Επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο και φύλο

		ΤΕΙ Αθήνας				ΤΕΙ Θεσσαλονίκης				Ιόνιο Πανεπιστήμιο				Σύνολο			
		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
«Επειδή τα μαθήματα της συγκεκριμένης κατεύθυνσης ταιριάζουν καλύτερα στο φύλο μου»	Καθόλου - Λίγο	12	66,6	30	71,4	6	66,6	25	58,1	12	66,6	40	72,7	26	57,7	95	68,3
	Αρκετά	1	5,5	5	11,9	0	0	8	18,6	6	33,3	6	10,9	7	15,5	19	13,6
	Πολύ - Πάρα Πολύ	2	11,1	5	11,9	0	0	6	13,9	4	22,2	8	14,5	6	13,3	19	13,6
«Επειδή από την συγκεκριμένη κατεύθυνση θα έχω πρόσβαση επαγγελματικές διεξόδους που ταιριάζουν στο φύλο μου»	Καθόλου - Λίγο	12	66,6	26	61,9	7	77,7	24	55,8	9	50	33	84,6	28	62,2	83	59,7
	Αρκετά	2	11,1	6	14,2	0	0	6	13,9	7	38,8	7	12,7	9	20	19	13,6
	Πολύ - Πάρα Πολύ	1	5,5	8	19	0	0	9	20,9	2	11,1	13	23,6	3	6,6	30	21,5

Ένα σχετικά μικρό ποσοστό των φοιτητών και των φοιτητριών φαίνεται να αποδέχεται το διαχωρισμό των σχολικών μαθημάτων σε «ανδρικά» και «γυναικεία». Έτσι, μόλις το 13,3% των φοιτητών και των τριών Τμημάτων και το 13,6% των φοιτητριών, απάντησε ότι το γεγονός πως τα μαθήματα της συγκεκριμένης κατεύθυνσης που επέλεξαν «ταιριάζουν περισσότερο στο φύλο τους» συνέβαλε «πολύ» ή «πάρα πολύ» στην επιλογή τους για κατεύθυνση σπουδών στο Λύκειο. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι φοιτητές σε ποσοστό 57,7% και οι φοιτήτριες σε ποσοστό 68,3% δήλωσαν «καθόλου» ή «πολύ λίγο» στην ερώτηση αν επέλεξαν τη συγκεκριμένη κατεύθυνση στο Λύκειο «επειδή τα μαθήματα της συγκεκριμένης κατεύθυνσης ταιριάζουν καλύτερα στο φύλο τους».

Η πλειονότητα των φοιτητών και των φοιτητριών του δείγματος απέρριψε την ιδέα πως το φύλο επηρέασε την επιλογή κατεύθυνσης με κριτήριο την μελλοντική πρόσβαση σε συγκεκριμένα επαγγέλματα στην αγορά εργασίας. Συνολικά το 62,2% των φοιτητών και το 59,7%

φοιτητριών, απάντησαν ότι το φύλο τους δεν έπαιξε κανένα ρόλο στις εκπαιδευτικές επιλογές τους, και ότι το κριτήριο της πρόσβασης σε επαγγελματικές διεξόδους που να ταιριάζουν στο φύλο τους δεν το έλαβαν καθόλου υπόψη τους κατά την επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο. Μόλις το 6,6% των φοιτητών και το 21,5% των φοιτητριών δήλωσαν ότι επέλεξαν κατεύθυνση σπουδών στο Λύκειο, με κριτήριο την πρόσβαση σε επαγγελματικές διεξόδους που να ταιριάζουν με το φύλο τους. Από τα παραπάνω ευρήματα, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των φοιτητών/τριών του δείγματος δεν έχουν συνειδητοποιήσει τις έμμεσες και άρρητες επιρροές του φύλου στις εκπαιδευτικές επιλογές.

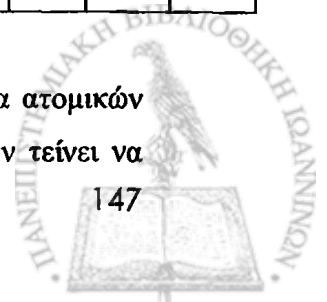
Η επιρροή των άλλων

Ένα από τα ερωτήματα τις έρευνας είναι κατά πόσο η οικογένεια και το κοινωνικό περιβάλλον γενικότερα επηρεάζει και αν ναι σε ποιο βαθμό, τις εκπαιδευτικές επιλογές των μελών της. Στους πίνακες 4.2.5 και 4.2.6 που ακολουθούν καταγράφονται σε απόλυτους αριθμούς και σε ποσοστά οι απόψεις των φοιτητών/τριών για το αν επηρεάστηκαν από την οικογένεια τους ή από κάποιο άλλο άτομο στην επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο, και αν ναι από ποιόν/ά.

Πίνακας 4.2.5. Επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο και επιρροή από άλλους

		ΤΕΙ Αθήνας				ΤΕΙ Θεσσαλονίκης				Ιόνιο Πανεπιστήμιο				Σύνολο			
		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Επηρεάστηκαν και φίλοι/φίλες	Καθόλου - Λίγο	12	66,6	37	88	7	77,7	36	83,7	13	72,2	51	92,7	32	71,1	124	89,2
	Αρκετά	1	5	1	2,3	0	0	1	2,3	2	11,1	1	1,8	3	6,6	3	2,1
	Πολύ - Πάρα Πολύ	2	11	1	2,3	0	0	1	2,3	2	11,1	1	1,8	4	8,8	3	2,1
Επηρεάστηκαν με κάποιον άλλο	Καθόλου - Λίγο	12	66,6	36	83,7	6	66,6	29	67,4	14	77,7	47	85,4	32	71,1	114	82
	Αρκετά	1	5,5	2	4,7	0	0	2	4,6	3	16,6	6	10,9	4	8,8	10	7,1
	Πολύ - Πάρα Πολύ	2	11,1	2	4,7	1	11,1	2	4,6	1	5,5	5	9	4	8,8	9	6,4

Τα άτομα τείνουν συνήθως να θεωρούν ότι η επιλογή σπουδών είναι ζήτημα ατομικών επιθυμιών και αποφάσεων και η επιρροή των άλλων στη διαμόρφωση των επιλογών τείνει να

υποτιμάται. Από τη στατιστική επεξεργασία των απαντήσεων των υποκειμένων της έρευνας, σχετικά με την επιρροή των άλλων στην επιλογή της κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο, προέκυψε ότι η συντριπτική πλειονότητα των φοιτητών/τριών του δείγματος της έρευνας παρουσίασαν την επιλογή κατεύθυνσης στο Λύκειο ως προσωπική τους απόφαση. Μόνο το 8,8% των φοιτητών και το 2,1% των φοιτητριών δήλωσε ότι επέλεξε κατεύθυνση επηρεασμένο «πολύ» ή «πάτρα πολύ» από τους/τις φίλους/ές του/της. Τα αγόρια φαίνεται ότι τείνουν να επηρεάζονται περισσότερο στην επιλογή κατεύθυνσης σπουδών από τους/τις φίλους/ες τους από ό,τι τα κορίτσια ή τουλάχιστον να έχουν συνειδητοποιήσει και να αποδέχονται την επιρροή αυτή.

Όσον αφορά την προτροπή από κάποιο άλλο άτομο (π.χ. οικογένεια, εκπαιδευτικούς, κ.α.) ελάχιστοι φοιτητές/τριες απάντησαν ότι επέλεξαν μια συγκεκριμένη κατεύθυνση σπουδών, επειδή παροτρύνθηκαν από τους γονείς ή τους εκπαιδευτικούς. Αντίθετα, το 71,1% των φοιτητών, και το 82% των φοιτητριών απάντησαν πως δεν επηρεάστηκαν καθόλου από κάποιο άλλο άτομο στην επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο. Τα μικρά αυτά ποσοστά των συμμετεχόντων στην έρευνα που δήλωσαν ότι επέλεξαν κατεύθυνση σπουδών στο Λύκειο επειδή τους προέτρεψε κάποιος/ά άλλος/η είναι ενδεικτικά της άποψης του δείγματος ότι οι εκπαιδευτικές επιλογές είναι βασικά ατομικές επιλογές. Ωστόσο, ένα μικρό ποσοστό φοιτητών και φοιτητριών, (8,8% και 7,1% αντίστοιχα) στην ερώτηση αν επέλεξαν κατεύθυνση σπουδών στο Λύκειο επηρεασμένοι από κάποιο άλλο άτομο, απάντησαν «αρκετά».

Η ερώτηση σχετικά με το αν η επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο ήταν αποτέλεσμα επιρροής άλλων προσώπων, συνοδευόταν με μια ερώτηση στην οποία τα υποκείμενα της έρευνας κλήθηκαν να δηλώσουν την ιδιότητα των συγκεκριμένων προσώπων. Η ερώτηση ήταν κλειστού τύπου παρείχε όμως και την δυνατότητα ελεύθερης απάντησης. Στον πίνακα 4.2.6 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι σχετικές απαντήσεις των υποκειμένων της έρευνας.

Πίνακας 4.2.6. Εάν σας προέτρεψε κάποιο άλλο άτομο να δηλώσετε τη συγκεκριμένη κατεύθυνση, ποιο ήταν αυτό;

	ΤΕΙ Αθήνας		ΤΕΙ Θεσσαλονίκης		Ιόνιο Πανεπιστήμιο		Σύνολο			
	Φοιτητές	Φοιτήτριες	Φοιτητές	Φοιτήτριες	Φοιτητές	Φοιτήτριες	Φοιτητές		Φοιτήτριες	
							N	%	N	%
Η μητέρα μου	1	5	0	7	2	8	3	17,6	20	30,7
Ο πατέρας μου	0	0	0	0	0	1	0	0	1	1,5
ο η καθηγητής/τρια του ΣΕΠ	2	0	0	2	1	6	3	17,6	8	12,3
κάποιος/α άλλος/η καθηγητής/τρια μου	0	5	1	8	4	13	5	29,4	26	40
κάποιος/α από τους φίλους/ες μου	1	3	0	2	1	1	2	11,7	6	9,2
Άλλος/η	2	2	0	2	2	0	4	23,5	4	6,1
Σύνολο	6	15	1	21	10	29	17	100	65	100

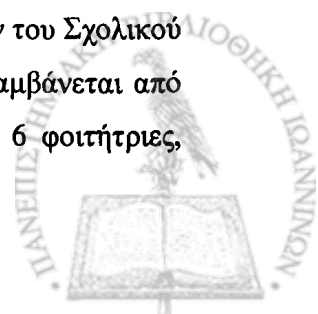
Οι φοιτητές/τριες που δήλωσαν ότι επηρεάστηκαν «πολύ ή πάρα-πολύ» από κάποιο άτομο να δηλώσουν κατεύθυνση σπουδών στο Λύκειο ή επέλεξαν κατεύθυνση σπουδών επειδή την ίδια κατεύθυνση επέλεξαν και οι φίλοι/φίλες τους ήταν 8 φοιτητές και 12 φοιτήτριες. (βλέπε πίνακα 4.2.5) Παρόλο που οι περισσότεροι από τους/τις φοιτητές/τριες δήλωσαν ότι δεν τους προέτρεψε κάποιο άτομο να επιλέξουν κατεύθυνση σπουδών στο Λύκειο, στην αμέσως παρακάτω ερώτηση «Εάν σας προέτρεψε κάποιο άλλο άτομο να επιλέξετε τη συγκεκριμένη κατεύθυνση σπουδών ποιο ήταν αυτό;» αρκετοί από αυτούς/ες επέλεξαν κάποια από τις προκαθορισμένες απαντήσεις. Οι φοιτητές/τριες που απάντησαν στην ερώτηση από ποιόν/α επηρεάστηκαν να δηλώσουν τη συγκεκριμένη κατεύθυνση σπουδών στο Λύκειο είναι 17 φοιτητές, ποσοστό 36,9% και 65 φοιτήτριες, ποσοστό 46,7% (βλέπε πίνακα 4.2.6). Αναλυτικότερα:

1) Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Αθήνας: Απάντησαν 6 φοιτητές και 15 φοιτήτριες.

2) Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης: Απάντησαν 1 φοιτητής και 21 φοιτήτριες.

3) Τμήμα Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιόνιου Πανεπιστημίου: Απάντησαν, 10 φοιτητές και 29 φοιτήτριες.

Είναι φανερό ότι οι φοιτητές/τριες τείνουν να υποτιμούν το ρόλο των κοινωνικών παραγόντων που συμβάλλουν στη διαμόρφωση των επιλογών τους και να τις θεωρούν προσωπική απόφαση. Ο μεγαλύτερος αριθμός των υποκειμένων της έρευνας προέρχονται από τα «χαμηλότερα» κοινωνικά στρώματα και είναι πολύ πιθανό οι γονείς τους να μην ήταν σε θέση να παρέχουν συμβουλές σχετικά με τις εκπαιδευτικές επιλογές. Η εκπαίδευση αποτελεί ένα είδος οικογενειακής στρατηγικής για κοινωνική άνοδο ή διατήρηση της κοινωνικής θέσης της οικογένειας. Θα ήταν λοιπόν αναμενόμενο περισσότεροι φοιτητές/τριες να δηλώσουν πως δέχτηκαν γονεϊκές συμβουλές για την επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο. Ωστόσο, οι φοιτητές/τριες που δήλωσαν πως δέχτηκαν κάποιου είδους προτροπή από τους γονείς τους για την επιλογή κατεύθυνσης είναι μάλλον μικρό. Μόλις 3 από τους 17 φοιτητές (17,6%), και 20 από τις 65 φοιτήτριες (30,7%), που συμπλήρωσαν τη συγκεκριμένη ερώτηση, απάντησαν ότι τους προέτρεψε να δηλώσουν συγκεκριμένη κατεύθυνση σπουδών στο Λύκειο η μητέρα τους. Αντίθετα, ο αριθμός των φοιτητών/τριών που δέχτηκαν παροτρύνσεις από τον πατέρα τους είναι σχεδόν μηδενικός. Μόνο 1 φοιτήτρια από τις 65, (και κανένας φοιτητής) δήλωσε ότι επέλεξε κατεύθυνση σπουδών στο Λύκειο επηρεασμένη από τον πατέρα της. Έτσι, διαφαίνεται η τάση η μητέρα να επηρεάζει περισσότερο από τον πατέρα τις εκπαιδευτικές επιλογές των μελών της οικογένειας. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι, από όσους απάντησαν ότι δέχτηκαν κάποιου είδους παρότρυνση για να επιλέξουν κατεύθυνση σπουδών στο Λύκειο: α) μόνο το 17,6% των φοιτητών και το 13,2% των φοιτητριών δηλώνουν ότι τους συμβούλεψε ο/η καθηγητής/τρια του ΣΕΠ στην απόφασή τους, και β) το ποσοστό των φοιτητών/τριών που δηλώνει πως δέχτηκε συμβουλές για κατεύθυνση σπουδών στο Λύκειο από κάποιον άλλο/η καθηγητή/τρια είναι 29,4% και 40% αντίστοιχα. Ο αριθμός των υποκειμένων της έρευνας που δήλωσαν ότι στην επιλογή κατεύθυνσης σπουδών επηρεάστηκαν από τους/τις εκπαιδευτικούς είναι μικρός, όμως μεγαλύτερος από τον αριθμό των φοιτητών/τριών που δήλωσαν ότι δέχτηκαν γονεϊκές συμβουλές. Φαίνεται πως οι εκπαιδευτικοί προσπαθούν να αντισταθμίσουν την αδυναμία των οικογενειών των «χαμηλών» στρωμάτων να παρέχουν εκπαιδευτικές επιλογές στα μέλη τους. Ακόμα, αξιοσημείωτο είναι πως ο συμβουλευτικός ρόλος των εκπαιδευτικών φαίνεται να αναγνωρίζεται από τους μαθητές και τις μαθήτριες περισσότερο από τις παροτρύνσεις του οικογενειακού τους περιβάλλοντος. Σε αντίθεση με το συμβουλευτικό ρόλο των εκπαιδευτικών γενικά, ο ρόλος των καθηγητών/τριών του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού διαφαίνεται ιδιαίτερα υποτονικός ή έτσι αντιλαμβάνεται από τους/τις φοιτητές/τριες του δείγματος της έρευνας. Τέλος, μόνο 2 φοιτητές και 6 φοιτήτριες,

δήλωσαν πως έλαβαν υπόψη τους για την επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο τις παροτρύνσεις των φίλων τους.

Στον πίνακα 4.2.7, που ακολουθεί, παρουσιάζονται τα επιχειρήματα που ανέφεραν οι φοιτητές και οι φοιτήτριες του δείγματος της έρευνας πως χρησιμοποίησαν τα άτομα που τους/τις παρότρυναν να επιλέξουν μια συγκεκριμένη κατεύθυνση σπουδών στο Λύκειο.

Πίνακας 4.2.7 Με ποια επιχειρήματα σας προέτρεψαν να δηλώσετε τη συγκεκριμένη κατεύθυνση;²¹⁹

Επιχειρήματα	ΤΕΙ Αθήνας		ΤΕΙ Θεσσαλονίκης		Ιόνιο Πανεπιστήμιο		Σύνολο			
	Φοιτητές	Φοιτήτριες	Φοιτητές	Φοιτήτριες	Φοιτητές	Φοιτήτριες	Φοιτητές		Φοιτήτριες	
							N	%	N	%
Δυνατότητα παραγωγής σε ένα συγκεκριμένο Τμήμα	0	0	0	3	1	3	1	12,5	6	18,7
Βεβαιότερες προοπτικές επαγγελματικής αποκατάστασης	1	2	1	6	2	4	4	50	12	37,5
Δυνατότητα επίτευξης υψηλότερης επίδοσης στις Πανελλαδικές εξετάσεις	0	4	0	5	1	4	1	12,5	13	40,6
Παράδειγμα ατομικής κλίσης και ενδιαφερόντων	1	1	0	0	1	0	2	25	1	3,1
Άλλο επιχείρημα	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Σύνολο	2	7	1	14	5	11	8		32	

Όπως προκύπτει από τον πίνακα 4.2.7, τα συχνότερα αναφερόμενα επιχειρήματα που χρησιμοποίησαν τα άτομα επιρροής προκειμένου να πείσουν για την επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο, είναι οι προοπτικές επαγγελματικής αποκατάστασης μέσω των σπουδών σε αντίστοιχους με την κατεύθυνση κλάδους για τους φοιτητές (ποσοστό 50%), και η δυνατότητα επίτευξης υψηλότερης επίδοσης στις Πανελλαδικές εξετάσεις για τις φοιτήτριες (ποσοστό 40,6%). Επίσης, ένα σημαντικό ποσοστό των φοιτητών (12,5%), και των φοιτητριών (18,7%) απάντησαν

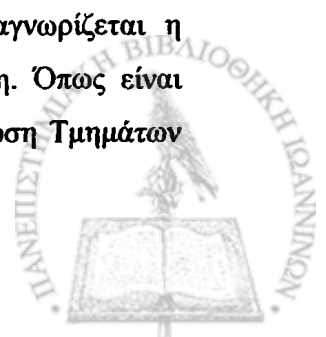
²¹⁹ Οι αριθμοί δηλώνουν τη συχνότητα με την οποία αναφέρθηκε κάθε ένα επιχείρημα. Ορισμένα υποκείμενα ανέφεραν περισσότερα του ενός επιχειρήματα, ενώ άλλα υποκείμενα, αν και ονόμασαν ποιο άτομο τους/τις προέτρεψε να δηλώσουν τη συγκεκριμένη κατεύθυνση σπουδών που επέλεξαν, δεν ανέφεραν τα επιχειρήματα που συνόδευαν αυτή την παρότρυνση.

πως επέλεξαν μια συγκεκριμένη κατεύθυνση στο Λύκειο για να έχουν τη δυνατότητα εισαγωγής σε ένα συγκεκριμένο Τμήμα.

Συμπερασματικά, όσο αφορά την επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο, διαπιστώνεται ότι: α) το ενδιαφέρον καθώς και η επίδοση στα μαθήματα της κατεύθυνσης είναι πιο σημαντικό κριτήριο επιλογής κατεύθυνσης για τις φοιτήτριες από ότι για τους φοιτητές. Ακόμα οι φοιτήτριες δηλώνουν σε μεγαλύτερο ποσοστό από τους φοιτητές ότι επέλεξαν μια συγκεκριμένη κατεύθυνση σπουδών στο Λύκειο επειδή δεν τους άρεσαν τα μαθήματα των άλλων κατευθύνσεων, β) η κακή επίδοση στα μαθήματα των άλλων κατευθύνσεων και το γεγονός ότι θεωρούσαν την κατεύθυνση που επέλεξαν ως πιο εύκολη, αποτέλεσαν το ίδιο σημαντικά κριτήρια επιλογής σπουδών στο Λύκειο, τόσο για τους φοιτητές, όσο και για τις φοιτήτριες, γ) η πρόσβαση σε παρόμοια αντικείμενα σπουδών και η πρόσβαση σε συγκεκριμένο επιστημονικό κλάδο, αποτελεί το ίδιο σημαντικό κριτήριο επιλογής κατεύθυνσης στο Λύκειο τόσο για τους φοιτητές όσο και για τις φοιτήτριες. Αντίθετα, η πρόσβαση σε επαγγέλματα με καλύτερες επαγγελματικές διεξόδους επηρέασε τους φοιτητές περισσότερο από τις φοιτήτριες κατά την διαδικασία επιλογής κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο, δ) ο μεγαλύτερος αριθμός των φοιτητών/τριών του δείγματος της έρευνας δήλωσαν πως κατά τη διαδικασία επιλογής κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο, δεν έλαβαν υπόψη τους αν τα μαθήματα της συγκεκριμένης κατεύθυνσης ταιριάζουν στο φύλο τους, ή, αν από τη συγκεκριμένη κατεύθυνση θα είχαν πρόσβαση σε επαγγελματικές διεξόδους που ταιριάζουν στο φύλο τους. Τα υποκείμενα της έρευνας στην πλειονότητα τους απορρίπτουν την ιδέα πως το φύλο επηρεάζει τις επιλογές τους, και υποτιμούν το ρόλο των κοινωνικών παραγόντων που τις επηρεάζουν, ε) οι φοιτητές και οι φοιτήτριες του δείγματος της έρευνάς μας, θεωρούν την επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο προσωπική τους απόφαση, και στην πλειονότητά τους δηλώνουν ότι δεν επηρεάστηκαν από κάποιο άλλο άτομο στην απόφασή τους. Τόσο οι φοιτητές, όσο και οι φοιτήτριες δεν συνειδητοποιούν το ρόλο των άλλων στη διαμόρφωση των επιλογών τους και τείνουν να τις θεωρούν προσωπικές αποφάσεις, και τέλος, στ) κυρίως η μητέρα και οι εκπαιδευτικοί φαίνεται να επηρεάζουν περισσότερο τους/τις φοιτητές/τριες στην επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο.

4.3 Πανελλαδικές εξετάσεις και επιλογή Τμήματος φοίτησης στην Ανώτατη και Ανώτερη εκπαίδευση

Οι μαθητές/τριες πιστεύουν ότι η επιλογή τμήματος φοίτησης στην Ανώτατη και Ανώτερη Εκπαίδευση είναι αποτέλεσμα των προσωπικών επιλογών τους, αλλά έστω και σε περιορισμένο βαθμό αποτέλεσμα επιρροής άλλων προσώπων, ωστόσο, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται η καθοριστική σημασία του συστήματος εισαγωγής στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Όπως είναι γνωστό, η βαθμολογία που επιτυγχάνουν στις Πανελλαδικές εξετάσεις και η δήλωση Τμημάτων

στο μηχανογραφικό δελτίο καθορίζουν ως ένα μεγάλο βαθμό το Τμήμα φοίτησης που θα εισαχθούν.

Έχοντας ως στόχο τη διερεύνηση των σχέσεων των επιλογών κλάδου σπουδών στην Ανώτατη Εκπαίδευση με το φύλο και την κοινωνική τάξη και λαμβάνοντας υπόψη τη σημασία της βαθμολογίας στις Πανελλαδικές εξετάσεις για την πρόσβαση στην Ανώτατη Εκπαίδευση, θελήσαμε να διερευνήσουμε τα μαθήματα προετοιμασίας εκτός σχολείου που είχαν παρακολουθήσει τα υποκείμενα της έρευνας για την συμμετοχή τους στις Πανελλαδικές εξετάσεις (ενισχυτική διδασκαλία, φροντιστήριο, ιδιαίτερα μαθήματα). Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται σε απόλυτους αριθμούς και ποσοστά οι απαντήσεις των υποκειμένων της έρευνας.

Πίνακας 4.3.1 Παρακολούθηση μαθημάτων προετοιμασίας εκτός σχολείου για την συμμετοχή στις πανελλαδικές εξετάσεις

		ΤΕΙ Αθήνας				ΤΕΙ Θεσσαλονίκης				Ιόνιο Πανεπιστήμιο				Σύνολο			
		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Παρακολούθησε μαθήματα προετοιμασίας εκτός σχολείου για συμμετοχή στις Πανελλαδικές εξετάσεις	Όχι	3	16,6	2	4,7	0	0	5	11,6	3	16,6	3	5,4	6	13,3	10	7,1
	Ναι, ενισχυτική διδασκαλία	0	0	2	4,7	2	22,2	1	1,8	1	5,5	6	10,9	3	6,6	9	6,4
	Ναι, πήγανα φροντιστήριο	11	61,1	30	71,4	7	77,7	27	49	10	44,4	28	50,9	28	62,2	86	61,8
	Ναι, έκανα ιδιαίτερα μαθήματα	4	22,2	7	16,6	0	0	9	20,9	4	22,2	18	32,7	7	15,5	34	24,4

Όπως φαίνεται από τον πίνακα 4.3.1 το μεγαλύτερο ποσοστό από τους φοιτητές/τριες και των τριών Τμημάτων έχει παρακολουθήσει φροντιστήριο για την συμμετοχή του στις Πανελλαδικές εξετάσεις (62,2% για τους φοιτητές και 61,8% για τις φοιτήτριες), ενώ αντίθετα, μικρότερο είναι το ποσοστό των υποκειμένων της έρευνας που έχει παρακολουθήσει ιδιαίτερα μαθήματα (15,5% για τους φοιτητές και 24,4% για τις φοιτήτριες). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι 13% των φοιτητών και 7,1% των φοιτητριών δεν έχουν παρακολουθήσει μαθήματα προετοιμασίας εκτός σχολείου, για τη συμμετοχή τους στις Πανελλαδικές εξετάσεις.

Η επιλογή τμήματος σπουδών των φοιτητών/τριών

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των φοιτητών και των φοιτητριών που συμμετείχαν στην έρευνα, το μεγαλύτερο ποσοστό δεν κατάφερε να εισαχθεί στο Τμήμα της πρώτης επιλογής του, όπως αυτή δηλώθηκε κατά τη συμπλήρωση του μηχανογραφικού δελτίου για την εισαγωγή στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Μόνο το 22,2% των φοιτητών και το 15,1% των φοιτητριών είχαν δηλώσει ως πρώτη επιλογή τους το Τμήμα στο οποίο φοιτούν. Στον πίνακα 4.3.2 παρουσιάζονται οι απαντήσεις των φοιτητών/τριών στη ερώτηση αν το Τμήμα στο οποίο φοιτούν ήταν η πρώτη τους επιλογή. Η ερώτηση ήταν κλειστού τύπου, με πιθανές απαντήσεις «ναι» και «όχι».

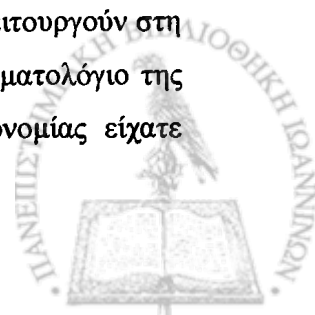
Πίνακας 4.3.2 Το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας ως πρώτη επιλογή σπουδών

		ΤΕΙ Αθήνας				ΤΕΙ Θεσσαλονίκης				Ιόνιο Πανεπιστήμιο				Σύνολο			
		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας ήταν η πρώτη σας επιλογή σπουδών;	Ναι	4	22,2	6	14,2	1	11,1	1	2,3	5	16,6	14	25,4	10	22,2	21	15,1
	Όχι	14	77,7	36	85,7	8	88,8	42	97,6	13	72,2	40	74,5	35	77,7	118	85,6

Η χαμηλή ζήτηση των τριών Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας στα οποία εστιάζει η παρούσα εργασία, είναι ολοφάνερη από την μελέτη του πίνακα 4.3.2 που απεικονίζει τον πολύ μικρό αριθμό του δείγματος της έρευνας που είχε ως πρώτη επιλογή, κατά τη συμπλήρωση του μηχανογραφικού του δελτίου, το Τμήμα στο οποίο φοιτά. Για τους/τις περισσότερους/ες φοιτητές/τριες η φοίτηση στο Τμήμα στο οποίο φοιτούν, αποτελεί ένα είδος «αναγκαστικής» επιλογής. Ο μικρός αριθμός φοιτητών/τριών που έχουν δηλώσει το Τμήμα στο οποίο φοιτούν ως πρώτη επιλογή αναφέρει, όπως θα δούμε παρακάτω, ως κύριο λόγο για αυτό την επαγγελματική αποκατάσταση.

Η επανάληψη της συμμετοχής στις Πανελλαδικές Εξετάσεις

Στο πλαίσιο της μελέτης μας, μάς ενδιέφερε να αναζητήσουμε και να συλλέξουμε στοιχεία δηλωτικά του κύρους και της αξιολόγησης των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας που λειτουργούν στη χώρα μας, από τους/τις φοιτητές/τριες των ίδιων των Τμημάτων. Έτσι, στο ερωτηματολόγιο της έρευνας υπήρχε η ερώτηση «Μετά την εισαγωγή σας στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας είχατε

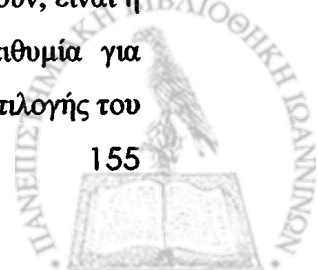
συμμετάσχει ξανά στις Πανελλαδικές εξετάσεις με στόχο την εισαγωγή σας σε κάποιο άλλο Τμήμα;» Η ερώτησή ήταν κλειστού τύπου με πιθανές απαντήσεις ναι και όχι. Οι φοιτητές και οι φοιτήτριες που απάντησαν ότι μετά την εισαγωγή τους στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας συμμετείχαν ξανά στις Πανελλαδικές εξετάσεις κλήθηκαν να απαντήσουν πόσες φορές. Τα σχετικά ευρήματα παρουσιάζονται στον πίνακα 4.3.3.

Πίνακας 4.3.3 Μετά την εισαγωγή σας στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας είχατε συμμετάσχει ξανά στις Πανελλαδικές εξετάσεις με στόχο την εισαγωγή σας σε κάποιο άλλο Τμήμα;

		ΤΕΙ Αθήνας				ΤΕΙ Θεσσαλονίκης				Ιόνιο Πανεπιστήμιο				Σύνολο			
		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
<i>Μετά την εισαγωγή σας στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας είχατε συμμετάσχει ξανά στις Πανελλαδικές εξετάσεις με στόχο την εισαγωγή σας σε κάποιο άλλο Τμήμα;</i>	<i>Όχι</i>	12	66,6	33	78,5	4	44,4	31	72	12	66,6	46	85,4	28	62,2	110	78,6
	<i>Ναι</i>	6	33,3	9	21,5	5	65,5	12	27,9	6	33,3	8	14,5	17	37,7	29	21,3

Όπως είδαμε παραπάνω τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας αποτέλεσαν πρώτη επιλογή σπουδών για ελάχιστα από τα υποκείμενα της έρευνας, ενώ για την πλειονότητα των υποκειμένων της έρευνας ήταν μια «αναγκαστική επιλογή». Όπως προκύπτει από τον πίνακα 4.3.3 ένα μεγάλο ποσοστό φοιτητών (37,7%) και φοιτητριών (21,3%), μετά την εισαγωγή τους στο Τμήμα το οποίο φοιτούν, συμμετείχαν ξανά στις Πανελλαδικές εξετάσεις με στόχο την εισαγωγή τους σε κάποιο άλλο Τμήμα της Ανώτατης και Ανώτερης Εκπαίδευσης. Από τους 17 φοιτητές οι 4, και από τις 29 φοιτήτριες οι 9, δήλωσαν ότι μετά την εισαγωγή τους στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας, συμμετείχαν άλλες 2 φορές στις Πανελλαδικές εξετάσεις με στόχο την εισαγωγή τους σε κάποιο άλλο Τμήμα της Ανώτατης και Ανώτερης εκπαίδευσης, στόχο που τελικά δεν κατάφεραν και παρέμειναν στο οποίο φοιτούν.

Ο κύριος λόγος που επικαλούνται οι φοιτητές και οι φοιτήτριες της έρευνάς μας, οι οποίοι/ες είχαν ως πρώτη επιλογή στο μηχανογραφικό δελτίο το Τμήμα στο οποίο φοιτούν, είναι η επαγγελματική αποκατάσταση. Το ενδιαφέρον, η προσωπική προτίμηση, ή η επιθυμία για κατάρτιση στο συγκεκριμένο αντικείμενο σπουδών δεν αναφέρθηκαν συχνά ως λόγος επιλογής του

Τμήματος φοίτησης. Πιο συγκεκριμένα στην ερώτηση ανοιχτού τύπου «Γιατί το συγκεκριμένο Τμήμα ήταν η πρώτη σας επιλογή;» οι λόγοι που αναφέρθηκαν με σειρά κατάταξης είναι:

1) Επαγγελματική αποκατάσταση:

- ΤΕΙ Αθήνας, 4 φοιτητές
- ΤΕΙ Θεσσαλονίκης, 1 φοιτητής
- Ιόνιο Πανεπιστήμιο, 3 φοιτητές

2) Μου αρέσει το επάγγελμα:

- ΤΕΙ Αθήνας, 4 φοιτήτριες
- Ιόνιο Πανεπιστήμιο, 2 φοιτήτριες

3) Γιατί μου αρέσουν τα βιβλία και το διάβασμα:

- ΤΕΙ Αθήνας, 1 φοιτήτρια
- ΤΕΙ Θεσσαλονίκης, 1 φοιτήτρια
- Ιόνιο Πανεπιστήμιο, 1 φοιτητής και 6 φοιτήτριες

4) Ενδιαφέρον για το αντικείμενο σπουδών του συγκεκριμένου τμήματος:

- ΤΕΙ Αθήνας, 1 φοιτήτρια
- Ιόνιο Πανεπιστήμιο, 1 φοιτητής και 6 φοιτήτριες

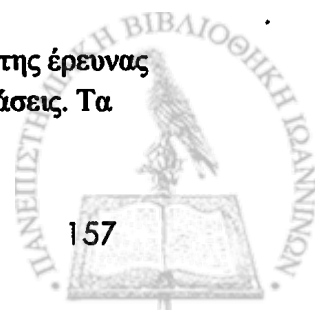
Οι συμμετέχοντες στην έρευνα που απάντησαν ότι το Τμήμα που φοιτούν δεν ήταν η πρώτη τους επιλογή κλήθηκαν να απαντήσουν στην ερώτηση ανοιχτού τύπου «Ποιες ήταν οι τρεις πρώτες επιλογές σας όπως τις συμπληρώσατε στο μηχανογραφικό;». Στον πίνακα 4.3.4 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι απαντήσεις τους κατά σειρά συχνότητας. Η σειρά των απαντήσεων καθώς και ο διπλάνος αριθμός δηλώνει τη συχνότητα κάθε απάντησης. Οι απαντήσεις που αναφέρθηκαν λιγότερες από 2 φορές δεν καταγράφονται στον πίνακα.

Πίνακας 4.3.4 1^η, 2^η και 3^η επιλογή σπουδών φοιτητών και φοιτητριών των τριών Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας

Φοιτητές			Φοιτήτριες		
1 ^η Προτίμηση	2 ^η Προτίμηση	3 ^η Προτίμηση	1 ^η Προτίμηση	2 ^η Προτίμηση	3 ^η Προτίμηση
Αστυνομία 4 Κοιν. εργασίας 3 Κοινωνιολογία 3 Δημοσιογραφία 2	Κοινωνιολογία 4 Αστυνομία 3 Κοιν. Εργασία 3 Λογιστική 2	Βιβλιοθηκονομία 4 Εργοθεραπεία 3 Λογιστική 3 Τουρ. επιχειρήσεων 2	Π.Τ.Δ.Ε. 10 Κοινωνιολογία 6 Π.Τ.Ν. 6 Ψυχολογία 4 Δημοσιογραφία 3 Φ.Π.Ψ. 3 Αγγλική Φιλ/για 2	Π.Τ.Ν. 8 Δημοσιογραφία 6 Ψυχολογία 5 Φ.Π.Ψ. 4 Κοινωνιολογία 3 Βιβλιοθηκονομία 3 Ιστορικό 2 Βρεφονηπιοκομία 2	Ψυχολογία 6 Φ.Π.Ψ. 6 Κοινωνιολογία 5 Βιβλιοθηκονομία 3 Φυσικοθεραπεία 3 Μουσικών σπουδών 3 Αισθητική 3 Φιλολογία 2 Εμπ. και Διαφήμισης 2
Αστυνομία 3 Π.Τ.Δ.Ε. 2 Λογιστική 2 Ιστορικό 2	Π.Τ.Δ.Ε. 3 Γυμν. Ακαδημία 3 Αστυνομία 2	Φιλολογία 2 Πολιτικές επιστήμες 2 Ιστορικό 2 Λογιστική 2	Π.Τ.Δ.Ε. 11 Ψυχολογία 6 Π.Τ.Ν. 5 Ιστορικό 4 Φιλολογία 3 Αγγλική Φιλ/για 3 Βοηθ. Ιατρικών Εργαστηρίων 3 Φ.Π.Ψ. 2 Βρεφον/κομία 2	Π.Τ.Ν. 9 Ψυχολογία 6 Φιλολογία 6 Φ.Π.Ψ. 6 Βιβλιοθηκονομία 4 Βρεφονηπιοκομία 3 Κοιν. εργασίας 2 Λογιστική 2	Ψυχολογία 8 Φ.Π.Ψ. 8 Ιστορικό 8 Βιβλιοθηκονομία 4 Κοιν. Εργασίας 4 Αισθητική 2 Νοσηλευτική 2
Ιστορικό 5 Πολιτ. επιστήμες 3 Φιλολογία 2 Νομική 2	Νομική 5 Π.Τ.Δ.Ε. 3 Οικονομικό 2 Γυμν. Ακαδημία 2	Οικονομικό 3 Βιβλιοθηκονομία 2 Πολιτικές επιστήμες 2 Φιλολογία 2 Φ.Π.Ψ. 2	Π.Τ.Δ.Ε. 9 Π.Τ.Ν. 7 Ιστορικό 6 Φιλολογία 4 Ψυχολογία 3 Φυσικ/πεία 2 Πολιτ. Επιστήμες 2 Φ.Π.Ψ. 2 Βρεφον/κομία 2	Βιβλιοθηκονομία 9 Π.Τ.Ν. 7 Ιστορικό 6 Φ.Π.Ψ. 6 Κοινωνιολογία 4 Λογοθεραπεία 3 Βρεφονηπιοκομία 2 Νοσηλευτική 2	Βιβλιοθηκονομία 9 Ψυχολογία 9 Κοινωνιολογία 6 Φ.Π.Ψ. 6 Γερμ. Φιλολογία 3 Μουσικών Σπουδών 2 Νοσηλευτική 2 Βρεφ/κομία 2

Όπως φαίνεται από τον πίνακα 4.3.4 οι επιλογές σπουδών των υποκειμένων της έρευνας ποικίλλουν ως προς τα επιθυμητά Τμήματα εισαγωγής τους στις Πανελλαδικές Εξετάσεις. Τα

Έπιθυμητά Τμήματα εισαγωγής των φοιτητών/τριών είναι κυρίως Τμήματα με υψηλές βάσεις εισαγωγής. Οι φοιτήτριες και από τα τρία Τμήματα προσδοκούσαν στην εισαγωγή τους σε Τμήματα που παραδοσιακά θεωρούνται «γυναικεία», και οδηγούν είτε στο επάγγελμα της εκπαιδευτικού, είτε σε επαγγέλματα παροχής υπηρεσιών. Βέβαια, όπως προκύπτει από το κοινωνικό προφίλ του δείγματος της παρούσας έρευνας, (βλ. κεφάλαιο 4.1) οι φοιτητές και οι φοιτήτριες και στα τρία Τμήματα προέρχονται στην πλειοψηφία τους από μη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα, με αποτέλεσμα να πρέπει να υπερβούν μια σειρά κοινωνικών εμποδίων - ταξικών και έμφυλων - για να καταφέρουν να εισαχθούν στην Ανώτατη Εκπαίδευση και ιδιαίτερα σε Τμήματα μεγάλης ζήτησης με υψηλή βάση εισαγωγής.

Οι φοιτητές/τριες που δεν είχαν δηλώσει το Τμήμα βιβλιοθηκονομίας ως πρώτη επιλογή κλήθηκαν να απαντήσουν στην ερώτηση με ποια σειρά είχαν δηλώσει στο μηχανογραφικό το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας το οποίο παρακολουθούν. Ο αριθμός των φοιτητών/τριών που απάντησαν στη συγκεκριμένη ερώτηση ήταν ανά Τμήμα:

1) Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Αθήνας: Απάντησαν, 12 από φοιτητές και 32 φοιτήτριες.

2) Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας και Πληροφοριακών Συστημάτων του ΤΕΙ Θεσσαλονίκης: Απάντησαν, 7 φοιτητές και 38 φοιτήτριες.

3) Τμήμα Αρχειονομίας-Βιβλιοθηκονομίας του Ιόνιου Πανεπιστημίου: Απάντησαν, 12 φοιτητές και 44 φοιτήτριες.

Οι απαντήσεις των φοιτητών/τριών του δείγματος ομαδοποιήθηκαν σε τρεις κατηγορίες για να είναι δυνατή η στατιστική επεξεργασία τους. Οι κατηγορίες αυτές είναι: α) δήλωσα το Τμήμα 2^ο ή 3^ο επιλογή, β) δήλωσα το Τμήμα 4^ο έως 8^ο επιλογή και γ) δήλωσα το Τμήμα 9^ο επιλογή και πάνω. Τα σχετικά ευρήματα παρουσιάζονται στον πίνακα 4.3.5

Πίνακας 4.3.5. Σειρά επιλογής του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας στο μηχανογραφικό δελτίο

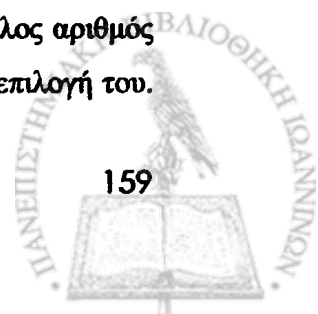
	ΤΕΙ Αθήνας				ΤΕΙ Θεσσαλονίκης				Ιόνιο Πανεπιστήμιο				Σύνολο			
	Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
2 ^η έως 3 ^η επιλογή	4	33,3	6	18,7	1	14,2	8	21	2	16,6	18	40,9	7	22,5	32	28
4 ^η έως 8 ^η επιλογή	5	41,6	13	40,6	2	28,5	11	29	3	25	8	18,2	10	32,2	32	28
9 ^η επιλογή και πάνω	3	25	13	40,6	4	57,1	19	50	7	58,3	18	40,9	14	45,1	50	43,8

Από τα δεδομένα του πίνακα 4.3.5 προκύπτει ότι:

- Οι φοιτητές που δήλωσαν 2^η ή 3^η επιλογή το Τμήμα στο οποίο φοιτούν είναι 7 (ποσοστό 22,5%) και οι φοιτήτριες 32 (ποσοστό 28%)
- Οι φοιτητές που δήλωσαν 4^η έως 8^η επιλογή το Τμήμα στο οποίο φοιτούν είναι 10 (ποσοστό 32,2%) και οι φοιτήτριες 32 (ποσοστό 28%)
- Οι φοιτητές που δήλωσαν 9^η επιλογή και πάνω το Τμήμα στο οποίο φοιτούν είναι 14 (ποσοστό 45,1%) και οι φοιτήτριες 50 (ποσοστό 43,8%)

Αξίζει νομίζουμε να αναφερθεί ότι, από τους 14 φοιτητές που δήλωσαν 9^η επιλογή και πάνω το Τμήμα στο οποίο φοιτούν, οι 11 είχαν δηλώσει το Τμήμα μετά την 20^η επιλογή. Ανάλογα, από τις 50 φοιτήτριες που δήλωσαν 9^η επιλογή και πάνω το τμήμα στο οποίο φοιτούν, οι 24 είχαν δηλώσει το Τμήμα μετά την 20^η επιλογή. Χαρακτηριστικό είναι ότι στην συγκεκριμένη ερώτηση υπήρχαν φοιτητές και φοιτήτριες που απάντησαν πως δεν θυμόταν με ποια σειρά είχαν δηλώσει το Τμήμα στο οποίο φοιτούν.

Από τα παραπάνω δεδομένα προκύπτει αβίαστα η διαπίστωση ότι ένας μεγάλος αριθμός φοιτητών/τριών του δείγματος φθιά σε ένα Τμήμα το οποίο δεν αποτελεί την πρώτη επιλογή του.

Το γεγονός αυτό είναι ενδεικτικό της χαμηλής ζήτησης άλλα και του χαμηλού κύρους που έχουν οι σπουδές βιβλιοθηκονομίας στην Ελλάδα σήμερα.

Λόγοι εγγραφής και φοίτησης στα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας

Εκτός από τη σειρά προτίμησης του Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας στο μηχανογραφικό δελτίο, μας ενδιέφερε να διερευνήσουμε τους λόγους για τους οποίους οι φοιτητές και οι φοιτήτριες, που δεν το είχαν δηλώσει ως πρώτη επιλογή αξιοποίησαν την εγγραφή και τη φοίτηση στο συγκεκριμένο Τμήμα. Η σχετική ερώτηση ήταν ανοικτού τύπου. Οι απαντήσεις των φοιτητών/τριών του δείγματος ομαδοποιήθηκαν σε τέσσερις κατηγορίες τις οποίες παρουσιάζουμε αμέσως παρακάτω ταξινομημένες με βάση τη συχνότητά τους.

1^η κατηγορία: Αφού «έτυχε» να βρεθούν στο συγκεκριμένο Τμήμα το παρακολουθούν γιατί τελικά τους ενδιαφέρει ως επαγγελματική αποκατάσταση

- ΤΕΙ Αθήνας: 8 φοιτητές και 23 φοιτήτριες
- ΤΕΙ Θεσσαλονίκης: 1 φοιτητής και 4 φοιτήτριες
- Ιόνιο Πανεπιστήμιο: 3 φοιτητές και 12 φοιτήτριες

Σύνολο 51 (12 φοιτητές και 39 φοιτήτριες)

2^η κατηγορία: Αφού «έτυχε» να βρεθούν στο συγκεκριμένο Τμήμα το παρακολουθούν γιατί τελικά τους ενδιαφέρει και ως αντικείμενο σπουδών

- ΤΕΙ Αθήνας: 1 φοιτητής και 16 φοιτήτριες
- ΤΕΙ Θεσσαλονίκης: 4 φοιτητές και 17 φοιτήτριες
- Ιόνιο Πανεπιστήμιο: 2 φοιτητές και 7 φοιτήτριες
- Σύνολο 47 (7 φοιτητές και 40 φοιτήτριες)

3^η κατηγορία: Δεν συγκέντρωσαν την απαραίτητη βαθμολογία για να εισαχθούν σε κάποια άλλο Τμήμα και βαρέθηκαν να ξαναδώσουν Πανελλαδικές εξετάσεις

- ΤΕΙ Αθήνας: 1 φοιτητής και 11 φοιτήτριες
- ΤΕΙ Θεσσαλονίκης: 5 φοιτητές και 6 φοιτήτριες
- Ιόνιο Πανεπιστήμιο: 5 φοιτητές και 6 φοιτήτριες

- Σύνολο 34 (11 φοιτητές και 23 φοιτήτριες)

4^η κατηγορία: Ήθελάν οπωσδήποτε να εισαχθούν στη Τριτοβάθμια Εκπαίδευση και να αποφοιτήσουν για να έχουν ένα πτυχίο

- ΤΕΙ Αθήνας: 1 φοιτητής και 5 φοιτήτριες
- ΤΕΙ Θεσσαλονίκης: 2 φοιτητής και 3 φοιτήτριες
- Ιόνιο Πανεπιστήμιο: 2 φοιτητές και 8 φοιτήτριες
- Σύνολο 21 (5 φοιτητές και 16 φοιτήτριες)

Ακόμα, 1 φοιτητής και 1 φοιτήτρια από το ΤΕΙ Αθηνών απάντησαν πως παρέμειναν στο συγκεκριμένο Τμήμα γιατί ήταν το μόνο στο οποίο εισαγόταν με βάση τη βαθμολογία τους στις Πανελλαδικές εξετάσεις, και λειτουργεί στην Αθήνα. Οι οικογένειές τους διαμένουν στην Αθήνα και ενδεχομένως, για οικονομικούς λόγους δεν μπορούσαν να φοιτήσουν σε Τμήματα που λειτουργούν σε άλλες πόλεις. Τέλος, ένας φοιτητής από το Ιόνιο Πανεπιστήμιο απάντησε ότι γράφτηκε στο Τμήμα για να έχει πάσο.

Είναι προφανές ότι για τους περισσότερους φοιτητές/τριες του δείγματος, που δεν πέτυχαν την εισαγωγή τους στο Τμήμα της πρώτης επιλογής τους, ο λόγος εγγραφής και φοίτησης στα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας, είναι κυρίως η χαμηλή βαθμολογία στις Πανελλαδικές εξετάσεις σε συνδυασμό με την αγγιχτή διαδικασία των Πανελλαδικών εξετάσεων.

Η επιρροή των άλλων στην επιλογή τμήματος φοίτησης στην Ανώτατη Εκπαίδευση

Στον πίνακα 4.3.6 παρουσιάζονται σε απόλυτους αριθμούς και ποσοστά οι απαντήσεις των φοιτητών/τριών στη ερώτηση «Σας συμβούλεψε κάποιο άτομο να δηλώσετε το συγκεκριμένο Τμήμα, και αν ναι ποιο ήταν αυτό το άτομο;». Ο αριθμός των υποκειμένων της έρευνας που απάντησαν ότι δέχτηκαν κάποιου είδους παρότρυνση ή συμβουλή για την επιλογή Τμήματος φοίτησης στην Ανώτατη Εκπαίδευση, είναι αρκετά μεγαλύτερος από εκείνον που απάντησαν ότι δέχθηκαν συμβουλές για την επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο. Συγκεκριμένα, το 82,7% των φοιτητών και το 94,3% των φοιτητριών φαίνεται να συζήτησαν το θέμα επιλογής Τμήματος στην Ανώτατη Εκπαίδευση με άλλα άτομα.

Πίνακας 4.3.6. Σας συμβούλεψε κάποιο άτομο να δηλώσετε το συγκεκριμένο Τμήμα, και εάν ναι ποιο;

	ΤΕΙ Αθήνας				ΤΕΙ Θεσσαλονίκης				Ιόνιο Πανεπιστήμιο				Σύνολο			
	Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Όχι	1	5,5	3	7,1	3	33,3	2	4,6	3	16,6	3	5,4	7	15,5	8	5,7
Η μητέρα μου	7	38,8	11	26,1	6	66,6	19	44,1	2	11,1	9	16,3	15	33,3	39	28
Ο πατέρας μου	1	16,6	3	7,1	0	0	3	6,9	0	0	7	12,7	1	2,2	13	9,3
Ο/Η καθηγητής/τρια του ΣΕΠ	0	0	0	0	0	0	0	0	2	11,1	3	5,4	2	4,4	3	2,1
Κάποιος/α άλλος/η καθηγητής/τρια μου	4	22,2	18	42,8	0	0	11	25,5	10	55,5	27	49	14	31,1	56	40,2
Κάποιος/α από τους φίλους/ες μου	3	16,6	2	4,7	0	0	2	4,6	0	0	2	3,3	3	6,6	6	4,3
Άλλος/η	2	11,1	5	11,9	0	0	5	11,6	1	16,6	4	7,2	3	6,6	14	10

Από την μελέτη του πίνακα 4.3.6 προκύπτουν ορισμένες σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς το φύλο, όσων δήλωσαν πως τους/τις συμβούλεψε κάποιο άτομο να επιλέξουν το συγκεκριμένο Τμήμα φοίτησης. Το ποσοστό των φοιτητών που απάντησαν πως δεν δέχτηκαν συμβουλές κάποιου άλλου ατόμου για την επιλογή του συγκεκριμένου Τμήματος στην Ανώτατη Εκπαίδευση είναι αρκετά μεγαλύτερο (15,5%), από το αντίστοιχο ποσοστό των φοιτητριών (5,7%). Φαίνεται πως τα κορίτσια επιζητούν, ή παραδέχονται, σε μεγαλύτερο βαθμό από τα αγόρια τις συμβουλές άλλων ατόμων για τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές τους επιλογές. Πρέπει, όμως, να σημειώσουμε πως οι παροτρύνσεις για τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας ήταν μια εναλλακτική επιλογή των φοιτητών/τριών σε περίπτωση που δεν κατάφεραν να εισαχθούν στα Τμήματα των πρώτων επιλογών τους.

Στο ερώτημα ποια ήταν εκείνα τα άτομα που πρόσφεραν τις συμβουλές τους στους φοιτητές και τις φοιτήτριες της έρευνάς μας, προκύπτει ότι πρωτίστως οι εκπαιδευτικοί και δευτερευόντως η μητέρα είναι τα άτομα που παρέχουν συμβουλές για την επιλογή Τμήματος στην Ανώτατη Εκπαίδευση. Αναλυτικότερα:

- Το 31,1% των φοιτητών και το 40,2% των φοιτητριών δήλωσαν ότι τους συμβούλεψε κάποιος/α καθηγητής/τρια, εκτός από τους εκπαιδευτικούς του ΣΕΠ, να δηλώσουν το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας
- Το 33,3% των φοιτητών και το 28% των φοιτητριών δήλωσαν ότι τους συμβούλεψε η μητέρα τους να δηλώσουν το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας
- Οι φοιτητές/τριες που δήλωσαν ότι δέχθηκαν συμβουλές από τον πατέρα τους για την επιλογή Τμήματος στην Ανώτατη Εκπαίδευση είναι πολύ μικρότερο (2,2% για τους φοιτητές και 9,3% για τις φοιτήτριες).
- Μόλις 2 φοιτητές, και 3 φοιτήτριες (ποσοστό 4,4% και 2,1% αντίστοιχα) δήλωσαν ότι δέχθηκαν συμβουλές από τον/την καθηγητή/τρια του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού.

Στην ερώτηση ανοιχτού τύπου «Με ποια επιχειρήματα σας συμβούλευσαν να δηλώσετε το συγκεκριμένο Τμήμα;» οι φοιτητές/τριες που συμμετείχαν στην έρευνα απάντησαν στην πλειοψηφία τους ότι το επιχείρημα της επαγγελματικής αποκατάστασης στον δημόσιο τομέα ήταν αυτό που τους έκανε να δηλώσουν, αν και όχι στις πρώτες τους επιλογές, τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας. Στον πίνακα 4.3.7 που ακολουθεί παρουσιάζονται οι πιο συχνές απαντήσεις στην συγκεκριμένη ερώτηση.

Πίνακας 4.3.7. Με ποια επιχειρήματα σας συμβούλευσαν να δηλώσετε το συγκεκριμένο Τμήμα;²²⁰

	ΤΕΙ Αθήνας		ΤΕΙ Θεσσαλονίκης		Ιόνιο Πανεπιστήμιο		Σύνολο			
	Φοιτητές	Φοιτήτριες	Φοιτητές	Φοιτήτριες	Φοιτητές	Φοιτήτριες	Φοιτητές		Φοιτήτριες	
							N	%	N	%
Καλή επαγγελματική αποκατάσταση	10	34	2	26	9	40	21	55,2	100	68,9
Δυνατότητα συνέχισης σπουδών ακόμα και σε άλλα τμήματα με κατατακτήριες εξετάσεις	2	7	1	5	3	12	6	15,7	24	16,5

Από την μελέτη των πινάκων 4.3.6 και 4.3.7 προκύπτει ότι από τους 38 φοιτητές που δήλωσαν ότι τους συμβούλεψε κάποιο άτομο να δηλώσουν το συγκεκριμένο Τμήμα (βλ. πίνακα 4.3.6) οι 21, ποσοστό 55,2%, απάντησαν ότι τους έπεισε με το επιχείρημα της καλής επαγγελματικής αποκατάστασης (βλ. πίνακα 4.3.7). Αντίστοιχα, από τις 131 φοιτήτριες που δήλωσαν ότι έλαβαν κάποιου είδους παρότρυνση για να δηλώσουν το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας (βλ. πίνακα 4.3.6), οι 100, ποσοστό 68,9%, δήλωσαν ότι πείστηκαν με το επιχείρημα της καλής επαγγελματικής αποκατάστασης (βλ. πίνακα 4.3.7). Επίσης, αξιοσημείωτο είναι, ότι, από τους 21 φοιτητές και από τις 131 φοιτήτριες που δήλωσαν ότι τους συμβούλεψε κάποιο άτομο να δηλώσουν το συγκεκριμένο Τμήμα (βλ. πίνακα 4.3.6), οι 6 φοιτητές, ποσοστό 15,7%, και οι 24 φοιτήτριες, ποσοστό 16,5%, (βλ. πίνακα 4.3.7) δήλωσαν ότι πείστηκαν να δηλώσουν τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας με το επιχείρημα ότι τα συγκεκριμένα Τμήματα αποτελούν ένα ενδιάμεσο σκαλοπάτι για την εισαγωγή τους σε άλλα Τμήματα της Ανώτατης Εκπαίδευσης, μέσω κατατακτικών εξετάσεων.

Οι αντιλήψεις των φοιτητών/τριών για την επιρροή του φύλου στις επιλογές σπουδών

Ένας από τους βασικούς στόχους στο πλαίσιο της ερευνάς μας, ήταν να ανιχνεύσουμε τις αντιλήψεις των υποκειμένων σχετικά με την επιρροή του φύλου στις επιλογές σπουδών τους. Έτσι, οι φοιτητές και οι φοιτήτριες της έρευνας κλήθηκαν αρχικά να απαντήσουν στην ερώτηση σε ποιο

²²⁰ Οι απόλυτοι αριθμοί δηλώνουν τη συχνότητα αναφοράς του κάθε επιχειρήματος, καθώς η ερώτηση ήταν ανοιχτού τύπου

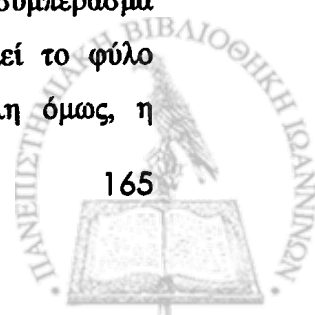
βαθμό θεωρούν πως το φύλο επηρέασε τις επιλογές τους για την εγγραφή και τη φοίτηση στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας. Η συγκεκριμένη ερώτηση του ερωτηματολογίου ήταν κλειστού τύπου και ζητήθηκε από τους/τις φοιτητές/τριες να απαντήσουν επιλέγοντας το βαθμό συμφωνίας (Καθόλου/Λίγο/Αρκετά/Πολύ/Πάρα Πολύ) Οι απαντήσεις των φοιτητών/τριών παρουσιάζονται στον πίνακα 4.3.8.

Πίνακας 4.3.8. Σε ποιο βαθμό πιστεύετε πως το φύλο επηρέασε την απόφασή σας για εγγραφή και φοίτηση στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας;

		ΤΕΙ Αθήνας				ΤΕΙ Θεσσαλονίκης				Ιόνιο Πανεπιστήμιο				Σύνολο			
		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ποιο βαθμό έχετε πως το φύλο επηρέασε την απόφασή σας για εγγραφή και φοίτηση στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας;	Καθόλου - Λίγο	15	83,3	38	90,4	7	7,7	34	85	12	80	43	78,1	34	75,5	115	83,9
	Αρκετά	1	5,5	2	4,7	0	0	5	12,5	3	20	5	9	4	8,8	12	8,7
	Πολύ - Πάρα Πολύ	2	11,1	2	4,7	0	0	1	2,5	0	0	7	12,7	2	4,4	10	7,2

Όπως προκύπτει από τον πίνακα 4.3.8 στην ερώτηση «Σε ποιο βαθμό πιστεύετε πως το φύλο σας επηρέασε την απόφασή σας για εγγραφή και φοίτηση στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας;», προκύπτει πως για τη συντριπτική πλειονότητα των φοιτητών/τριών η διάσταση του φύλου δε θεωρείται παράγοντας που επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό τις επιλογές κλάδου σπουδών στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Συγκεκριμένα, το 75,5% των φοιτητών και το 83,9% των φοιτητριών του δείγματος στο οποίο διεξήχθη η έρευνα, θεωρούν πως το φύλο δεν επηρέασε καθόλου τις επιλογές τους, ενώ μόλις το 4,4% των φοιτητών και το 7,2% των φοιτητριών θεωρούν πως το φύλο επηρέασε τις επιλογές τους «πολύ» ή «πάρα πολύ». Την ερώτηση αυτή δεν συμπλήρωσαν επτά από τα υποκείμενα της έρευνας, 5 φοιτητές και 2 φοιτήτριες.

Είναι χαρακτηριστικό πως τα ποσοστά των φοιτητών/τριών που θεωρούν πως το φύλο επηρέασε πολύ ή πάρα πολύ τις επιλογές σπουδών τους κυμαίνονται στα ίδια χαμηλά επίπεδα (4,4% και 7,2% αντίστοιχα). Από τον μικρό αριθμό των φοιτητών/τριών που δηλώνουν πως το φύλο τους επηρέασε σε κάποιο βαθμό τις εκπαιδευτικές επιλογές τους, προκύπτει το συμπέρασμα πως οι φοιτητές/τριες στην πλειονότητά τους απορρίπτουν την ιδέα να αποτελεί το φύλο παράγοντα διαμόρφωσης των επιλογών με οποιονδήποτε τρόπο. Από την άλλη όμως, η

Υπεραντιπροσώπηση των γυναικών, διαχρονικά και στα τρία Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας δεν μοιάζει καθόλου τυχαίο γεγονός. Οι εκπαιδευτικές επιλογές, αν και μοιάζουν να είναι προσωπικές, είναι τελικά κοινωνικά οριοθετημένες αφού τα υποκείμενα καλούνται κάθε στιγμή να «επιλέξουν» μέσα σε ένα κοινωνικά κατασκευασμένο και ποικιλότροπα συντηρούμενο έμφυλο κοινωνικό πλαίσιο. Είναι ωστόσο ενδιαφέρον, ότι οι επιρροές και οι επιδράσεις της έμφυλης διάστασης της κοινωνίας είναι τόσο έμμεσες και άρρητες ώστε να γίνονται ελάχιστα αντιληπτές από τα άτομα που τις βιώνουν.

Οι φοιτητές και οι φοιτήτριες του δείγματος που θεωρούν ότι το φύλο τους επηρέασε τις εκπαιδευτικές τους επιλογές αρκετά, πολύ ή πάρα πολύ, κλήθηκαν να απαντήσουν στην ερώτηση ανοιχτού τύπου με ποιο τρόπο πιστεύουν πως συνέβη αυτό. Με δεδομένο ότι ελάχιστοι/ες φοιτητές/τριες θεωρούν ότι το φύλο επηρέασε την επιλογή φοίτησης στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας στην ερώτηση αυτή απάντησαν μόλις 12 άτομα, 2 φοιτητές και 10 φοιτήτριες. Οι απαντήσεις των φοιτητριών στη σχετική ερώτηση ομαδοποιήθηκαν στις ακόλουθες κατηγορίες:

α) Τα μαθήματα στα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας είναι «θεωρητικά» και οι γυναίκες τα καταφέρνουν καλύτερα από ό,τι στην τεχνολογία και τις θετικές επιστήμες. (6 φοιτήτριες)

β) Το επάγγελμα του βιβλιοθηκονόμου εξασφαλίζει μια θέση στο δημόσιο τομέα που εξασφαλίζει ένα σταθερό εισόδημα (2 φοιτητές, 1 φοιτήτρια)

γ) Το επάγγελμα του/της βιβλιοθηκονόμου «ταιριάζει» περισσότερο στις γυναίκες παρά στους άνδρες (3 φοιτήτριες)

Παραθέτουμε κάποιες χαρακτηριστικές απαντήσεις στην ερώτηση «Εάν θεωρείτε πως το φύλο σας επηρέασε την επιλογή σπουδών στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας, με ποιο τρόπο πιστεύετε πως συνέβη αυτό;»

«Λόγω της έντονης συναισθηματικότητας της γυναίκας την ελκύουν οι ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες»

φοιτήτρια ΤΕΙ Αθήνας

«Επειδή ο δημόσιος υπάλληλος είναι πάντα καλό σε μια γυναίκα, έχει εύνοια, μονιμότητα και μπορεί άνετα να κάνει και οικογένεια παράλληλα»

φοιτήτρια ΤΕΙ Αθήνας

«Είναι μια καλή επαγγελματική πορεία μόνο για γυναίκες, διότι το εισόδημα δεν είναι επαρκές για άνδρες»

55

φοιτήτρια ΤΕΙ Θεσσαλονίκης

«Αν ήμουν αγόρι θα είχα άλλα ενδιαφέροντα και θα πήγαινα σε μια στρατιωτική σχολή»

φοιτήτρια ΤΕΙ Θεσσαλονίκης

«Η δουλειά στον δημόσιο τομέα εξασφαλίζει σίγουρο εισόδημα και δυνατότητα απασχόλησης και αλλού»

φοιτητής ΤΕΙ Αθήνας

Συμπερασματικά, όσο αφορά τις Πανελλαδικές εξετάσεις και την επιλογή Τμήματος φοίτησης στην Ανώτατη Εκπαίδευση, διαπιστώνεται ότι: α) η πλειονότητα των φοιτητών και των φοιτητριών του δείγματος της έρευνας, είχαν παρακολουθήσει μαθήματα εκτός σχολείου για την συμμετοχή τους στις Πανελλαδικές εξετάσεις, β) για τους περισσότερους φοιτητές/τριες το Τμήμα στο οποίο φοιτούν αποτελεί ένα είδος «αναγκαστικής επιλογής», γ) αρκετοί από τους φοιτητές/τριες του δείγματος συμμετείχαν πάνω από μια φορά στις Πανελλαδικές εξετάσεις με στόχο την εισαγωγή τους σε κάποιο άλλο Τμήμα. Μάλιστα, το ποσοστό των φοιτητών του δείγματος που δήλωσαν ότι συμμετείχαν πάνω από μια φορά στις Πανελλαδικές εξετάσεις είναι σχεδόν διπλάσιο από αυτό των φοιτητριών, δ) οι φοιτητές και οι φοιτήτριες του δείγματος που δήλωσαν ότι το Τμήμα στο οποίο φοιτούν ήταν η πρώτη τους επιλογή, δήλωσαν ως κύριο λόγο για αυτό την επαγγελματική αποκατάσταση, ε) τα επιθυμητά Τμήματα εισαγωγής στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, για την πλειονότητα των φοιτητών και των φοιτητριών του δείγματος της έρευνάς μας, είναι κυρίως Τμήματα με υψηλές βάσεις εισαγωγής, στ) για την πλειονότητα των φοιτητών/τριών του δείγματος μας, το Τμήμα στο οποίο φοιτούν είχε δηλωθεί μετά την 9^η επιλογή στο μηχανογραφικό δελτίο, ζ) ο κύριο λόγος που οι φοιτητές και οι φοιτήτριες του δείγματος εγγράφηκαν και φοιτούν στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας, παρόλο που δεν αποτελούσε την πρώτη τους επιλογή, είναι ότι τους ενδιαφέρει ως επαγγελματική αποκατάσταση, η) οι φοιτητές και οι φοιτήτριες του δείγματος στην πλειονότητά τους δηλώνουν ότι επηρεάστηκαν από κάποιο άλλο άτομο στην επιλογή Τμήματος φοίτησης στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Κυρίως οι εκπαιδευτικοί και η μητέρα είναι τα άτομα που παρέχουν συμβουλές, ενώ ο/η καθηγητής/τρια του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού δεν επηρεάζει τους/τις φοιτητές/τριες στην επιλογή Τμήματος στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, θ) το επιχείρημα με το οποίο οι φοιτητές και οι φοιτήτριες του δείγματος πείστηκαν να δηλώσουν το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας είναι κυρίως η καλή επαγγελματική αποκατάστασης στο δημόσιο τομέα, και τέλος, ι) η συντριπτική πλειονότητα των φοιτητών και των φοιτητριών του δείγματος πίστευαν ότι το φύλο δεν επηρέασε την επιλογή σπουδών στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας.

4.4 Σχέδια και προσδοκίες για τη συνέχιση σπουδών

Στο πλαίσιο της έρευνάς μας, μάς ενδιέφερε να ερευνήσουμε τις εκπαιδευτικές φιλοδοξίες των υποκειμένων της έρευνας και κατ'έπекταση τις μελλοντικές τους προσδοκίες για τη τους θέση στην αγορά εργασίας. Έτσι, οι φοιτητές και οι φοιτήτριες του δείγματος κλήθηκαν να απαντήσουν στη ερώτηση αν επιθυμούν να συνεχίσουν τις σπουδές τους μετά την αποφοίτηση τους από το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας στο οποίο φοιτούν. Η ερώτηση ήταν κλειστού τύπου με πιθανές απαντήσεις: i) ναι, ii) όχι, επιθυμώ να βρω άμεσα μια θέση εργασίας, και iii) δεν το έχω σκεφτεί. Οι απαντήσεις των φοιτητών και των φοιτητριών του δείγματος παρουσιάζονται στον πίνακα 4.1.1.

Πίνακας 4.4.1. Επιθυμείτε να συνεχίσετε τις σπουδές σας μετά την αποφοίτηση σας από το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας;

Επιθυμία συνέχισης σπουδών	ΤΕΙ Αθήνας				ΤΕΙ Θεσσαλονίκης				Ιόνιο Πανεπιστήμιο				Σύνολο			
	Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ναι	11	61,1	37	88	4	44,4	25	58,1	13	72,2	40	55,5	28	62,1	102	73,3
Όχι, επιθυμώ να βρω άμεσα μια θέση εργασίας	4	22,2	2	4,7	3	33,3	11	25,5	4	22,2	20	27,7	11	24,4	22	15,8
Δεν το έχω σκεφτεί	3	16,6	3	7,1	2	22,2	7	16,2	1	5,5	12	16,6	6	13,3	15	10,7

Όπως προκύπτει από τον πίνακα 4.4.1, το μεγαλύτερο ποσοστό των υποκειμένων της έρευνας (62,1% για τους φοιτητές, και 73,3% για τις φοιτήτριες) απάντησαν ότι θα επιθυμούσαν να συνεχίσουν τις σπουδές τους, μετά την αποφοίτηση του από το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας. Αντίθετα, το 24,4% των φοιτητών και το 15,8% των φοιτητριών δηλώνουν πως θέλουν να βρουν άμεσα μια θέση στην αγορά εργασίας. Ακόμα, 6 φοιτητές (ποσοστό 13,3%), και 13 φοιτήτριες (ποσοστό 10,7%) δηλώνουν ότι δεν έχουν σκεφτεί ακόμα τα μελλοντικά σχέδια σχετικά με τη συνέχιση των σπουδών ή την εύρεση εργασίας.

Οι φοιτητές και οι φοιτήτριες που δήλωσαν ότι επιθυμούν να συνεχίσουν τις σπουδές τους μετά την αποφοίτηση τους από το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας, κλήθηκαν να απαντήσουν στην ερώτησή «Σε ποιο επίπεδο επιθυμείτε να συνεχίσετε τις σπουδές σας μετά την αποφοίτηση από το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας;». Η ερώτηση ήταν κλειστού τύπου με πιθανές απαντήσεις: i) σε μεταπτυχιακό επίπεδο στην Ελλάδα, ii) σε μεταπτυχιακό επίπεδο στο εξωτερικό, iii) να δώσω κατατακτήριες εξετάσεις σε άλλο Τμήμα/Σχολή. Οι απαντήσεις των υποκειμένων της έρευνας παρουσιάζονται στον πίνακα 4.4.2

Πίνακας 4.4.2. Σε ποιο επίπεδο επιθυμείτε να συνεχίσετε τις σπουδές σας μετά την αποφοίτηση σας από το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας;

Επίπεδο	ΤΕΙ Αθήνας				ΤΕΙ Θεσσαλονίκης				Ιόνιο Πανεπιστήμιο				Σύνολο			
	Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Μεταπτυχιακό στην Ελλάδα	5	27,7	19	45,2	2	22,2	12	27,9	7	38,8	25	34,7	14	31,1	56	40,2
Μεταπτυχιακό στο εξωτερικό	3	16,7	11	26,2	1	11,1	6	13,9	3	16,7	9	12,5	7	15,5	26	18,7
Κατακτήριες εξετάσεις σε άλλο Τμήμα/Σχολή	3	16,7	7	16,6	1	11,1	7	16,1	3	16,7	6	8,3	7	15,5	20	14,3
Σύνολο	11	61,1	37	88	4	44,4	25	58,1	13	72,2	40	55,5	28	62,1	102	73,3

Σύμφωνα με τα δεδομένα του πίνακα 4.4.2 το 46,6% των φοιτητών και το 58,9 % των φοιτητριών του δείγματος προτίθενται να συνεχίσουν τις σπουδές τους σε μεταπτυχιακό επίπεδο στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό. Τα ευρήματα αυτά παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον αν λάβει κανείς υπόψη του ότι το 77,7% των φοιτητών και το 85,6% των φοιτητριών δεν είχαν δηλώσει το Τμήμα στο οποίο φοιτούν ως πρώτη επιλογή (βλ. πίνακα 4.3.2). Ακόμα, ένα αρκετά μεγάλο ποσοστό του δείγματος (15,5% των φοιτητών και 14,3% των φοιτητριών) βλέπει τη φοίτηση του στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας ως ένα ενδιάμεσο σκαλοπάτι και προσδοκά την είσοδό του σε κάποιο άλλο Τμήμα της Ανώτατης ή Ανώτερης εκπαίδευσης μέσα από κατατακτήριες εξετάσεις.

4.5 Σχέδια και προσδοκίες για την εργασία

Όπως ήδη έχει αναφερθεί, παρόλο που τις τελευταίες δεκαετίες ο αριθμός των γυναικών που φοιτούν σε «ανδρικούς» κλάδους σπουδών στην Ανώτατη Εκπαίδευση έχει αυξηθεί σημαντικά, η εκπροσώπηση των φύλων στους διάφορους κλάδους σπουδών εξακολουθεί να απεικονίζει τα παραδοσιακά κοινωνικά πρότυπα (βλ. κεφάλαιο 1.4.1). Η άνιση κατανομή του φύλου στους διάφορους κλάδους σπουδών παρουσιάζει ενδιαφέρον τόσο επειδή αποτελεί ένα σαφή δείκτη ότι η επίτευξη πραγματικής ισότητας των φύλων, παραμένει ζητούμενο και επιδιωκόμενος στόχος όσο και επειδή η εκπαίδευση, προσδιορίζει ως ένα μεγάλο βαθμό, τη διαφορετική και άνιση θέση των γυναικών και των ανδρών στην αγορά εργασίας. Όπως αναφέραμε ήδη σε προηγούμενο κεφάλαιο, (βλ. κεφάλαιο 1.4.2) οι έμφυλες ανισότητες στην αγορά εργασίας (π.χ. στις αμοιβές, στις ανώτερες θέσεις κ.ά.), συνεχίζουν να αποτελούν μια κοινωνική πραγματικότητα.

Το είδος της εργασίας που προτιμούν οι φοιτητές/τριες

Στο πλαίσιο της ερευνάς μας, ενδιαφερθήκαμε να διερευνήσουμε τις αντιλήψεις των φοιτητών/τριών του δείγματος αναφορικά με τη θέση των γυναικών και των ανδρών στο χώρο της αμειβόμενης εργασίας. Έτσι, οι φοιτητές και οι φοιτήτριες του δείγματος κλήθηκαν να απαντήσουν στην ερώτηση τι είδους θέση εργασίας θα αναζητήσουν μετά την ολοκλήρωση των σπουδών τους (μια θέση στο δημόσιο τομέα, στον ευρύτερο δημόσιο τομέα, στον ιδιωτικό τομέα ή ένα ελεύθερο επάγγελμα). Οι συγκεκριμένες ερωτήσεις του ερωτηματολογίου ήταν κλειστού τύπου και ζητήθηκε από τους/τις φοιτητές/τριες να απαντήσουν επιλέγοντας το βαθμό συμφωνίας (Καθόλου/Λίγο/Αρκετά/Πολύ/Πάρα Πολύ) σε καθεμία από τις προκατασκευασμένες απαντήσεις που περιλαμβάνονταν σε κάθε ερώτηση.

Πίνακας 4.5.1. Είδος εργασίας που σκοπεύουν να αναζητήσουν οι φοιτητές/τριες

		ΤΕΙ Αθήνας				ΤΕΙ Θεσσαλονίκης				Ιόνιο Πανεπιστήμιο				Σύνολο			
		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
θέση στον επιχειρηματικό τομέα	Καθόλου - Λίγο	2	11,1	4	9,5	0	0	2	4,6	0	0	3	5,5	2	4,4	9	6,4
	Αρκετά	2	11,1	10	23,8	2	22,2	6	13,9	4	22,2	7	12,9	8	17,7	23	16,5
	Πολύ - Πάρα Πολύ	14	77,7	28	66,6	7	77,7	35	81,3	14	77,7	44	81,4	35	77,7	107	76,9
θέση στον επαγγελματικό τομέα	Καθόλου - Λίγο	2	11,1	4	9,5	0	0	5	11,6	2	11,1	4	7,4	4	8,8	13	9,3
	Αρκετά	2	11,1	16	38	5	55,5	12	27,9	3	16,6	10	18,5	10	22,2	38	27,3
	Πολύ - Πάρα Πολύ	14	77,7	22	52,3	4	44,4	26	60,4	13	72,2	40	74	31	68,8	88	63,3
θέση στον ελεύθερο επαγγελματικό τομέα	Καθόλου - Λίγο	9	50	24	57,1	6	66,6	20	46,5	10	55,5	29	53,7	25	55,5	73	52,5
	Αρκετά	5	27,7	12	28,5	2	22,2	15	34,8	4	22,2	17	31,4	11	24,4	44	31,6
	Πολύ - Πάρα Πολύ	4	22,2	6	14,2	1	11,1	8	18,6	4	22,2	8	14,8	9	20	22	15,8
θέση στον ελεύθερο επαγγελματικό τομέα	Καθόλου - Λίγο	8	44,4	27	64,2	6	66,6	27	62,7	9	50	40	74	23	51,1	94	67,6
	Αρκετά	6	33,3	7	16,6	2	22,2	11	25,5	7	38,8	8	14,8	15	33,3	26	18,7
	Πολύ - Πάρα Πολύ	4	22,2	8	19	1	11,1	5	11,6	2	11,1	6	11,1	7	15,5	19	13,6

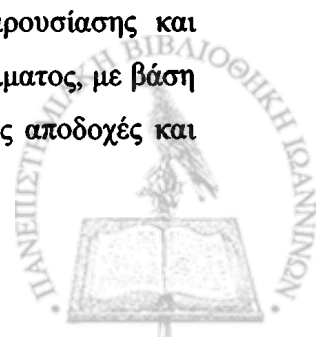
Όπως προκύπτει από τον πίνακα 4.5.1, στον οποίο παρουσιάζονται οι στόχοι των φοιτητών και των φοιτητριών του δείγματος της έρευνας για το είδος της εργασίας που θα αναζητήσουν μετά το πέρας των σπουδών τους, οι φοιτητές/τριες και των τριών Τμημάτων δηλώνουν σε ίδια περίπου ποσοστά την πρόθεση τους να εργαστούν κυρίως στο δημόσιο, αλλά και στον ευρύτερο δημόσιο τομέα. Συγκεκριμένα, το 77,7% των φοιτητών και το 76,9% των φοιτητριών επιθυμούν «πολύ» ή «πάρα πολύ» να αναζητήσουν «μία θέση εργασίας στο δημόσιο τομέα». Ο δημόσιος τομέας, που χαρακτηρίζεται ως «γυναικείος» χώρος εργασίας, αποτελεί μία ελκυστική προοπτική εργασίας για ένα μεγάλο αριθμό φοιτητριών, αλλά και φοιτητών του δείγματος.

Ο ευρύτερος δημόσιος τομέας αποτελεί εργασιακό χώρο στον οποίο προτίθεται να αναζητήσει εργασία ένα μεγάλο ποσοστό των φοιτητών και των φοιτητριών του δείγματος. Το 68,8% των φοιτητών και το 63,3% των φοιτητριών δήλωσε πως θα επιθυμούσε «πολύ» ή «πάρα πολύ» μια θέση εργασίας στον «ευρύτερο δημόσιο τομέα». Το μεγάλο ποσοστό του δείγματος που δήλωσαν ότι θέλουν να απασχοληθούν στον δημόσιο και τον ευρύτερο δημόσιο τομέα σχετίζονται με τους λόγους για τους οποίους τα υποκείμενα της έρευνας επέλεξαν να εγγραφούν και να φοιτήσουν στα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας, αν και δεν τα είχαν αρχικά επιλέξει. Οι απόφοιτοι των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας απασχολούνται αποκλειστικά (με ελάχιστες εξαιρέσεις) στον δημόσιο και τον ευρύτερο δημόσιο τομέα.

Όσον αφορά την απασχόληση στον ιδιωτικό τομέα, παρατηρείται μια μικρή διαφοροποίηση ως προς το φύλο. Οι φοιτητές δηλώνουν σε ποσοστό 20% πως προτίθενται «πολύ» ή «πάρα πολύ» να αναζητήσουν εργασία στον ιδιωτικό τομέα, ενώ μόνο το 15,8% των φοιτητριών δηλώνουν πως η αναζήτηση εργασίας στον ιδιωτικό τομέα τις ενδιαφέρει «πολύ» ή «πάρα πολύ». Επίσης, σύμφωνα με τα δεδομένα του πίνακα 4.5.1, προκύπτει ότι ένα μεγάλο ποσοστό των φοιτητών και των φοιτητριών της έρευνάς μας, δεν επιθυμεί να εργαστεί σε ένα ελεύθερο επάγγελμα. Το ποσοστό των φοιτητριών, που απέρριψαν την αναζήτηση εργασίας ως ελεύθεροι επαγγελματίες, είναι υψηλότερο σε σύγκριση με το αντίστοιχο ποσοστό των φοιτητών. Συγκεκριμένα, το 51,1% από τους φοιτητές του δείγματός δήλωσαν ότι σκοπεύουν «λίγο» ή «καθόλου» να αναζητήσουν ένα ελεύθερο επάγγελμα, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τις φοιτήτριες είναι ανέρχεται σε 67,6%. Διαπιστώνεται, δηλαδή, πως σε γενικές γραμμές τόσο οι φοιτητές όσο και οι φοιτήτριες των τριών Τμημάτων δεν προτίθενται να εργαστούν στον ιδιωτικό τομέα ή ως ελεύθεροι επαγγελματίες, και ότι κύρια επιδίωξη τους είναι ο δημόσιος και ο ευρύτερος δημόσιος τομέας. Ωστόσο, οι φοιτητές δηλώνουν σε μεγαλύτερο ποσοστό συγκριτικά με τις φοιτήτριες ότι θα επεδίωκαν μια θέση εργασίας στον ιδιωτικό τομέα ή ότι προτίθενται να εργαστούν ως ελεύθεροι επαγγελματίες.

Τα κριτήρια αναζήτησης εργασίας

Στη συνέχεια παρουσιάζονται και αναλύονται τα δεδομένα της έρευνας σχετικά με τα κριτήρια που θεωρούν ότι θα χρησιμοποιήσουν οι φοιτητές και οι φοιτήτριες του δείγματος, για την αναζήτηση εργασίας μετά την ολοκλήρωση των σπουδών τους. Οι συγκεκριμένες ερωτήσεις του ερωτηματολογίου ήταν κλειστού τύπου και ζητήθηκε από τους/τις φοιτητές/τριες να απαντήσουν επιλέγοντας το βαθμό συμφωνίας (Καθόλου/Λίγο/Αρκετά/Πολύ/Πάρα Πολύ) σε καθεμία από τις προκατασκευασμένες απαντήσεις. Για λόγους καλύτερης παρουσίασης και σχολιασμού των σχετικών δεδομένων, ταξινομήσαμε τα κριτήρια επιλογής επαγγέλματος, με βάση τη θεματική τους συνάφεια, στις ακόλουθες τέσσερις κατηγορίες: α) οικονομικές αποδοχές και

κύρος της εργασίας, β) συνθήκες εργασίας και ελεύθερος χρόνος, γ) συμβατότητα με το φύλο, και τέλος, δ) διαμονή σε συγκεκριμένη περιοχή.

Στον πίνακα 4.5.2 που ακολουθεί, καταγράφονται οι απαντήσεις των φοιτητών/τριών που αφορούν τα κριτήρια αναζήτησης εργασίας σε σχέση με την οικονομικές αποδοχές και το κύρος της εργασίας.

Πίνακας 4.5.2 Αναζήτηση εργασίας με κριτήρια τις οικονομικές αποδοχές και το κύρος

Εργασία με:		ΤΕΙ Αθήνας				ΤΕΙ Θεσσαλονίκης				Ιόνιο Πανεπιστήμιο				Σύνολο			
		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Καθόλου - Λίγο	Καθόλου - Λίγο	1	5,5	5	11,9	0	0	3	6,9	1	5,5	4	7,2	2	4,4	12	8,6
	Αρκετά	4	22,2	5	11,9	3	33,3	7	16,2	5	27,7	8	14,5	12	26,6	20	14,3
	Πολύ - Πάρα Πολύ	13	72,2	32	76,1	6	66,6	32	74,4	12	66,6	43	78,1	31	68,8	107	76,9
Οικονομικές Αποδοχές	Καθόλου - Λίγο	1	5,5	3	7,1	0	0	3	6,9	0	0	5	9	1	2,2	11	7,9
	Αρκετά	4	22,2	5	11,9	1	11,1	7	16,2	8	44,4	8	14,5	13	28,8	20	14,3
	Πολύ - Πάρα Πολύ	13	72,2	34	80,9	8	88,8	32	74,4	10	55,6	42	73,3	31	68,8	108	77,6
Φύλο	Καθόλου - Λίγο	4	22,2	7	16,6	1	11,1	11	25,5	5	27,7	15	27,2	10	22,2	33	23,7
	Αρκετά	6	33,3	20	46,6	2	22,2	16	37,2	5	27,7	17	30,9	13	28,8	52	37,4
	Πολύ - Πάρα Πολύ	8	44,4	15	35,7	6	66,6	16	37,2	8	44,4	23	41,8	22	48,8	54	38,8
Παράγοντες Αξιοποίησης	Καθόλου - Λίγο	1	5,5	5	11,9	2	22,2	4	9,3	3	16,6	4	7,2	6	13,3	13	9,3
	Αρκετά	3	16,6	9	21,4	1	11,1	16	37,2	2	11,1	13	23,6	6	13,3	38	27,3
	Πολύ - Πάρα Πολύ	14	77,7	28	66,6	6	66,6	22	51,1	13	72,2	38	69	33	73,3	88	63,3
Επίπεδο Εκπαίδευσης	Καθόλου - Λίγο	2	11,1	2	4,7	0	0	3	6,9	3	16,6	2	3,6	5	11,1	6	4,3
	Αρκετά	4	22,2	8	19	1	11,2	10	23,2	3	16,6	9	16,3	8	17,7	27	19,4
	Πάρα Πολύ	12	66,6	32	76,1	8	88,8	30	69,7	12	66,6	44	80	32	71,1	106	76,2

Η οικονομική άνεση, ως κριτήριο αναζήτησης εργασίας είναι σημαντικό τόσο για τους φοιτητές όσο και για τις φοιτήτριες. Το 68,8% των φοιτητών, και το 76,9% των φοιτητριών του δείγματος δήλωσαν ότι η εργασία τους θέλουν να τους εξασφαλίζει μια σχετική οικονομική άνεση.

Όσον αφορά τις υψηλές οικονομικές απολαβές ως κριτήριο αναζήτησης εργασίας, παρατηρείται πως η συντριπτική πλειονότητα των φοιτητών (68,8%), και των φοιτητριών (77,6%) που συμμετείχαν στη έρευνα, θεωρεί πως η εξασφάλιση μιας εργασίας με «υψηλές οικονομικές απολαβές» αποτελεί βασικό κριτήριο αναζήτησης εργασίας στο μέλλον. Μόνο το 2,2% των φοιτητών και το 7,9% των φοιτητριών θεωρεί πως θα λάβει «λίγο» ή «καθόλου» υπόψη του το συγκεκριμένο κριτήριο. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως οι φοιτήτριες, σε μεγαλύτερο ποσοστό συγκριτικά με τους φοιτητές, δηλώνουν ότι θα λάβουν υπόψη τους τις οικονομικές απολαβές ως κριτήριο στην αναζήτηση εργασίας. Αν λάβουμε υπόψη ορισμένα από τα προηγούμενα δεδομένα που αφορούν τους φοιτητές και τις φοιτήτριες και των τριών Τμημάτων που δήλωσαν σε μεγάλο ποσοστό ότι τους ενδιαφέρει μια θέση στο δημόσιο ή τον ευρύτερο δημόσιο τομέα, διαπιστώνεται πως ένα μεγάλο ποσοστό αυτών επέλεξαν τις σπουδές Βιβλιοθηκονομίας με σκοπό να εξασφαλίσουν την επαγγελματική τους «αποκατάσταση» και ένα σταθερό εισόδημα.

Από την άλλη, το υψηλό κοινωνικό κύρος αποτελεί λιγότερο σημαντικό κριτήριο στην αναζήτηση εργασίας, τόσο για τους φοιτητές όσο και για τις φοιτήτριες του δείγματος. Ωστόσο, όπως προκύπτει από τον πίνακα 4.5.2 οι φοιτητές τείνουν σε υψηλότερο ποσοστό (48,8%) να σκοπεύουν να αξιοποιήσουν το συγκεκριμένο κριτήριο, σε σχέση με τις φοιτήτριες οι οποίες δηλώνουν σε ποσοστό 38,8% ότι τις ενδιαφέρει «πολύ» ή «πάρα πολύ» το κοινωνικό κύρος της εργασίας που θα αναζητήσουν στο μέλλον. Αντίθετα, το 22,2% των φοιτητών και το 23,7% των φοιτητριών δηλώνουν πως το κοινωνικό κύρος ενός επαγγέλματος δεν θα τους επηρεάσει «καθόλου» ή «πολύ λίγο» στην αναζήτηση εργασίας.

Οι «προοπτικές επαγγελματικής εξέλιξης» αποτελούν σημαντικό κριτήριο στην αναζήτηση εργασίας, και ενδιαφέρει σε αρκετά υψηλά ποσοστά τα υποκείμενα της έρευνας, και κυρίως, τους φοιτητές. Το ποσοστό των φοιτητών, που στην ερώτηση αν θα αναζητήσει μια εργασία με προοπτικές εξέλιξης απάντησε «πολύ» και «πάρα πολύ» ανέρχεται στο 73,3%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των φοιτητριών είναι μικρότερο, 63,3%. Μάλιστα, μόνο το 13,3% των φοιτητών και το 9,3% των φοιτητριών του δείγματος απαντά πως το συγκεκριμένο κριτήριο της επαγγελματικής εξέλιξης τους/τις απασχολεί «λίγο» ή «καθόλου».

Τέλος, με βάση τα στοιχεία του πίνακα 4.5.2, ένα μεγάλο ποσοστό των φοιτητών και των φοιτητριών θεωρεί βασικό κριτήριο αναζήτησης εργασίας την άμεση σχέση με το αντικείμενο των σπουδών του. Συγκεκριμένα, το 71,1% των φοιτητών και το 76,2% των φοιτητριών θεωρεί «πολύ» ή «πάρα πολύ» σημαντικό το να βρει μία εργασία που να σχετίζεται με το αντικείμενο σπουδών

του. Στον πίνακα 4.5.3 που ακολουθεί, παρουσιάζονται οι απαντήσεις των φοιτητών/τριών του δείγματος, που αφορούν τα κριτήρια αναζήτησης εργασίας, σε σχέση με τις συνθήκες εργασίας και τον ελεύθερο χρόνο.

Πίνακας 4.5.3. Αναζήτηση εργασίας σε σχέση με τις συνθήκες εργασίας και τον ελεύθερο χρόνο

Εργασία με:		ΤΕΙ Αθήνας				ΤΕΙ Θεσσαλονίκης				Ιόνιο Πανεπιστήμιο				Σύνολο			
		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
μό αμείωτο	Καθόλου - Λίγο	3	16,6	0	0	0	0	4	9,3	4	22,2	10	18,2	7	15,5	14	10
	Αρκετά	2	11,1	13	30,9	1	11,1	10	23,5	6	33,3	7	12,7	9	20	30	21,5
	Πολύ - Πάρα Πολύ	13	72,2	29	69	8	88,8	28	65,1	8	44,4	38	69	29	64,4	95	68,3
μείωτο	Καθόλου - Λίγο	1	5,5	0	0	2	22,2	1	2,3	1	5,5	3	5,4	4	8,8	4	2,8
	Αρκετά	2	11,1	3	7,1	0	0	3	6,9	3	16,6	3	5,4	5	11,1	9	6,4
	Πολύ - Πάρα Πολύ	15	83,3	39	92,8	7	77,7	39	90,6	14	77,7	48	87,2	36	80	126	90,6
αύξηση	Καθόλου - Λίγο	1	5,5	4	9,5	2	22,2	3	6,9	3	16,6	5	9	6	13,3	12	8,6
	Αρκετά	4	22,2	15	35,7	2	22,2	11	25,5	7	38,8	22	40	13	28,8	48	34,5
	Πολύ - Πάρα Πολύ	13	72,2	23	54,7	5	55,5	28	67,6	8	44,4	28	51	26	57,7	79	56,8
πέρα από τις παραρτηματικές και προνταξιακές θέσεις	Καθόλου - Λίγο	5	27,7	3	7,1	1	11,1	4	9,3	2	11,2	7	12,7	8	17,7	14	10
	Αρκετά	4	22,2	15	35,7	2	22,2	10	23,2	7	38,8	20	36,3	13	28,8	45	32,3
	Πολύ - Πάρα Πολύ	9	50	24	57,1	6	66,6	28	66,6	9	50	28	51	24	53,3	80	57,6
- διακόπτες και λαμπτήρες	Καθόλου - Λίγο	4	22,2	16	38	6	66,6	16	37,2	8	44,4	18	32,7	18	40	50	35,9
	Αρκετά	6	33,3	15	35,7	3	33,3	18	41,8	4	22,2	18	32,7	13	28,8	51	36,6
	Πολύ - Πάρα Πολύ	8	44,4	11	26,1	0	0	8	19	6	33,3	19	34,5	14	31,1	38	27,3

Το σταθερό ωράριο, χαρακτηριστικό του δημόσιου τομέα, φαίνεται να είναι πολύ σημαντικό κριτήριο στην αναζήτηση εργασίας τόσο για τους φοιτητές όσο και για τις φοιτήτριες του δείγματος. Το ποσοστό των φοιτητών που απάντησαν ότι τους ενδιαφέρει «πολύ» και «πάρα πολύ» το σταθερό ωράριο φτάνει το 64,4%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τις φοιτήτριες είναι 68,3%.

Το κριτήριο της μονιμότητας στην εργασία διαπιστώνεται πως απασχολεί σε μεγαλύτερο βαθμό τις φοιτήτριες από ό,τι τους φοιτητές, αν και δεν αφήνει αδιάφορους ούτε τους τελευταίους. Μεταξύ των φοιτητών το 80% θεωρεί «πολύ» ή «πάρα πολύ» σημαντικό το συγκεκριμένο κριτήριο για την αναζήτηση εργασίας. Από την άλλη, οι φοιτήτριες των τριών Τμημάτων θεωρούν τη μονιμότητα της εργασίας «πολύ» ή «πάρα πολύ» σημαντική, σε ποσοστό 90,6 %. Ένα πολύ μικρό ποσοστό (το 8,8% των φοιτητών και το 2,8% των φοιτητριών) δηλώνει πως θεωρεί τη μονιμότητα «λίγο» ή «καθόλου» σημαντική.

Επίσης, σημαντικό θεωρείται, για τους φοιτητές και τις φοιτήτριες και των τριών Τμημάτων, η εύρεση μιας θέσης εργασίας που να τους εξασφαλίζει ελεύθερο χρόνο: μόνο το 13,3% των φοιτητών και το 8,6% των φοιτητριών δε θεωρούν σημαντικό το παραπάνω κριτήριο. Το 57,7% των φοιτητών και το 56,8% των φοιτητριών που συμμετείχαν στη έρευνα, δηλώνουν πως ο ελεύθερος χρόνος θα αποτελέσει σημαντικό κριτήριο για αυτούς/ες στην αναζήτηση εργασίας. Ωστόσο, δεν παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των φύλων, ως προς την αναζήτηση εργασίας με βάση το παραπάνω κριτήριο.

Παρόλο που η εξασφάλιση χρόνου για τις δουλειές του νοικοκυριού και τη φροντίδα της οικογένειας θα ήταν «αναμενόμενο» να αποτελεί σημαντικό κριτήριο για το είδος της εργασίας που θα προτιμούσαν να αναζητήσουν κυρίως οι φοιτήτριες, το παραπάνω κριτήριο προκύπτει πως θεωρείται αρκετά σημαντικό τόσο από τους φοιτητές, όσο και από τις φοιτήτριες, που συμμετείχαν στην έρευνα. Το 53,3% των φοιτητών και το 57,6% των φοιτητριών θεωρούν «πολύ» ή «πάρα πολύ» σημαντικό να έχουν χρόνο για τις δουλειές του νοικοκυριού και τη φροντίδα της οικογένειας τους. Αντίθετα, το ποσοστό των φοιτητών που απαντά πως το συγκεκριμένο κριτήριο είναι «λίγο» ή «καθόλου» σημαντικό για την αναζήτηση εργασίας, είναι μικρότερο από το αντίστοιχο ποσοστό των φοιτητριών (17,7% για τους φοιτητές έναντι 10% για τις φοιτήτριες). Φαίνεται δηλαδή, ότι οι φοιτήτριες σε μεγαλύτερο βαθμό από τους φοιτητές θεωρούν σημαντικό να έχουν χρόνο για το νοικοκυριό και τη φροντίδα της οικογένειας. Τέλος, στην ερώτηση αν θα αναζητήσουν μια εργασία με κριτήριο τη συμβατότητα με τις στις κοινωνικές τους υποχρεώσεις, το μεγαλύτερο ποσοστό των φοιτητών του δείγματος (40%), απάντησαν ότι οι κοινωνικές τους υποχρεώσεις θα επηρεάσουν λίγο ή καθόλου την επιλογή εργασίας. Αντίθετα το μεγαλύτερο ποσοστό των φοιτητριών του δείγματος (36,6%) δήλωσαν ότι το κριτήριο της συμβατότητας της

εργασίας με τις κοινωνικές τους υποχρεώσεις θα αποτελέσει αρκετά σημαντικό κριτήριο στην αναζήτηση εργασίας

Το φύλο ως παράγοντας που επηρεάζει τις επιλογές και τις αποφάσεις των ατόμων δε μας απασχόλησε μόνο σε ότι αφορά τις επιλογές σπουδών, αλλά και την αναζήτηση εργασίας. Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζονται τα σχετικά δεδομένα.

Πίνακας 4.5.4. Αναζήτηση εργασίας με κριτήριο τη συμβατότητά της με το φύλο

		ΤΕΙ Αθήνας				ΤΕΙ Θεσσαλονίκης				Ιόνιο Πανεπιστήμιο				Σύνολο			
		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
εργασία ταιριάζει το φύλο μου	Καθόλου - Λίγο	9	50	22	52,3	8	88,8	22	52,3	13	72,2	31	56,3	30	66,6	75	53,9
	Αρκετά	1	5,5	13	30,9	1	11,1	10	23,8	3	16,6	12	21,8	5	11,1	35	25,1
	Πολύ - Πάρα Πολύ	8	44,4	7	16,6	0	0	10	23,8	2	11,1	12	21,8	10	22,2	29	20,8

Από τις απαντήσεις του δείγματος, αν θα αναζητήσουν μια εργασία με κριτήριο «μία εργασία που ταιριάζει με το φύλο μου», προκύπτει πως η συντριπτική πλειονότητα των φοιτητών και των φοιτητριών απορρίπτει το συγκεκριμένο κριτήριο ως σημαντικό για την αναζήτηση μιας θέσης εργασίας στο μέλλον. Οι φοιτητές θεωρούν ότι θα λάβουν υπόψη τους το κριτήριο της συμβατότητας της εργασίας με το φύλο τους σε ποσοστό 22,2% έναντι του 20,8% των φοιτητριών που δηλώνουν ότι το συγκεκριμένο κριτήριο θα αποτελέσει σημαντικό κριτήριο κατά την αναζήτηση εργασίας μετά την ολοκλήρωση των σπουδών τους. Προκύπτει δηλαδή μια τάση, όπως ακριβώς είδαμε να συμβαίνει και με τις επιλογές σπουδών, οι φοιτητές και οι φοιτήτριες του δείγματος να αρνούνται την επίδραση του φύλου κατά τη διαδικασία αναζήτησης μιας θέσης εργασίας. Εμμέσως, αυτό δηλώνουν όταν αρνούνται το διαχωρισμό των επαγγελμάτων σε «ανδρικά» και «γυναικεία».

Τέλος, στον πίνακα 4.5.5 καταγράφονται οι απαντήσεις των φοιτητών και των φοιτητριών που αφορούν την αναζήτηση εργασίας σε σχέση με την παραμονή τους σε μια συγκεκριμένη περιοχή.

Πίνακας 4.5.5. Αναζήτηση εργασίας με κριτήριο τη διαμονή σε συγκεκριμένη περιοχή

		ΤΕΙ Αθήνας				ΤΕΙ Θεσσαλονίκης				Ιόνιο Πανεπιστήμιο				Σύνολο			
		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Μια εργασία στην περιοχή που θέλω να μείνω	Καθόλου - Λίγο	8	44,4	13	30,9	5	55,5	7	16,6	4	22,2	12	21,8	17	37,7	32	23
	Αρκετά	1	5,5	14	33,3	2	22,2	10	23,8	7	38,8	11	20	10	22,2	35	25,1
	Πολύ - Πάρα Πολύ	9	50	15	35,7	2	22,2	25	59,5	7	38,8	32	58,2	18	40	72	51,7

Όπως προκύπτει από τον πίνακα 4.5.4, το 40% των φοιτητών δήλωσαν ότι θα επέλεγαν μια εργασία με κριτήριο την περιοχή που θέλουν να μείνουν. Το ποσοστό αυτό για τις φοιτήτριες ανέρχεται σε 51,7% και δείχνει πως οι γυναίκες σε μεγαλύτερο βαθμό από τους άντρες είναι διατεθειμένες να «θυσιάσουν» κάποιες από τις προσδοκίες τους προκειμένου να μείνουν σε μια περιοχή.

Συμπερασματικά, όσο αφορά τα κριτήρια αναζήτησης εργασίας στο μέλλον, διαπιστώνεται ότι: α) οι οικονομικές απολαβές αποτελούν σημαντικό κριτήριο για τη μελλοντική εργασία των φοιτητών και φοιτητριών, ανεξάρτητα από το φύλο β) το υψηλό κοινωνικό κύρος, καθώς και οι προοπτικές επαγγελματικής εξέλιξης, είναι πιο σημαντικά κριτήρια αναζήτησης εργασίας για τους φοιτητές από ό,τι για τις φοιτήτριες, γ) οι φοιτήτριες προσδοκούν σε μεγαλύτερο βαθμό από τους φοιτητές μια μόνιμη εργασία, με σταθερό ωράριο και άμεση σχέση με το αντικείμενο σπουδών τους, δ) ο ελεύθερος χρόνος για τα προσωπικά ενδιαφέροντα ή για τις δούλες του νοικοκυριού και τη φροντίδα της οικογένειας, αποτελεί ένα σημαντικό κριτήριο αναζήτησης εργασίας τόσο για τους φοιτητές όσο και για φοιτήτριες, ενώ αντίθετα, οι κοινωνικές υποχρεώσεις δεν θεωρούνται, για κανένα από τα δύο φύλα, σημαντικό κριτήριο αναζήτησης εργασίας, ε) η συμβατότητα της εργασίας με τα κοινωνικά πρότυπα για τα φύλα απορρίπτεται σε μεγάλο βαθμό ως κριτήριο αναζήτησης εργασίας μεταξύ των φοιτητών και των φοιτητριών του δείγματος και, τέλος, στ) οι φοιτήτριες σε μεγαλύτερο ποσοστό από τους φοιτητές είναι διατεθειμένες να μειώσουν τις προσδοκίες τους σχετικά με τη μελλοντική τους εργασία, προκειμένου να μείνουν σε μια περιοχή.

4.6 Σχέδια και προσδοκίες για τη δημιουργία οικογένειας

Στο πλαίσιο της εργασίας μας θεωρήσαμε απαραίτητο να διερευνήσουμε τις προσδοκίες των φοιτητών και των φοιτητριών αναφορικά με τη δημιουργία οικογένειας και τους οικογενειακούς ρόλους, και αυτό γιατί η θέση των ατόμων στην εργασία συνδέεται στενά με τη θέση τους στην οικογένεια. Οι γυναίκες αναλαμβάνουν κυρίως τις οικογενειακές ευθύνες, οι οποίες περιλαμβάνουν μεταξύ των άλλων τις οικιακές εργασίες του νοικοκυριού και τη φροντίδα των υπόλοιπων μελών της οικογένειας. Πολύ συχνά οι γυναίκες καλούνται να συνδυάσουν τις επαγγελματικές με τις οικογενειακές υποχρεώσεις, πράγμα που έχει ως αποτέλεσμα την υποαπασχόλησή τους ή ακόμα και την αποχώρησή τους από την εργασία, όταν οι οικογενειακές υποχρεώσεις αυξάνονται, ενώ αντίθετα οι άνδρες σε μικρότερο βαθμό εγκαταλείπουν τα επαγγελματικά τους σχέδια. Όπως έχει συχνά επισημανθεί,²²¹ ο ρόλος των γυναικών στην οικογένεια επηρεάζει συχνά τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές τους, οριοθετώντας έμμεσα τις προσδοκίες τους για τη θέση και το ρόλο τους στην αγορά εργασίας και την οικογενειακή ζωή, από μικρή ηλικία. Οι μαθήτριες δεν αμφισβητούν τον παραδοσιακό ρόλο της συζύγου – μητέρας, ωστόσο, προσδοκούν να συνδυάσουν τη φροντίδα της οικογένειας και την εργασία, με στόχο την οικονομική ανεξαρτησία. Συχνά δηλαδή, οι προσδοκίες και οι επιλογές των γυναικών σχετικά με την εκπαίδευση, την εργασία και τη δημιουργία οικογένειας χαρακτηρίζονται από αντιφάσεις, τις οποίες αργότερα καλούνται να επιλύσουν συμβιβάζοντας διαφορετικούς μεταξύ τους ρόλους. Παρακάτω παρουσιάζονται τα ευρήματα σχετικά με την πρόθεση, και την επιθυμητή ηλικία δημιουργίας οικογένειας, καθώς και τις προσδοκίες των φοιτητών και των φοιτητριών του δείγματος της έρευνας σχετικά με τις μελλοντικές ευθύνες και τους ρόλους τους στο πλαίσιο της οικογενειακής ζωής.

Η πρόθεση δημιουργίας οικογένειας

Ένας από τους βασικούς στόχους στο πλαίσιο της ερευνάς μας, ήταν να ανιχνεύσουμε τις αντιλήψεις και τις προσδοκίες των υποκειμένων σχετικά με το ρόλο των γυναικών και ανδρών στον ιδιωτικό χώρο της οικογένειας. Έτσι, οι φοιτητές και οι φοιτήτριες του δείγματος κλήθηκαν να απαντήσουν πόσο τους ενδιαφέρει η δημιουργία οικογένειας, σε ποια ηλικία προτίθενται να δημιουργήσουν οικογένεια και πως φαντάζονται τον εαυτό τους στο πλαίσιο της οικογένειας. Οι συγκεκριμένες ερωτήσεις του ερωτηματολογίου ήταν κλειστού τύπου και ζητήθηκε από τους/τις φοιτητές/τριες του δείγματος να απαντήσουν επιλέγοντας το βαθμό συμφωνίας

²²¹ Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, Χ. (1997) «Ο ρόλος του φύλου στη διαμόρφωση εκπαιδευτικών και επαγγελματικών φιλοδοξιών», στο Β. Δεληγιάννη - Σ. Ζιώγου (επιμ.), *Φύλο και σχολική πράξη*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σ. 586-620.

(Καθόλου/Λίγο/Αρκετά/Πολύ/Πάρα Πολύ) σε καθεμία από τις προκατασκευασμένες απαντήσεις που περιλαμβάνονταν σε κάθε ερώτηση. Τα ευρήματα της έρευνας σχετικά με το ενδιαφέρον για τη δημιουργία οικογένειας παρουσιάζονται στον πίνακα 4.6.1.

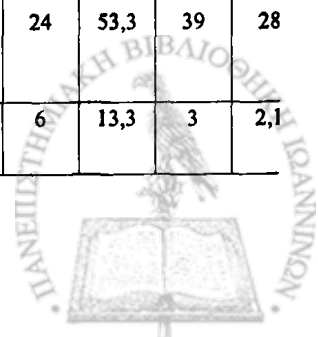
Πίνακας 4.6.1 Ενδιαφέρον για τη δημιουργία οικογένειας

		ΤΕΙ Αθήνας				ΤΕΙ Θεσσαλονίκης				Ιόνιο Πανεπιστήμιο				Σύνολο			
		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Πόσο σας ενδιαφέρει η δημιουργία οικογένειας;	Καθόλου - Λίγο	4	22,2	3	7,1	2	22,2	4	9,5	2	11,1	5	9	8	17,7	12	8,6
	Αρκετά	8	44,4	14	33,3	2	22,2	6	14,2	5	27,7	13	34,5	15	33,3	33	23,7
	Πολύ - Πάρα Πολύ	6	33,3	25	59,5	5	55,5	32	76,1	11	61,1	37	67,2	22	48,8	94	67,6

Όπως φαίνεται στον πίνακα 4.6.1, η πρόθεση δημιουργίας οικογένειας από μέρους των φοιτητών και των φοιτητριών της έρευνάς μας είναι στα μελλοντικά τους σχέδια. Οι φοιτητές απάντησαν ότι επιθυμούν «πολύ» ή «πάρα πολύ» να δημιουργήσουν οικογένεια σε ποσοστό 48,8% ενώ οι φοιτήτριες σε ποσοστό 67,6%. Από την μελέτη του πίνακα 4.6.1 προκύπτει ότι οι φοιτήτριες σε μεγαλύτερο ποσοστό σε σχέση με τους φοιτητές θεωρούν σημαντική τη δημιουργία οικογένειας. Φαίνεται δηλαδή, πως τα μελλοντικά σχέδια για δημιουργία οικογένειας έχουν έντονα έμφυλο χαρακτήρα. Στον πίνακα 4.6.2 που ακολουθεί, καταγράφονται οι απαντήσεις του δείγματος σχετικά με την επιθυμητή ηλικία δημιουργίας οικογένειας

Πίνακας 4.6.2 Επιθυμητή ηλικία δημιουργίας οικογένειας

	ΤΕΙ Αθήνας		ΤΕΙ Θεσσαλονίκης		Ιόνιο Πανεπιστήμιο		Σύνολο					
	Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτητές		Φοιτήτριες			
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%		
έως τα 25	0		1		0		3		1	2,2	7	5
από 25 έως 30 ετών	4		27		1		30		9	31,1	90	64
από 30 έως 35 ετών	10		14		7		9		7	53,3	39	28
μετά τα 35	4		0		1		1		1	13,3	3	2,1

Τα στοιχεία του πίνακα 4.6.2 μας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι οι φοιτήτριες της έρευνας μας, επιθυμούν να δημιουργήσουν οικογένεια σε μικρότερη ηλικία σε σύγκριση με ένα μεγάλο ποσοστό των φοιτητών, που δηλώνουν πως προτιμούν να δημιουργήσουν οικογένεια μετά τα 30 τους. Συγκεκριμένα, το ποσοστό των φοιτητών που επιθυμούν να δημιουργήσουν οικογένεια σε ηλικία 25 έως 30 ετών είναι 30,4%, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των φοιτητριών είναι πάνω από διπλάσιο, 64,7%. Σε αντίθεση με τις φοιτήτριες, ένα υψηλό ποσοστό φοιτητών (54,3%) προτιμά να δημιουργήσει οικογένεια στην ηλικία των 30 με 35 ετών. Οδηγούμαστε λοιπόν στο συμπέρασμα ότι οι φοιτήτριες της έρευνας, σε υψηλότερο ποσοστό σε σύγκριση με τους φοιτητές, δηλώνουν πως επιθυμούν να δημιουργήσουν οικογένεια και μάλιστα σε μικρότερη ηλικία.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απαντήσεις των φοιτητών και των φοιτητριών για το πώς φαντάζονται τον εαυτό τους στο πλαίσιο της οικογένειας. Στον πίνακα 4.6.3 παρουσιάζονται οι απαντήσεις των υποκειμένων της έρευνας στη σχετική ερώτηση σε ότι αφορά την κατανομή ρόλων στον ιδιωτικό χώρο της οικογένειας τους στο μέλλον.

Πίνακας 4.6.3. Πώς φαντάζεστε τον εαυτό σας στο πλαίσιο της οικογένειας

		ΤΕΙ Αθήνας				ΤΕΙ Θεσσαλονίκης				Ιόνιο Πανεπιστήμιο				Σύνολο			
		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες		Φοιτητές		Φοιτήτριες	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Θα αφιερώνω καθημερινά χρόνο στο νοικοκυριό	Καθόλου - Λίγο	5	27,7	15	35,7	6	66,6	16	37,2	7	38,8	10	18,1	18	40	41	29,4
	Αρκετά	10	55,5	19	45,2	3	33,3	19	44,1	9	50	29	52,7	22	48,8	66	47,4
	Πολύ - Πάρα Πολύ	3	16,6	8	19	0	0	8	18,6	2	11,1	16	29	5	11,1	32	23
Θα αφιερώνω καθημερινά χρόνο για την φροντίδα των παιδιών	Καθόλου - Λίγο	2	11,1	0	0	2	22,2	2	4,7	2	11,1	0	0	6	13,3	2	1,4
	Αρκετά	7	38,8	6	14,2	2	22,2	7	16,6	6	33,3	13	23,6	15	33,3	26	18,7
	Πολύ - Πάρα Πολύ	9	50	36	85,7	5	55,5	33	78,5	10	55,5	42	76,4	24	53,3	111	79,8
Θα έχω την ευθύνη για την κάλυψη των οικονομικών αναγκών της οικογένειας	Καθόλου - Λίγο	0	0	5	11,9	0	0	6	14,2	2	11,1	6	10,9	2	4,4	17	12,2
	Αρκετά	7	38,8	18	42,8	1	11,1	11	26,1	0	0	29	52,7	8	17,7	58	41,7
	Πολύ - Πάρα Πολύ	11	61,1	19	45,2	8	88,8	25	59,5	16	88,9	20	36,3	35	77,7	64	46
Αν χρειαστεί για τις ανάγκες του νοικοκυριού και της ανατροφής των παιδιών θα προτιμούσα να σταματήσω να εργάζομαι εγώ και όχι ο/η σύντροφός μου	Καθόλου - Λίγο	11	61,1	20	47,6	8	88,8	14	33,3	14	77,7	29	52,7	33	73,3	63	45,3
	Αρκετά	5	27,7	9	21,4	0	0	11	26,1	4	22,2	14	25,4	9	20	34	24,4
	Πολύ - Πάρα Πολύ	2	11,1	13	30,9	1	11,1	17	40,4	0	0	12	21,8	3	6,6	42	30,2

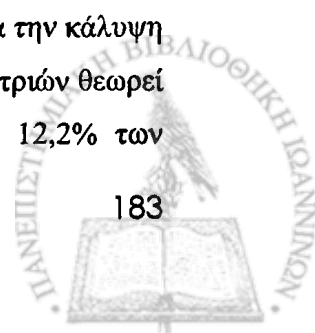

Σύμφωνα με τα δεδομένα του πίνακα 4.6.3 προκύπτει ότι διπλάσιες σχεδόν φοιτήτριες από ότι φοιτητές φαντάζονται τον εαυτό τους να ασχολούνται καθημερινά με τις δουλειές του νοικοκυριού. Οι φοιτήτριες, θεωρούν σε μεγαλύτερο βαθμό σε σύγκριση με τους φοιτητές θεωρούν υποχρέωσή τους να φροντίζουν καθημερινά για το νοικοκυριό σε ποσοστό 23%, ενώ μόλις το 11,1% των φοιτητών, φαντάζεται τον εαυτό του να αφιερώνει χρόνο καθημερινά στις δουλειές του νοικοκυριού. Το μεγαλύτερο ποσοστό των φοιτητών και των φοιτητριών του δείγματος (48,8% και 47,4% αντίστοιχα), δηλώνουν πως φαντάζονται τον εαυτό τους να ασχολείται καθημερινά με τις δουλειές του νοικοκυριού «αρκετά». Αξιοσημείωτο είναι, ότι ενώ μόλις το 29,4% των φοιτητριών δηλώνει πως δεν θα αφιερώνει «καθόλου» ή «πολύ λίγο» χρόνο καθημερινά στις δουλειές του νοικοκυριού, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους φοιτητές ανέρχεται 40%.

Από τον πίνακα 4.6.3 συμπεραίνουμε ότι η φροντίδα των παιδιών αποτελεί εργασία με έμφυλο χαρακτήρα πολύ περισσότερο από τη φροντίδα του νοικοκυριού. Οι φοιτητές δηλώνουν πως φαντάζονται «πολύ» ή «πάρα πολύ» να αφιερώνουν καθημερινά χρόνο στη φροντίδα των παιδιών σε ποσοστό 53,3%, ενώ οι φοιτήτριες στην πλειονότητά τους, 79,8%, δηλώνουν πως θα αφιερώνουν καθημερινά χρόνο για τη φροντίδα των παιδιών τους. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι το 13,3% των φοιτητών δήλωσαν ότι δεν θα ασχολούνται «καθόλου» ή «πολύ λίγο» με τα παιδιά σε καθημερινή βάση, ενώ μόνο το 1,4% των φοιτητριών απάντησαν πως δεν θα αφιερώνουν καθόλου ή ελάχιστο χρόνο καθημερινά για τη φροντίδα των παιδιών. Οι όροι «μητρότητα» και «μητρικό ένστικτο» που αναπαράγει η κοινωνία μας, για λόγους που έχουν ήδη αναφερθεί, φαίνεται να είναι βαθιά ριζωμένοι στις αντιλήψεις τόσο των φοιτητών όσο και των φοιτητριών.

Από τις απαντήσεις των υποκειμένων στην ερώτηση «πώς φαντάζεστε τον εαυτό σας στο πλαίσιο της οικογένειας;» σε σχέση με την εργασία και την κάλυψη των οικονομικών αναγκών της οικογένειας, προκύπτουν ορισμένες σημαντικές διαφοροποιήσεις, οι οποίες ενισχύουν τη γενικότερη διαπίστωση πως οι προσδοκίες των φοιτητών και των φοιτητριών της έρευνάς μας είναι σε μεγάλο βαθμό συμβατές με τα κυρίαρχα κοινωνικά πρότυπα για τους ρόλους των ανδρών και των γυναικών στο πλαίσιο της οικογένειας.

Όπως προκύπτει από τον πίνακα 4.6.3, οι φοιτητές θεωρούν σε μεγαλύτερο βαθμό από τις φοιτήτριες πως θα έχουν την ευθύνη για την κάλυψη των οικονομικών αναγκών της οικογένειας. Το ποσοστό των φοιτητών που δήλωσαν ότι θα φέρουν την κύρια ευθύνη για την κάλυψη των οικονομικών αναγκών της οικογένειας ανέρχεται σε 77,7%, ενώ οι φοιτήτριες δηλώνουν σε πολύ μικρότερο ποσοστό 46% πως θα φέρουν «πολύ» ή «πάρα πολύ» την κύρια ευθύνη για την κάλυψη των οικονομικών αναγκών της οικογένειας. Παρόλο που ένα μεγάλο μέρος των φοιτητριών θεωρεί πολύ σημαντικό το ρόλο του στην οικονομική υποστήριξη της οικογένειας, το 12,2% των

φοιτητριών συμφωνεί «λίγο» ή «καθόλου» με την ιδέα πως θα φέρει τη μεγαλύτερη ευθύνη για την κάλυψη των οικονομικών αναγκών της οικογένειας, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό για τους φοιτητές είναι 4,4%. Προκύπτει, δηλαδή, πως οι φοιτητές αναπαράγουν συχνότερα και σε μεγαλύτερο βαθμό το πρότυπο του «κουβαλητή» στην οικογένεια, ένα πρότυπο που συνδέεται παραδοσιακά με το ρόλο των ανδρών στην οικογένεια και το οποίο αποδέχονται ήδη από νεαρή ηλικία.

Ακόμα, οι φοιτητές αρνούνται σε μεγαλύτερο ποσοστό από τις φοιτήτριες την προοπτική διακοπής της αμειβόμενης εργασίας για χάρη της ενασχόλησης με το νοικοκυριό και την ανατροφή των παιδιών. Στην ερώτηση «αν χρειαστεί για τις ανάγκες του νοικοκυριού και της ανατροφής των παιδιών, θα προτιμούσα να σταματήσω να εργάζομαι εγώ και όχι ο/η σύντροφος μου», η πλειονότητα των φοιτητών 73,3% απάντησε πως συμφωνεί «λίγο» ή «καθόλου». Το αντίστοιχο ποσοστό των φοιτητριών, περιορίζεται στο 45,3%. Οι φοιτητές δηλαδή, περισσότερο από τις φοιτήτριες αρνούνται μία προοπτική εγκατάλειψης της εργασίας για χάρη της οικογένειας.

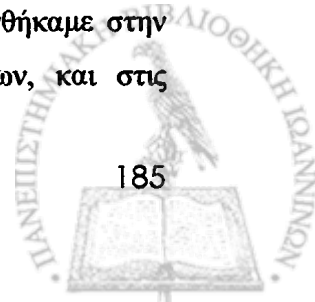
Συμπερασματικά, όσο αφορά την πρόθεση δημιουργίας οικογένειας, την επιθυμητή ηλικία, καθώς και την κατανομή ρόλων στο πλαίσιο της οικογένειας διαπιστώνονται τα εξής: α) οι φοιτήτριες θεωρούν σημαντική τη δημιουργία οικογένειας πολύ περισσότερο από τους φοιτητές, β) οι φοιτήτριες επιθυμούν να δημιουργήσουν οικογένεια σε μικρότερη ηλικία, από ό,τι οι φοιτητές, γ) ο τρόπος που οι φοιτητές και οι φοιτήτριες αντιλαμβάνονται τις ευθύνες και το ρόλο τους στη μελλοντική οικογενειακή ζωή τους διαφοροποιείται σημαντικά με βάση το φύλο. Η φροντίδα των παιδιών αποτελεί εργασία με έμφυλο χαρακτήρα πολύ περισσότερο από τη φροντίδα του νοικοκυριού, δ) οι φοιτητές θεωρούν σε μεγαλύτερο βαθμό από τις φοιτήτριες πως θα έχουν την ευθύνη για την κάλυψη των οικονομικών αναγκών της οικογένειας και αρνούνται σε μεγαλύτερο ποσοστό από τις φοιτήτριες την προοπτική διακοπής της αμειβόμενης εργασίας για χάρη της ενασχόλησης με το νοικοκυριό και την ανατροφή των παιδιών. Οι αντιλήψεις και προσδοκίες των φοιτητών και των φοιτητριών του δείγματος σχετικά με τη δημιουργία οικογένειας και την κατανομή των ρόλων των φύλων, διαφέρουν με έμφυλο τρόπο, και είναι σε μεγάλο βαθμό συμβατές με τα κυρίαρχα πρότυπα για τους κοινωνικούς ρόλους των ανδρών και των γυναικών.

Συμπεράσματα

Στόχος της έρευνάς μας είναι η διερεύνηση των διαδικασιών μέσω των οποίων το φύλο ως κοινωνική κατασκευή, και η κοινωνικοοικονομική προέλευση οριοθετούν τις επιλογές σπουδών στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, καθώς και η διερεύνηση των τρόπων με τους οποίους οι επιλογές κλάδου σπουδών συνδέονται με τις προσδοκίες και τους στόχους για την αγορά εργασίας και τη δημιουργία οικογένειας στο μέλλον. Ένας από τους στόχους της έρευνας ήταν να διερευνήσουμε, αν η επιλογή σπουδών είναι τελικά μια προσωπική απόφαση ή προέρχεται από μια κοινωνικά διαμορφωμένη αντίληψη για τα επαγγέλματα που θεωρούνται αρμόζουσα και συμβατά με τη γυναικεία ταυτότητα. Με δεδομένο ότι δεν υφίστανται τυπικές απαγορεύσεις σχετικά με τις επιλογές κλάδου σπουδών στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, αλλά και ότι οι επιλογές αυτές δεν είναι ούτε τυχαίες ούτε κοινωνικά ουδέτερες ως προς το φύλο, αλλά αντίθετα το φύλο διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στις επιλογές κλάδου σπουδών με αποτέλεσμα τη διαφοροποιημένη κατά φύλο σύνθεση του φοιτητικού πληθυσμού στους κλάδους σπουδών, δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στη μελέτη των αντιλήψεων, των προσδοκιών και των φιλοδοξιών των υποκειμένων της έρευνας σχετικά με τις σπουδές τους, την αγορά εργασίας και την οικογένεια, ώστε να ανιχνευθούν οι τρόποι με τους οποίους το φύλο πιθανόν οριοθετεί και προσανατολίζει τις επιλογές κλάδου σπουδών των υποκειμένων, αλλά και τις προσδοκίες τους για τη μελλοντική τους θέση στις δομές της εργασίας και της οικογένειας. Ακόμα, η επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας έδειξε ότι το φύλο δεν επηρεάζει με τον ίδιο τρόπο όλα τα υποκείμενα. Η κοινωνικοοικονομική τους προέλευση αποτελεί βασική παράμετρο στη διαμόρφωση των επιλογών σπουδών. Μέσα από τους λόγους που επικαλούνται οι φοιτητές/τριες για να δικαιολογήσουν τη φοίτησή τους στα συγκεκριμένα Τμήματα επιχειρήσαμε να ανιχνεύσουμε τους τρόπους με τους οποίους το κοινωνικό φύλο και η κοινωνικοοικονομική προέλευση επηρεάζουν τη διαμόρφωση των επιλογών κλάδου σπουδών. Για τη συλλογή των δεδομένων αυτών το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε ήταν το ερωτηματολόγιο.

Ένας από τους επιμέρους στόχους της έρευνας ήταν να διαπιστώσουμε τον αριθμό των ανδρών και γυναικών που εργάζονται στις βιβλιοθήκες των Ιδρυμάτων Ανώτατης και Ανώτατης Εκπαίδευσης στην Ελλάδα, την παρουσία γυναικών στις ανώτερες ιεραρχικά θέσεις, καθώς και το κύρος των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας στην Ελλάδα. Για να εξετάσουμε το κύρος των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας που λειτουργούν στη χώρα μας συγκεντρώσαμε δεδομένα για τη βάση εισαγωγής των Τμημάτων αυτών, την κατά φύλο σύνθεση του φοιτητικού πληθυσμού στα συγκεκριμένα Τμήματα από την χρονιά ίδρυσής τους, έως τη χρονιά διεξαγωγής της έρευνας, καθώς και τη φοιτητική διαρροή. Για τη συλλογή των δεδομένων αυτών απευθυνθήκαμε στην Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος, στην Ένωση Ελλήνων Βιβλιοθηκονόμων, και στις

γραμματείες των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας. Ακόμα, αρκετά από τα δεδομένα της παρούσας μελέτης, είναι αποτέλεσμα της έρευνας στο διαδίκτυο.

Στη βάση, όμως, των επιμέρους αυτών ερωτημάτων της έρευνάς μας βρίσκεται το βασικό ερώτημα αναφορικά με τη σχέση των επιλογών κλάδου σπουδών ανδρών και γυναικών με το έμφυλο χάσμα που παρατηρείται στη μισθωτή εργασία.

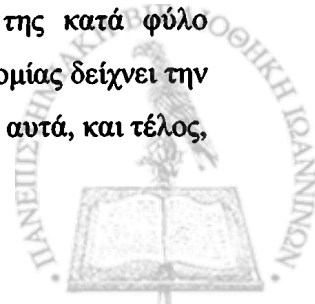
Η έρευνά μας επικεντρώθηκε στη διερεύνηση των επιλογών κλάδου σπουδών των δευτεροετών - κατά το ακαδημαϊκό έτος 2008/09 - φοιτητών και φοιτητριών στα τρία Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας. Η επιλογή μας να μελετήσουμε τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας, έγινε κατά πρώτον γιατί τα Τμήματα αυτά οδηγούν αποκλειστικά σε εξαρτημένη μορφή εργασίας (απορρόφηση στον δημόσιο τομέα ή σε βιβλιοθήκες ιδρυμάτων και μεγάλων οργανισμών) και δεύτερον από προσωπικό ενδιαφέρον για το συγκεκριμένο επάγγελμα.

Στην παρούσα εργασία υιοθετούμε τη θεωρία της πολιτισμικής αναπαραγωγής του Bourdieu, σύμφωνα με την οποία η ταξική ένταξη της οικογένειας στα πλαίσια μιας διαστρωματωμένης κοινωνίας επηρεάζει τις προτιμήσεις των ατόμων για την επιλογή σπουδών. Βασική θεωρητική παραδοχή της έρευνάς μας αποτέλεσε η θεωρητική θέση ότι οι επιλογές σπουδών δεν αποτελούν ατομικές επιλογές που βασίζονται σε καθαρά προσωπικές προτιμήσεις, και αποφάσεις. Αντίθετα, τα άτομα αποτελούν δρώντα υποκείμενα, των οποίων, όμως, οι επιλογές υπαγορεύονται και οριοθετούνται από την κοινωνική τους θέση.

Από την ανάλυση των δεδομένων της έρευνας προέκυψε ότι:

1) Η εργασία στις Βιβλιοθήκες των ΑΕΙ και ΤΕΙ της χώρας φέρει έντονα έμφυλο χαρακτήρα. Ο αριθμός των γυναικών που εργάζονται στις Βιβλιοθήκες των Ελληνικών Ακαδημαϊκών Ιδρυμάτων είναι πάνω από τριπλάσιος από αυτό των ανδρών για τις Βιβλιοθήκες των ΑΕΙ, ενώ ο αριθμός των γυναικών που εργάζονται στις Βιβλιοθήκες για τα ΤΕΙ είναι σχεδόν τετραπλάσιος από αυτό των ανδρών. Παρόλο που οι γυναίκες απασχολούνται σε μεγαλύτερο ποσοστό από τους άνδρες σε ανώτερες ιεραρχικά θέσεις, το ποσοστό αυτό δεν είναι ανάλογο της αριθμητικής τους κυριαρχίας.

2) Τα Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας στη χώρα μας έχουν χαμηλό κύρος και χαμηλή αξιολόγηση. Δηλωτικά του χαμηλού τους κύρους είναι: α) χαμηλή βαθμολογία πρόσβασης, άρα και χαμηλή ζήτηση, β) η φοίτηση στο καθένα από τα τρία Τμήματα της έρευνάς μας, φέρει έντονα έμφυλο χαρακτήρα. Η εξέταση της κατά φύλο σύνθεσης του φοιτητικού πληθυσμού στα τρία Τμήματα Βιβλιοθηκονομίας δείχνει την υπεραντιπροσώπηση των γυναικών που έχουν φοιτήσει ή φοιτούν σε αυτά, και τέλος,

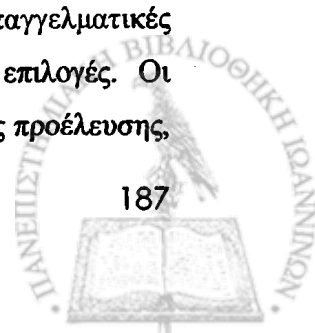

γ) υψηλό ποσοστό φοιτητών και φοιτητριών που δεν ολοκλήρωσαν τις σπουδές τους στα προβλεπόμενα χρονικά περιθώρια.

Με βάση την επεξεργασία και ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων, που συλλέχθηκαν μέσω του ερωτηματολογίου και παρουσιάστηκαν διεξοδικά στο δεύτερο μέρος της μελέτης μας, και αφορούν τις σχέσεις φύλου, κοινωνικοοικονομικής προέλευσης και επιλογών κλάδου σπουδών στην Ανώτατη Εκπαίδευση καταλήξαμε στα ακόλουθα συμπεράσματα τα οποία απαντούν και στα ερευνητικά ερωτήματα που επιχειρήσαμε να διερευνήσουμε μέσω του ερωτηματολογίου:

1) Σχετικά με την κοινωνική προέλευση των φοιτητών/τριών των τριών Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας, η συντριπτική πλειονότητά τους προέρχεται από μη προνομιούχα κοινωνικά στρώματα, ένδειξη του χαμηλού κύρους και της χαμηλής αξιολόγησης των συγκεκριμένων Τμημάτων στην Ελλάδα. Η μεγάλη πλειονότητα των γονιών των φοιτητών/τριών είναι, σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνάς μας, απόφοιτοι του Λυκείου, τα επαγγέλματα που ασκούν κατατάσσονται στα μεσαία ή χαμηλά επαγγέλματα, και το μηνιαίο οικογενειακό εισόδημα τους δεν ξεπερνά τα 2000 ευρώ. Οι ταξικές διαφορές είναι μικρές μεταξύ φοιτητών και φοιτητριών του κάθε Τμήματος, αλλά και μεταξύ των τριών Τμημάτων.

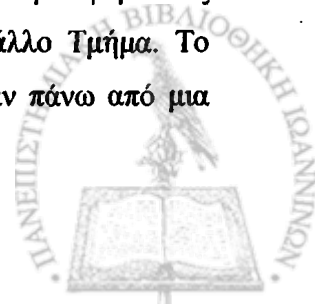
2) Οι φοιτητές/τριες που συμμετείχαν στη έρευνα δηλώνουν στη συντριπτική τους πλειονότητα ότι πως το φύλο τους δεν επηρέασε τις εκπαιδευτικές, και κατ' επέκταση τις επαγγελματικές τους επιλογές. Όμως, οι επαγγελματικές προτιμήσεις διαφοροποιούνται συχνά με βάση το φύλο και οδηγούν σε διαφορετικές επιλογές κλάδου σπουδών ήδη από το Λύκειο, με αποτέλεσμα τα κορίτσια να υπερεκπροσωπούνται στη θεωρητική κατεύθυνση. Ακόμα, οι επιλογές των κοριτσιών για την Ανώτατη Εκπαίδευση τείνουν συχνά να εναρμονίζονται με τα έμφυλα πρότυπα για τους κλάδους σπουδών και το επάγγελμα. Έτσι, πολλές φοιτήτριες του δείγματος της έρευνάς μας, είχαν ως πρώτη τους επιλογή για την Ανώτατη Εκπαίδευση τα Παιδαγωγικά Τμήματα, και τα Τμήματα Ψυχολογίας, ενώ δε διαπιστώθηκε το ίδιο για τους φοιτητές της έρευνας. Τα υποκείμενα της έρευνας τείνουν σε μεγάλο βαθμό να ερμηνεύουν τις εκπαιδευτικές και κατ' επέκταση τις επαγγελματικές επιλογές με όρους «ατομικής» κλίσης και προτίμησης. Η επιλογή της κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο αποδίδεται από τους φοιτητές και τις φοιτήτριες, κυρίως στα ενδιαφέροντα, τις κλίσεις τους, και τις προσωπικές επιλογές. Αντίθετα, η επιλογή του κλάδου σπουδών στην Ανώτατη Εκπαίδευση αποδίδεται στις επιδόσεις τους, καθώς στις επαγγελματικές προοπτικές που θεωρούσαν πως τους παρείχαν οι συγκεκριμένες επιλογές. Οι επιδόσεις, αποτέλεσμα σε μεγάλο βαθμό της κοινωνικής και οικονομικής προέλευσης,

δεν φαίνεται να αναγνωρίζονται από τους φοιτητές και τις φοιτήτριες ως παράγοντας που επηρεάζει τις εκπαιδευτικές «επιλογές». Οι φοιτητές και οι φοιτήτριες του δείγματος στην πλειονότητά τους δηλώνουν ότι επηρεάστηκαν από κάποιο άλλο άτομο στην επιλογή Τμήματος φοίτησης στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, όχι όμως και στην επιλογή κατεύθυνσης σπουδών στο Λύκειο. Κυρίως οι εκπαιδευτικοί και η μητέρα είναι τα άτομα που παρέχουν συμβουλές, ενώ ο/η καθηγητής/τρια του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού δεν επηρεάζει τους/τις φοιτητές/τριες στην επιλογή Τμήματος στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση,

3) Όσον αφορά τις προσδοκίες των φοιτητών και των φοιτητριών για τη θέση τους στην εργασία και τη δημιουργία οικογένειας στο μέλλον, είναι σαφές πως παρόλο που τα υποκείμενα της έρευνας δηλώνουν ότι η μελλοντική τους θέση στην αγορά εργασίας και την οικογένεια επηρεάζει ελάχιστα τις «προσωπικές» τους αποφάσεις οι φοιτητές και φοιτήτριες σε μεγάλο βαθμό αναπαράγουν τα κυρίαρχα έμφυλα πρότυπα για τους ρόλους και τη θέση των ανδρών και των γυναικών στην αγορά εργασίας και κυρίως στην οικογενειακή ζωή. Οι φοιτητές, όσο και οι φοιτήτριες, προσδοκούν μια θέση εργασίας στον δημόσιο και ευρύτερο δημόσιο τομέα, οι φοιτήτριες της έρευνας όμως, δηλώνουν σε μεγαλύτερο ποσοστό συγκριτικά με τους φοιτητές ότι για αυτές είναι σημαντική μια εργασία που θα τους προσφέρει μονιμότητα, αλλά και τη δυνατότητα να ασχολούνται με τις δουλειές του νοικοκυριού και τη φροντίδα των παιδιών. Αν και οι φοιτήτριες προσδοκούν σε οικονομική ανεξαρτησία, είναι διατεθειμένες να προσπαθήσουν να συνδυάσουν συγκρουσιακούς μεταξύ τους ρόλους, και εντέλει να «θυσιάσουν» την καριέρα για χάρη της οικογένειας σε μεγαλύτερο βαθμό από τους φοιτητές. Ακόμα, οι φοιτήτριες δηλώνουν ότι επιθυμούν να αποκτήσουν οικογένεια συχνότερα και σε μικρότερη ηλικία, σε σύγκριση με τους φοιτητές της έρευνας. Η διαπίστωση αυτή είναι ενδεικτική της σημαντικής αξίας που έχει η απόκτηση οικογένειας για την επιβεβαίωση της γυναικείας ταυτότητας στη σύγχρονη Ελλάδα.

4) Για την πλειονότητα των φοιτητών/τριών η «επιλογή» του Τμήματος φοίτησης ήταν σε μεγάλο βαθμό «αναγκαστική επιλογή», λόγω βαθμολογίας στις Πανελλαδικές εξετάσεις του Λυκείου. Η εισαγωγή τους στο συγκεκριμένο Τμήμα δεν είναι αποτέλεσμα επιλογής ή προσωπικού ενδιαφέροντος, αλλά «τυχαία», και αρκετοί μάλιστα από τους φοιτητές/τριες του δείγματος συμμετείχαν πάνω από μια φορά στις Πανελλαδικές εξετάσεις με στόχο την εισαγωγή τους σε κάποιο άλλο Τμήμα. Το ποσοστό των φοιτητών του δείγματος που δήλωσαν ότι συμμετείχαν πάνω από μια

φορά στις Πανελλαδικές εξετάσεις είναι σχεδόν διπλάσιο από αυτό των φοιτητριών. Οι φοιτητές και φοιτήτριες του δείγματος που δήλωσαν ότι το Τμήμα στο οποίο φοιτούν ήταν η πρώτη τους επιλογή, δήλωσαν ως κύριο λόγο για αυτό την επαγγελματική αποκατάσταση, ενώ και εκείνοι/ες που βρέθηκαν να φοιτούν στο Τμήμα λόγω του συστήματος των Πανελλαδικών εξετάσεων και της συμπλήρωσης του μηχανογραφικού δήλωσαν ότι παρέμειναν σε αυτό με την ελπίδα της επαγγελματικής αποκατάστασης (κυρίως στο δημόσιο τομέα), ή επειδή δεν είχαν άλλη επιλογή. Τα επιθυμητά Τμήματα εισαγωγής στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, για την πλειονότητα των φοιτητών και των φοιτητριών του δείγματος της έρευνάς μας, είναι κυρίως Τμήματα με υψηλές βάσεις εισαγωγής, ενώ για την πλειονότητα των φοιτητών/τριών του δείγματος μας, το Τμήμα στο οποίο φοιτούν είχε δηλωθεί μετά την 9^η επιλογή στο μηχανογραφικό δελτίο. Παρόλα αυτά, το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος δήλωσαν ότι προτίθενται να συνεχίσουν τις σπουδές τους σε μεταπτυχιακό επίπεδο στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό. Ο ρόλος των άλλων, καθώς και η σημασία του φύλου στη διαμόρφωση των επιλογών τους, σε μεγάλο βαθμό υποτιμώνται από τους φοιτητές και τις φοιτήτριες. Ο Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός δεν φαίνεται να παρέχει συμβουλευτικές υπηρεσίες, αντίθετα σημαντικότερος φαίνεται να είναι ο συμβουλευτικός ρόλος των εκπαιδευτικών και της μητέρας.

Από τα παραπάνω ευρήματα, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι η επιλογή του κλάδου σπουδών στην Ανώτατη Εκπαίδευση δεν είναι άσχετη από τις επαγγελματικές προσδοκίες των υποκειμένων, οι οποίες έχουν μία σαφέστατα έμφυλη διάσταση και ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των φοιτητών/τριών του δείγματος δεν έχουν συνειδητοποιήσει τις έμμεσες και άρρητες επιρροές του φύλου στις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές επιλογές. Ακόμα, η παραδοσιακή κατανομή ρόλων εντός της οικογένειας φαίνεται να εξακολουθεί, ως ένα βαθμό, να υφίσταται και σήμερα.

Σύμφωνα με την επίσημη ρητορική για τις επιλογές σπουδών, τα άτομα θεωρούνται ελεύθερα να λαμβάνουν αποφάσεις για τη διάρκεια και το είδος της εκπαίδευσης που θα αποκτήσουν, σύμφωνα με τις επιθυμίες τους. Συνεκτιμώντας, όμως, τα δεδομένα από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας, τη θεωρητική προσέγγιση και την ανάλυση των ευρημάτων της έρευνας μπορούμε να συμπεράνουμε πως οι επιλογές σπουδών διαφοροποιούνται ανάλογα με την κοινωνική προέλευση των υποψηφίων και το φύλο. Στην πραγματικότητα, τα παραπάνω σημαίνουν πως η επαγγελματική σταδιοδρομία των ανδρών και των γυναικών πιθανώς δεν ορίζεται σε τόσο μεγάλο βαθμό από τις εκπαιδευτικές επιλογές, αλλά επηρεάζεται σημαντικά από

τις ίδιες τις αντιλήψεις και τις προσδοκίες τους για τη θέση τους στην αγορά εργασία και την οικογένεια, αντιλήψεις και προσδοκίες που διαφέρουν με έμφυλο τρόπο.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αβδελά, Ε. (1990) *Δημόσιοι υπάλληλοι γένους θηλυκού: καταμερισμός της εργασίας κατά φύλα στον δημόσιο τομέα 1908-1955*, Σειρά: Μελέτες Νεοελληνικής Ιστορίας, Αθήνα: Ίδρυμα Έρευνας και Παιδείας της Εμπορικής της Ελλάδος
- Αβδελά, Ε. και Ψαρρά, Α. (1997) «Ξαναγράφοντας το παρελθόν: σύγχρονες διαδρομές της ιστορίας των γυναικών», στο Αβδελά, Ε. και Ψαρρά, Α. (επιμ.) (1997) *Σιωπηρές ιστορίες: γυναίκες και φύλο στην ιστορική αφήγηση*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σ. 17-119
- Αβραμίδου Α. 2001. *Ευέλικτες μορφές απασχόλησης και ανισότητες στον εργασιακό χώρο*. Μελέτη. Αθήνα: Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (δημοσιευμένο στην ιστοσελίδα του ΚΕΘΙ: <http://www.Kethi.gr>, 13-2-10)
- Αθανασιάδου, Χ., Σ. Πετροπούλου, Γ. Μιμίκου. 2001. *Οι συνθήκες της γυναικείας απασχόλησης στην Ελλάδα: 1980-2000*. Μελέτη. Αθήνα: Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (δημοσιευμένο στην ιστοσελίδα του ΚΕΘΙ: <http://www.Kethi.gr>, 11-3-10)
- Αθανασιάδου, Χ. (2007) «Η μετάβαση από τις σπουδές στην απασχόληση και ο 'λόγος' των πτυχιούχων γυναικών» στο Β. Δεληγιάννη – Κουϊμτζή και Δ. Σακκά (επιμ.), *Από την εφηβεία στην ενήλικη ζωή: μελέτες για τις ταυτότητες φύλου στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα*, Αθήνα: Gutenberg, σ.263-282
- Αθανασιάδου, Χριστίνα & Μιμίκου, Γεωργία & Πετροπούλου, Στεφανία (2001) "Οι συνθήκες της γυναικείας απασχόλησης στην Ελλάδα: 1980-2000" Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (δημοσιευμένο στην ιστοσελίδα του Κ.Ε.Θ.Ι: www.kethi.gr, 9/10/08)
- Αθανασίου, Λεωνίδα (2000) *Μέθοδοι και τεχνικές έρευνας στις επιστήμες της αγωγής: ποσοτικές και ποιοτικές προσεγγίσεις*, Ιωάννινα
- Αλεξανδρή, Ε. (επιμ.), (2007) « *Η γυναίκα στην Ανώτατη Τεχνολογική Εκπαίδευση (ΤΕΙ) και οι προοπτικές επαγγελματικής απασχόλησης*» Αθήνα: ΤΕΙ Αθήνας
- Altusser, L. (1994) *Θέσεις, μετάφραση Ξενοφών Γιαταγάνας*, Αθήνα, Θεμέλιο, 5^η εκδ.
- Arnot, Medeleine (2006) *Διαδικασίες αναπαραγωγής του φύλου: εκπαιδευτική θεωρία και φεμινιστικές πολιτικές*, Σειρά: Μελέτες για το φύλο, επιμέλεια: Βασιλική Δεληγιάννη – Κουϊμτζή, Αθήνα: Μεταίχμιό

- Bell, D.(1991). «Αξιοκρατία και ισότητα» στο Κελπανίδης, Μ. (επιμ.) *Κράτος Πρόνοιας και Εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Εκδ. Αδ.Κυριακίδη, τ. ΙΙ
- Bell, J. (1997) *Μεθοδολογικός Σχεδιασμός Παιδαγωγικής και Κοινωνικής Έρευνας. Οδηγός για Φοιτητές και Υποψήφιους Διδάκτορες*, Αθήνα: Gutenberg
- Βιτσιλάκη-Σορωνιάτη, Χ. (1997) «Ο ρόλος του φύλου στη διαμόρφωση εκπαιδευτικών και επαγγελματικών φιλοδοξιών», στο Β. Δεληγιάννη - Σ. Ζιώγου (επιμ.), *Φύλο και σχολική πράξη*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σ.586-620
- Blackledge, David (1994) *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης* Αθήνα: Μεταίχμιο
- Bourdieu , P. (1996) *Η ανδρική κυριαρχία, επιμέλεια-επίλογος* Νίκος Παναγιωτόπουλος, μετάφραση: Π. Γεωργίου, Α. Καπέλλα Αθήνα: Δελφίνοι
- Bourdieu, P. και Passeron, J.-Cl. (1993) *Οι κληρονόμοι: οι φοιτητές και η κουλτούρα*, μετάφραση Νίκος Παναγιωτόπουλος & Μαρία Βιδάλη, Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου-Μ. Καρδαμίτσας
- Bourdieu, P. (2000) *Πρακτικοί Λόγοι για τη Θεωρία της δράσης*, μετάφραση Ράνια Τουτουντζή, Αθήνα: Πλέθρο
- Bourdieu, P.(1999), *Γλώσσα και συμβολική εξουσία*, μετάφραση Κ Καψαμπέλη, εισαγωγή Νίκος Παναγιωτόπουλος, Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου-Μ. Καρδαμίτσας
- Bourdieu, P. (1999). *Κείμενα Κοινωνιολογίας*, Αθήνα: Στάχυ
- Γεωργούλας, Α. (2008) *Το Πρόταγμα της Ισότητας και η Γένεση της Κοινωνιολογίας*, Αθήνα: Τόπος
- Γιαγκουνίδης, Π. (1997), «Το σχολείο και ο ρόλος του στη αγορά εργασίας», στο Β. Δεληγιάννη - Σ. Ζιώγου (επιμ.), *Φύλο και σχολική πράξη*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σσ.571-585
- Γιδαράκου, Ι., Δημοπούλου, Ε., Καζακόπουλος, Λ., & Σκορδίλη, Σ. (2005). «Ανισότητες των φύλων στην απασχόληση, την εκπαίδευση και το εισόδημα», στο Στρατηγάκη, Μ. (επιμ.), *Επιχειρηματικότητα γυναικών, όψεις ιδιοκτησίας και διοίκησης*, Αθήνα:Gutenberg, σ.55-65
- Γκότοβος, Α. (1995). *Παιδαγωγική αλληλεπίδραση*. Αθήνα: Gutenberg

Cohen, M. & Manion, L. (1994) *Μεθοδολογία εκπαιδευτική έρευνας*, Σειρά επιστήμες της Αγωγής, Αθήνα: Μεταίχμιο

Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β. (1992) «Η εικόνα για τον κόσμο της εργασίας σε αγόρια και κορίτσια εφηβικής ηλικίας: μια πρώτη προσέγγιση για την επίδραση των παραγόντων φύλο και κοινωνικοοικονομική προέλευση», *Παιδαγωγική επιθεώρηση*, τχ. 16, σ.75-96

Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β. Μαζηρίδου, Εύα & Κιοσέογλου, Γρηγόρης (2002) «Οι προσδοκίες των γονέων για το μέλλον των παιδιών τους: διαμορφώνοντας τις ταυτότητες φύλου στο οικογενειακό πλαίσιο» *Επιστημονική Επετηρίδα του Τμήματος Ψυχολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής*, τόμος 5^{ος}, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, σ. 189-211

Δεληγιάννη-Κουϊμτζή (1994) «Τα στερεότυπα για τους ρόλους των δύο φύλων στα εγχειρίδια του δημοτικού σχολείου «Η γλώσσα μου», στο Β. Δεληγιάννη – Σ. Ζιώγου (επιμ.), *Εκπαίδευση και Φύλο*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σ. 129-146

Δεληγιάννη-Κουϊμτζή, Β. (1994). Φεμινιστικές τάσεις στην κοινωνιολογία της εκπαίδευσης. Στο Β. Δεληγιάννη και Σ. Ζιώγου (επιμ.) *Εκπαίδευση και φύλο*, Θεσσαλονίκη, Βάνιας, σ. 23-40

Δημητρόπουλος, Ε. Θεοδοσίου, Δ. Παπαδημητρίου, Α, και Παπαθανασίου, Π (1985) *Οι εκπαιδευτικές και επαγγελματικές αποφάσεις των μαθητών της Γ' Λυκείου: Υπόθεση Κοινωνικής τάξης*, Θεσσαλονίκη

Δήμου, Α. 1989. «Η μερική απασχόληση: Ένα γυναικείο φαινόμενο της αγοράς εργασίας», *Σύγχρονα Θέματα*, 40

Durkheim, E. (1998). «Η εκπαίδευση, η φύση της, ο ρόλος της» (μτφ. Θ.Ανθογαλίδου) *Virtual School, The sciences of Education Online*, τόμος 1, τεύχος 1.

Durkheim, E. (1997) «Η Ηθική διαπαιδαγώγηση» στο Δ. Μακρυνιώτη (επιμ.), *Παιδική ηλικία*, Αθήνα : Νήσος
Εισαγωγή στη μεθοδολογία και τις τεχνικές των κοινωνικών επιστημών (2005), 7^η

ανατύπωση, Σειρά: Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής, Β. Φύλιας (επιμ.), Αθήνα: Gutenberg, σ.131

Goffman, E. (1996). *Συναντήσεις. Δυο μελέτες στην κοινωνιολογία της αλληλεπίδρασης*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια

Ηλιού, Μ. (1988) *Εκπαιδευτική και κοινωνική δυναμική*, Αθήνα: Πορεία

- Hughew, M. και Kroehler, Carolyn J. (2007), *Κοινωνιολογία: οι βασικές έννοιες*, μετάφραση Γ. Χριστήδης, επιμέλεια Θ. Ιωσηφίδης, Αθήνα: Κριτική, Επιστημονική Βιβλιοθήκη
- Θανοπούλου, Μ., Β. Κωτσοβέλου & Ρ. Παπαρούνη. (1999). «Η σχέση επαγγελματικής και οικογενειακής ζωής των γυναικών: διερεύνηση της ελληνικής βιβλιογραφίας». *Σύγχρονα Θέματα*, 40, σ.91-101
- Ιωακείμογλου, Η., Καμινιώτη, Ο., Κωστάκη, Α., Σκοπελίτου. Θ. (1997) “Επιδράσεις της εκπαίδευσης στη διαδικασία ενσωμάτωσης στην αγορά εργασίας- άνεργος και μη ενεργός πληθυσμός”. Πρακτικά συνεδρίου “Ανεργία-Εργασία, Εκπαίδευση-Κατάρτιση στην Ελλάδα και τη Γαλλία” ΕΚΚΕ, Ampassade de France, Association Franco-Hellenique pour la Cooperation Scientifique et Technique. Αθήνα, σ. 91-107
- Κανταρτζή, Ευαγγελία (2003) *Τα στερεότυπα του ρόλου των φύλων στα σχολικά εγχειρίδια του δημοτικού σχολείου*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη
- Κανταρτζή, Ε. (1997) «Οι απόψεις των παιδιών για τον καταμερισμό των επαγγελμάτων κατά φύλο», *Σύγχρονη εκπαίδευση*, τχ. 92, σ. 32-37
- Καντζάρα, Βάσω (2007) «Η μετάβαση από το σχολείο στη ‘ζωή’ και η επιλογή σπουδών και επαγγέλματος» *Φύλο και νέα επαγγέλματα: εισαγωγή θεμάτων για την προώθηση της ισότητας των φύλων στην εκπαιδευτική διαδικασία*, Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. 4.1.1.δ, Ιωάννινα, σ. 49-59
- Καντζάρα Β. (2006) «Εκπαίδευση, κοινωνικές ανισότητες και αποκλεισμός στην Ελλάδα. Μια κριτική εισαγωγή» στο Οικονόμου Χ. & Ν. Φερώνας (επιμ.) *Οι εκτός των τειχών. Φτώχεια και κοινωνικός αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες*, Αθήνα: Διόνικος σ.349-380
- Καραμεσίνη, Μ. (1998). ‘Γυναίκες και απασχόληση στην Ελλάδα: Τάσεις και Διεθνείς Συγκρίσεις’. Στο Ξ. Πετρινιώτη και Γ. Κουκουλές, (επιμ.), *Επετηρίδα εργασίας 1998*. Αθήνα: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Παντοίου, σ.177-184
- Καραμεσίνη, Μ. & Η. Ιωακείμογλου. (2003). *Προσδιοριστικοί παράγοντες του μισθολογικού χάσματος μεταξύ ανδρών και γυναικών*. Μελέτη. Αθήνα: Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας σε συνεργασία με το Πάντειο Πανεπιστήμιο, Κέντρο Κοινωνικής

Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής 28 (δημοσιευμένο στην ιστοσελίδα του ΚΕΘΙ:
<http://www.Kethi.gr>)

Κασιμάτη, Κ. (2004) *Δομές και Ροές: το φαινόμενο της κοινωνικής και επαγγελματικής κινητικότητας*, Αθήνα: Gutenberg

Κασιμάτη, Κούλα (1989) «*Επιλογή επαγγέλματος, Πραγματικότητα ή μύθος;*», Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Κατή, Δ. (1990) *Νοημοσύνη και φύλο: ο σεξισμός στις επιστημονικές ιδέες για τις γνωστικές ικανότητες*, Αθήνα: Οδυσσέας

Κάτσικας, Χ. & Καββαδίας, Γ. Κ.(2000) *Η ανισότητα στην ελληνική εκπαίδευση: Η εξέλιξη των ευκαιριών πρόσβασης στην ελληνική εκπαίδευση*, Παιδαγωγική Σειρά, Αθήνα: Gutenberg

Κετσετζοπούλου Μ., Χ. Συμεωνίδη. (2002). «*Ισότητα των Φύλων: Η Θέση της Γυναίκας στο Δημόσιο και Ιδιωτικό Χώρο*». Στο Α. Μουρίκη, Μ. Ναούμη, Γ. Παπαπέτρου (επιμ.), *Το Κοινωνικό Πορτραίτο της Ελλάδας 2001*. Αθήνα: ΕΚΚΕ/Ινστιτούτο Κοινωνικής Πολιτικής, σ. 137-144

Κρίβας, Σ. & Χάντζιου, Ε. (1989) «*Ισότητα των φύλων και εκπαίδευση: Διαφορές μεταξύ των φύλων ως προς τα επαγγελματικά κίνητρα και την επαγγελματική συμπεριφορά: μια διερεύνηση του αντικειμένου στην ελληνική πραγματικότητα*» *Σύγχρονη εκπαίδευση*, τχ. 46, σ.79-87

Κυριαζή, Νότα (2002) *Η κοινωνιολογική έρευνα: κριτική επισκόπηση των μεθόδων και των τεχνικών*, Σειρά: Θεωρία και έρευνα στην κοινωνιολογία, 5η έκδ., Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Λάμνιαν, Κ.(2001). *Κοινωνιολογική θεωρία και εκπαίδευση: διακριτές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Μεταίχμιο

Λαμπροπούλου, Βούλα & Γεωργουλέα, Μαριζέττα (1989) «*Ισότητα των φύλων και εκπαίδευση: Οι ρόλοι των φύλων μέσα από την εκπαίδευση*», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τχ. 46, σ.58-69

Λιάπη-Μήλα, Ιωάννα(2010), *Οι ανισότητες μεταξύ των φύλων στην αγορά εργασίας: πρόσφατες εξελίξεις*, Αθήνα: Ξιδέρης

Μαραγκουδάκη, Ελένη (1995) *Εκπαίδευση και διάκριση των φύλων: παιδικά αναγνώσματα στο νηπιαγωγείο*, 2η έκδ. Αθήνα: Οδυσσεύς

Μαραγκουδάκη, Ε (1996) «Τα στερεότυπα για τα φύλα σε παιδικά βιβλία προσχολικής ηλικίας» στο Ι. Παρασκευόπουλος κ.α. (επιμ.), *Διαφυλικές Σχέσεις: Σεμινάριο κατάρτισης εκπαιδευτικών-στελεχών σε θέματα σεξουαλικής αγωγής και ισότητας των φύλων*, τομ. Β', Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 240-250

Μαραγκουδάκη, Ε. (1997) «Οι γυναίκες διδάσκουν και οι άντρες διοικούν» στο Φύλο και σχολική πράξη, στο Β. Δεληγιάννη – Σ. Ζιώγου (επιμ.), *Φύλο και σχολική πράξη*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σ. 258-292

Μαραγκουδάκη, Ε. (2001) «Η σύνθεση του διδακτικού προσωπικού και ο καταμερισμός εργασίας με βάση τον παράγοντα φύλο στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση κατά το χρονικό διάστημα 1974-1997» Ιωάννινα

Μαραγκουδάκη, Ε. (2007) «Η παρουσία των δύο φύλων στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση» στο Β. Δεληγιάννη – Κουμιτζή και Δ. Σακκά (επιμ.), *Από την εφηβεία στην ενήλικη ζωή: μελέτες για τις ταυτότητες φύλου στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα*, Αθήνα: Gutenberg, σ. 285-312

Μέγας Οδηγός Εκπαίδευση Επάγγελμα, Κείμενα: Συντακτική Ομάδα ΕΚΕΠ, Εκδόσεις Αχτίδα

Μηλιός, Γ (1993) *Εκπαίδευση και Εξουσία*, Αθήνα: Κριτική Επιστημονική Βιβλιοθήκη

Μονιάρου-Παπακωνσταντίνου, Β. (2005) «Επιλογή του Τομέα Σπουδών της Βιβλιοθηκονομίας-Πληροφόρησης: Μια συστηματική βιβλιογραφική επισκόπηση των πρόσφατων ερευνητικών μελετών», Πάτρα: 15^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, 1-3 Νοεμβρίου 2006, Τίτλος Συνεδρίου *Δημιουργώντας δεσμούς γνώσης, δημοκρατίας & πολιτισμού στο ψηφιακό περιβάλλον*
<http://conference.lis.upatras.gr/files/5.03.FullText.pdf> προσπελάστηκε 13/07/07

Μπουρνούδη, Ε. & Ψάλτη, Α. (1997) «Επαγγελματικές επιλογές και προσδοκίες των νέων και της οικογενείας τους: Η επίδραση του φύλου» στο Β. Δεληγιάννη - Σ. Ζιώγου (επιμ.), *Φύλο και σχολική πράξη*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σ. 621-644

Μπρούζος, Ανδρέας (1995) *Ο εκπαιδευτικός ως λειτουργός συμβουλευτικής - προσανατολισμού: Μια ανθρωπιστική θεώρηση της εκπαίδευσης*, Αθήνα: Λύχνος

- Μυλωνάς Θ.(1998). Μυλωνάς Θ.(1998). *Κοινωνιολογία της ελληνικής εκπαίδευσης: συμβολές*, Σειρά: Βιβλιοθήκη κοινωνικής επιστήμης και κοινωνικής πολιτικής, Αθήνα: Gutenberg
- Μυλωνάς Θ. (1996). *Κοινωνική αναπαραγωγή στο σχολείο: θεωρία και εμπειρία*. Αθήνα: Αρμός
- Νίνα-Παζαρζή, Ε. (επιμ.) (2008). *Φύλο και Κοινωνική Έρευνα στην Ελλάδα*. ΚΕΠΠ Πειραιάς και Αβραμίδου Α. 2001. *Ευέλικτες μορφές απασχόλησης και ανισότητες στον εργασιακό χώρο*. Μελέτη. Αθήνα: Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας (δημοσιευμένο στην ιστοσελίδα του ΚΕΘΙ: <http://www.Kethi.gr>, 25/2/2009)
- Νούτσος, Χ. (2006) «Από το Λύκειο στο Πανεπιστήμιο. Παλιές και νέες αντιφάσεις» στο συλλογικό τόμο, *Η υπεράσπιση του άρθρου 16 και η ακαδημαϊκή αναβάθμιση του δημόσιου πανεπιστημίου*, Ινστιτούτο Νίκος Πουλαντζάς, Αθήνα Πρακτικά συνεδρίου ΕΣΗΕΑ, 9-10 Φεβρουαρίου 2006
- Παναγιωτόπουλος Ν. (1996). εισαγωγή στο *Οι κληρονόμοι των Pierre Bourdieu, J.Cl Passeron*. Αθήνα: Καρδαμίτσας
- Πάντα, Δ. *Οι επαγγελματικές επιλογές των νέων: Κοινωνιολογική προσέγγιση στην επίδραση της οικογένειας και της ομάδας ομηλίκων στις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές αποφάσεις των νέων*, Σειρά: Εκπαίδευση και κοινωνία, αρ. 5, Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής
- Παπαζήση, Θ.(1996) «Μητρότητα και καριέρα: άτυχος γάμος από τρελό έρωτα», Πρακτικά Ευρωπαϊκού Συνεδρίου *Το φύλο των δικαιωμάτων: εξουσία, γυναίκες και ιδιότητα του πολίτη*, Κέντρο Γυναικείων Μελετών και Ερευνών Διότιμα, Αθήνα: Νεφέλη, σ.160-181
- Παπαταξιάρχης, Ε. (1992) «Εισαγωγή. Από τη Σκοπιά του Φύλου. Ανθρωπολογικές Θεωρήσεις της Σύγχρονης Ελλάδας», στο Παπαταξιάρχης, Ε., Παραδέλλης, Θ. (επιμ.) *Ταυτότητες και Φύλο στη Σύγχρονη Ελλάδα. Ανθρωπολογικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Καστανιώτης, σ. 11-98
- Parsons, T. (1985). «Η σχολική τάξη ως κοινωνικό σύστημα: μερικές από τις λειτουργίες της στην αμερικάνικη κοινωνία», στο Φραγουδάκη, Α. *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*, Αθήνα: Παπαζήση, σ. 250-279

- Πετράκη-Κώττη, Α. 1998. 'Η θέση της γυναίκας στην αγορά εργασίας στην Ελλάδα και οι διαφορές στις αμοιβές των δύο φύλων'. Στο Ι. Μαγγανάρα (επιμ.), *Εργασία, Συνδικαλισμός και Ισότητα των Φύλων. Εισηγήσεις Σεμιναρίου*. Αθήνα: Οδυσσέας., σ.302-
- Πολίτης, Φ. (2006). *Οι ανδρικές ταυτότητες στο σχολείο: Ετεροσεξουαλικότητα, ομοφυλοφοβία και μισογυνισμός*, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο
- Σιάνου-Κύργιου, Ελένη (2007) «Αγορά εργασίας, νέα επαγγελματικά προφίλ και φύλο» στο *Φύλο και νέα επαγγέλματα: εισαγωγή θεμάτων για την προώθηση της ισότητας των φύλων στην εκπαιδευτική διαδικασία*, Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. 4.1.1.δ, Ιωάννινα, σ. 9-30
- Σιάνου-Κύργιου, Ελένη (2007) «Επιλογές σπουδών για την ανώτατη εκπαίδευση και ανισότητα των φύλων» στο *Δοκίμια: εισαγωγή θεμάτων για την προώθηση της ισότητας των φύλων στην εκπαιδευτική διαδικασία*, Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ. 4.1.1.δ. Ιωάννινα, σ.115-126
- Σιάνου – Κύργιου, Ελένη (c2005) *Εκπαίδευση και κοινωνικές ανισότητες: η μετάβαση από τη Δευτεροβάθμια στην Ανώτατη εκπαίδευση (1997-2004)*, Αθήνα: Μεταίχιμο
- Σιάνου, Ε. (1997) «Επαγγελματισμός και φύλο: το παράδειγμα των εκπαιδευτικών» στο *Φύλο και σχολική πράξη*, στο Β. Δεληγιάννη – Σ. Ζιώγου (επιμ.), *Φύλο κι σχολική πράξη*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σσ. 213-226
- Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ. (1994) «Ισότητα των δύο Φύλων, θεωρία και πράξη στον επαγγελματικό προσανατολισμό», *Νέα Παιδεία*, τχ. 71, σ. 118-134
- Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ. (1994-1995) «Διαφορές στις επαγγελματικές επιλογές των δύο φύλων», *Τα Εκπαιδευτικά*, τχ. 36, σ. 106-115
- Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ. (1993) «Ο επαγγελματικός προσανατολισμός για την ένταξη των γυναικών στη νέα αγορά εργασίας της Ενωμένης Ευρώπης του 2000», *Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου Συμβουλευτικής-Προσανατολισμού*, Αθήνα: ΕΛΕΣΥΠ, σ. 291-301
- Σιδηροπούλου-Δημακάκου, Δ. (1991) «Η στάση των γονέων απέναντι στη δευτεροβάθμια τεχνική-επαγγελματική εκπαίδευση», *Επιθεώρηση Συμβουλευτικής και προσανατολισμού*, τχ. 18-19, σ.67-80
- Σολομών, Ι. (1997). «Η ανάλυση των εκπαιδευτικών πρακτικών ως κοινωνιολογικό αντικείμενο: θεωρητικές αρχές και προϋποθέσεις» στο *Κοινωνιολογία της ελληνικής εκπαίδευσης*. Πάτρα: Αχαϊκές Εκδόσεις

- Σταμάτη, Α. (2008). «Φύλο και Εργασιακές Σχέσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση», (δημοσιευμένο στην ιστοσελίδα: <http://www.inegsee.gr/enimerwsi>., 21/3/2011)
- Στρατηγάκη, Μ. (2008) «1957-2007: Πενήντα χρόνια πολιτικών ισότητας στην Ε. Ε. Μία κριτική ανασκόπηση», στο Μ. Στρατηγάκη (επιμ.) *Πολιτικές Ισότητας των Φύλων. Ευρωπαϊκές Κατευθύνσεις και Εθνικές Πρακτικές*, Αθήνα: Gutenberg, σσ. 27-64
- Τσάφου, Σταματίνα (2005) «Εκπαίδευση στην επιστήμη της βιβλιοθηκονομίας και της πληροφόρησης στην Ελλάδα» στο *Από τη βιβλιοθηκονομία στην επιστήμη της πληροφόρησης: Μελέτες προς τιμήν του Γ. Μ. Κακούρη*, (επιμ.) Χρ. Παπατσικουράκης & Α. Σίτας, Αθήνα: Τυπωθήτω –Γιώργος Δαρδάνος, σ. 83-102
- Φραγκουδάκη, Α. (1985) *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης : Θεωρίες για την Κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*, Αθήνα
- Φρειδερίκου, Αλεξάνδρα, (1995) *Η Τζένη πίσω από το τζάμι: αναπαραστάσεις των φύλων στα εγχειρίδια γλωσσικής διδασκαλίας του σχολείου*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα
- Φρόση, Λαμπρινή-Λίνα (2010), *Τα φύλα στο σχολείο και στο λόγο των εκπαιδευτικών*, Αθήνα: Τόπος
- Χαριστού, Μ. (1989) «Ισότητα των φύλων και εκπαίδευση: Η επαγγελματική εκλογή των κοριτσιών», *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τχ. 46, σ. 70-78
- Χατζηπαναγιώτου, Π. (1997). «Η συμμετοχή των εκπαιδευτικών σε θέματα διοίκησης και διαχείρισης της σχολικής μονάδας. Η επίδραση του παράγοντα φύλο» στο Β. Δεληγιάννη - Σ. Ζιώγου (επιμ.), *Φύλο και σχολική πράξη*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, σ.293-302
- Ψαχαρόπουλος, Γ. (1999). *Οικονομική της Εκπαίδευσης*, Αθήνα: Παπαζήσης

Βιβλιογραφία

- Adkins, L. & Mottier, V. (2002) "Masculine domination: gender and power in Bourdieu's writings", *Feminist Theory*, no. 3, p. 345-359
- Adkins, L. & Skeggs B. (2004) (eds.) *Feminism after Bourdieu*, Oxford: Blackwell Publishing/The Sociological Review, p. 3-18
- Apple, M. (2001). Comparing Neo-liberal projects and Inequality in Education. *Comparative Education*, Volume 37, no.4, p. 409 – 423.
- Arnot, M. and Weiner, G. (eds.) (1987). *Gender and the Politics of Schooling*, Buckingham: Open University MacMillan Press
- Arnot, M. (2002) "Schooling in Capitalist America revisited: social class, gender and race inequalities in the UK", στο Arnot, M. *Reproducing Gender? Essays on educational theory and feminist politics*, London: Routledge Falmer, p. 220-225
- Arnot, M. (1981). Culture and political economy: dual perspectives in sociology of women's education. *Educational Analysis*, 3(1), p. 97-116
- Barret, M. (1987) "Gender and class: Marxist feminist perspectives on education", στο Arnot, M. and Weiner, G. (eds.) *Gender and the Politics of Schooling*, Buckingham: Open University MacMillan Press, p.50-63
- Baudelot, Cristian & Establet, Roger, (1971) *L' ecole capitalite en France*, Paris: Maspero
- Bergman, Barbara J. (2005) « Looking at electronic resources librarians: is there gender equity within this emerging specialty? » *New library world*, v. 106, no. 1210-1211, p. 116-127
- Bowles, Samuel, & Gintis, Herbert (1976) *Schooling in Capitalist America: educational reform and the contradiction of economic life*. New York: Basic Books
- Bradley, K. (2000) "The incorporation of women into Higher Education: paradoxical outcomes?", *Sociology of Education*, 73(1), pp.1-18
- Connell, R. (1991). *Gender and Power*. Cabridge: Polity Press
- Deem, R. (1978). *Women and Schooling*. London: Routledge

..5

- Deliyanni, K. & Sakka, D. (1999). Designing a European project on adolescent masculinities. Στο *Intercultural Reconstruction: European Yearbook on Youth Policy and Research*, Circle for Youth Research Cooperation in Europe (CYRCE) (ed.), Berlin: Walter de Gruyter, v. 2, p. 89-98
- Dillabough, J.A. & Arnot, M. (2000). Feminist Sociology of Education: dynamics, debates and directions. Στο J. Demaine (ed.) *Sociology of education today*, London, MacMillan, p.30-48
- Dilabough, J. (2003), «Gender, education and society: the limits and possibilities of feminist reproduction theory», *Sociology of education*, v. 76. n. 4, p. 376-379
- Edmonds, R. (1979). Effective school for the urban poor. *Educational Leadership*, 37, p. 15 - 24
- Evans, J. (1995), *Feminist theory today: an introduction to second-wave feminism*, London Sage
- Firestone, S. (1970). *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution*. New York, Bantam Books
- Franken, M. W. (1983) «Sex role expectations in children's vocational aspirations and perceptions of occupations», *Psychology of women quarterly*, v. 8, p. 59-68
- Harris, R. και A. Wilkinson 2001. (Re)positioning librarians: How young people view the information sector. *Journal of Education for Library and Information Science* 42, (4), p. 289-307
- Helwig, Andrew A. (1998) «Gender-role stereotyping: Testing theory with a longitudinal sample», *Sex roles*, vol. 38, is. 5-6, p. 403-423
- Hildenbrand, S. (1999) « The information age vs gender equity? Technology and values in education for library and information science» *Library trends*, v. 147, n. 4. p. 669-685
- Jaggar, A. (1983). *Feminist Politics and Human Nature*. Totowa, N.J.: Littlefield, Adams
- Kenway, J. (1996). «Reasserting Masculinity in Australian Schools». *Women's Studies International Forum*, 19 (4), p. 447-466
- King R. (1980) «Weberian Perspectives and the Study of Education». *British Journal of Sociology*, vol. 1, no. 1, p. 7-23

- King, R. (1982) «Organizational changes in secondary schools: an action approach», *British Journal of Sociology of education*, v. 3, n. 1
- Lupaschuk, Doren & Yewchuk, Carolyn (1998) «Students perceptions of gender roles: implication for counselors» *International Journal for the advancement of Counselling*, v. 20, p.301-318
- MacDonald, M. (1980). Socio-cultural reproduction and women's education. Στο R. Deem (ed) *Schooling for Women's Work*, London: Routledge & Kegan Paul , p.13-25
- Middleton, S. (1987) "The sociology of women's education as a field of academic study", στο Arnot, M. and Weiner, G. (eds.) *Gender and the Politics of Schooling*, Buckingham: Open University MacMillan Press, p. 76-91
- Millett, K. (1971). *Sexual Politics*. New York, Avon Books
- Rothwell, A. 1990. The image of librarians. *Library Management* 11, n.1, p. 25-56
- Rudin, G. (1975) «The traffic in women: notes on the "political economy" of sex» στο R. R. Reiter (ed.), *Toward an anthropology of women*, New York: Monthly Review Press
- Sapiro, V. (1990). *Women in American Society* (2nd ed.). California: Mayfield
- Weiner, G. (1994) *Feminisms in education: an introduction*, Buckingham: Open University Press
- Wolpe, A.M. (1978). «Education and the sexual division of labour». A. Kuhn και David, M.E. (eds). *The state, the Family and Education*. London: Routledge & Kegan Paul

Πηγές στο Διαδίκτυο

<http://www.eugenfound.edu.gr> προσπελάστηκε 23/7/10

<http://www.inegsee.gr/enimerwsi> προσπελάστηκε 21/3/2011

<http://www.ionio.gr/tab/> προσπελάστηκε 13/07/07

<http://www.ionio.gr/msc/index.htm> προσπελάστηκε 13/07/07

<http://www.libd.teithe.gr/> προσπελάστηκε 13/07/07

http://www.mopab.gr/publications/apografi_2010.pdf προσπελάστηκε 28/7/10

<http://www.statistics.gr> προσπελάστηκε στις 4/3/2010

http://www.teiath.gr/sdo/library_studies προσπελάστηκε 13/07/07

www.teiath.gr προσπελάστηκε 11/01/08

Παράρτημα

Αναλυτικό Πρόγραμμα Σχολής Βιβλιοθηκονομίας και συστημάτων Πληροφόρησης ΤΕΙ Αθήνας

Δομή Προγράμματος Σπουδών

Εξάμηνο Α

Εισαγωγή στη Βιβλιοθηκονομία
Περιγραφική επεξεργασία τεκμηρίων
Εισαγωγή στην τεχνολογία πληροφοριών
Εισαγωγή στην Αρχαιονομία
Επικοινωνία

Εξάμηνο Β

Ανάπτυξη και διαχείριση συλλογής
Εισαγωγή στην τεχνολογία επικοινωνιών - Διαδίκτυο
Πολιτική πληροφόρησης
Πηγές και υπηρεσίες πληροφόρησης
Συστήματα Θεματικής Πρόσβασης
Πρότυπα κωδικοποίησης πληροφοριών

Εξάμηνο Γ

Τεχνικές αναζήτησης πληροφοριών
Μέθοδοι Έρευνας
Οργάνωση πληροφοριών-Ευρετηρίαση
Οργάνωση Πληροφοριών - Ταξινόμηση
Ιστορία βιβλίου και βιβλιοθηκών

Εξάμηνο Δ

Βιβλιογραφία
Διοικητικοί θεσμοί και παραγωγή αρχείων στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση
Πληροφοριακά συστήματα - βάσεις δεδομένων
Μουσειολογία
Διοίκηση μονάδων πληροφόρησης
Ορολογία - Αγγλικά

Εξάμηνο Ε

Διαχείριση αρχειακού υλικού
Ανάλυση και σχεδιασμός συστημάτων πληροφόρησης
Ψηφιακές βιβλιοθήκες
Ορολογία-Γαλλικά ή Γερμανικά
Ψυχολογία του αναγνώστη και της ανάγνωσης
Εκπαίδευση και σχολικές βιβλιοθήκες: Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις
Ιστορία τέχνης

Εξάμηνο ΣΤ

Διαχείριση αρχειακών εγγράφων
Πηγές Πληροφόρησης - Ανθρωπιστικές και Κοινωνικές Επιστήμες
Συντήρηση και διατήρηση υλικού
Εκδοτική
Εφαρμογές στον Παγκόσμιο Ιστό
Πηγές της νεότερης ελληνικής ιστορίας
Ιστορία γραφής και τεχνολογίας πληροφοριών

Εξάμηνο Ζ

Συνθετική επεξεργασία τεκμηρίων
Διαχείριση πολιτιστικών αγαθών
Διαχείριση γνώσης
Οικονομική διαχείριση
Πηγές Πληροφόρησης - Θετικές και Εφαρμοσμένες Επιστήμες
Σεμινάριο τελειόφοιτων
Λογοτεχνία
Ιστορία και φιλοσοφία των επιστημών

Εξάμηνο Η

Πτυχιακή εργασία
Πρακτική άσκηση

**Αναλυτικό Πρόγραμμα Σχολής Βιβλιοθηκονομίας και συστημάτων Πληροφόρησης ΤΕΙ
Θεσσαλονίκης**

Δομή Προγράμματος Σπουδών

Εξάμηνο Α

Βιβλιοθήκες και Κοινωνία

Εισαγωγή στην Πληροφορική

Έρευνα και Συγγραφή Εργασίας

Ιστορία της Παγκόσμιας Λογοτεχνίας

Εισαγωγή στην Οργάνωση Υλικού και Πληροφοριών

Αγγλικά Ι

Εξάμηνο Β

Ιστορία Βιβλίου και Συντήρηση

Ταξινομικά Συστήματα Ι

Περιγραφική Καταλογογράφηση Ι

Πηγές και Υπηρεσίες Πληροφόρησης

Πολυμέσα

Αγγλικά ΙΙ

Εξάμηνο Γ

Ταξινομικά Συστήματα ΙΙ

Περιγραφική Καταλογογράφηση ΙΙ

Θεματική Ευρετηρίαση

Ιστορία της Ελληνικής Λογοτεχνίας

Ηλεκτρονική Εκδοτική

Εξάμηνο Δ

Θησαυροί

Αρχεία και Οργάνωση τους

Ανάπτυξη και Διαχείριση Συλλογής και Διαχείριση Πληροφοριών

Online Ανάκτηση Πληροφοριών

Βάσεις Δεδομένων

Εξάμηνο Ε

Πηγές πληροφόρησης: Ανθρωπιστικές και Κοινωνικές Επιστήμες

Επικοινωνίες - Δίκτυα

Μέθοδοι Έρευνας

Θεωρία της Πληροφορίας

Διοίκηση Βιβλιοθηκών / Κέντρων Πληροφόρησης

Γαλλικά ή Γερμανικά (ΕΠΙΛΟΓΗ)

Εξάμηνο ΣΤ

Πηγές Πληροφόρησης: Θετικές και Εφαρμοσμένες Επιστήμες

Ψηφιακές Βιβλιοθήκες και Μεταδεδομένα

Μάρκετινγκ και Δημόσιες Σχέσεις.

Διαχείριση Αυτοματοποιημένων Συστημάτων Βιβλιοθηκών

Θεωρίες της Μάθησης

Εξάμηνο Ζ

Σεμινάριο Τελειόφοιτων

Πληροφορία και Κοινωνία

Σχεδιασμός Δικτυακών Τόπων

Πληροφοριακή παιδεία

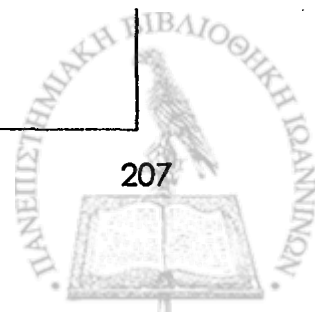
"Οργάνωση και Λειτουργία Σχολικών Βιβλιοθηκών" ή "Οργάνωση και Λειτουργία Μονάδων Πληροφόρησης" (ΕΠΙΛΟΓΗ)

Λογοτεχνία και Υλικό για Παιδιά και Εφήβους

Εξάμηνο Η

Πτυχιακή εργασία

Πρακτική άσκηση

Αναλυτικό Πρόγραμμα Σχολής Αρχειονομίας – Βιβλιοθηκονομίας Ιόνιου Πανεπιστημίου
Πρόγραμμα Σπουδών

Εξάμηνο 1^ο

Υποχρεωτικά

Αρχαία Ελληνική Γραμματεία I
Βιβλιογραφία
Εισαγωγή στη Μουσειολογία I
Εισαγωγή στην Αρχειονομία
Εισαγωγή στην Επιστήμη της Πληροφόρησης I
Ελληνική Παλαιογραφία και Κωδικολογία I
Ιστορία του Βιβλίου και της Τυπογραφίας
Πληροφορική I

Επιλογής

Αγγλική Γλώσσα I
Αρχαία Ελληνική Γλώσσα
Ιστορία της Λατινικής Γραφής
Ιταλική Γλώσσα I
Λατινικά
Τουρκική Γλώσσα I

Εξάμηνο 2ο

Υποχρεωτικά

Οργάνωση Πηγών Πληροφόρησης I
Βιβλιολογία
Εισαγωγή στη Μουσειολογία II
Εισαγωγή στην Επιστήμη της Πληροφόρησης II
Ελληνική Παλαιογραφία και Κωδικολογία II
Λατινική Παλαιογραφία I

Επιλογής

Ιστορία της Ανάγνωσης και των Βιβλιοθηκών
Ιστορία της Τέχνης
Ιστορία του Αρχαίου Ελληνικού Πολιτισμού
Ιστορία του Ελληνικού Βιβλίου
Ιστορία των Επιστημών
Ιταλική Γλώσσα II
Πληροφορική II
Τουρκική Γλώσσα II

Εξάμηνο 3ο

Υποχρεωτικά:

Αρχειονομία I
Βάσεις Δεδομένων
Γενικές Αρχές Δικαίου I
Επιμέλεια Μουσειακών Συλλογών I
Ιστορία της Ελληνικής Διοίκησης I
Οργάνωση και Διοίκηση Αρχείων και Βιβλιοθηκών
Οργάνωση Πηγών Πληροφόρησης II

Επιλογής:

Αρχαία Ελληνική Γραμματεία II
Αγγλική Γλώσσα II
Γαλλική Γλώσσα I
Θεσμοί και Διοίκηση της Ορθόδοξης Εκκλησίας κατά τη Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Περίοδο
Ιστορία του Τύπου
Ιστορική Γεωγραφία και Χαρτογραφία
Μεσαιωνική Γραμματεία
Νεοελληνική Λογοτεχνία I

Εξάμηνο 4ο

Υποχρεωτικά:

Αρχαιονομία II
Ιστορία των Μεσαιωνικών Χρόνων στον Ελλαδικό και Ευρωπαϊκό Χώρο
Μεθοδολογία Επιστημονικής Έρευνας
Πηγές Πληροφόρησης I
Πρότυπα Κωδικοποίησης Δεδομένων

Επιλογής:

Ανάλυση και Σχεδιασμός Συστημάτων
Ανάκτηση Πληροφοριών
Γαλλική Γλώσσα II
Εισαγωγή στην Παπυρολογία
Επιμέλεια Μουσειακών Συλλογών II
Ιστορία της Ελληνικής Διοίκησης II
Μουσειογραφία
Οργάνωση Πηγών Πληροφόρησης III
Παλαιογραφία των Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Εγγράφων
Σύγχρονα Θέματα Βάσεων Δεδομένων

Εξάμηνο 5ο

Υποχρεωτικά:

Αυτοματοποίηση Βιβλιοθηκών και Τεχνολογίες της Πληροφορίας
Παρουσίαση και Ερμηνεία Μουσειακών Συλλογών
Συστήματα Θεματικής Πρόσβασης

Επιλογής:

Αλληλεπίδραση Ανθρώπου - Υπολογιστή
Αρχαιολογία και Αξιοποίηση Πολιτισμικού Αγαθού
Δίκτυα Υπολογιστών
Μεσαιωνικά Λατινικά
Νεότερη και Σύγχρονη Παγκόσμια Λογοτεχνία
Οθωμανική Παλαιογραφία I
Πληροφοριακά Συστήματα Αρχείων, Βιβλιοθηκών και Μουσείων
Πρότυπα Κωδικοποίησης Αρχειακών, Βιβλιοθηκονομικών και Μουσειακών Μεταδεδομένων
Χειρόγραφο Βιβλίο και Κοινωνία στη Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Εποχή

Εξάμηνο 6ο

Υποχρεωτικά:

Αρχειοθηκονομία
Λατινική Διπλωματική
Μεταδεδομένα Ψηφιακών Τεκμηρίων
Ψηφιακές Βιβλιοθήκες

Επιλογής

Αρχεία Λογοτεχνών
Διασφάλιση Ποιότητας στις Υπηρεσίες Πληροφόρησης
Διαχείριση Τεκμηρίων Πολιτιστικής Κληρονομιάς I
Λατινική Παλαιογραφία I
Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία
Οθωμανική Παλαιογραφία II
Οργάνωση και Διοίκηση Μουσείων
Οργανωτικοί και Διοικητικοί Θεσμοί στο Βυζάντιο
Παπυρολογία: Αρχεία και Συλλογές Παπύρων
Ψυχολογία και Συμπεριφορά του Αναγνώστη

Εξάμηνο 7^ο

Υποχρεωτικά:

Αρχειακές Πηγές του Νέου Ελληνισμού
Ιστορία του Ελληνικού Κράτους και των Θεσμών του

Επιλογής

Βυζαντινή Διπλωματική
Δίκαιο της Πληροφορίας I
Εκδοτική
Ηλεκτρονική Δημοσίευση
Ηλεκτρονική Συγγραφή και Πολυμέσα
Θεσμοί Διοίκησης του Οθωμανικού Κράτους και του Ελληνισμού κατά την Οθωμανική Περίοδο
Θεσμοί Διοίκησης και Παραγωγή Αρχείων στην Ευρωπαϊκή Ένωση
Οπτικοακουστικά Αρχεία
Οργανωτικοί Θεσμοί των Βαλκανικών Λαών κατά τον Όψιμο Μεσαίωνα
Πηγές Πληροφόρησης II
Πληροφορία και Επικοινωνία
Στατιστική
Συγκριτική Μουσειολογία
Επιχειρησιακός και Οικονομικός Σχεδιασμός Υπηρεσιών
Πληροφόρησης
Διαχείριση Τεκμηρίων Πολιτιστικής Κληρονομιάς I

Εξάμηνο 8^ο

Υποχρεωτικά:

Διατήρηση Υλικού
Σύνθεση και Αξιοποίηση Μουσειακών Χώρων

Επιλογής:

Αρχεία Οργανισμών και Επιχειρήσεων
Βιβλιομετρία
Δίκαιο της Πληροφορίας II
Διοίκηση Ανθρώπινου Δυναμικού στις Υπηρεσίες Πληροφόρησης
Εικονικά Μουσεία
Θεσμοί Διοίκησης του Βενετικού Κράτους και του Ελληνισμού κατά την Περίοδο της Βενετοκρατίας. Παραγωγή Αρχείων
Κυβερνητικά Δημοσιεύματα
Νεοελληνική Λογοτεχνία II
Οθωμανική Διπλωματική
Πολιτική Βιβλίου
Σημασιολογική Επεξεργασία της Πληροφορίας

ΤΜΗΜΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑΣ – ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΕΡΕΥΝΑ

Το ερωτηματολόγιο που ακολουθεί διανέμεται με σκοπό τη συλλογή δεδομένων για τις ανάγκες εκπόνησης μιας έρευνας που έχει ως σκοπό την διερεύνηση επιλογής σπουδών των δευτεροετών φοιτητών και φοιτητριών των Τμημάτων Βιβλιοθηκονομίας που λειτουργούν στην Ελλάδα σήμερα. Η έρευνα εκπονείται στο πλαίσιο του προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών στις Επιστήμες της Αγωγής που υλοποιείται στον τομέα Παιδαγωγικής του Τμήματος Φ.Π.Ψ. του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου είναι προαιρετική. Το ερωτηματολόγιο είναι ανώνυμο και παρακαλούμε να το συμπληρώσετε με ειλικρίνεια. Ευχαριστούμε εκ των προτέρων για την συμβολή σας στην έρευνα.

Α. ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Ηλικία: _____ Φύλο: Άνδρας Γυναίκα
Ιθαγένεια _____
Εξάμηνο: _____

Τόπος μόνιμης κατοικίας (σημειώστε με X το αντίστοιχο τετράγωνο)

Χωριό (έως 1.999 κατοίκους)	☐
Κωμόπολη (από 2.000 έως 9.999 κατοίκους)	☐
Πόλη εκτός Θεσσαλονίκης και Αθήνας	☐
Αθήνα/ Θεσσαλονίκη	☐

Επάγγελμα γονέων

Παρακαλώ σημειώστε το τωρινό τους επάγγελμα ή το τελευταίο πριν την συνταξιοδότηση. Περιγράψτε το επάγγελμα με τη μεγαλύτερη δυνατή ακρίβεια.

Επάγγελμα μητέρας: _____
Επάγγελμα πατέρα: _____

Επίπεδο εκπαίδευσης γονέων (σημειώστε με X το αντίστοιχο τετράγωνο)

Μητέρα		Πατέρας	
Αναλφάβητη	☐	Αναλφάβητος	☐
Δεν έχει τελειώσει το Δημοτικό	☐	Δεν έχει τελειώσει το Δημοτικό	☐
Απόφοιτος Δημοτικού	☐	Απόφοιτος Δημοτικού	☐
Απόφοιτος Γυμνασίου	☐	Απόφοιτος Γυμνασίου	☐
Απόφοιτος Λυκείου ή εξατάξιου Γυμνασίου	☐	Απόφοιτος Λυκείου ή εξατάξιου Γυμνασίου	☐
Πτυχιούχος ΤΕΙ	☐	Πτυχιούχος ΤΕΙ	☐
Αντικείμενο σπουδών _____		Αντικείμενο σπουδών _____	
Πτυχιούχος ΑΕΙ	☐	Πτυχιούχος ΑΕΙ	☐
Αντικείμενο σπουδών _____		Αντικείμενο σπουδών _____	
Μεταπτυχιακό Δίπλωμα	☐	Μεταπτυχιακό Δίπλωμα	☐
Κάτοχος Διδακτορικού	☐	Κάτοχος Διδακτορικού	☐

Μηνιαίο Οικογενειακό Εισόδημα

(σημειώστε με X το αντίστοιχο τετράγωνο)

- Έως 1.000 ευρώ
- Από 1.000 έως 1.500 ευρώ
- Από 1.500 έως 2.000 ευρώ
- Από 2.000 έως 3.000 ευρώ
- Από 3.000 έως 5.000 ευρώ
- Από 5.000 και πάνω

Β. ΕΠΙΛΟΓΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΟ ΛΥΚΕΙΟ

Από ποιο τύπο Λυκείου αποφοιτήσατε;

(σημειώστε με X το αντίστοιχο τετράγωνο)

Γενικό ΕΠΑΛ/ΕΠΑΣ

Ποια κατεύθυνση σπουδών είχατε επιλέξει στο Λύκειο;

(σημειώστε με X το αντίστοιχο τετράγωνο)

Θεωρητική Θεατική Τεχνολογική

Γιατί είχατε επιλέξει την συγκεκριμένη Κατεύθυνση στο Λύκειο;

(Σημειώστε πόσο σας εκκρίαζε καθένα από τις παρακάτω προτάσεις με ένα X στο αντίστοιχο τετράγωνο)

	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
1. Επειδή μου άρεσαν τα μαθήματα της συγκεκριμένης κατεύθυνσης	☐	☐	☐	☐	☐
2. Επειδή τα κατάφερα καλύτερα στα μαθήματα της συγκεκριμένης κατεύθυνσης	☐	☐	☐	☐	☐
3. Επειδή δεν μου άρεσαν τα μαθήματα των άλλων κατευθύνσεων	☐	☐	☐	☐	☐
4. Επειδή δεν τα κατάφερα στα μαθήματα των άλλων κατευθύνσεων	☐	☐	☐	☐	☐
5. Επειδή τη θεωρούσα ευκολότερη από τις άλλες κατευθύνσεις	☐	☐	☐	☐	☐
6. Επειδή την ίδια κατεύθυνση επέλεξαν και οι φίλοι / φίλες μου	☐	☐	☐	☐	☐
7. Επειδή ήθελα να κατευθυνθώ σε παρόμοια αντικείμενα σπουδών στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση	☐	☐	☐	☐	☐
8. Επειδή ήθελα να σπουδάσω σε ένα συγκεκριμένο επιστημονικό κλάδο που εντάσσεται στο πεδίο της συγκεκριμένης κατεύθυνσης	☐	☐	☐	☐	☐
9. Επειδή τα μαθήματα της συγκεκριμένης κατεύθυνσης παριόζουν καλύτερα στο φύλο μου	☐	☐	☐	☐	☐
10. Επειδή από την συγκεκριμένη κατεύθυνση θα είχα πρόσβαση σε επαγγελματικές διεξόδους που παριόζουν καλύτερα στο φύλο μου	☐	☐	☐	☐	☐
11. Επειδή από την συγκεκριμένη κατεύθυνση θα είχα πρόσβαση σε καλύτερες επαγγελματικές διεξόδους	☐	☐	☐	☐	☐
12. Επειδή με προέτρεψε κάποιο άλλο άτομο	☐	☐	☐	☐	☐

Εάν σας προέτρεψε κάποιο άλλο άτομο να επιλέξετε τη συγκεκριμένη κατεύθυνση σπουδών ποιο ήταν αυτό;

(σημειώστε με X το αντίστοιχο τετράγωνο)

- Η μητέρα μου
- Ο πατέρας μου
- Ο/Η καθηγητής/τρια του ΣΕΠ
- Κάποιος από τους άλλους καθηγητές μου
- Κάποιος από τους/ας φίλους/φίλες μου
- Άλλος/η

Με ποια επιχειρήματα σας έπεισε;

Γ. ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

Είχατε παρακολουθήσει μαθήματα προετοιμασίας εκτός σχολείου, για την συμμετοχή σας στις πανελλαδικές εξετάσεις;

(σημειώστε με X το αντίστοιχο τετράγωνο)

- Όχι
- Ναι, έχω παρακολουθήσει μαθήματα ενισχυτικής διδασκαλίας στο σχολείο
- Ναι, πήγα να φρονιστήριο
- Ναι, έκανα ιδιαίτερα μαθήματα

Μετά την εισαγωγή σας στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας είχατε συμμετάσχει ξανά στις Πανελλαδικές εξετάσεις με στόχο την εισαγωγή σας σε κάποιο άλλο Τμήμα;

(σημειώστε με X το αντίστοιχο τετράγωνο)

Ναι Όχι

Εάν ναι, πόσες φορές;

(σημειώστε τον αριθμό)

Το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας ήταν η πρώτη σας επιλογή σπουδών;

(σημειώστε με X το αντίστοιχο τετράγωνο)

Ναι Όχι

Εάν ναι,

Γιατί το συγκεκριμένο Τμήμα ήταν η πρόση σας επιλογή; _____

Εάν όχι,

α) Ποιες ήταν οι τρεις πρώτες επιλογές σας, όπως τις συμπληρώσατε στο μηχανογραφικό;

1. _____
2. _____
3. _____

β) Με ποια σειρά προτίμησης είχατε δηλώσει το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας;

(σημειώστε τον αριθμό)

γ) Γιατί παρόλο που το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας δεν ήταν η πρώτη σας επιλογή εγγραφήκατε και σε φοιτάτε σε αυτό; _____

Σας συμβούλεψε κάποιο άτομο να δηλώσετε το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας;

(σημειώστε με X το αντίστοιχο τετράγωνο)

Όχι	☐
Η μητέρα μου	☐
Ο πατέρας μου	☐
Κάποιος καθηγητής/ καθηγήτρια μου	☐
Κάποιος φίλος/φίλη μου	☐
Άλλος/η	☐

Εάν ναι, με ποια επιχειρήματα σας έπεισε; _____

Πιστεύετε πως το φύλο σας επηρέασε την απόφασή σας για εγγραφή και φοίτηση στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας;

(σημειώστε με X το αντίστοιχο τετράγωνο)

Καθόλου Λίγο Αρκετά Πολύ Πάρα πολύ

Εάν θεωρείτε πως το φύλο σας επηρέασε την επαλογή σπουδών στο Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας, με ποιο τρόπο πιστεύετε πως συνέβη αυτό;

Δ. ΣΧΕΔΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ

α) Συνέχιση σπουδών

Επιθυμείτε να συνεχίσετε τις σπουδές σας μετά την αποφοίτησή σας από το Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας;

(σημειώστε με Χ το αντίστοιχο τετράγωνο)

- i) Ναι ii) Όχι, επιθυμώ να βρω άμεσα μια θέση εργασίας iii) Δεν το έχω σκεφτεί

Εάν ναι, σε ποιο επίπεδο;

Σε μεταπτυχιακό επίπεδο στην Ελλάδα

Σε μεταπτυχιακό επίπεδο στο Εξωτερικό

Να δώσω κατατακτήριες εξετάσεις σε άλλο Τμήμα/Σχολή

β) Εργασία

Μετά την ολοκλήρωση των σπουδών σας (προπτυχιακών και μεταπτυχιακών) τι είδους θέση εργασίας θα αναζητήσετε;

(Σημειώστε πόσο σημαντική είναι καθένα από τις παρακάτω προτάσεις με ένα Χ στο αντίστοιχο τετράγωνο)

	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
1. Μια θέση στον δημόσιο τομέα	☐	☐	☐	☐	☐
2. Μια θέση στον ευρύτερο δημόσιο τομέα	☐	☐	☐	☐	☐
3. Μια θέση στον ιδιωτικό τομέα	☐	☐	☐	☐	☐
4. Ένα ελεύθερο επάγγελμα	☐	☐	☐	☐	☐

Με ποια κριτήρια θα αναζητήσετε εργασία στο μέλλον;

(σημειώστε Χ στο αντίστοιχο τετράγωνο ανάλογα με το πόσο σημαντικό είναι για εσάς καθένα από τα παρακάτω κριτήρια)

	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
1. Μια εργασία που να μου εξασφαλίζει σχετική οικονομική άνεση	☐	☐	☐	☐	☐
2. Μια εργασία με υψηλές οικονομικές απολαβές	☐	☐	☐	☐	☐
3. Μια εργασία με υψηλό κοινωνικό κύρος	☐	☐	☐	☐	☐
4. Μια εργασία με προοπτικές επαγγελματικής εξέλιξης	☐	☐	☐	☐	☐
5. Μια εργασία με σταθερό ωράριο	☐	☐	☐	☐	☐
6. Μια μόνιμη εργασία	☐	☐	☐	☐	☐
7. Μια εργασία που να σχετίζεται με το αντικείμενο σπουδών μου	☐	☐	☐	☐	☐
8. Μια εργασία που να μου εξασφαλίζει ελεύθερο χρόνο	☐	☐	☐	☐	☐
9. Μια εργασία που να επιτρέπει να διαθέτω χρόνο για τις δουλειές του νοικοκυριού και την φροντίδα της οικογένειάς μου	☐	☐	☐	☐	☐
10. Μια εργασία που παριάζει με το φύλο μου	☐	☐	☐	☐	☐
11. Μια εργασία που να παριάζει με τις κοινωνικές μου υποχρεώσεις	☐	☐	☐	☐	☐
12. Μια εργασία στην περιοχή που θέλω να μείνω	☐	☐	☐	☐	☐

γ) Οικογένεια

Πόσο σας ενδιαφέρει η δημιουργία οικογένειας;
(σημειώστε με Χ το αντίστοιχο τετράγωνο)

Καθόλου Λίγο Αρκετά Πολύ Πάρα πολύ

(Εάν στην προηγούμενη ερώτηση η απάντησή σας δεν είναι καθόλου συνεχίστε)

Θα προτιμούσα να δημιουργήσω οικογένεια μέχρι την ηλικία
(σημειώστε με Χ το αντίστοιχο τετράγωνο)

των 25 από 25 έως 30 από 30 έως 35 μετά τα 35

Πως φαντάζεστε τον εαυτό σας στο πλαίσιο της οικογένειας;

(Σημειώστε πόσο σημαντική είναι καθένα από τις παρακάτω προτάσεις με ένα Χ στο αντίστοιχο τετράγωνο)

	Καθόλου	Λίγο	Αρκετά	Πολύ	Πάρα πολύ
1. Θα αφιερώνω καθημερινά χρόνο στις δουλειές του νοικοκυριού	☐	☐	☐	☐	☐
2. Θα αφιερώνω καθημερινά χρόνο για την φροντίδα των παιδιών	☐	☐	☐	☐	☐
3. Θα έχω την ευθύνη για την κάλυψη των οικονομικών αναγκών της οικογένειας	☐	☐	☐	☐	☐
4. Αν χρειαστεί για τις ανάγκες του νοικοκυριού και της ανατροφής των παιδιών θα προτιμούσα να σταματήσω να εργάζομαι εγώ και όχι ο/η σύντροφός μου	☐	☐	☐	☐	☐

Άλλο _____
